

Praeconia

— *Liturgikus szakfolyóirat* —

Eucharisztia és liturgia

XV. évfolyam 2020/1. szám

Liturgikus szakfolyóirat
XV. évfolyam 2020/1. (25. szám)

Laptulajdonos:

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Liturgikus Bizottsága

Főszerkesztő:

Dr. Pákozdi István

Szerkesztőbizottság:

Dr. Veres András, a MKPK Liturgikus Bizottságának elnöke
Dr. Dolhai Lajos, szakmai munkatárs
Vajda Gábor, a Liturgikus Intézet irodaigazgatója
Bata-Király Edina, nyelvi lektor

Felelős kiadó:

Dr. Veres András
püspök, elnök

Szerkesztőség:

1068 Budapest, Városligeti fasor 42.
praeconia@yahoo.com

A fedőlap-szimbólum Vámos István rajza.
Tördelte: Dr. Tamáska Istvánné.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1416-8359

Kiadja a MKPK Liturgikus Bizottsága
irodaigazgatója: Vajda Gábor

Ár: 1350 Ft (+ postaköltség)

Előfizetés egy évre (2 szám): 2400 Ft (+ postaköltség)

Készült a Virtuoz Kiadó és Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Tolonics Gergely

ELŐSZÓ

5

TANULMÁNYOK

PIERO MARINI: A liturgia szerepe teszi széppé az Egyházat	6
SIMON TAMÁS LÁSZLÓ: A már ismert felfedezése - a Jn 6 olvasata	19
CSERNAI BALÁZS: Eucharisztia az Újszövetségben	34
WINFRIED HAUNERLAND: Híven Jézus megbízásához	42
HEINRICH RENNINGS: A szentmise eucharisztikus imája mint hálaima	51
THOMAS SÖDING: Kenyér és bor	58
ERWIN MÖDE: "Babilon" és a "Bárány"	68
SZAPLONCZAY MÁTÉ: A keleti szír eucharisztikus sajátosságok	79
DOLHAI LAJOS: A Kongresszusra készülünk	104
SR. M. ENZA VINCI: A szemlélődés művészete	111
ALESSANDRO GRECO: A fiatalok és a liturgia	117
CONRAD MARTIN: Krisztust vinni az emberekhez	120
PÁKOZDI ISTVÁN: Áldozási kultúránk meggyengülése	123
IVANCSÓ ISTVÁN: A papi jubileumok elnevezései	125
VERES ZOLTÁN: A magyar görögkatolikusok liturgikus szerepe az 1938-as Budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson	132
R.F.: Ünnepelni és imádni – Úrnapja	137
CHRISTOPH NEUERT: "A keresztény nép javára..."	139
LÉNÁRD ÖDÖN: A börtönmisék liturgiája	142
LEONORE HEINZL – URBÁN DÁVID – URBÁN PÉTER: Minden forrásom belőled fakad	149

LITURGIKUS ÉLET

Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció dekrétuma a Loretói boldogságos Szűz Mária megünneplésének felvételéről a Római Naptárba	151
Ünnep a Bibliáért	152
A liturgikus reform ötvenedik évfordulójára	153
Képek a liturgiáért – Caravaggio Rómában	155
Augusztus 5-e, Havas Boldogasszony ünnepe	157
Miért nem használunk gyertyákat és tömjént a Passió olvasásakor?	158
Ne aranyozzuk a kelyheket?	159
"Straße der Moderne"	159
Új miseszövegek	160

LITURGIKUS KÉRDÉS	
Csend a liturgiába – mikor és mennyi?	161
SZEMLE	
[Walter Kasper – Kurt Koch – George Augustin: <i>La liturgia</i>]	164
[Stefan v. Kempis: <i>Benedict XVI. Die heilige Schrift</i>]	164
[<i>Geschichte der Liturgie in den Kirchen des Westens</i>]	164
[Alex Bernd Kunze: <i>Herz-Jesu-Gotterdienste</i>]	165
[Guido Fuchs – Hans Martin Weikmann: <i>Das Exsultet</i>]	165
[<i>Ars Sacra</i>]	165
[Simon Attila: <i>Uram, nyisd meg ajkaidat!</i>]	166
LATIN NYELVŰ TARTALOMJEGYZÉK	167

A budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus közelségében talán a legkönnyebb feladat egy teológiai-liturgikus szám összeállítása *Eucharisztia és liturgia* címmel. A témát kellőképpen bevezette előző számunk, a *Kiengesztelődés és liturgia*. E gyűjteményünkben igyekeztünk egyfelől a témával és a Kongresszussal összhangban álló jeles szerzőket megszólaltatni, ugyanakkor olyan témákat érinteni, amelyek napjaink eucharisztikus liturgiájának sarkalatos kérdései.

Tizennyolc *tanulmány* foglalkozik az Eucharisziával. A sorban a legelső szerzője a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok pápai bizottsága élén álló Piero Marini érsek, pápák hosszú időn át volt kiváló szertartásmestere, a liturgikus teológia szakértője. Simon T. László római bencés tanár a János evangélium eucharisztikus beszédét elemzi, Csernai Balázs veszprémi teológiai tanár az Eucharisztia újszövetségi helyeit dolgozza fel. Winfried Haunerland, Heinrich Rennings, Thomas Söding a misekánonhoz kötődő kérdésekről értekeznek. Erwin Möde Babilon és a Bárány apokaliptikus távlatait fejt ki. Dolhai Lajos a Kongresszus előzményeit elemzi. Enza Vinci a szemlélődés művészetéről ír, Alessandro Greco a fiatalok és a liturgia kapcsolatáról. Conrad Martin tanulmányának címe: Krisztust vinni az emberekhez. Pákozdi István az áldozási kultúránk alakulásáról ír. Veres Zoltán a '38-as kongresszus keleti liturgiáit elemzi. Szó van az Úrnapja ünnepéről, Christoph Neuert írásában pedig a diakónusok szolgálatáról. Lénárd Ödön, leghosszabban fogvatartott papunk tollából a börtönmisékről olvashatunk. A német katolikus énekeskönyv 854. számú éneke a mi Eucharisztikus Kongresszusunk mottójának szövegére épül: „*Minden forrásom belőled fakad!*” (Zsolt 87,7). Ezt az éneket magyarította Urbán Péter, az egri székesegyház karnagya. A magyar változatot közöljük.

A *Liturgikus élet* rovatunkban nyolc aktuális kérdést tárgyalunk. A *Liturgikus kérdés* pedig a Csend a liturgiában – mikor, mennyi? A *Szemlében* hét új liturgikus vonatkozású könyvet mutatunk be.

Mostani (ünnepi) számunk egyszerre húsvéti jellegű, teljesen „eucharisztikus” (és kissé terjedelmesebb a megszokottnál). Adja az Úr, hogy mind a legnagyobb ünnepünkhöz, Urunk feltámadásának ünnepéhez, mind pedig az őszi nagyszabású kongresszushoz méltó „kísérő irodalom” legyen!

A főszerkesztő

PIERO MARINI

A liturgia szépsége teszi széppé az Egyházat

A SZERZŐRŐL: címzetes érsek 1942. január 13-án született Valverdében (Olaszország). Pappá szentelése 1965-ben volt. Szent II. János pápa hosszú időn át szolgált szertartásmestere volt. Püspökké ugyanő nevezte ki 1998. február 14-én, majd pedig érsekké 2003-ban. Püspöki jelmondata: Fons vitae (Az élet forrása), címerében egy folyó egyetlen kék hulláma látható. Igen korán bekerült az Istentiszteleti Kongregációba, ahol a Zsinat egyik szakértőjeként közeli munkatársa volt Annibale Bugnininnek. 1987-2007 között volt pápai főceremonárius, azaz a pápai szertartások első számú felelős vezetője. XVI. Benedek pápa nevezte ki a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok pápai bizottsága élére, ahol ma is dolgozik. Több, a liturgia témakörében megjelent műve közül a leghíresebb: *Liturgia e Bellezza. Nobilis Pulchritudo*. (A liturgia és a szépség. Nemes Gyönyörűség), amit 2005-ben jelentetett meg. Ferenc pápa 2015-ben a Keleti Egyházak Kongregációja liturgikus bizottságának elnökévé is kinevezte. 2009-ban részt vett az egri főegyházmegye ministránstalálkozóján, amelyen elmondott szentbeszéde magyarul olvasható a Praeconia 2009-es számában (I-II. szám, 111-127. oldal). Tanulmányát kifejezetten a 2020-ban Budapesten megrendezendő Eucharisztikus Kongresszus előkészítésére írta lapunknak.

1. A LITURGIA MEGSZÉPÍTÉSE SZÉPPÉ TESZI AZ EGYHÁZAT

1. A Zsinat munkája

Az II. Vatikáni Egyetemes Zsinattal a Katolikus Egyház tagadhatatlanul történetének új korszakába lépett. Kilépett a kereszténység korszakából (korábban kereszténynek születtek, most kereszténnyé válnak), az ellenreformáció korszakából és egy világi nagyságrendű Egyházzá vált, ami a katolicizmust és az egységet párosítja össze.

A II. Vatikáni Zsinat, az egyházi szabadság általános légkörében annyira függetlenül a korlátozásoktól és időbeli kötelekektől, mint még soha, a megújításnak egy nagy tervét helyezte kilátásba, megnövelte a keresztény életet a hívők közt, az Egyház intézményeitől elkezdve, elősegítette az ökumenizmust és előmozdította az Egyház missziós tevékenységét a világban. A Zsinat megújító programját négy pontban lehet leírni, melyek közül az első a *Sacrosantum Concilium* a Liturgikus Konstitúció. „A Szent Zsinat, mivel azt a célt tűzte maga elé, hogy a keresztény életet a hívőkben napról napra *gyarapítja*, a változásnak alávetett intézményeket korunk szükségleteihez jobban *alkalmazza*, mindazt, ami a Krisztusban hívők egységét előmozdíthatja, támogatja; és mindazt, ami mindenkinek az Egyház ölébe való meghívására szolgál.”¹ A Zsinat tehát azt szeretné, ha a Egyház tündökölne, mint a szeplőtelen Bárány menyasszonya, a menyasszony, akit Krisztus szeretett és éppen ezért önmagát adta oda, hogy meg-

szentelje. Azért, hogy Krisztus menyasszonyát még szebbé tegye, a Zsinat a megújulás nagy projektjét a szentmise reformjával kezdte meg. „A Szent Zsinat, mivel azt a célt tűzte maga elé, hogy a keresztény életet a hívőkben napról napra gyarapítja, a változásnak alávetett intézményeket korunk szükségleteihez jobban alkalmazza, mindazt, ami a Krisztusban hívők egységét előmozdíthatja, támogatja és mindazt, ami mindenkinek az Egyház ölébe való meghívására szolgál, megerősíti, különleges feladatának tekinti a liturgia megújítását és ápolását is.”² A liturgikus reform tehát az alapja a többi reformnak.

A liturgia tehát a Zsinaton alapvető szerepet játszott, az Egyház és annak megújulásának nélkülözhetetlen feltétele. Ez az, amiért a Zsinat azzal akart kezdődni, hogy a liturgiát hitelesebbé, nélkülözhetetlenebbé, szebbé tegye, mert ragyogása fénybe boríthatja az Egyház egész életét és munkáját, oly módon hogy maga az Egyház is tündököljön, mint szeplő és folt nélküli menyasszony. A Zsinat a liturgikus megújulást a Szentlélek vezetése által valósította meg, így ez egy visszatérés a szertartások eredeti szépségéhez. A Zsinat újra felfedezte az istentiszteletet, a liturgia fontosságát és úgy tisztelt az, mint az Egyház legértékesebb kincsét.

2. Egy hosszú út gyümölcse

A zsinati liturgikus reform nem kizárólag a Zsinat munkája, hanem egy hosszú és fáradságos út érett gyümölcse, ami a Katolikus Egyházat elvezette a liturgia eredeti forrásainak visszanyeréséhez, azért mert az Egyház „gondosan kívánja végrehajtani a liturgia általános megújítását”.³ A reform tehát a liturgia iránti érdeklődésnek, tanulmányoknak és szeretetnek a gyümölcse, ami a liturgikus mozgalmat jellemezte és lehetségessé tette azt a dokumentumot, ami elnyerte majdnem minden zsinati atya tetszését. Az Egyház szabadsága, a források tanulmányozása, a bliblikus elmélyedés lehetővé tették a liturgia kincseinek újra felfedezését.

A Sacrosantum Concilium 1963. december 4-i közzétételével megtörtént az, ami korábban sohasem az Egyház történelmében: semelyik egyetemes zsinatot sem ajánlották fel különleges módon a liturgia tiszteletére. Ez volt az első alkalom tehát, hogy egy egyetemes gyűlés a liturgiát a maga teljességében fejtette ki, fő biblikus-teologikus alapjait úgy, ahogy a konkrét ünneplési és lelkipásztori aspektusa megkívánja. Ez volt az első alkalom, hogy a liturgia a maga teljes szépségében nyílt meg az Egyház előtt. Szent VI. Pál pápa elmagyarázta örömet az egész Egyháznak: „Örvend a lelkünk ennek az eredménynek. Mi felismerjük a mély tiszteletet az értékek és a kötelességek lépcsőin: Isten az első helyen, az imádság a mi első kötelességünk, a liturgia az első isteni forrás, ami ezt felénk közvetíti, a lelki élet első iskolája, az első adomány, amit mi tehetünk keresztény népként, a hívőkkel és hithirdetőkkel, és az első meghívás a világnak, hogy oldódjon fel a boldogságos és igaz imádságban, az ima változtassa meg a nyelvünk és érezzük a szavakkal ki nem fejezhető újáteremtő erejét, ahogy az énekekben mondjuk az isteni dicséreteket és az emberi reményeket, az Úr Jézusért a

2 SC 1.

3 SC 21.

1 SC bevezetése.

Szentlélekben.” A pápa szavai az Egyház reformjának a programja. A Zsinat szebbé szeretne volna tenni a liturgiát, hogy szebbé tegye az Egyházat.

3. Egy értékes gyöngyszem

„A mennyek országa hasonlít a kereskedőhöz is, aki igazgyöngyöt keresett. Amikor egy nagyon értékeset talált, fogta magát, eladta mindenét, amije csak volt és megvette” (Mt 13, 45-46). Igen, a Zsinat felfedezte a rejtve maradt kincset, egy nagyon értékes gyöngyszemet, megtisztította azt, míg eredeti fényében nem tündökölt, és az Egyház közössége figyelmének ezt helyezte a központjába. „Az Egyház, mint jóságos anya – hogy a keresztény nép a szent liturgiában biztonságosabban elnyerhesse a kegyelmek bőségét – gondosan kívánja végrehajtani a liturgia általános megújítását.”⁴

A Zsinatnak – azért, hogy a liturgia visszatérjen az eredeti ragyogásához – szükséges volt:

- eltávolítani azokat a részeket, amik az idő folyamán kétséget ébresztettek és amik kevésbé illenek a liturgia sajátos természetéhez;
- világosabban fejezze ki a szent igazságokat, amelyeket a szövegek és a szertartások felépítése jelentenek;
- oly módon kell megtenni, hogy a keresztény nép könnyebben megértse a szertartások értelmét és részt vegyen rajta.

2. A LITURGIKUS CSELEKMÉNY EGYSZERRE ISTENI ÉS EMBERI VALÓSÁG

A liturgia szépségének megértéséhez szükséges megismerni annak a természetét. A liturgia mindenekelőtt isteni - emberi cselekvés. Mint „azokban az időkben”, amikor Isten kapcsolatba lépett az emberekkel Jézus emberségén keresztül, az egész tömeg arra törekedett, hogy megérinthesse, mert erő áradt belőle, és mindenkit meggyógyított (vö. Lk 6,19) –, így a Jézus által betöltött megváltást ma a litugián keresztül közli velünk. Az Egyház, mint az ő Liturgiája, ma ugyanaz, mint a múltban és a jövőben: minden szertartás Isten cselekedete, mégis konkrét személyek által hozza létre. A liturgia éppen ezért Isten és az Egyház cselekedete, szent „szóváltás”, Isten és ember közti párbeszéd: „A Liturgia találkozási pont Krisztusban Istennel, aki megszenteli az Egyházat, és az Egyházzal, ami a szertartást Isten iránti hódolattá alakítja.”⁵

Egyrészt Isten cselekedete a Feltámadt jelenlétén keresztül, aki biztosítja a liturgikus szertartások tényleges érvényességét; másrészt az ember cselekedete, azaz beszédes nyelvezettel „fogyaszthatóvá” teszi a szertartás rítusait és szavait. „A liturgia az emberért van, és amennyiben ez Krisztus és az Egyház cselekedete, az a hely,

amelyben az isteni és emberi kapcsolatba kerülnek egymással, abból a célból, hogy az isteni megóvja azt, ami emberi és az emberi elnyerje az isteni nagyságot”⁶. Hol található ez a kapcsolat az isteni és emberi között?

1. A test és annak esztétikus dimenziója

A liturgia alapjában véve nem függ a szellemi szférától, hanem a megtestesülésen alapul, és így magában hordoz egy esztétikai nagyságot is. A megtestesülés elkerülhetetlenül a liturgia középpontjába helyezi a test nyelvezetét. Megbecsülni a test nyelvezetét azt jelenti, hogy a liturgikus cselekedeteket a maguk teljességében becsüljük meg, ami annyira teologikus aspektusú (a mit és a miért celebrálni), mint amennyire antropologikus aspektusú (a hogyan celebrálni). A liturgia éppen ezért a megváltás története a maga folyamatában, összeköti az isteni kinyilatkoztatást a megtestesüléssel, aminek a középpontjában Krisztus áll. A kinyilatkoztatás természete lényegében szakramentális, azaz Isten önmagát nyilatkoztatja ki az embernek, érzékelhető jeleken keresztül. A kinyilatkoztatás nem csupán összeköttetés, a szavakon és gondolatokon keresztül, hanem az emberi test felemelkedése, ami számos módon nyilvánul meg, a szavakat is beleértve. A liturgia tehát nemcsak az intellektuális szférától függ, hanem a fizikai környezetet is magába foglalja, egyszerűen azért, mert a megtestesülésnek ez is a része.

A megtestesülés hangsúlyozza, hogy az emberi test a legkiválóbb hajléka Istennek, ahol együtt él az érzékelhető és a lelki, az érzések és a lélek, az emberi test és Isten Lelke. Az Újszövetségben tehát az Istennel való egység Krisztus testén keresztül megy végbe: „áldozatot és ajándékot nem akartál, de testet alkottál nekem. Íme, itt vagyok, amint a könyvtelkercsben meg van írva rólam, hogy teljesítsem a te akaratodat, Istenem” (Zsid 5, 7-9). A keresztények számára a test Isten akaratának és a velünk való egysége végbevételének a helye. Az ember és a hívő élete tehát a helyes életmódon múlik, és telve van a saját testiségével. A test tehát a találkozási pontja a másokkal való kapcsolatunknak, az alkotással, Istennel magával. A közösségnek az eszköze és ez önmagából fakad. A test tehát börtön, de a szabadságot is magában foglalja, mint az élet szeretetét és közösségét. A test nyitottság a Lélek felé, azaz semmi, ami igazán lelki természetű dolog, máshol nem történik meg, csak a testben. A liturgia ideje tehát mindenekelőtt a test ideje és az érzékek ideje, pontosan azért, mert az érzékek az út az Istennel való közösség felé és a testvérek felé. A liturgiában tehát az érzékeknek ébereknek kell lenniük és figyelmesnek. A liturgia nem a bezárkózásnak az ideje, hanem a megnyílásnak, mert néznek és látni fognak: „ekkor megnyílt a szemük, és felismerték, de ő eltűnt a szemük elől” (Lk 24,31). Annak az ideje, hogy kinyissuk füleinket abból a célból, hogy halljunk és értsünk. Annak az ideje, hogy kinyissuk a szívünket, hogy érző szívvé változzon: „hát nem lángolt a szívünk, amikor beszélt hozzánk az úton, és feltárta előttünk az Írásokat?” (Lk 24, 32). A figyelő érzékek nem csak élővé teszik a liturgiát, mint egy akármilyen találkozó a közösségben, de abban is segítenek nekünk,

4 SC 21.

5 CIPRIANO VAGAGGINI: *Il senso teologico della liturgia*, Paoline, Roma 1965, 37.

6 Az olasz püspöki kar liturgikus bizottságának lelkipásztori jegyzéke a «Sacrosanctum Concilium» (1983) 20. évfordulójára: *Il rinnovamento liturgico in Italia*, 23.

hogy leküzdjük a kísértést, hogy önmagunkba zárjuk be egy személyes lelkiségben és az egyházi közösség bensőségességében.

Az evangéliumok bemutatják nekünk Jézus konkrét emberi gesztusait és emberségét: ő gyalogol, áld, érint, gyógyít, gyúrja a sarat, felemeli a szeméit az égre, megtöri a kenyeret, magához veszi a kelyhet. Ezek azok a gesztusok, amiket a liturgia újra alkalmaz a szent szertartásokban. Ezért ha nem érinthető meg, ha nem érezhető, ha nem látható, ha nem ízelhető, akkor nincs liturgia, mint Isten kultusza. A liturgia valódi találkozás a személyek és Isten között, találkozás a személy és mások között, akik ugyanazon a hiten osztoznak. A találkozás mindig a testen keresztül jön létre. A mi gesztusaink a liturgiában tehát fontosak, mert Jézus gesztusai. A liturgikus szertartáson és a konkrét gesztusokban, amit ez megkíván, az Egyház nem tesz semmi mást, mint meghosszabbítja és aktualizálja az Úr Jézus gesztusait. A liturgia gesztusvilágának tehát önmagában véve megvan az esztétikai szépsége, mivel ezek Krisztus gesztusai, ezen kívül vannak járulékos és másodlagos szépségei is, amiket mi fűzhetünk hozzá. Krisztus gesztusai alapján véve a szeretet gesztusai.

A szépség, amit a liturgián az érzékeinken keresztül felfogunk, a szeretet szépsége. „A mai estén, amelyen Jézus értünk és minden ember üdvösségéért vállalta a kínszenvedést, tiszteletreméltó szent kezébe vette a kenyeret, és szemét az égre emelte, tehozád, az Istenhez, mindenható Atyjához, majd hálát adva áldást mondott, megtörte, tanítványainak adta [...] A vacsora után ugyanígy tiszteletreméltó szent kezébe vette ezt a csodálatos kelyhet, majd ismét hálát adva áldást mondott, tanítványainak adta [...]”.⁷ Mi teszi széppé az Úr gesztusait? A terem díszítése? Az asztal előkészítésének módja? A teríték gazdagsága? Természetesen mindez szükséges a szépség megvalósulásához, ám csak mint keret, ami hangsúlyozza a szépséget. Az igazi szépség a szeretet megmentő gesztusa: „minden ember üdvösségéért... kezébe vette... megtörte...” Ezért szép ez a gesztus. Az Egyház azzal, hogy megismétli Krisztus gesztusát, azt szépnak találja, mert benne Krisztus szeretetének gesztusait találja. Az esztétikus érzet, a szép érzékelése a liturgiában elsősorban nem a művészetben múlik, hanem a húsvéti misztérium szeretetén. Az eucharisztikus rítus szépsége elsősorban nem az ikonok, dekorációk, öltözékek, a koreográfia és a színek művészi felépítettségű szépségén múlik, hanem a Jézus által beteljesített szeretet gesztusának megjelenítésén.

2. A liturgia sajátos szépsége

A mi gesztusainkon, szavainkon, mozdulatainkon keresztül feleleveníthetjük és láthatóvá tehetjük az Úr Jézus szavait, imádságait, tetteit. Ezt a parancsot kaptuk tőle: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”

Az „eros” ókori görög szó arra a szépségre vonatkozik, ami valóságosan ragyogó. Az „agapé”, a Jézus által megélt keresztény szeretet az a szeretet, amit az Atya érzett a Fia iránt, az az irgalmas samaritánusé, ami minden áldozatra, minden kirekesztettre, minden szegényre vonatkozik, ezért a szépségnek egy másik alakját mutatja meg nekünk. Hogy a szépség együtt tudjon működni a liturgiával, arra van szükség, hogy a

⁷ *Misekőnyv*: IV. misekánnon.

szeretet által evangelizált legyen. A liturgiában a tartalom mindig a legfontosabb és a művészet csak azért van, hogy megsejtesse ennek a szépségét. A szépség ugyanakkor külső formát is ölt és belső tartalmat takar, a belső fény külsőleg nyilatkozik meg. A liturgia szépsége több mint egy formális szépség, önmagában egy olyan szépség, ami a tartalomra utal. A liturgia igazi szépsége Krisztus, az isteni szépség oly formája, ami az emberben mutatkozik meg. Ily módon a kereszt is a szépség kifejezőjévé válik, mert a szeretet kifejezése.

3. A szépség nemes egyszerűsége a Zsinat szerint

A *Sacrosanctum Concilium* két szövege megérdemli, hogy kiemeljük. Az első a szent rítusokra vonatkozik. „A szertartások nemesen egyszerűek, áttekinthetően rövidek legyenek.”⁸ A második az imádatához, hódolathoz tartozó dolgokra vonatkozik. „Az ordináriusok, amikor az igazán szakrális művészeteket szorgalmazzák és támogatják, inkább nemes szépségre, mint az üres pompára törekedjenek.”⁹ Mindkét szöveg azt mondja, hogy a liturgia szépsége az egyszerűséghez kötődik. A rítusok tehát akkor tündökölnek, amikor az egyszerűség minőségével rendelkeznek, a „splendor veritatis”, vagyis az igazi tündöklés szépsége csak akkor nemes, ha a fényűzéstől mentes marad. A Zsinatnak mindenekelőtt fontos az, hogy a rítusok olyanok legyenek, amilyenek eredetileg voltak, még mielőtt a művészet és a mi részvételünk hozzátett volna valamit. A liturgia szépsége tehát nem a formális esztétikai szépségen alapszik, hanem a tartalom esztétikai szépségén. A liturgiában tehát nem a művészet van a művészetért, a művészet nem egy látványosság, hanem a művészet maga az, ami a tartalom szépségét megmutatja, az eseménnyel együtt járó fényt, amit ünneplünk. Ezért minden művészeti alkotás arra rendeltetett, hogy megtalálja az egyensúlyt az igazság - egyszerűség és a szépség között, a szerep és a forma között, oly módon, hogy a forma a liturgia végcéljának a szolgálatában álljon.

Ilyen értelemben jó emlékeztetni magunkat arra, hogy a görög keresztények a „kalogero” kifejezést használják az öreg szerzetesre, aki az élete során meg tudta valósítani elhivatottságának a teljességét. Az igazi keresztény szépség tehát a személy viselkedésének a jóságában mutatkozik meg.

3. A KERESZTÉNY SZENTSÉG A SZÉPSÉG

Krisztus *mandatum eucharisticum*-a, ami minden időben elér a tanítványaihoz, minket is emlékeztet arra, hogy a liturgia a szentség kitüntetett helye, mind a keresztény élet-szentség szempontjából, mind az etikai dimenzióját tekintve, nincs meghatározott formája, hanem eucharisztikus: válasz az Istentől kapott *charis*-ra, ami Jézus Krisztusban testesül meg, ezért a hála és öröm jeleit viseli. Itt van a legmélyebb gyökere a liturgiának, az életszentségnek és a szépségnek.

⁸ SC 34.

⁹ SC 124.

Már az Újszövetség inti a keresztényeket, hogy „szentek legyetek” (1Pt 1, 15-16) és „éljetez szép életet” (1Pt 2,12). Szépségként közvetítve a szentség mindenekelőtt tanulás után jelenik meg, nem egyénileg, nem erőlködés gyümölcseként, talán az egyén hőstetteként, hanem a közösség eseményeként. A közösség, ami képszerűen van ábrázolva Mózesben és Illésben, akik „dicsőségben jelentek meg” (Lk 9,31) és Péter, Jakab és János tanítványokban, akik Krisztus köré gyűltek a színváltozás szent fényében. Ez a *communio sanctorum*, a szentek közössége, azoké, akik részt vesznek az isteni élet *communicantes in Unum*-ában, beszélve vele, aki az egyedüli forrása az életszentségnek (Zsid 2, 11: „ugyanattól az egytől valók mind”). A középkori katedrálisban a szentek gyakran a Pantokrátor köré gyűlnek, Krisztus köré, akit a zsoltáros Messiásként énekeltek meg, mint aki „szébb, mint bárki az emberek fiai közül” (Zsolt 45,3) és a keresztények szívében kiáramlik, hála a Lélek megszentelő cselekedetének, ami alakítja az arcukat és jellemüket Krisztus képmására és hasonlatosságára. Így a keresztény élet és a személy megismerhet valamit a Szentháromság szent életéből és szeretetkapcsolatából. A szentség szépség, ami elutasítja a magunkba zárkózás és énközpontúság rútságát. Az öröm az, ami elutasítja a szomorúságát annak, aki nem nyílik meg a szeretet adományai előtt, mint a gazdag ifjú, aki „szomorúan távozott” (Mt 19,22). A szentség és a szépség a keresztények adománya és felelőssége.

Minden gesztus, minden szó, minden cselekedet, ami szépségre ösztönöz, a megszabadított világ prófétai jóslata, az új földé és az új égé, az emberiség egyesítése az égi Jeruzsálemmel vég nélküli közösségben. A szépség a megváltás előhírnökévé válik. Életszentségre hivatva a keresztények a szépségre is meghívást kaptak. Nekünk pedig fel kell tennünk a kérdést: mit tettünk a küldetésünkért, hogy megőrizzük, alkossuk és megéljük a szépséget?

A kapcsolatainkban kialakított szépségről van szó, hogy az Egyházat olyanok közösségévé tegye, akik valóban testvéri kapcsolatban élnek, isteni kegyelemre, könnyöretre és megbocsátásra készlettek. Senki nem mondja a másiknak, hogy „nincsrád szükségem” (1Kor 12,21), mert a közösség minden sérülése elcsúfítja Krisztus egyetlen Testének szépségét is. Ez egy olyan szépség, aminek az Egyházat, mint világosságot kell jellemeznie (vö. Mt 5, 14-16), a szabadság helye és nem a félelemé, az ember felemelésé és nem lábbal tiprásáé, a szimpátiáé és nem az ellenségeskedésé, az osztozkodásé és az együttérzésé, mindenekelőtt a legszegényebbekkel. A szépségnek át kell járnia a helyeket, a liturgiát, a környezeteket és mindenekelőtt az élő Isten templomát, ami az ember maga. Ez az a szépség, ami a szegénység mértéktartásából, a bálványimádással és a világiassággal szembeni küzdelemből emelkedik ki. Ez az a szépség, ami ott tündököl, ahol a közösség győzedelmeskedik a fogyasztói gondolkodás felett, a megcsodálás és az ingyenesség a birtoklással és mohósággal szemben. Igen, a kereszténység *filocalia*, a szépség szeretete, a szépség szeretetének az útja, és a keresztény elhivatottság magába foglalja a szépségre való elhivatottságot is, hogy saját életünk fő munkájának a szeretetet tartsuk. A parancs, hogy „legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok” (Lev 19,2 és 1Pt 1, 16), elválaszthatatlan egy másiktól: „szeressétek egymást! Amint én szeretlek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13, 34). A keresztény szépség nem egy adat, hanem egy esemény. A szeretet eseménye, ami mindig valami újat mesél ötletdús és költői módon, a történe-

lemben, a szeretet hihetetlen szépségét, amellyel az Úr annyira szeret minket, hogy a Fiát, Jézus Krisztust ajándékozta nekünk.

4. A LITURGIA SZÉPSÉGÉNEK ALAPJAI

A Zsinat több elemre rávilágított, aminek a jelenléte alapvető fontosságú, hogy a liturgia szépsége meg tudjon mutatkozni. Ezekből csak hármat emeljük ki: 1. a papság egyedülálló fontossága a kultusz számára; 2. Isten Igéje a legnagyobb érték; 3. az Egyház liturgikus gyakorlata az egyházatyák szerint.

1. A kultusz egyetlen papsága

Az Újszövetségben a pap kifejezés Krisztusra vezethető vissza, Isten népének egészére és soha sem egyetlen személyre. „Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből meghívott benneteket csodálatos világosságára” (1Pt 2,9; Kiv 19,5-6; Iz 43,20-21; Mal 3,17).

Az Egyházban egyetlen papság létezik, ám kétféleképpen részesedhet belőle valaki: a hívek általános papsága és a szolgálati papság, mindkettő elengedhetlenül szükséges. Ezek nem állnak szemben egymással, hanem összehangoltak és egyensúlyban vannak. A hívek papsága Krisztus papi hivatásában való részvétel, és ennek alapján minden megkereszteltnek megvan a lehetősége és a joga arra, hogy gyakorolja az Istennek oly tetsző kultuszt: ezek tehát azok az „élő kövek”, amelyeknek lelki házzá, szent papsággá kell épülniük, „hogy Istennek tetsző lelki áldozatokat ajánljanak fel Jézus Krisztus által” (1Pt 2,5). A hívek általános papsága képessé teszi őket arra, hogy mint megkeresztelt a maguk módján liturgikus kultuszt gyakoroljanak.

A szolgálati papság a papi rend szentségén keresztül jeleníti meg Krisztust az ő különleges minőségében és a nép pásztoraként. A felszentelt pap tehát a hívek általános papságának a szolgálatában áll. Ebben az értelemben nem szabad elfelejteni azt a kettős nézőpontot, ami a szolgálati papságot alapozza meg: a pap szentségi módon Krisztust, a pásztort jeleníti meg, aki az „egyetlen közvetítő Isten és ember között” (1Tim 2,5); azt a Krisztust, aki egyesíti és irányítja a népét, de megjeleníti az Egyházat is, aminek a szolgálatában megvalósítja cselekedeteit.

Az Egyház a szolgálati papság nélkül a Krisztus-fő jel-jelenléte hűján van és a megkeresztelt papsága nélkül hiányzik belőle a Krisztus-tag jel-jelenléte. A híveknek így tehát joga és kötelessége részt venni a szertartásokon, pontosan azért, mert „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyházé... hozzá tartoznak annak egész testéhez, azt teszik láthatóvá és foglalják magukba”¹⁰. Az Egyház különböző rendi fokozatokból álló szolgálattal rendelkezik, amelyekben a Zsinat tanítása szerint kiemelkedően fontosak Isten népének különböző feladatai és szolgálatai: a felolvasóké, az akolitusoké, a kántoroké, a ministránsoké, a befogadás megbízottjaié, az animátoroké.

2. Az aktív részvétel

Az egyedüli papság újra felfedezése a liturgia tekintetében azon alapszik, hogy a hívek is aktívan részt vesznek a liturgiában, amit a Zsinat hangsúlyoz. Emiatt nem lehetséges az, hogy szép liturgiát végezzünk, ha a hívek nem vesznek aktívan részt benne.

Tehát „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyházé, ami »az egység szentsége«, tudniillik a püspökök vezetése alatt egyesült és szent nép ünneplései. Ezért a liturgikus cselekmények az Egyház egyetemes misztikus testéhez tartoznak, azt teszik láthatóvá és reá hatnak; az egyes tagokat azonban állapotuk, szolgálataik és tényleges részesedésük szerint különböző módokon érintik.”¹¹ Ezekkel a szavakkal erősítik meg a hívek aktív részvételének teológiai alapjait¹² és a közösségi szertartások elsőbbségét a liturgia más módon történő megéléséhez és megtartásához képest.¹³

Az „aktív részvétel” (*actuosa participatio*) az egyik legfontosabb célkitűzése volt a zsinati atyáknak, amit a *Sacrosanctum Concilium* közzétételével szorgalmaztak. A Zsinat szándéka, hogy az „aktív részvétellel” folyamatosan növekedve helyettesítsék a passzív és lélektelen részvételt, a gyakran elkötelezettség nélkül működő kultikus cselekményt. Ez idegen a liturgia valódi természetétől. Másrészt az „aktív részvétel” nem keverhető össze egy pusztán külső(séges) aktivitással.

Az „aktív részvétel” az őszinte személyes hitnek az összekapcsolódása az Úr Jézus üzenetével, amit a Szentlélek ébreszt és tart fenn, ugyanazzal a Szentlélekkel, aki megszenteli a megtestestült Igét, az újszövetségi papság csúcsát már az Anyaméhtől kezdve,¹⁴ és ami bőségesen árad minden hívőre a keresztes és a bérmálkozás szentségén keresztül, mert ez a kitüntetett „királyi papság” (1Pt 2,9; Kiv 19, 5-6). Ez kihívás a kultikus és az egzisztenciális életre, hiszen minden tanítványnak művelnie kell azt a saját életében, azt, amit Isten örömmel fogad.¹⁵ Ez a részvétel sokféleképpen megmutatkozhat a viselkedésben, a szóban és gesztusokban, az énekekben, a csendben és a szemlélődésben.

3. Isten Igéjének legfőbb értéke

A *Sacrosanctum Concilium* a Szentírást úgy kezeli, mint normát és ítéletet, ami segíti megérteni a liturgiát és megújítani annak gyakorlatát. „Ezért a liturgia megújítása, fejlődése és korszerűsítése érdekében szükséges, hogy jobban érvényesüljön a Szentírásnak a bensőséges és élő szeretete.”¹⁶ Így van meg egyfajta bensőséges kötelék az

11 C 26.

12 Vö. SC 30-31.

13 Vö. SC 27.

14 Vö. SZENT ÁGOSTON: *De Trinitate*, XV, 46: CCL 50A, 526-527.

15 Vö. *Misekönyv*: a Húsvét 2. vasárnapját követő szombat és a Szentháromság vasárnapja liturgiája.

16 SC 24.

Írás elmélyítése és a liturgikus reformok között. A liturgia ismerete nem más, mint az Írás ismerete. A kapcsolat az Írás és a liturgia között világos kifejezést nyer a konstitúcióban: „A cselekmények és a liturgikus gesztusok a Szentírásból merítik az értelmüket.”¹⁷

4. Isten Igéje a liturgiában

A zsinati atyák döntése volt, hogy a liturgikus szertartásokat még jobban összehangolják Isten igéjével, nem kevés hasznot hozva ezzel az Egyház liturgikus életében. Ma a liturgia nagyban visszatükrözi a Szentírás használatának szépséget. Gondoljunk a számtalan liturgikus szöveg különböző nyelvekre történő lefordítására. A Szentírás szövegei értelmezésének a megújítása Isten Igéjének kontextusában a nép számára lett kialakítva. A biblikus tanulmányok fejlődésének következtében megnövekedett a teológiai és spirituális képzés fontossága a szent rendekbe jelentkezők számára. Gondoljunk a szentbeszéd megújult tartalmára. E jótékony változások az egész Egyházat érintik, mint az Evangélium teljesebb megünneplése.

5. Az egyházatyák liturgikus gyakorlata (a Szent Hagyomány)

Ha a Szentírása a forrás, amiből a liturgikus megújítás merít, akkor az egyházatyák Egyházának ősi liturgikus gyakorlata, azaz a „pristina Sanctorum Patrum norma” tekintendő olyan normának és szabálynak, ami ihleti a megújítás reformját. Az egyházatyák liturgikus gyakorlata a keresztény liturgia eredeti formája, amelyhez minden kornak alkalmazkodnia kell és hozzá mérnie a saját gyakorlatát. Éppen ezért a liturgiának vissza kell térnie az eredeti egyszerűséghez. „A szertartások nemesen egyszerűek, áttekinthetően rövidek legyenek, kerüljék a felesleges ismétléseket...”¹⁸ És még: „a szertartásokat lényegük hűségese megőrzése mellett egyszerűsíteni kell. El kell hagyni mindent, ami az idők folyamán megkettőződött vagy haszontalan járulék; ellenben az egyházatyák ősi szabályai szerint néhány olyan elemet, amely az idők mostohasága miatt elveszett, állítsanak helyre, ahogy alkalmasnak vagy szükségesnek tetszik.”¹⁹

6. A katolicitás egy élőbb lelkiismerete

A egyházatyák hagyományához való visszatérés, azaz az ősi és hagyományosabb formák helyreállítása, amit a Zsinat előmozdított,²⁰ a hívőket arra készítette, hogy megértsék a szertartások azonos méltóságát és újra feléledjen bennük a Katolikus Egyház élőbb öntudata, így igazolást nyerjen az *Ecclesia de Eucharistia* apostoli levélben idézet tétel: „az Eucharisztia építi az Egyházat és az Egyház hozza létre az Eucharisz-

17 SC Uo.

18 SC 34.

19 SC 50.

20 Vö. SC 4.

tiát.”²¹ E néhány útmutatás, amik a liturgikus reform ötletét adták, a Zsinat szándéka szerint jól láthatóvá teszik a liturgia szépségét.

5. MEGVALÓSÍTANI A ZSINAT ÁLTAL AKART LITURGIKUS SZÉPSÉGET

1. Tiszteletben tartani a szertartást úgy, ahogy van

XVI. Benedek pápa a *Sacramentum caritatis* színódus utáni apostoli buzdításában használ egy különösen igaz kifejezést, ami számomra a pápai magisztérium liturgikus vonásának viszonyítási pontja. Azt írja a 64. pontban: „az Eucharisziáról szóló legjobb katekézis maga a jól ünnevelt Eucharisztia.” Hogy válaszoljunk erre, azt mondanám, hogy ma úgy, mint tegnap ez az egyetlen mód, amiben a liturgia segítheti a hívőket elmélyedni a megünnevelt Eucharisztia misztériumában, azért, hogy meghozza a gyümölcsét és ne maradjon egyszerű rítus, hanem pontosan az a mód, amiben az Eucharisztia bemutatásra kerül.

Amikor az Eucharisziát „helyesen ünneplik”, ahogy a pápa mondja, az kézen fogja a hívőt, magával ragadja addig, hogy elvezesse a *mysterium fidei*-ig, ami az Eucharisztia szentsége: Isten szeretete minden emberért. Egy olyan szeretet, ami megment, megbocsát és meggyógyít. De azonnal felmerül bennünk a kérdés: mikor lehet az Eucharisztia jól ünnevelt? Több évtizedes tapasztalatom szerint az Eucharisztia mindenekelőtt akkor jól ünnevelt, amikor hagyjuk, hogy az eucharisztikus szertartás egyszerűen az legyen, ami, és semmi más ne legyen, mint Eucharisztia. Ez a legfontosabb engedelmességet kívánja tőlünk az Úr eucharisztikus parancsához: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Hagyni, hogy az eucharisztikus ünneplés ne legyen se több, se kevesebb, mint amit az Úr Jézus az Utolsó vacsorán akart, hogy legyen halálának és feltámadásának az emlékezete. Ezt mondom, mert sajnos alkalmanként az a benyomásom, hogy az Eucharisztia nagy misztériumának az ünneplése egyfajta nagy tégellyé válik, amibe mindenki azt teszi bele, ami szeretne. Mintha egy iskola lenne, ahol bárki tanítani szeretne, egy találkozási hely azoknak, akik összetartoznak, egy látványos műsor azoknak, akiket speciális hatásokkal szeretnénk behálózni. Úgy gondolom, hogy a liturgia az egyik legnagyobb veszélye ma annak műsorrá tétele, mint ahogy arra az olasz püspökök emlékeztek. A liturgia persze ünnep, de a „hit ünnepe” és nem világi ünnep, világi formákkal és nyelvezettel. Jól emlékszem arra, amit 2006 augusztusában Benedek pápa a kölni ifjúsági találkozó fiataljainak mondott: „fedezzük fel az Egyház liturgiájának bensőséges gazdagságát és igazi nagyságát: nem mi vagyunk azok, akik az ünnepet alkotjuk, hanem Isten maga az, aki az ünnepet alkotja nekünk.” Igen, az Eucharisztia Krisztus áldozatának emlékezete, tehát az egyszülött Fiú egész élete. Ezért ha megváltoztatjuk és eltorzítjuk a szertartást, azzal valójában nem egyszerűen egy rítust torzítunk el, hanem az életet, Krisztus életét. Hagyjuk,

21 SC 26; vö. LG 26; Szent VI. Pál pápa az 1965. szeptember 15-én tartott általános kihallgatása során tartott beszédében, in *Insegnamenti di Paolo VI* 3, 1965, 1035-1037. Valamint SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Dominica cenæ* (1980. február 24.), 4.

hogy az eucharisztikus ünneplés csak Eucharisztia legyen és semmi más! Ez azt jelenti tehát, hogy tiszteletben tartjuk annak a természetét, mert végül is az Úr maga akarta azt, hogy ez így legyen.

2. Hagyomány és megújulás

Hogy a liturgia szép legyen, szükséges az, hogy tiszteletben tartsuk a szertartást úgy, ahogy az Egyház azt meghatározza. De a liturgia szertartásainak ugyanakkor megtörténtnek és átéltnak is kell lennie az egyházi közösségben: „itt és most”.

A Zsinat szellemisége alapján²² példa előttünk az, hogy „minden írástudó, aki járta a mennyek országának tanításában, hasonlít a házigazdához, aki kincseiből újat és régit hoz elő” (Mt 13, 52). Egy olyan tett, ami megköveteli azt, hogy újra tudjuk olvasni az elrejtett újat egy áthagyományozott kincsből, és azt napvilágra hozni. Ez az a lelkiség, amiben az egész II. Vatikáni Zsinat és az egyházi megújulás magára ébredt. Nem egy véletlen tehát, hogy ugyanez a Máté evangéliumi részlet került az új Római Misekönyv előszavának utolsó mondatába, ahol a liturgikus reform forrásaként jelöli meg az Egyház. Ily módon, miközben az Egyház hű marad az igazságot tanító feladatához, megőrizve „mindazt, ami régi”, vagyis a hagyomány letéteményese, azt a feladát látja el, hogy gyakorolja és körültekintően alkalmazza „azt ami új” (Mt 13,52).²³

Régi és új – a hit és emberi tapasztalat kifejezései, amelyek nem feloldhatatlan ellentétként jelentkeznek, hanem támaszkodnak egymásra és beragyogják egymást. Az Egyháznak ez a kincse, tudjuk jól, elsősorban a Szentírásban van lefektetve, ami tartalmazza az Isten Igéjét, ami arra indít, hogy folyamatosan hordozzuk a fényt a jelen életünkben. De az Írás mellett ott van az Egyház is, az egyházatyák és a liturgia hagyománya, amiből tisztán merít azért, hogy megtalálja a közösség egységének legigazabb útját. Az Írás, az egyházatyák és a liturgikus források nem egyszerűen az elmúlt idők tanúsága, archeológikus érdekeltsgű tárgy, hanem *tanúbizonyosság*, a kifejezés legjelentőségtelesebb értelmében, egy olyan történelem, amit Isten és az ő népe élt meg. Egy vászon csomói, aminek mi alkotjuk a szálaikat, amik megpróbálnak összefonódni, hogy új szövetet hozzanak létre.

Az Egyház fáradozása pontosan ez: megszülni azt az újat, ami a múltban *gyökereszik*, új formát adni annak, amire már szert tettünk. És ennek az elérésére szükség van a hit alapjaihoz való visszatérésre, a szemünk elé, vagy még inkább a szívünk elé helyezve a mai világ szükségleteit. Persze, ebben a visszatekintésben szükséges elkerülni az archeologizmust: az alapok nem kínálnak modelleket új célok kitűzésére. Mi hiszünk Jézus visszatérésében, tanúsítjuk, hogy a beteljesedés előttünk áll és nem mögöttünk. Másrészt ott van annak a veszélye, hogy gyökerek nélkül rohanjunk előre, és így céltalanul. Az egyházatyák hagyománya megköveteli tehát nemcsak azt, hogy megőrizzük az elődeink hagyományát, hanem jelenné teszi. Elmélyíti az Egyház

22 DV 23; in *Decisioni dei Concili ecumenici*, G. Alberigo gondozásában, UTET, Torino, 1978, 1000.

23 *Messale Romano. Riformato a Norma Dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II. Promulgato da Papa Paolo VI*, proemio, 15.

egész múltjának az eredetét, alapos kutatásra indít azon sokféle módon, amivel az egyedüli hit megmutatkozik az emberi és profán formáiban. Oly különböző módon, ahogyan a semita, a görög, vagy a latin kultúrában kialakult. Ez a szélesebb elmélyülés beláttatja velünk, hogy megállapítsuk: a Szentlélek hangolja össze Isten népének csodálatos hűségét, amivel megőrzi a hitletéteményt, az imádságok és rítusok nagy változatosságában.²⁴

A liturgiában való megújulás különleges módon nem kevesebbet irányoz elő, mint egy őszinte és mély visszatérést az alapokhoz: amit ünneplünk és amiben hiszünk (*lex orandi, lex credendi*). A forrásokig leásva a liturgista megpróbál egyszerűen belépni a misztérium mélyébe, ami megmutatkozik az Egyház életének a történelme hosszú folyamatában, hogy visszatükrözze minden időben a liturgia mindig megújuló szépségét.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A liturgiáról szóló rövid elmélkedés folyamán látjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat megújított formája új tündöklést adott neki és az Egyház középpontjába helyezte, hogy ragyogjon az élete és a küldetése a világban. Két képet állít a központba: a középkori katedrális apszisának közepén álló Pantokrátort, aki világosság a világosságtól, igaz Isten igaz Istentől; és az igazgyöngy képét, manapság jobban mondva a gyémántét, ami fénytörésével visszatükrözi a fényt. Ezek a liturgia szépségének a képei, amit a Zsinat a kezünkbe helyezett. A szertartásokban való részvétel mindenkinek Krisztus fényét jelenti, amelyben tündököl, és mint a gyémánton megtörő fény, vissza kell tükröznie a fényt.

Meg vagyok győződve róla, hogy a II. Vatikáni Zsinat által megújított liturgia bensőséges és meggyőző módon történő ünneplése során elérjük azt, hogy mind együtt énekeljük Isten vég nélküli dicsőségét országában, az új Jeruzsálemben, az Apokalipszisben egyesült élőkkel hirdetjük: „Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, aki volt, aki van és aki eljő!” (*Jel 4, 8*), és örökké fogunk élni közösségben Istennel és minden emberrel, mindenkivel, akit a Bárány drága vére megváltott.

Egy régi és mégis új imádsággal fejezem be azért, hogy a liturgia a legszebb ajándéka legyen az Egyháznak és az életünknek:

„Urunk, Istenünk, tedd kezédet a fejünkre. Ajándékozz nekünk tiszta érzéket, hogy lássunk, alázatos érzéket, hogy halljunk, szerető érzéket, hogy szolgáljunk, a hűség érzékét, hogy szilárd hajlékunk legyen benned. Helyezd, Urunk szívünkbe a vágyat, amivel te árasztatsz el minket. Helyezd ajkunkra azt az imádságot, amivel eleget tebetünk neked. Helyezd kezünkbe mindazt, amit te áldatsz meg. Amen.”

Fordította: Vaskó Lenke

²⁴ *Messale Romano. Riformato a Norma Dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II. Ppromulgato da Papa Paolo VI, proemio, 9.*

A már ismert felfedezése – a Jn 6 olvasata

A SZERZŐRŐL: 1963-ban született bencés szerzetes, magyar–angol szakos tanár. Biblikus teológiából Rómában a Gregoriana egyetemen szerezte PhD-jét. 2000 óta Rómában a Pontificio Ateneo Sant’Anselmo egyetem teológiai fakultásán tanít Újszövetséggel kapcsolatos tárgyakat. 2014-ben a Pannonhalmi Főapátság az ő fordításában adta ki az Újszövetséget. Az új fordítás negyedik kiadása 2017 májusában jelent meg. Utoljára lapunk 2018/1. számában közöltünk tőle tanulmányt. (l.simon@anselmianum.com)

HAGYOMÁNYRÉTEGEK SZÖVEDÉKE

A Trentói Zsinat 21. ülészakán egy különös szavazásra szólították a résztvevőket.¹ Bár a megtárgyalandók fókuszában az Eucharisztia vételének módja, feltétele, illetve szükségessége állt, 1562. június 10. és 23. között a zsinati atyáknak arról is véleményt kellett mondaniuk, miként értelmezendő a Jn 6. Természetesen Jézusnak az élet kenyeréről mondott szavai nem a *Tridentinumon* kerültek a teológiai viták keresztútjába. A második századtól fogva újra meg újra ellentéteket szított a kérdés, vajon a Jn 6 az Eucharisziáról szól-e, amint Antiókhiai Szent Ignác vagy Szent Jusztinosz értelmezte, vagy a Jézussal a hit révén megvalósuló közösségről, ahogy Alexandriai Szent Kelemen, Órigenész vagy Szent Ágoston² magyarázta. A szavazás meglepő eredménnyel zárult. A hatvanegy teológus közül tizenketten tartózkodtak, tizenkilencen az ucharisztikus, kilencen a spirituális (a hitben megvalósuló *communio*) mellett voksoltak, huszonegyen viszont annak a véleménynek adtak hangot, hogy a Jn 6 mindkettőről szól. Más szóval az atyák többsége nagy bölcsességgel tartózkodott attól, hogy az evangéliumi szakasz értelmezésének a lehetőségét lehatárolja.

1958-ban Xavier Léon-Dufour³ elmélyült tanulmányt szentelt a Jn 6 magyarázatának, amelyben természetesen más exegetikai elvek alapján jutott hasonló értelmezésre. Arra nincs lehetőségünk, mondja, hogy Jézus Kafarnaumban elmondott szavait rekonstruáljuk, azt viszont feltételeznünk kell, hogy az evangélista szándéka szerint Jézusnak az élet kenyeréről mondott beszéde a kortárs galileaiak számára is érthető kellett, hogy legyen. Jézus arra szólítja őket, fogadják el őt mint az Örökkévaló küldöttjét. Ugyanakkor az evangélista meggyőződése szerint az evangélium főszereplője a keresztény olvasókat is megszólítja. Ők az Eucharisziában való részesedés által ki-

1 Erről részletesen ld. : F. CAVALLERA: „L’interprétation du Chapitre VI de Saint Jean : Une Controverse Exégétique au Concile de Trente,” *RHE* 10 (1909), 687-709.

2 Az első keresztény századokban körvonalazódó különböző értelmezésekről lásd pl.: A. Feuillet, *Johannine Studies*, New York, 1964, 55skk.

3 X. LÉON-DUFOUR: „Le Mystère du Pain de Vie,” *RSR* 46 (1958), 481-523.

fejezésre juttatják és elmélyítik a hitben már valósággá vált *communiót*.

Az elmúlt néhány évtized rendkívül termékeny szakirodalmából alkalmasint Michael Theobald⁴ interpretációja az egyik leginkább figyelemreméltó. Theobald szerint a Jn 6 értelmezésében nem juthatunk megnyugtató eredményre, ha nem teszünk különbséget az evangélista műve és egy későbbi redakció munkája között. Amennyiben helytálló a megállapítás, miszerint nem lehet kimutatni, hogy az evangélista szándékosan hallgat a szentségekről – amint ezt néhányan feltételezték –, akkor arra is lehetőségünk nyílik, hogy a Jn 6 egészében – nemcsak az ún. eucharisztikus szakaszban (vv. 51c-58) – azonosítsunk több, legalábbis implicit utalást az Eucharisziára. Figyelemreméltó, hogy a Jn 6,35-50 kapcsán már Raymond E. Brown⁵ is „másodlagos eucharisztikus utalások”-ra hívta fel a figyelmet. Theobald szerint az evangélista szövegének, illetve egy későbbi redaktor kiegészítéseinek, módosításainak elkülönítése nyomán az Eucharisztia értelmezésének két eltérő modellje körvonalazódik. Az egyik az eucharisztikus táplálék Lelket közvetítő erejére teszi a hangsúlyt, a másik pedig az Eucharisztia és a megtestesülés kapcsolatára fókuszál. Helyszűke miatt el kell tekintenünk az imént felvillantott két interpretáció bemutatásától. Mindössze arra vállalkozunk, hogy egy rövid ószövetségi visszapillantás után a Jn 6 szinkron olvasatát adjuk.

A MEGTETT ÚT

Amikor az Ígéret földjének küszöbén felidézi a pusztai vándorlás eseményeit, Mózes így figyelmezteti Izrael fiait:

„Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az Úr, már negyven esztendeje a pusztában, hogy megsanyargatva és próbára téve téged, megtudja, mi van a szívedben, hogy megtartod-e parancsolatait, vagy sem. Sanyargattott és éheztetett, de azután mannával táplált, amelyet nem ismertél, és atyáid sem ismertek. Így adta tudtadra, hogy nemcsak kenyérral él az ember, hanem mindazzal él az ember, ami az Úr szájából származik” (MTörv 8,2-3).

Megnyílik a Jordán (MTörv 3,14-17), és Izrael előtt feltárul az ígéretek beteljesedésének lehetősége. Mózes szavait viszont az teszi ólomsúlyúvá, hogy élete utolsó napján halljuk őket. A „jó föld”, a „búzát, árpát, szőlőt, fügét és gránátalmát termő föld”, az „olajfák és méznek a földje” (Mtörv 8,7skk) határán Mózes figyelmeztet, az igazi táplálék: „minden ige, amely az Úr szájából származik”. Így az emlékek rendezésekor a pusztai vándorlás során napról napra begyűjtendő manna, ami Isten gyengédségének jeleként – legalábbis a *Bölcsesség könyvének* késői értelmezése szerint – ízet váltotta minden száj kívánsága szerint (Bölcs 16,20sk), új tartalommal telítődik. A teljesség

igényével fellépő „búcsúbeszéd”, a *Deuteronomium*, az Örökkévaló akaratát közvetíti. Isten életet jelentő akaratát Mózes halála után könyv formájában lesz Izrael fiainak mindennapi kenyere. De az élet és halál mezsgyéjén elhangzó mózesi szó arra is figyelmeztet, hogy minden nemzedéknek újra meg újra birtokba kell vennie a földet, és nem teheti ezt másként, mint a Törvény szavából táplálkozva.

Józsue lesz ennek az új korszaknak első példás alakja. A Mózes által leírt Törvényvel a kezében indul útnak, hogy birtokba vegye a megígért földet. Feladata, mely egyben a birtokbavétel feltétele és mintegy módszertana is, így körvonalazódik: „Ne hagyd abba ennek a törvénykönyvnek az olvasását, hanem tanuld azt éjjel-nappal, őrizd meg, és tartsd meg mindazt, ami ebben meg van írva” (Józs 1,3). A manna megszűnik, amint megízlelik Izrael fiai az ajándékba kapott föld termését (Józs 5,11sk), de a Törvény hétévenkénti felolvasása révén újra meg újra elvezet minden nemzedéket a Sínai-hegy lábához, hogy az egykori kinyilatkoztatás kortársává avasson minden olvasót. Így lesz az Egyiptomból való szabadulás emléke életprogram. A célba érkezés öröme új távlatba rendezi a megtett út tapasztalatait: a *Deuteronomium* mintegy kivonatolja, összegezi az előtte olvasható három könyv tartalmát. Sőt az emlékezés által, az ígéretek emléke újra meg újra ígérethez hevül: a múlt tartja ébren a reményt.

„Emlékezz vissza az egész útra!” – hangzik Mózes figyelmeztetése, s a közösen megtett út első emlékeként a táplálkozás, az étel s ital hiánya és bősége jelenik meg. De a Biblia nemcsak a kizárólag Izraelnek kinyilatkoztatott Törvény szavában fedezi fel az életet adó táplálékot, hanem a minden ember számára útmutatást jelentő bölcsesség alakjában is (Péld 9,1-9). S amikor az Ószövetség késői hagyománya azonosítja a bölcsességet a Tórával, az Örökkévalótól kapott útmutatás bősége nem teszi fölöslegessé a további keresést. Ellenkezőleg: „Akik engem esznek, még inkább éheznek, akik engem isznak, még inkább szomjaznak” (Sirák 24,20). Sőt, túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a táplálkozás jelen van a Bibliában az első laptól az utolsóig, de amikor a *Jelenések könyvének* utolsó fejezetében ismét megpillantjuk az élet fáját (22,2), nem a kert (Ter 2,9), hanem a város, az új Jeruzsálem közepén áll. Nem oda jutottunk vissza, ahol minden elkezdődött. A könyvet lezáró látomás arról vall, hogy minden átalakult, hiszen a város kezdettől fogva az erőszak helye, Káin keze nyomát (Ter 4,17) viseli magán. Hogy a *Jelenések könyve* végén az élet fája egy város közepén áll, annak a jele, hogy a Bárány áldozata révén az egész emberiség megszabadult az erőszaktól: „középen van az élet fája, amely tizenkétszer hoz termést, minden hónapban megadja termését, és a fa levelei a népek gyógyítására valók”. Ennek az átalakulásnak egy fontos mozzanatát tárja elénk a Jn 6.

AZ ÉLET KENYERE

A kenyérszaporítás történetét olvasva nemcsak a csoda látványossága és a maradék bősége kápráztatja el a résztvevőket, és ejti zavarba az olvasót. Az eseményre vonatkozó beszámolókat mintegy megismétlik a csodát: megsokasodnak. A kenyér-csoda

⁴ M. THEOBALD: „Eucharistie in Joh 6: Vom pneumatologischen zum inkarnationstheologischen Verstehensmodell,” in T. SÖDING, szerk., *Jobannesevangelium – Mitte oder Rand des Kanons?*, Quaestiones Disputatae 203, Freiburg – Basel – Wien, 2003, 178-257.

⁵ R. E. BROWN: *The Gospel According to John, I*, New York, 1966, 274.

megtalálható mindhárom szinoptikusnál is,⁶ sőt a *Mk*-ban és a *Mt*-ban kétszer⁷ is. Úgy tűnik, a kenyérszaporítás és a vízen járás csodája már a szinoptikus hagyományban összekapcsolódott. Valószínűnek látszik az is, hogy a Jn 6-ban kirajzolódó esemény-sornak is megvannak az előzményei a szinoptikus hagyományban. A két csodát az a jelenet követi, amelyben Jézus ellenfelei jelet kérnek⁸ tőle. Jézus válasza egy talányos mondat a kenyérről⁹. Ezután Péter hitvallását, valamint a passió megjövendölését¹⁰ találjuk, s végül arról értesülünk, hogy Jézus Galileába¹¹ vonul vissza.

Az evangélium egészét szem előtt tartva azonban nemcsak látványos bőséggel, hanem meghökkenítő hiánnyal is szembesül az olvasó. Jóllehet a *Jn* a szinoptikusoknál jóval hosszabban beszél az utolsó vacsoráról, három társától eltérően zavarba ejtő módon nem is említi az Eucharisziát. A kenyérszaporítás elbeszélése után viszont hosszú beszédet találunk, amelyben az Eucharisziára való utalás elvéthetetlen. A kafarnaumi zsinagógába szcenírozott ún. eucharisztikus beszéd (Jn 6,26-58) azonban óhatatlanul az anakronizmus vádjába keveri az evangélistát: hogyan kérhetné bárki is számon Jézus kortársaitól, hogy megértsék az Eucharisziát, amikor az csak a feltámadás fényében vált az Egyház rituális gyakorlatának középpontjává? Mi lehetett a *Jn* szándéka azzal, hogy az alapítás ígéről ugyan hallgat, viszont Jézus életének elbeszélésebe vetít vissza olyan kijelentéseket, amelyek nyilvánvalóan csak a feltámadást követő hitbeli tapasztalatok révén kristályosodtak ki?

Kétségtelen, János hallgatása az alapítási ígékről társtalanná teszi a negyedik evangéliumot. Mindazonáltal érdemes emlékeztetni tartani, hogy az Újszövetségnek azon szövegei is, amelyek beszélnek az Eucharisztia alapításáról, nem egyveretűek. A négy beszámolót két csoportba lehet osztani: a *Mk* és a *Mt*, illetve a *Lk* és az *1 Kor*. Továbbá, ha tekintetbe vesszük a korai egyház sokszínű eucharisztikus gyakorlatát – csak kenyérral; kenyérral, borral, mézzel; kenyérral, hallal stb. végzett Eucharisztia –, az első olvasásra példátlanul tűnő jánosi hagyomány belesimul az egységesülést megelőző sokszínűségbe.

A *Jn* szabadon kezeli a szinoptikus hagyományt, s erről a szabadságáról a kenyérszaporításról illetve az Eucharisziáról szólva sem mond le. A kenyér-csoda elbeszélése sztereotíp időmegjelöléssel kezdődik,¹² s ha figyelembe vesszük az epizodikus – tehát nem az események egymásból fejlődésére épülő – cselekmény következő hasonló fordulatát (7,1), megkapjuk a kenyér-csoda, valamint az azt magyarázó dialógus keretét. A mesterként kapcsolóelem – „ezek után” – mellett jelen van egy másik, kultikus ünnepre való utalás (6,4: „Közel volt a húsvét, a zsidók ünnepe”), amely a hatodik fejezet egészét nemcsak az ünnepek sorába állítja, hanem a Jn 5-11 fejezetekben kibontakozó

elbeszélés architektúrájából is felvillan egy meghatározó elemet. A *Jn* a szinoptikusoktól eltérően nem egyetlen húsvét köré fókuszálja az elbeszélte eseményeket. Cselekményében három egymást követő húsvétra történik utalás. Az elsőre a Templom megtisztításával kapcsolatban (2,13.23), a másodikra itt, a hatodik fejezet elején (6,4); a harmadikról pedig akkor hallunk, amikor a hetedik „jel”, Lázár életre keltése után, mivel sokan hisznek Jézusban (11,45), a nagytanács Kaifás prófétái javaslata nyomán elhatározza, hogy megöli Jézust (11,55). Így a „Jelek könyve” (Jn 2-12) narratív szempontból szorosan kapcsolódik a „Dicsőség könyve”-hez (Jn 13-20). Ennek a szoros egymáshoz fűzésnek az egyik legszembetűnőbb eszközei éppen a harmadik húsvétra történő ismétlődő utalások.¹³

A helymegjelölés is Jézus húsvétjának – halálának és feltámadásának – vonzáskörébe kerül. A „Galileai-tenger, a Tiberiás-tenger” a helyszíne a Feltámadottnak a *Jn*-ban elbeszélte galileai megjelenésének is (21,1). A Genezáreti-tóra történő utalás sajátosan jánosi fordulata („Tiberiás-tenger”) az evangéliumnak csak ezen a két helyen¹⁴ fordul elő.

A 6,2-ben a „nagy tömeg”-re való utalás, ha nem is előzmény nélküli (vö. 5,13), váratlanul hat. A tanítványok, akiket a Jákob kútjánál zajló jelenet, a samaritánus asszonnyal való találkozás után szem elől veszítettünk (4,33), a „Galileai-tenger túlsó partján” (6,3) lépnek színre, hogy azután a Jézussal való futólagos éjszakai találkozást követően (6,16-20) ismét eltűnjenek. Jóllehet arról ugyan értesülünk, hogy a tanítványok is megérkeznek Kafarnaumba (6,21), a zsinagógában folyó hosszú vitában nem vesznek részt. Hogy jelen vannak, azt csak a 6,60 analepszise, visszatekintő utalása, teszi egyértelművé: „Tanítványai közül sokan, amikor ezt hallották, így szóltak: »Kemény beszéd ez. Ki hallgathatja?«” Az elbeszélő a „sok tanítvány” reakcióját a vita Eucharisziára vonatkozó befejező részének közvetlen közelében idézi, s különös módon a Jézus vitapartnereiként megjelölt tömeg – amelyet a 41. versből a „zsidók” megnevezéssel jelöl az elbeszélő – egy bizonytalan, hitetlenkedő kérdéssel hagyja el a színt (v. 52). Reakciójuk homályban marad. E tanítványok reakciója – „Ettől fogva tanítványai közül sokan visszavonultak, és nem jártak vele többé” (6,66) – ezáltal úgy áll előttünk, mint a mannáról és az élet kenyéréről folyó vita eucharisztikus kifejlése által okozott megbotrányozásból kirobbanó szakadás a tanítványok körén belül. Amikor azonban Péter a Tizenkettő nevében válaszol, hitvallása nem az örök életet adó kenyérről, az Emberfia testére (6,53-58) vonatkozik, hanem Jézus örök életet adó szavaira: „Uram, kihez mennénk? Az örök élet ígéri nálad vannak. Mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje” (6,68sk).

A fejezet végén azonban nemcsak a szakadás vélhető oka és a Tizenkettő Péter szavaiban összefoglalt hitvallása között feszül ellentét, hanem a Tizenkettőnek mint csoportnak a pusztai megjelenése, valamint Jézus Péternek adott válasza is feszültséget teremt az evangélium egész eddigi cselekményéhez képest. A 6,67-ben ugyanis a Tizenkettő úgy lép színre, mintha az olvasó számára már jól ismert csoportról lenne szó, Jézus pedig kiválasztásukat olyan ténynek tekinti, ami Júdás árulását még botrányo-

6 Mk 6,32-44; Mt 14,13-21; Lk 9,10-17.

7 Mk 8,1-10; Mt 15,32-39.

8 Mk 8,11; Jn 6,30.

9 Mk 8,14skk; Jn 6,32sk.

10 Mk 8,27-31; Jn 6,68-71

11 Mk 9,30; Jn 7,1.

12 „Ezek után” – Jn 6,1 vö: 3,22; 5,1.14; 7,1; 13,7; 21,1.

13 12,1; 13,1; 18,28.39; 19,14.

14 6,1.23; 21,1.

sabbá teszi: „Nem én választottalak ki titeket, a tizenkettőt? Közületek egy mégis örög” (6,70). A negyedik evangélium azonban nem beszél a Tizenkettő kiválasztásáról, következésképpen Júdás árulásáról is itt értesülünk először, míg a szinoptikusoknál a Tizenkettő névsorának közlésében Júdás neve és az árulásra vonatkozó utalás zárja a listát. Ezek a részletek vélhetőleg olyan utalásrendszer erővonalait teszik láthatóvá, amely azt valószínűsíti, hogy az evangélium szerzője nemcsak ismeri a szinoptikusoknál található hagyományt, hanem annak ismeretét olvasói részéről is feltételezi.

A kenyérszaporítás krízishelyzetek sorozatát váltja ki. Bár Jézus tudja, mit fog tenni (6,6), a tömeg reakciója mégis váratlanul éri: „Amikor pedig Jézus észrevette, hogy érte akarnak jönni, és el akarják vinni, hogy királlyá tegyék, visszavonult ismét a hegyre egymagában” (6,15). Már említettük, hogy a két csoda, pontosabban a két „jel” – a kenyérszaporítás és a vízen járás – a *Mk*-ban és a *Mt*-ban is egységet alkot. A *Jn* azonban itt is újja teremti a hagyományt. Egyrészt megtöri a két epizód közötti folytonosságot. Bár a *Mt* és a *Mk* is utal arra, hogy Jézus felmegy egyedül a hegyre, távozása náluk a tömeg elbocsátását követi, célját pedig mindkét szinoptikus az imádságban jelöli meg. Talán a *Mk* 6,45-ben olvasható részlet – „Ekkor Jézus azonnal arra kényszerítette a tanítványait, hogy szálljanak hajóba, és menjenek át előre a túlsó partra” – a *Jn* 6,15-höz hasonlóan a csoda politikai értelmezését feltételezi.

A vízen járás jelenetének jánosi kidolgozása is azt mutatja, hogy az evangélium következetesen a benne található „jel”-teológiához ezt az epizódot is Jézus identitásának kérdése felé mozdítja el. Míg *Mt* és *Mk* számára a csoda elbeszélése elsősorban arra ad alkalmat, hogy Jézus tette révén a tanítványokat jellemezze, a *Jn* mellőzi a tanítványok szorult helyzetének részletezését, ugyanakkor nem Jézus, hanem a tanítványok nézőpontjából beszéli el az eseményt.¹⁵ A vízen járás teofániává¹⁶ lényegül át, és így a csodát nemcsak „jel”-lé teszi a szerző, hanem az evangéliumban megfogalmazott hitvallás részeként állítja elénk. A tanítványok a *Jn*-ban nem azonosítják kísértetként¹⁷ Jézust, s így reakciójuk sem a rémület (*etarakhthészan* – *Mt* 14,26; *Mk* 6,50), hanem az ószövetségi teofániák jellemző módon az Örökkévaló jelenlétével szembeesülő ember válasza: félelemmel vegyes tisztelet (*efobéthészan* – *Jn* 6,19). A szinoptikusoktól eltérően Jézus nem bátorítja¹⁸ tanítványait. Szavaival nem azonosítja, hanem kinyilatkoztatja önmagát – „Én *vagyok*” –, pontosabban Istennel való egységet, hiszen az „Én vagyok” megnevezés Izajásnál Jahve privilégiuma¹⁹. A „ne féljete”

felszólítás is az ószövetségi teofániák²⁰ része. Jézus tehát tette és szava által az Atyával való közösségét nyilatkoztatja ki tanítványai előtt. A *Jn*-ban a tanítványoknak nincs szükségük arra, hogy Jézus azonosítsa előttük önmagát, azt viszont ki kell, hogy nyilatkoztassa nekik, mi a jelentése, jelentősége annak, amit látnak. Első találkozásukkor (1,35-51) Jézus idegenként sem volt leendő tanítványai számára ismeretlen. Az együtt töltött hónapok ellenére azonban újra meg újra rá kell ébredniük, Jézus ismerősként is idegenül áll előttük, személyének titka ellentmond elvárásaiknak, és reményeiket is felülmúlja. Kiletének feltárulkozása nem emberi erőfeszítés következménye, hanem kinyilatkoztatás. A tanítványok célba érkezése (6,21) tehát másodlagos, mondhatnánk következménye csupán a „jel” központi üzenetének: Jézusban Isten jelenlétének teljessége nyilatkozik meg.

A kenyérszaporítás előkészítésében is sajátos jánosi részletet találunk. Az olvasó Jézus tekintetét követve pillantja meg a tömeget. S bár itt is a szinoptikusokhoz hasonlóan a sokaság látványa indítja el a tanítványokkal folytatott párbeszédet, a negyedik evangéliumban a tömeg megjelenése Jézus számára nem ok, hanem alkalom. A *Jn* nem beszél arról, hogy a közeledő sokaság elcsigázott lenne, hogy pásztor nélküli juhokhoz hasonlítana (*Mk* 6,34), s nem említi a hely kietlenségét²¹ sem. Nem a tanítványok javaslata indítja el a dialógust²², s jöllehet Jézus a kezdeményező, szavait a *Jn* nem a sokaság helyzete fölötti szánakozással motiválja²³, és nem a tömeg állapotának a tanítványok vagy az elbeszélő által adott helyzetképével okolja meg. A „jel” megtörténte előtt Jézus két tanítványával, Fülöppel és Andrással folytat párbeszédet. Az egyszerű kérdőszó – „honnan?” – az evangélium cselekményében számos helyen kétértelművé oldódik, s nemegyszer mást jelöl a történések értelmét elveto szereplők, és mást az önmagát kinyilatkoztató Logosz vagy a „mindentudó” elbeszélő ajkán. Legtöbbször Jézus mennyei eredetere utal,²⁴ így itt is az élet kenyéréről folyó dialógus egyik fő témáját élővételezi. Sem Fülöp, sem András nem hagyja válasz nélkül Jézus kérdését. Szavaik azonban mégsem a kérdésre felelnek. Egyikük sem ismeretlen az olvasó előtt.²⁵ Az elbeszélő Andrást mégis úgy mutatja be, mintha ismeretlen lenne.

A tömeg nagyságának hangsúlyozása – „letelepedtek a férfiak, szám szerint mintegy ötezren” – a „jel” látványosságát emeli ki; a *couleur locale*-ra utaló részlet pedig – „sok fű volt azon a helyen” – vélhetőleg, a konkrét emlék lehetőségén túl az evangélista azon fáradozásának a része, hogy a jeleket meghatározott történeti kontextushoz kösse. András szavai viszont – „Van itt egy fiú, akinél van öt árpakenyér és két hal” – az evangélista műhelytitkaiba is bepillantást engednek. Az árpakenyérre (*kritbinosz*) történő utalás ószövetségi emlékeket hív elő (2 Kir 4,42). Másként megfogalmazva, az elbeszélésnek ez a részlete a kafarnaumi zsinagógába szcenírozott beszéd ószövetségi szövegeket kommentáló magyarázatai előtt (6,31.45) a szerző hitvallásához tartozik:

15 *Mt* 14,25; *Mk* 6,48; *Jn* 6,19.

16 *Vö.* *Jób* 9,8; *Zsol* 77,19; *Iz* 51,9-10.

17 *Mt* 14,26; *Mk* 6,49.

18 *Mt* 14,27; *Mk* 6,50.

19 43,25; 51,12; 52,6. Az „Én vagyok” formula elemzése messzire vezetne bennünket. Anyit bizonyosan állíthatunk, hogy a *Jn* Jézusa ezzel a megnevezéssel (*vö.* *Kiv* 3,14) nem arra formál igényt, hogy az Örökkévalóval, az Atyával egyenlőnek tartsák, hanem arra, hogy az Atya egyedül hiteles küldöttjének tekintsék (*vö.* C. K. Barrett, *Il vangelo di Giovanni fra simbologia e storia*, Torino, 1983, 10-14).

20 *Ter* 15,1; *Iz* 43,1; 44,2.8; *vö.*: *Lk* 1,30.

21 *Mt* 14,13; *Mk* 6,32.

22 *Mt* 14,15; *Mk* 6,35; *Lk* 9,12.

23 *Mt* 14,14; *Mk* 6,34.

24 *Pl.*: 7,27.28; 8,14; 9,29.30; 19,9.

25 *Fülöp*: 1,43.44.45.46.48; *András*: 1,40.44.

amit Jézus tett, az beteljesíti és felülmúlja az Ószövetség példáit, ígéreteit.

Az előkészületek részletezése után némi megdöbbenéssel veheti tudomásul az olvasó, hogy magáról a csodáról rendkívül szűkszavúan beszél a *Jn*: „Jézus pedig vette a kenyereket, hálát adott (*eucharisztészasz*) és kiosztotta az ott ülőknek. Ugyanígy osztott a halakból is, amennyit kívántak” (6,11). Elvéthetetlen az utalás az eucharisztiaira²⁶. Az evangéliumok valamennyi kenyér-csodáját a korabeli Egyház eucharisztikus gyakorlata és szókészlete színezi, formálja. Magának a csodának az elbeszéléséhez képest nemcsak az előkészítés leírása szokatlanul részletes, a jóllakást – mely kiáltó ellentétben áll Fülöp realista prognózisával is („Kétszáz dénár áru kenyér sem elég nekik, hogy mindenki kapjon valami keveset”) – követő események bemutatása is meglehetősen aprólékos (6,12-13). Jézus rendelkezése – ő tehát ismét a kezdeményező – és utasításának végrehajtása egyaránt szerepel. A „darabok,” „töredékek” (*klaszmata*) bizonyos kora keresztény szövegekben eucharisztikus terminus technicus. Az „elveszni” (*apollümi*) ige pedig többször szotériológiai, üdvösségre vonatkozó jelentésben szerepel a *Jn*-ban.²⁷ A maradék, a felesleg mennyisége – tizenkét kosár – a bibliai számszimbolika szerint kétséget kizáróan a teljességről vall.

A következő két vers (6,14-15) a csoda következményeit beszéli el két egymással ellentétes reakció, két egymást kizáró interpretáció fénytörésében. Az „emberek” a „jelet” a *Deuteronomium*ban olvasható mózesi ígéret – „Prófétát támaszt testvéreid közül Istened, az Úr, olyat, mint én, őrá hallgassatok” (18,15) – beteljesedéseként olvassák, de olvasatukat követő szándékuk azt mutatja, hogy értelmezésük félreolvasás. A Mózeshez hasonló prófétáról ugyanis ezt mondja a *Másodtörvénykönyv* imént idézett szakasza: „Az én ígéimet adom a szájába” (18,18); más szóval az „örök élet igéi” (Jn 6,68) lesznek nála. A kenyérből jóllakott „emberek” azonban a prófétából kenyéradó messiás-királyt akarnak csinálni. A csoda feledtetni velük, hogy a káprázatosan látványos lakoma „jel”. Számukra azonban a kenyér nem jelöl semmit, nem mutat önmagán túlra (6,26.30). Értelmezésük rövidzárlat: a jelölő önmagára záródik. Jézus számára elfogadhatatlan az „emberek” reakciója. A követők sokaságától körülvett, tanítványai körében cselekvésre kész, és a tömeget jóllaktató Jézus az „emberek” gyűrűjéből menekülni kényszerül. Visszavonul a hegyre. Egymagában.

Pillanatnyi távozása ellenére azonban nem hagyja magukra tanítványait. A káosz

26 A *Jn* 6,11 öt ponton is eltér a kenyérszaporítás szinoptikusoknál olvasható elbeszélésétől. A *Jn* a „hálát adni” (*eukbarisztész*), és nem az „áldást mondani” (*eulogeó*) igét használja. A „fogta”, „hálát adott”, „odaadta” igékkel jelölt cselekményben a *Jn*-ban nem szerepelnek a halak. Hiányzik az ötös szám a kenyerek mellől. Meglepő az is, hogy a kenyerek szétosztása mellől elmarad a „megtörni” ige. Mindazonáltal figyelembe kell venni, hogy a v. 12-ben szereplő „maradékok”, *klaszmata* a „megtörni” igével azonos tő a görögben (*klao*); továbbá, hogy például Szent Jusztinosz (*Apológia* 66,1-3) az Eucharisztia alapításáról szólva nem beszél a kenyér megtöréséről. A kenyérszaporítás csodájának szinoptikusoknál olvasható változatától eltérően a *Jn*-ban maga Jézus osztja szét a kenyeret, hasonlóan az Eucharisztia alapításáról szóló szinoptikus beszámolókhöz. Ezek a sajátosságok valószínűvé teszik, hogy a *Jn* 6,11 az Eucharisztia ünneplésének háttéréből értelmezendő.

27 3,16; 6,39; 10,28; 17,12; 18,9.

erőit idéző éjszakai tavon kinyilatkoztatja magát nekik. A tanítványok szándéka – „fel akarták venni a hajóra” (6,21) – ismét értetlenségükről tanúskodik. Meglepetésszerű célba érkezésüket nem értelmezik. A következő néhány vers (6,22-24) arról tudósít, hogy a „túlso parton” történt „jel” valamennyi résztvevője ismét találkozik, ezúttal a kafarnaumi zsinagógában (vö. 6,59).

A párbeszéd első szakaszát a 6,25-34 alkotja. Itt kérdések és feleletek gyors pengéváltásának lehetünk tanúi. „Mester, mikor jöttél ide?” – kérdezi Jézust a sokaság. Jézus válasza, mely nem a kérdésre felel, az evangélium dialógusainak pedagógiája szerint minősíti a tömeg érdeklődését. A történetek után, azok fényében a „mikor” után érdeklődni a „jel” félreértéséről tanúskodik. Ezt az értetlenséget leplezi le Jézus első válasza. De ugyanakkor szavai túllépnek a kérdezők interpretációja fogyatékos voltának leleplezésén.²⁸

A hatodik fejezetben Jézus beszélgetőpartnerei nemcsak utalnak egy múltbeli csodálatos eseményre, hanem szavaik alátámasztására az Írásokat is érvelésük részévé teszik. Újabb jelet kérnek, s a Zsolt 78,24-et idézik: „Atyáink a mannát ették a pusztában, ahogyan meg van írva: »Mennyei kenyeret adott nekik enni«” (6,31). Jézus válaszában a mannával az „igazi mennyei kenyeret” állítja szembe, mert számára a csoda nem a múlthoz tartozik, hanem a jelen része, ugyanis értelmezése szerint nem Mózes, hanem az Atya a csoda forrása: „Bizony, bizony mondom nektek, nem *Mózes adta* nektek a mennyei kenyeret, hanem az én *Atyám adja* nektek a mennyei kenyeret, az *igazít*” (6,32). A sokaság által megfogalmazott vágy – „Uram, add nekünk mindig ez a kenyeret!” – hasonló a szamaritánus asszony által megfogalmazotthoz. A párbeszéd folytatása azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy Jézus ígérete és a tömeg vágya, jóllehet mindkettőnek a mennyei, a világnak életet adó kenyér a tárgya, két különböző síkon mozog.

28 Ez a technika ismét a jánosi párbeszédnek sajátja. Tanulságos felidézni a szamaritánus asszonnyal folytatott dialógus néhány párhuzamos részletét. A körülmények miatti meglepődést (4,9; 6,25) Jézus válasza követi, amely ígéret (vízről – 4,40 és táplálékról – 6,26skk). Ezek után a dialóguspartner kérdést fogalmaz meg, mely a megvalósulás lehetőségére vonatkozik (4,11; 6,30), továbbá egy múltbeli csoda emlékét idézi (4,12; 6,31). Jézus felelete az általa adott adomány újszerűségét hangsúlyozza (4,13sk; 6,32sk). Az asszony megdöbben Jézus kérésén: „Hogyan? Te zsidó férfi létedre kérsz tőlem inni, mikor én szamaritánus nő vagyok?” Jézus válasza a kafarnaumi dialógus kezdetéhez hasonlóan egy ígéretet fogalmaz meg: Isten ajándékának ismerete a megdöbbenést kérésé alakította volna, mely a párbeszéd kérdés-felelet szerkezetében szerepcseréhez vezetett volna. Az asszony válasza a beszélgetőpartner lehetőségeinek reális felmérését tükrözi (4,11). A választ azonban nemcsak a helyzet reális felmérése motiválja. Az asszony szemében az ismeretlen zsidó férfi által megfogalmazott ígéret által vallási meggyőződése lesz a tét: friss vizet adni kút nélkül azt jelenti, hogy az idegen Jákobbal, a patriarchával méri össze önmagát. Jézus válasza a kútnál és a kafarnaumi zsinagógában egyaránt a múltbeli adomány töredékes, fogyatékos voltát hangsúlyozza, és a jelenben az általa felajánlott víz/kenyér maradandó voltát emeli ki.

Miért akar újabb jelet (6,30) a tömeg? Miért szerepel először az Emberfia, azután pedig az Atya az „eledel”, illetve az „igazi mennyei kenyér” forrásaként? Az Ószövetségben sehol sem áll előttünk úgy Mózes, mintha ő adta volna a mannát, Jézus válasza viszont azt feltételezi, hogy a tömeg ezt a nézetet képviseli. Hogyan magyarázható ez? Úgy tűnik, az utolsó kérdésre a legegyszerűbb a felelet, még akkor is, ha el kell ismernünk, hogy adatok híján bizonytalanságban maradunk. A hellenista judaizmusban, jelesül Philón munkáiban találunk számos utalást, amely azt mutatja, hogy az alexandriai filozófus a monoteizmus határain belül maradván arról beszél, hogy Mózes az isteni természet részesévé vált.²⁹ Vélhetőleg Jézus szavaiban a negyedik evangélium révén hitvallását fogalmazó közösség ehhez hasonló tendencia ellenében kellett, hogy definiálja önmagát.

Az egész beszédet (6,26-58) tekintetbe véve meglepő, hogy Jézus hol egyes szám első, hol egyes szám harmadik személyben beszél önmagáról.³⁰ További kettősség mutatkozik abban is, hogy a dialógus néhány pontján az Isten által adott kenyér Jézus személyével azonos³¹, másutt viszont az „eledel”, amit Jézus ad nem más, mint az ő teste és vére.³² Úgy tűnik tehát, hogy az érvelés több síkon mozog. Jézus, az égből alászállott kenyér, amely életet ad a világnak, a hit által lesz befogadható. Másrészt a Krisztussal való közösség, amely az örök élet forrása, úgy valósul meg, ha beszédének címzettjei testét és vérének magukhoz veszik. Másként megfogalmazva, a kafarnaumi

29 Vö. ALEXANDRIAI PHILÓN: *Mózes élete*, Bp., 1994. (Bollók J. fordítása): „(I/157) Isten ugyanis, akinek minden megvan, nem szorul semmire; az erényes embernek viszont a szó szoros értelmében semmi sincs a tulajdonában, még ő maga sem, hanem Isten javaiból részesedik, már amennyire képes rá. És mi sem természetesebb ennél: mivel világpolgár, és ezért a földkerekség egyetlen városának sem tagja, jogos, hogy ne csak egy országot, hanem az egész világot kapja örökrészlül. (158) S miért ne? Vajon nem élvezte-e a mindenség atyjának és alkotójának magasabb rendű közösségét is, ha már ugyanarra a címre lett méltó? Hiszen az egész nép istenének és királyának nevezték, és azt mondják róla, hogy behatolt abba a sötét felhőbe, amelyben Isten tartózkodott, vagyis a létezők forma nélküli, láthatatlan és testtlen, a lét mintáit tartalmazó valóságába, és halandó létére értelmével átlátta a láthatatlan világot, majd önmagát és életét, mint valami jól megalkotott festményt közszemlére bocsátotta, s gyönyörű és isteni műként példaképpül állította azok elé, akik utánozni akarják”. Mózes halála mint mennybemenetel: „(II/288) Évek múltán, amikor itteni lakhelyét az égbe készült áthelyezni, hogy a halandó életet elhagyva halhatatlanná váljék – miután majd magához szólította az Atya, aki őt, a kettős természetű, lélekből és testből álló lényt a Naphoz igen hasonló szellemmé formálva át egynemű természetű lényegítette –, ha ihletett állapotba került, úgy látszik, többé már nem általában az összegyűlt nép egészének jósolta az eljövendő dolgokat, amelyek úgyszintén be fognak következni, hanem külön-külön minden egyes törzsnek. Ezek közül egyesek már bekövetkeztek, másokra még várunk, mert az eljövendők bizonyosságát a korábbi jóslatok beteljesedése szavatolja”.

30 Egyes szám első személy: 6,35-40.41-48.51ab.57-58; egyes szám harmadik személy: 6,27.31-33.49-50.

31 6,35-51b, kivéve 6,34.

32 6,27.34.51c-56.

zsinagógában adott tanítás egyfelől követve az ószövetségi bölcsességirodalom hagyományát úgy mutatja be az Istentől érkező kinyilatkoztatást, mint az Atya által adott igazi mennyei kenyeret, amely a hit számára hozzáférhető³³; másfelől viszont az eucharisztikus táplálékról beszél, amelyet az Emberfia áldozatul adott testével és vérével (6,27.51c.53) azonosít, s mindkettőt szembeállítja a mannával, a veszendő táplálékkal, s ezáltal a kenyérszaporítás csodájával is. Pontosabban, éppen így emeli ki újra a csoda „jel” voltát.

A mennyei kenyérről adott tanítás az evangélium során többször fellobbanó, a Messiás eredetére vonatkozó vitát kívánja tisztázni, az Emberfia testéről és vérééről szóló pedig azt akarja feltárni, hogyan kapcsolódhat az Emberfiához az, akinek nem adatik meg, hogy lássa a Fiút (6,40). Az evangélium végső szerkesztőjének a szándéka azonban elsődlegesen nem a korabeli szentségi gyakorlat kritikája, hanem a szentségekre – jelen esetben az Eucharisziára – vonatkozó teológiai reflexió elmélyítése. Mivel a negyedik evangélium számára Istennek a világ üdvözítésére vonatkozó „terve” – így is fordíthatnánk az evangélium nyitányaként álló himnusz (1,1-18) kulcsfogalmát, a *logosz* szót – a Názareti Jézus életében, halálában és feltámadásában tökéletesen megvalósult, ezért az Egyház életének egyetlen megnyilvánulása sem választható el ennek az életnek a teljességétől. Másként megfogalmazva, az Eucharisziát ünnepeve minden keresztény arra kap meghívást, hogy az Emberfia életének három alapvető misztériumát megízlelje. E három misztérium pedig a megtestesülés (vö. 6,32skk), a megváltás (vö. 6,51) és a mennybemenetel, az Atyához való visszatérés (vö. 6,62sk). Ennek a lehetőségét az éltető Lélek teremti meg a hívők számára.³⁴

A beszéd második szakasza (6,35-58) két részre tagolható.³⁵ Mindkét rész érvelésének menetében három lépést különíthetünk el. A kinyilatkoztató szavait (vv. 35-40; 48-51) a hallgatóság kétkedve fogadja (vv. 41-42; 52), ezt a zúgolódást vagy vitát pedig Jézus szavai zárják (vv. 43-47; 53-58). A két rész kezdete és vége egymásra rímel: „Én vagyok az élet kenyere” (vv. 35; 48); „aki hisz, annak örök élete van” (v. 47) – „aki ezt a kenyeret eszi, élni fog örökké” (v. 58). A kérdések és válaszok sora itt is a Jánosra jellemző dialógustechnika szerint építkezik. A hallgatóság ugyanis Jézus szavait pontatlanul idézve kezd zúgolódni (v. 41) vagy vitatkozni egymás között (v. 52). Mindkét esetben Jézus két korábbi kijelentését kapcsolják össze, és a dialógusnak azon a pontján éppen ez az összekapcsolás válik a félreértés, félreértelmezés forrásává³⁶. Mindkét esetben Jézus válasza próbálja célba juttatni a megfeneklett interpretációt.

A csoda, amennyiben az értelmezés fáradságos műveletsora révén nem lesz belőle „jel”, csak zavart kelt és félreértést okoz. Jézus szava (6,26), mellyel a tömeg kérdésére

33 „Én vagyok az élet kenyere: aki énhozzám jön, nem éhez meg, és aki bennem hisz, nem szomjazik meg soha” – 6,35.

34 Vö. X. LÉON-DUFOUR: *Condividere il pane eucaristico secondo il Nuovo Testamento*, Torino, 1983, 254.

35 Léon-Dufour, 1983, 238.

36 Egyrészt: „Én vagyok az élet kenyere” (v. 35); „szálltam alá a mennyből” (v. 38) – „Én vagyok az a kenyér, amely a mennyből szállt le” (v. 41); másrészt: „ha valaki eszik ebből a kenyérből” (v. 51b); „a kenyér, amelyet én adok, az én testem” (v. 51c) – „Hogyan adhatná ez nekünk a testét eledelül?” (v. 52).

– „Mester, mikor jöttél ide?” – válaszol, az evangélista azon korábbi megállapítására rímel, amelyben a jelek látványánál megrekedő tömeg reakcióját, valamint a sokaság viselkedésének Jézus általi értelmezését összegezi: „[...] sokan hittek az ő nevében, mert látták a jeleket, amelyeket tett. Jézus azonban nem bízott bennük, mert ismerte mindnyájukat, és nem volt szüksége arra, hogy bárki tanúskodjék az emberről, mert ő maga is tudta, hogy mi lakik az emberben” (2,23b-25).

Jézus, hogy kimozdítsa dialóguspartnereinek zátonyra futott értelmezését, kérdésekre adott kitérő válaszával új lehetőséget ad nekik (6,27). Ezúttal nem eseményeket kell olvasniuk, hanem atyáiktól örökölt hitük írásba foglalt tapasztalatait kell értelmezniük. A párbeszéd tehát először csak az Emberfiára történő utalás révén, majd pedig az ószövetségi idézetek eltérő interpretációjának ütköztetése által (6,31skk; 6,45skk) Izrael megszentelt Írásainak exegézisével, magyarázatával folytatódik.

A Kafarnaumba érkező sokaság azonnal érzékeli a nézőpontváltást, s mivel Jézus az Isten által hitelesített küldött (6,27 vö. 2 Kor 1,22) címére tart igényt – ami jóval több, mint a Mózeshez hasonló próféta titulusa (6,14) –, újabb jelet kíván (6,31). De a sokaság nem ismeri fel, hogy az „Istennek tetsző dolog” nem „cselekvés”, hanem „befogadás” (6,29): engedni, hogy Isten a Názáreti Jézusban megmutassa, kinyilatkoztassa magát. A kenyérszaporítás esetében a tömeg interpretációjában a jelölő kioltotta a jelöltet, most pedig a sokaság maga akarja diktálni, hogyan léphet övéi közé a Kinyilatkoztató: maga akarja megválasztani a jelet. Így viszont a jelölt szippantaná fel a jelöltöt.³⁷

A sokaság atyái tapasztalatait idézi, de szavaiban hangot kap a remény is. A korabeli judaizmusban ugyanis elevenen élt a várakozás: ahogy az első exodus idején mannával táplálta övét, a végső időkben megvalósuló új exodus során Jahve újra mannat hullat majd az égből.³⁸ Az Emberfiát tehát a manna megismétlődése igazolhatná a tömeg szemében. Jelet kér „az égből”, hogy „lássa”. Makacsul szétválasztja az adományt és az adományozót, az eget és a földet. Érvérendszerében tehát a jánosi teológia központi üzenete ellenében kristályosodik ki, a megtestesülés elutasítását jelenti, hiszen annak tartalma nem más, minthogy Jézusban, a megtestesült Logoszban egy az adomány és az adományozó.³⁹ Más szóval a „zsidók” Jézus mennyei eredetét vonják kétségbe, atyáikhoz hasonlóan „zúgolódnak”. Erre a zúgolódásra ad választ a bölcsességirodalom örökségétől ihletett rész, amely a tömeg kérésére – „Uram, add nekünk mindig ezt a kenyeret!” (6,34) – válaszol.

A „mennyei kenyér” mindenekelőtt a mannára utal az Ószövetségben⁴⁰. Ugyanakkor kirajzolódik egy másik hagyományréteg is, amely az Örökkévaló emberhez fordul, teremtményei életét eligazító szavát, a Tórát – mely nemegyszer a Bölcsességgel azonosul – mint táplálékot mutatja be⁴¹. Az ide vonatkozó ószövetségi szövegek közül

37 H. Weder, „Die Menschwerdung Gottes: Überlegungen zur Auslegungsproblematik des Johannesevangeliums am Beispiel von Joh 6”, *ZTK* 82 (1985), 331 (325-360).

38 2Báruk 29,8 vö. Jel 2,17.

39 Weder, 1985: 336.

40 Neh 9,15; Zsol 78,24; 105,40; Bölcs 16,20.

41 Ám 8,11; Jer 15,16; Zsol 119, 103; Bölcs 16,26; Sir 24,10-12; Bár 4,1.

az egyik legfontosabb Iz 55,10-11. S mivel a *Jn* a 6,45-ben felhasználja Iz 54,13-at, valószínűsíthető, hogy élt emlékezetében a másik prófétai szakasz is. Ami viszont biztosnak látszik, a Mózes által adott „mennyei kenyér” egyaránt utal a mannára és a Tórára. A *Jn* 6,46 – „Nem mintha látta volna az Atyát valaki. Aki az Istentől van, csak az látta az Atyát” – úgy tűnik, azt a korabeli judaizmusban elterjedt véleményt kérdőjelezi meg, mely szerint Mózes felmenetele a Sínai-hegyre, hogy átvegye a Tórát, mennybemenetelként értelmeződött. Az élet kenyéréről szóló beszéd ezen állításának megvannak az előzményei az evangéliumban (3,13; 1,17-18). Az utóbbi szöveg abba az irányba mutat, hogy a kafarnaumi zsinagógában elhangzó szavak, kiváltképp az utalás a Mózes által adott kenyérre, egyaránt jelöli a mannat és a Tórát. Az atyák ettek belőle. Ettek, és meghaltak.

A zsinagógai szembesülés során azonban nemcsak kétféle táplálék – veszendő, illetve maradandó –, hanem két közvetítő ellentéte is kirajzolódik: az Emberfia Mózesrel kerül konfliktusba. A beszéd ezt az ellentétet Izrael Írásaiból örökölt szövetségi formulára emlékeztető szókészlettel fogalmazza meg⁴². A negyedik evangélium a szinoptikusoktól és Páltól eltérően nem említi azt, hogy az új szövetség Jézus vére által köttetik meg (Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,20; 1 Kor 11,25), de a szövetségi formula alkalmazásával erről vall.

A hagyomány különböző száalai a 6,51-ben futnak össze. Az önmagát táplálékul adó Bölcsesség lakomára invitáló hangja (vö. Péld 9,1-9) mellett egy másik szólam is hallhatóvá válik. Az életet adó kenyér nem más, mint az Emberfia világ életéért adott teste. A hit által megvalósuló közösség részletezése után, a test és vér vétele, az Eucharisztia által létrejövő *communio* kerül előtérbe. Fontos, hogy emlékezetben tartsuk, a vita egyre inkább elmozdul az evangélista jelenének irányába. A test (*sarx* – „hús”) „rágása” (*trógo*)⁴³ és vér ivása – mely az ószövetségi hagyomány talaján álló hallgatóságot borzongással kellett, hogy eltöltse, lévén a vér fogyasztása abszolút tilalom⁴⁴ – azt hivatott kiemelni, hogy az evangélista hite szerint az örök életben csak akkor lehet részük, ha elfogadják a hitben – ha „lenyelik” az atyáiktól örökül kapott hitük elevenjébe vágó skandalumot –, hogy ennek az Istennel való végérvényes közösségnek a forrása Jézus botrányos kereszthalála (vö. 1Kor 1,23). A kafarnaumi párbeszéd során

42 *Jn* 6,45.56 vö.: Oz 2,25: „és akit »Nincs irgalom«-nak hívnak, ahhoz irgalmas leszek, a »Nem népem«-nek ezt mondom: Népem vagy, ő pedig ezt mondja: Én Istenem”; Jer 31,33-34: „ilyen lesz az a szövetség, melyet Izrael házával fogok kötni, ha eljön az ideje – így szól az Úr: Törvényemet a bensőjükhöz helyezem, a szívükbe írom. Én Istenük leszek, ők pedig az én népem lesznek. Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat arra, hogy ismerje meg az Urat, mert mindenki ismerni fog engem, kicsinyek és nagyok – így szól az Úr –, mert megbocsátom bűneiket, és nem gondolok többé vétkeikre”.

43 Mindazonáltal nem szabad eltúlozni a *trógo* ige használatának jelentőségét. A hellenista görögben ugyanis nem szükségképpen utal a rágásra, hanem egyszerűen az *eszthió*, ‘enni’ jelen ideje helyett használják. Figyelemreméltó, hogy a *Jn*-ban sohasem szerepel az *eszthió* jelen időben. Amikor erre az igeidőre van szükség, akkor mindig a *trógo*-t találjuk (6,54.56.57.58; 13,18). Múlt időben (*aorisztoisz*) mindig a *phagein*-t (4,31-33; 6,6.23.26.31.49.53.58; 18,28).

44 Ter 9,4; ApCsel 15,19-20

tehát nyilvánvalóvá válik, hogy az Emberfia, aki az örök élet – a maradandó kenyér – egyetlen Isten által hitelesített közvetítője (6,27) azáltal ad életet a világnak, hogy elfogadja megalázó sorsát, hogy gonosztevéként végzik ki, hogy keresztre feszítik. Jézusban hinni tehát a kafarnaumi vita befejező része szerint annyit jelent: elfogadni, hogy csúfos halála megdicsőülés, az Atyához való visszatérés. A „rágás” és „ivás” fogalma tehát „Jézusban hinni”, „hozzá menni”, „benne maradni” kifejezésekkel rokon értelmű ebben a szakaszban.

„Kemény beszéd ez” (6,60) – mondják tanítványai közül sokan. Jézus reakciója ismét egy talányos felelet, ugyanis válasza töredék. Hiányzik az időhatározói feltételes mellékmondatához tartozó főmondat (6,62): „És ha meglátjátok az Emberfiát felmenni oda, ahol előzőleg volt?” A következő vers pedig mintha az egész korábbi beszéd alapjait ingatná meg: „A Lélek az, aki éltet, a test (*sarx*) nem használ semmit. A szavak, melyeket mondtam nektek, lélek és élet” (6,63). A 6,62-höz tartozó feltételezett főmondat rekonstrukcióját illetően megoszlanak a szakemberek. Többen ezt a megoldást választják: „akkor fogtok igazán megbotrányozni és zavarba jönni”. Mások viszont pozitív értelmű főmondatot tételeznek, mely, mondják, arra tenne utalást, hogy az Emberfia fölmenetele oda, ahol előzőleg volt, majd elosztatja a tanítványok szívét hatalmába kerítő megbotrányozást. Alkalmassint azonban C. K. Barrett-tel kell egyetértünk⁴⁵, aki szerint a szövegkonstrukciót irányító alternatíva – a fölmenetel mint fokozott botrány *vagy* éppen kétséget oszlató igazolás – nem felel meg a *Jn* szándékának. Azok számára ugyanis, akik hisznek Jézusban, „fölmenetele”, ami magában foglalja keresztre „emelését” is (vö. 3,13-15), igazolja Jézust. Igazolja, hogy azok az igények, amelyekkel élt,⁴⁶ jogosak. Azok számára viszont, akik nem hisznek benne, akik nem értik őt, keresztre nem más, mint végső botránykő. A 6,62 töredékben hagyott feltételes mellékmondata tehát helyet hagy a hit és a hitetlenség egymással ütköző válaszának. Erről a kettős reakcióról beszél a 6,66-69.

Sokan „visszavonultak” (*apélthōn eis ta opiszō* – 6,66). A követésből való meghátrálás a *Jn* látásmódja szerint visszafejlődés, sorvadás. Ennek veszélye váltja ki Péternek a Tizenkettő nevében mondott hitvallását. Ezen szövegösszefüggés révén a Péter által mondott vallomás megvilágítja az evangélium szerinti *credo* sajátos természetét. A hitvallás ugyanis nem a csoport tanbéli lehatárolását célozza, nem is a fogalmi tisztázás igényéből születik, hanem ott és akkor körvonalazódik, amikor az ember rádöbben arra, mi mindent veszítene a megvallott hit nélkül.⁴⁷

Jézus meghökkentő konklúziója (6,63), mellyel a számos tanítvány megbotrányozását és zúgolódását kommentálja, csak az egész beszéd kontextusában válik érthetővé. Jézus kezdettől fogva annak a kizárólagos igénynek ad hangot, hogy egyedül ő, az Emberfia az, akit az „élő Atya” küldött (v. 57), aki látta az Atyát (v. 46), aki a maradandó mennyei kenyeret adja (v. 27.51). Ezek a kijelentések elsősorban Mózessel állítják szembe. Akárcsak a harmadik fejezetben – ahol a test és a lélek közötti erős kontúrokkal megrajzolt ellentét dualizmussá kristályosodott (3,6.8) – itt, a hatodikban

is szembeállítja az evangélista a mennyei szférához tartozó egyetlen közvetítőt minden más közvetítővel, akik kivétel nélkül e világ határain belül maradtak. A 6,63-ban megfogalmazott ellentét tehát arra hivatott, hogy hangsúlyozza, egyedül az Emberfia, aki a Lélek világából, a mennyből szállt alá, az Atyától jött, és hozzá tér vissza, egyedül ő képes hozzáférhetővé tenni a maradandó életet.⁴⁸ Más szóval az életnek a *Jn*-ban alapvetően krisztológiai struktúrája van. Az Élet maga Jézus, az Atya ajándéka a benne hívőknek.

Nyilvánvaló, a 6,63-ban szereplő „test” nem ugyanabban az értelemben áll, mint a 6,51-58 szakaszban. Ez utóbbi bekezdésben az Emberfia pusztulásra szánt – „a világ életéért adott” – testéről, botrányos haláláról van szó, míg a 6,63 a közvetítők két csoportját állítja szembe. Az Emberfiának a világ életéért adott testéről szólva Jézus üdvösséget szerző kereszthaláláról beszél, amely hozzáférhetővé tette a Lelket (19,30). Jézus kileheli lelkét. De az exitus pünkösdi pillanat, a Lélek kiáradásának pillanata is egyben, ahogy a keresztre feszítés se más, mint az Atyához való visszatérés.

Jézus reakciójának második fele (6,63b), amellyel sok tanítványa távozását kommentálja, szavainak életet adó erejét hangsúlyozza, és ezáltal a zsinagógában történt dialógus egészét (6,25-58) új megvilágításba emeli. A kafarnaumi vitában a manna, a Törvény veszendő táplálékával szemben az Emberfia által adott maradandó kenyér állt: Jézus életet adó szava és a világ életéért adott teste, amely azáltal válik szétoszthatóvá, térben és időben mindenki számára hozzáférhetővé, hogy Jézus a keresztre emelve az Atyához megy (6,62).

Kezünk, nemcsak a papé, hanem minden imádkozó emberé, a liturgiában, különösen a szentmisében Isten felé tárul, de be is fogadja Istent. Különösen szép, ahogyan Jeruzsálemi Szent Cirill beszél az Eucharisztia kézbe fogadásáról: „Amikor odajárulsz, bal tenyered legyen jobb tenyered trónja, így fogadja az eljövendő Királyt; és tenyered hajlatába fogadd, vedd Krisztus testét, rámondva az »Ámen«-t.” A barázdált emberi tenyér ekkor trónussá magasztosul. Ajándékot fogad. Az ajándék, amit befogadunk, kötelez. Kezünket a liturgiában újra és újra befogadásra nyitjuk, és továbbadásra nyújtjuk. Így újra és újra visszanyerheti paradicsomi funkcióját: Isten teremtésével összhangban dolgozik, érint meg, fog kézen, fogad be és ad tovább.

Fehérvári Jákó OSB

45 C. K. BARRETT: *The Gospel According to St. John*, London 1978, 303.

46 8,28; 12,27; 14,31; 18,11.

47 Weder 1985, 342.

48 A „lélek” tehát itt a 6,63-ban nem a Paraklétozra utal.

Eucharisztia az Újszövetségben

A SZERZŐRŐL: Tatabányán született 1980. május 9-én. Pappá szentelték Veszprémben 2004-ben. Egyetemi teológiai diplomát szerzett Münchenben 2004-ben, majd teológiai doktorátust ugyanott 2007-ben. Docensként oktat a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán (Görög nyelv, bibliaismeret, pasztorális teológia), tanársegéd a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán (Újszövetség teológiája, levelező, ill. nappali szakon), oktat a Győri Hittudományi Főiskolán. Káplán Pápán volt 2007-2013 között, kisegítő lelkész Tapolcán 2013-2018 között, egyetemi lelkész a veszprémi Pannon Egyetemen 2018-tól, segédprefektus a veszprémi Boldog Gizella Szemináriumában 2018-2019-ben, majd spirituális ugyanott. Több publikációja ismert biblikus témákból. (cernaib@gmail.com)

Ha figyelmesen olvassuk az Újszövetség lapjait, számtalan olyan helyre bukkanhatunk, ahol közvetve vagy utalásszerűen megjelenik az Eucharisztia tematikája. A következőkben ezek közül mutatunk be néhányat, s csodálkozhatunk rá arra, hogy milyen sok szempontból világítják meg ugyanazt a valóságot.

Mindenekelőtt vessünk egy pillantást Jézus életére! Életmódjában többek között feltűnik, milyen sok lakomán vesz részt¹ az akkoriban nagyon nagyra tartott vallási vezetőkkel, az elithez tartozó farizeusokkal (vö. pl. Lk 14,1) vagy éppen a társadalom peremére szorult vámosokkal és bűnösökkel (vö. pl. Mt 9,10), akikkel akkoriban nem illett egy asztalhoz ülni. Nem véletlenül nevezték Jézust „falánk és borissza” (Lk 7,34) embernek. Ő elsősorban nem gyomra iránti hódolatát akarta kifejezni e lakomákkal, sokkal inkább üzenetét váltotta tettekre ezen ünnepi alkalmakkor. Üzenete középpontjában Isten érkező királysága állt, amelyben a kicsik, szegények és kitaszítottak kerülnek a figyelem középpontjába, akik megnyílván Isten kegyelme előtt tanítványokká s Isten Országának követeivé válnak.² Ezt a változást ünnepelték meg a lakomákon, elővételezve az Ország végső beteljesedését, amelyet Jézus királyi lakomához és esküvőhöz hasonlított (Lk 14,16-24). E lakomák közül kiemelkedik a kenyérszaporítás (Mk 6,32-44; 8,1-10; Mt 14,13-21; 15,32-39; Lk 9,10-17 és Jn 6,1-13), amikor Jézus a pusztában látja vendégül hatalmas hallgatóságát.³ Ezzel megidézi a pusztai vándorlás

1 Jézus lakomáival kapcsolatban ld. részletesen HERMUT LÖHR: *Mahlgemeinschaften Jesu*. In: Schröter, Jens és Jacobi, Christine (szerk.): *Jesus Handbuch*. Tübingen, 2017, 292-298.

2 Jézus Isten Országáról szóló üzenetéhez ld. *Gnilka*, Joachim: *A Názáreti Jézus*. Üzenet és történelem Budapest, 2001, 99-195; LOHFINK, Gerhard: *Jesus von Nazaret*. Was er wollte, wer er war. Freiburg, 2011, 44-109; EVANS, Craig és JOHNSTON, Jeremiah J.: *Gottesherrschaft*. In: Schröter, Jens és Jacobi, Christine (szerk.): *Jesus Handbuch*. Tübingen, 2017, 369-379.

3 Máté és Márk két kenyérszaporítást mondanak el, Lukács és János csupán egyet. Az elbeszélések összehasonlításából arra következtethetünk, hogy Jézus egy alkalommal látta vendégül a pusztában a tömeget, amelynek több hagyománya jutott el az evangélistákhoz, akik

idejét, amikor a választott nép a mennyei kenyérből, a mannából kapott erővel haladt az Ígéret Földje felé. A kenyérszaporításkor Jézus felett van nyitva a menny, az ő közvetítésével táplálja az Atya a pusztában éhező gyermekeit, s mutatja meg így gondoskodását. Így a jelenlévők nemcsak fizikailag lakhattak jól, hanem egy istenélménnyel is gazdagabbá válhattak – ez mutatkozik meg Jézus hálaadásában, dicsőítésében és áldásában. Jézus lakomáinak folytatásaként az első keresztyének az akkoriban még az Úr lakomájának mondott Eucharisztiaát egy szeretetvendégség keretében ünnepelték. Már Szt. Pál apostol is felismerte az ebből fakadó nehézségeket, s nagyban hozzájárult az Úr és a közösség lakomájának szétválásához.

Ám ne szaladjunk ennyire előre, hanem vessünk egy pillantást Jézus lakomáról szóló példabeszédére! Az újszövetségi szövegeket az eredeti szöveg fordulatait jól érzékeltető szó szerinti fordításban közlöm.

Lk 14,¹⁶ Egy ember csinált egy nagy vacsorát, és meghívott sokakat¹⁷ és elküldte a szolgáját a vacsora órájában mondani a meghívottaknak: „Gyertek, mert már készen van!”¹⁸ És elkezdtek egytől egyig kikérni magukat. Az első mondta neki: „Földet vettem, és szükségem van kimenve megnézni; kérlek téged, bírd engem kikértnék!”¹⁹ És egy másik mondta: „Öt pár ökröt vettem, és megyek kipróbálni őket; kérlek téged, bírd engem kikértnék!”²⁰ És egy másik mondta: „Feleséget házasodtam, és ezért nem tudok jönni.”²¹ És visszaérve a szolga jelentette az urának ezt. Ekkor megharagudva a házigazda mondta a szolgájának: „Menj ki gyorsan a város utaira és az utcáira, és a szegényeket és nyomorultakat és vakokat és bénákat vezesd be ide!”²² És mondta a szolga: „Uram, megtörtént, amit rendeltél, és még hely van.”²³ És mondta az úr a szolgának: „Menj ki az utakra és a kerítésekhez, és kényszeríts bejönni, hogy megteljen nekem a ház!”²⁴ Mondom ugyanis nektek, hogy azok közül a meghívottak közül senki nem eszik a vacsorámból.”

Itt Jézus éppen egy farizeus házában vendégeskedik és vesz részt egy lakomán, amely most is az eljövendő Ország előízével gyönyörködteti a résztvevőket. Valaki meg is jegyzi: „Boldog, aki asztalhoz ülhet az Országban!” (Lk 14,15) – erre a felvetésre válaszol Jézus. A történetben nem a lakoma ténye vagy a hatalmas készület lepi meg a hallgatóságot, hanem a meghívottak hozzáállása: számos mentséget hoznak fel, hogy ne kelljen részt venniük az ünnepeken – akkoriban ez nyilvános sértésnek minősült. Jézus nem a megsértett házigazdára helyezi a hangsúlyt – Isten Országában nem lesznek üres helyek, mert a házigazda tudja, hogy másokat is meg lehet hívni, akik örömmel érkeznek.⁴ Ezzel teszi fel a példabeszéd minden olvasójának a kérdést: a saját vagy Isten Országának lakomáján szeretne-e részt venni. S már itt rácsodálkozhatunk arra, hogy az elutasításra Isten válasza elsősorban egy gazdagabb ajándékozás – azok felé, akik eddig semmitérőnek tüntek.

Galileai működése után Jézus Jeruzsálembe megy, ahová ünnepélyesen bevonulva (Mk 11,1-10) jelzi: ő Isten Országának békés királya.⁵ S ha a város vezetőinek nem tűnt volna fel e félreérthetetlen jelzés, templomi akciójával (Mk 11,15-18) Jézus azt is

közül Máté és Márk kettőt is beépített evangéliumába.

4 E példabeszéd értelmezéséhez l. WASSERBERG, GÜNTER: *Aus Israels Mitte – Heil für die Welt*. Eine narrativ-exegetische Studie zur Theologie des Lukas. Berlin, New York, 1998, 164-178

5 A jeruzsálemi bevonulást így értelmezi LOHFINK: *Jesus*, 349-354.

egyértelművé tette, hogy saját magát tartja a templom egyetlen legitim Urának.⁶ Ezzel persze kihívja maga ellen a jeruzsálemi arisztokráciát, akiknek el kell dönteniük: Jézus tanítványai lesznek vagy ellene fordulnak. Jézus tisztában volt e kihívás veszélyeivel, így nem lepte meg az elutasítás és az az ellenállás, amelybe beleütközött. Tudta, hogy emberi értelemben küldetése kudarcba fulladt, sejtette, hogy még legközelebbi barátai és tanítványai is el fogják hagyni. E válságos pillanatban eldönthette, hogy a túlélés útját választja lemondva üzenetéről, vagy az Atyához, a tőle kapott küldetéshez és üzenethez ragaszkodik, bízva abban, hogy az Atya még e végső kudarcban is gondoskodik róla és Országáról.

Az utolsó vacsorán Jézus a korábbi lakomák sorát folytatta. Most is megünnepelte Isten érkező Országát, ám saját elutasíttóságának és közeli halálának is értelmet adott. Az utolsó vacsora eseményeiről a szinoptikus evangélisták és Szt. Pál apostol számolnak be – szinte szó szerint megegyező módon. Vessünk itt egy pillantást Szt. Márk leírására!

Mk 14,¹⁷ És beesteledtekor jön a tizenkettővel. ¹⁸ És letelepedtükkel és étkeztükkel Jézus mondta: „Ámen mondom nektek, hogy egy közületek át fog adni engem, aki eszik velem. ¹⁹ Elkezdtek szomorkodni és mondani neki egyesével: „Csak nem én?” ²⁰ Ő pedig mondta nekik: „A tizenkettő egyike, aki velem márt be a tálba. ²¹ Mert az Emberfia ugyan elmegy, amint megíratott róla, jaj azonban annak az embernek, aki által az Emberfia átadatik; jó lenne neki, ha meg sem született volna az az ember.” ²² És étkeztükkel véve kenyeret áldva megtörte és adta nekik és mondta: „Vegyétek, ez a testem!” ²³ És véve kelyhet hálát adva adta nekik, és ittak belőle mindnyájan. ²⁴ És mondta nekik: „Ez az én vérem, a szövetségé, ami kiontatik sokakért. ²⁵ Ámen mondom nektek, hogy nem iszom már a szőlő terméséből addig a napig, amikor magát az újat iszom az Isten Országában.

A részletes elemzés helyett tekintsünk a lényegre! Jézus földi életének ezen utolsó óráiban kezébe veszi életét, s tanítványai kezébe adja – egészen, teljesen, visszavonhatatlanul. Amikor a kenyérre azt mondja, ez az én testem, akkor ezzel nemcsak lényének egy részét, hanem egész személyiségét adja tanítványainak. Bibliái értelemben ugyanis a test nemcsak emberségünk egy részét, hanem egész embervoltunkat fejezi ki. A borra mondott szavai pedig – ez az én vérem – nemcsak testének egy részére vonatkoznak, hanem egész életére, hiszen a vér Jézus korában egyet jelentett az élettel. Így Jézus parancsa, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre, nemcsak egy szertartás megalapítására vonatkozik, hanem elsősorban egy életformára – önmagunk állandó, teljes odaajándékozására. S ettől kezdve a passióban megfigyelhetjük, hogy a magát tanítványai kezébe adó Jézus kézzől kézre jár. Az evangélisták ugyanis folyamatosan az *átad* ígét használják: Júdás árulását is átadásnak nevezik, aki Jézust a főtanács katonáinak adja át (vö. Mk 14,44), ők adják át Jézust Pilátusnak (vö. Mk 15,1), aki némi habozás után a halálraíteltet átadja a hóhéroknak (vö. Mk 15,14). Itt ismerhetjük fel az

utolsó vacsora nagy fordulatát. Eddig Jézus önállóan cselekedett, szinte érinthetetlen volt. Ettől kezdve kiszolgáltatott, passzív, s mégis ő a főszereplő, mert míg kézzől kézre jár, nekünk adja életét. Az utolsó vacsorán Jézus a kenyér és bor színe alatt adta át magát tanítványainak – a passióban ezt éli és szenved el egészen utolsó leheletéig.

Krisztus feltámadása, mennybemenetele és pünkösd után tanítványai időről időre megünnepelték az Úr lakomáját, a kenyértörést, Jézus halálát és feltámadását. E lakomákon újra és újra megtapasztalták a Feltámadott jelenlétét, amelyet a különböző újszövetségi szerzők különböző módon értelmeztek. S ha azt gondoljuk, hogy ezen értelmezések mind csupán elméleti síkon mozognak, akkor jó elmélyülni azokban a szövegekben, amelyek közvetve-közvetlenül az Eucharisziából táplálkoznak. Ezek közül ugyanis éppen a filozófiai-elméleti értelmezés az, amelyik hiányzik. Ehelyett találkozunk hétköznapi szempontokkal Szt. Pál apostolnál, egy vitába fulladó csodatörténettel János evangéliumában, a véres valósággal a Zsidókhoz írt levélben és végül a jelent meghatározó monumentális jövőképpel a Jelenések könyvében. A következőkben tekintsük át ezeket – természetesen a teljesség igénye nélkül.

Időrendi sorrendben Szent Pál ír először az Eucharisziáról a Korintusiakhoz írt első levelében. E levél azért született, mert a fiatal keresztény közösségben felmerült néhány nagyon gyakorlati kérdés és probléma, amelyeknek megoldásával az apostol nem várhatott Korintusba való következő megérkezéséig. Az Úr lakomájának a megülésével kapcsolatban is felmerült némi nehézség.⁷

1Kor 11,²⁰ Összejöveleteitek ugyanis ugyanarra nem úri lakoma evése: ²¹ Mindegyik ugyanis a saját lakomáját veszi elő(re) az evésben, és az egyik éhezik, a másik pedig berüg. ²² Hát nincs házatok az evésre és ivásra? Vagy az Isten egyházát vetitek meg, és megszegyenítitek a nincsteleneket? Mit mondjak nektek? Dicsérjelek titeket? Ebben nem dicsérlek. ²³ Én ugyanis átvettem az Úrtól, amit át is adtam nektek, hogy az Úr Jézus az éjszakán, amelyen átadatott, vett kenyeret, ²⁴ és áldva megtörte és mondta: „Ez az én testem, ami értetek; ezt csináljátok az én emlékezetemre!” ²⁵ Ugyanígy a kelyhet is a lakmározás után mondva: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben; ezt csináljátok, amikor csak isszátok, az én emlékezetemre!” ²⁶ Ugyanis amikor csak eszitek ezt a kenyeret, és a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, amíg ő majd eljön.

Ekkoriban a szentmisét még igazi lakoma keretében ünnepelték. Általában egy-egy gazdag ember fogadta házába a közösséget, más gazdagok hozták magukkal a jobbnál-jobb finomságokat, míg a szegényebbek a munka után csak később érkeztek meg, amikor a gasztronómiai élvezetek után sor került a kenyér megtörésére és Krisztus halálának és feltámadásának ünneplésére. Az igazoltan késők lakomából való kimaradása mögött Pál észreveszi a lényegi problémát. Ezért idézi fel az utolsó vacsorát, az alapítás szavait, s innen mutat rá a lényegre: a keresztény közösség, amely Krisztus teste, úgy ünnepli meg az egység szentségét, hogy nincs egységben, mert nem várják meg egymást. Ezért kéri az apostol, hogy válasszák el a lakomát a misétől, s hogy mindkettőn együtt vegyenek részt.

Ugyanebben a levélben az apostol a pogány áldozatokkal kapcsolatban is ejt pár szót az Eucharisziáról. Az ókorban ugyanis szinte kivétel nélkül csak különböző

6 Vö. LOHFINK: *Jesus*, 354-358, részletesen ld. CSERNAI BALÁZS: *Jézusi konfliktuskezelés* – Jézus erőszakos fellépése a templomban. In: Benyik György (szerk.): *Vallási és kulturális konfliktusok a Bibliában és az ősegyházban*. 27. Nemzetközi Bibliikus Konferencia 2016. augusztus 29-31. Szeged, 2017, 85-94.

7 Az alábbi szöveg értelmezéséhez l. részletesen SCHRAGE, Wolfgang: *Der erste Brief an die Korinther* (1Kor 11,17-14,40). (EKK VII/3) Düsseldorf, Neukirchen-Vluyn, 1999, 8-47.

(bálvány-) isteneknek áldozott húst lehetett kapni.⁸ Így felmerült a kérdés: a különböző istenségeknek áldozott húst megeheti-e egy keresztény ember, s alkalmasint részt vehet-e egy-egy pogány isten tiszteletére rendezett áldozati lakomán, amely a társadalmi élet kiemelkedő eseménye volt. Az apostol ebben a kérdésben is a lényegyet keresi. Rámutat arra, hogy egy-egy ilyen lakoma túlmutat a társadalmi jelentőségén, hiszen az áldozati lakoma mindig az adott istenséggel való egyesülésre irányul. Ugyanezt figyelhetjük meg az Eucharisziával kapcsolatban:

1Kor 10,¹⁶ Az áldás kelyhe, amit megáldunk, nemde Krisztus vérének egysége? A kenyér, amit megtörünk, nemde Krisztus testének egysége? ¹⁷ Mert egy kenyér, egy test vagyunk sokan, akik ugyanis mindannyian az egy kenyérből részesülünk.

Vagyis minden szentáldozás személyes egységbe von Krisztussal, s ebből az egységből fakad a közösség egysége is. Itt csodálkozhatunk rá arra, hogy Kr. u. 54-55-ben, az utolsó vacsora után csupán mintegy húsz évvel az első keresztények is így gondolkodtak a szentmiséről – amikor annak ünneplési módja még nem is alakult ki. A liturgia fejlődése pont ezt az értelmezést tette láthatóvá már az első keresztény század végére. Am láthatjuk azt is, hogy az apostol nem elégszik meg azzal, hogy ő maga, ill. az egyes keresztények egységben vannak Krisztussal, hanem rámutat arra is, hogy éppen ebből az egységből fakad a közösség, az egyház egysége. Mert ő az eucharisztikus kenyeret és a közösséget is ugyanazzal a szóval illeti: Krisztus teste. Ezt ismerte fel és mélyítette el Szent Ágoston is, amikor így szólította meg a szentmisére összegyűlteket: „Legyetek azzá, amit magatokhoz vesztek, és vegyétek magatokhoz azt, amik vagytok: Krisztus teste!”⁹

A szeretett tanítvány¹⁰ a kenyérszaporítás csodájából kiindulva tárja elénk az Eucharisztia mélységeit fűrésző mély meglátásait. Az olvasó együtt szembesül a ha-

8 A különböző istenségekkel kapcsolatos kultikus lakomákról és azok szervezeti háttéréről ad jó leírást KLAUCK, Hans-Josef: *Die religiöse Umwelt des Urchristentums I.* Stadt- und Hausreligion, Mysterienkulte, Volksglaube. Stuttgart, Verlin, Köln, 1995, 49-57.

9 SZENT ÁGOSTON: *Sermo* 272,1.

10 A negyedik evangélium a szándékosan névtelenül megjelenő szeretett tanítványt nevezi meg, mint hitelességének biztosítékát (vö. Jn 19,26.35 és 21,20-24). E helyek is mutatják, hogy ez az evangélium a korabeli felfogásnak megfelelően nem Jézus életének eseményeit akarta sorba szedni, hanem személyének mélységes lényegét tárja az olvasók elé. Ezért lehetséges az, hogy az elbeszélésben Jézus előbb beszél az Eucharisziáról, mint az utolsó vacsora.

A mű keletkezéstörténete és ebből adódóan értelmezése mind a mai napig vitatott. Utóbbi időben az irodalmi egység és ennek megfelelő értelmezés mellett voksol THYEN, Hartwig: *Das Johannesevangelium.* (HNT 6) Tübingen, ²2015, 1-5, vele szemben legutóbb THEOBALD, Michael: *Das Evangelium nach Johannes I.* (RNT) Regensburg, 2009. tett kísérletet az evangélium keletkezéstörténetének rekonstrukciójára és értelmezi ennek megfelelően annak szövegét. E két szélsőséges álláspont között helyezkedik el az ún. relecture-modell, amely szerint abban a közösségben, amelyben a negyedik evangélium keletkezett, az egyes szövegeket rendszeresen aktualizálva illesztették az előzőkhöz. Ezt a nézetet képviseli ZUMSTEIN, Jean: *Der Prozess der Relecture in der johanneischen Literatur.* In: Uő: *Kreative Erinnerung. Relecture und Auslegung im Johannesevangelium.* (AThANT 84) Zürich, 2004, 15-30.

talmas tömeg és a semmire sem elegendő étel közti mély ellentét, a tanítványok tanácsalanságával s Jézus parancsával: ti adjatok nekik enni! Am Jézus hálaadásának köszönhetően a hatalmas tömeg eszik és jóllakik, majd másnap keresni kezdi az éjszaka vízen távozott Mestert (vö. Jn 6,1-25). A jóllakottság, a csoda, a rendkívüli tanítás és lakoma vonzza Krisztushoz a népet, am ő e felszín felől folyamatosan vezet olvasóit az igazi táplálék felé. Először is azt tisztázza, hogy Isten nem a munka és bér, hanem a mindent odaajándékozás logikája szerint gondolkodik és cselekszik (Jn 6,28-40). A vele való kapcsolat mindig a befogadással kezdődik, csak az őt befogadó lehet kedves előtte. S Krisztus valóban táplálni akar bennünket: ez jellemzi egész életét és annak értünk való odaadását. Krisztus jelenléte elteti az embert: ő az az érlelmi-szer, amelyből valódi élet fakad. Am az embernek kevés az általános tudás, szükségünk van valami kézzel foghatóra és lehetőség szerint valami ehettőre és ihatóra is.

Jn 6,⁵³ Mondta hát nekik Jézus: „Ámen, ámen mondom nektek, ha nem eszitek az Emberfia húsát, és nem isszátok a vérét, nincs élet bennetek. ⁵⁴ A húsomat evőnek és a véremet ivónak van örök élete, és én feltámasztom majd őt az utolsó napon. ⁵⁵ A húsom ugyanis igazi táplálék, és a vérem igazi ital. ⁵⁶ A húsomat evő és a véremet ivó bennem marad és én benne. ⁵⁷ Amint küldött engem az élő Atya, én is élek az Atya által, és az engem evő is élni fog általam.

Ezért utal Jézus arra, hogy az ő húsa valódi étel, vére pedig igazi ital, amelyet el kell fogyasztani, meg kell enni és inni. Hallgatói – legyenek csak éppen arra bámészkodók vagy régebb óta tanítványok – mindezt persze nem értik, ill. kannibalizmusra gondolva félreértik;¹¹ vannak, akik inkább elhagyják a Mestert más utakat keresve. Itt szembesülünk az Eucharisztia hallatlan ajándékával: Krisztus magát adja eledelül, hogy az ember megehesse Isten hússá és kenyérré lett Igéjét. Bátor alázat és bizalom szükséges mindennek elfogadásához, amelyet Péter mond ki, amikor biztosítja Jézust további hűségéről a tizenkettő nevében. Am e tizenkettő között ott van Júdás is, aki-ről az evangéliumban itt hallunk először, s aki majd átadja Jézust.¹² Amikor Krisztus kenyérként adja oda önmagát, akkor ez összefonódik keresztthalálával – az Eucharisziában Krisztus értünk adott testét ehetjük.

Éppen a kereszt sejteti meg, micsoda áldozatot követel Krisztus e hatalmas szeretete. Erre mutat rá az Újszövetség egyik kevésbé ismert irata, a Zsidókhöz írt levél. Ismeretlen szerzője valószínűleg egy Rómában élő teológus, aki jól ismeri az Ószövetséget, s nagyon szereti a liturgiát. Írása középpontjában Krisztus áldozata áll, amellyel a Fiú az Istentől elidegenedett ember előtt megnyitja és végigjárja azt az utat, amely elvezet a mennyei hazába. Ezen az immáron járható úton indulhat el Isten vándorló népe Krisztust követve a mennyei ünneplés és nyugalom felé (vö. Zsid 3,7-4,13).

11 Ezzel ellentétben THYAN: *Johannes*, 363-369 szerint Krisztus húsának fogyasztása metaforikusan az ő botrányos keresztthalálának hívő elfogadására értendő. Am ő is kénytelen elismerni, hogy e sorok kifejezésmódja az olvasók számára az Eucharisztia ünnepléséből ismerősek.

12 Júdás szerepéről János evangéliumában I. BENNEMA, Cornelis: *Judas (the Betrayer): The Black Sheep of the Family.* In: Hunt, Steven A., Tolmie, D. Francois és Zimmermann, Ruben: *Character Studies in the Fourth Gospel.* (WUNT 314) Tübingen, 2013.

E levélben elküldött prédikáció¹³ Krisztus kereszthalálát az ószövetségi áldozatok mintájára írja le¹⁴, miközben ugyanazon szavakat használja az ószövetségi áldozatok bemutatására, amelyekkel a keresztény közösség a szentmisét illeti.¹⁵ Éppen ezért a Zsid 9,11-22 első olvasatra úgy tűnik, mintha csak az ószövetségi áldozatokról lenne benne szó, pedig a szerző kizárólag Krisztusról beszél – az ószövetségi áldozatok fogalmainak felhasználásával.¹⁶ Ebben fedezhetjük fel a mi liturgiánkban is visszatérő meggyőződést: az ószövetség előképi áldozatai teljesebben be Krisztus értünk vállalt keresztdozatában, és jelennek meg nap mint nap az Eucharisztia ünneplésében. Ám éppen itt fedezhetjük fel azt is, mit jelent az áldozat a Szentírásban. Hiszen manapság amilyen gyakran szokás beszélni balesetek és katasztrófák áldozatairól a híradásokban, olyan ritkán említjük e kifejezést vallásos összefüggésben.¹⁷ Amint fent is láthattuk, Jézus nem árulás, összeesküvés vagy egy koncepció per áldozata, hanem saját magát ajándékozza az embernek; s ezt a személyes önjárandékozást nevezi iratunk áldozatnak. Egyedül ez az istenemeri áldozat jut el Isten színe elé, s éri el azt, amire minden más emberi áldozatpróbálkozás is törekszik: az Istennel való találkozást. Ez az áldozat jelenik meg minden egyes szentmisében, mert az Eucharisztia nem nosztalgikus visszagondolás az utolsó vacsorára, vagy annak valamilyen felidézése, hanem valódi megjelenítése. A szentmisében az értünk megtestesült, megfeszített és feltámadt Fiú jön el, hogy bevonjon bennünket életadó jelenlétébe és az Atyával való közösségébe.

A Szentírás utolsó könyvében egy monumentális képciklussal találkozunk. A Jelenések könyve minden érzékszervünket megragadó kavalkádban mutatja be a történelem lényegét, s annak egyetlen Urát:¹⁸ ő a megölt és feltámadt Bárány, aki oroszlánként uralkodik mindenben, és Isten üdvözítő tervét a világ eseményein keresztül teljesíti be (vö. Jel 5,5-6). A pergamoni egyháznak írt levélben ő ígér a győztesnek rejtett mannat (vö. Jel 2,17). E rejtett manna nekünk első hallásra nem mond sokat, ám a korabeli

olvasóknak azonnal az ószövetségi frigyát juttatta eszébe. Ebben őrizték ugyanis többek között a pusztai vándorlás alkalmával hullott mannat, s egy korabeli elképzelés szerint pedig a messiás érkezésekor az elveszett frigyát újra előkerül, majd e manna is hozzáférhetővé válik.¹⁹ Így ez az ígért a küzdelemben mindvégig kitarítóknak, a győzteseknek ígéri meg ezt a mennyi eledelt. Ám a könyv korabeli és mai olvasói mind olyan emberek, akik már most részesülnek az igazi mennyi mannatból, az élet Kenyeréből, ami rámutat arra, hogy Krisztus már most, a küzdelem idején is részt ad választottainak a győzelmű eledelből. Amikor a korabeli keresztények egyre inkább szembesültek az üldözésekkel és a társadalom peremére való kiszorulással, feltárult előttük egy másik, mennyi világ az Eucharisztia által. Ez az eledel vezette őket a menny, az igazi otthon felé. S ahogyan a Jelenések könyve újból és újból csodás, mennyi himnuszokat tár elénk, úgy mi is a mennyi ünneplés előzét élvezhetjük egy-egy szentmisén.

E felvillantott szempontok csupán rámutatnak az Újszövetség eucharisztikus szövegeinek kimeríthetetlen gazdagságára. Így ez az írás leginkább egy étlapra hasonlít, amelyről ízlésünk szerint válogathatunk a jobbnál jobb étkek közül. Ám amíg egy étlapon csupa különböző ételekkel találkozunk, addig itt minden ugyanazt az eledelt tárja elénk: Krisztus értünk adott testét. S amint az étlap nem önmagáért van, hanem azért, hogy elvezessen bennünket a legjobb étkekig, úgy ezen írás is akkor éri el célját, ha segít felfedezni az Élet Kenyerének életadó mélységeit.

13 A Zsidókhoz írt levél műfaját ez a leírás határozza meg a legpontosabban, vö. Zsid 13,22.

14 Ezen értelmezési módot ajánlja BACKHAUS, Knut: *Der Hebräerbrief*. (RNT) Regensburg, 2009, 60-65.

15 Vö.: BACKHAUS, Knut: *Der Neue Bund und das Werden der Kirche*. (NTA 29) Münster, 1996, 228-232.

16 Ebben a nyelvhasználatban kiemelkedik a Zsid 9,20, ahol a szövetség vére kifejezéssel találkozunk, amely az első olvasók számára ugyanúgy, mint a maiaknak is éppen az Eucharisztia ünnepléséből lehetett ismerős.

17 Az áldozat köznapi és bibliai értelméről l. részletesen BACKHAUS: *Hebräerbrief* 324-327.

18 A Jelenések könyvét akkor érthetjük meg legjobban, ha abban nem a világvége titkosított menetrendjét vagy a világ történelmének rejtjelezett leírását keressük, hanem felismerjük benne a keletkezésekor aktuális jelent, annak mély krízisével együtt, s rácsodálkozunk arra az isteni válaszra, amely megmutatja, hogy az akkori és a mindenkori krízisek kihívásai az Isten által újjáteremtett világ szülési fájdalmai. Ebből a szempontból tárja fel a könyv gazdagságát BACKHAUS, Knut (szerk.): *Theologie als Vision*. Studien zur Johannes-Offenbarung. (SBS 191) Stuttgart, 2001.

19 Vö.: TAKÁCS Gyula: *Jelenések könyve*. Budapest, 2000, 766-78. Ezzel szemben GIESEN, Heinz: *Die Offenbarung des Johannes*. (RNT) Regensburg, 1997, 115 szerint a mannat a mennyben őrzik a messiás eljöveteleig. A választottak innen részesülnek majd ebből az eszkatologikus ajándékból.

Híven Jézus megbízásához

A SZERZŐRŐL: 1956-ban született, a müncheni egyetem teológiai fakultásán a liturgiatudományok professzora és a Herzogliche Georgianum igazgatója. Legutóbbi írását lapunk 2017/2. számában közzeltük. Forrás: *Communio* 42 (2013 májusi száma), 270-280. (haunerland@lmu.de)

AZ EUCHARISZTIA MINT A KERESZTÉNY LÉT FORRÁSA ÉS CSÚCSPONTJA

Már-már vallásszociológiai közhelynek számít – legalábbis német nyelvterületen –, hogy a régi katolikus népegyház nem létezik többé és az Egyház társadalmi formája átalakulóban van.¹ Bár ebben a meglehetősen negatív megállapításban még nagy az egyetértés, az viszont már vitatott, merre tart a fejlődés és mindenekelőtt merre kell tartania. Sok minden szól amellett, és sokan várják is, hogy továbbra is legyenek népegyházi elemek, legalább is középtávon. Ugyanakkor a hit társadalmilag egyre kevesebb védelemben részesül, ezért egyre fontosabbá válik az egyén személyes döntése a hit mellett. Jézus igénye az univerzitásra és az Egyház általános küldetése tiltja azonban, hogy az üdvösséget elkötelezettek kis nyájában lássuk, mert ez rövid időn belül zárt szekta jellegét ölténé magára. Az Egyháznak ez a most még lezáratlan átalakulási folyamata nyugtalanít és félelmet kelthet, de mindenesetre a mi nemzedékünk feladata és elkerülhetetlen. A jövőre irányuló válasz viszont sem a változást elutasító „csak úgy tovább, mint eddig”, sem a korszellemhez való kritikátlan alkalmazkodás nem lehet.

Ebben a helyzetben alapvetően fontos, hogy érvényes tájékozási pontokat találjunk és kötelező kritériumokat alakítsunk ki. Mindehhez nem elég sem a tanítóhivatali döntések ismételtetése, sem a régi plauzibilitások megszűnésének az elismerése. A fejlődést magát kell szemügyre venni és az evangélium fényében megvizsgálni. Ilyen szempontból vegyük közelebbről szemügyre a II. Vatikáni Zsinat értékelését, mely szerint az Eucharisziában való részvétel „az egész keresztény élet forrása és [...] csúcspontja (LG 11). Természetesen rákérdezhetünk, hogy ez a kijelentés találon írta-e le az egyházi valóságot a zsinat idején. Fontosabb azt mérlegelni, mennyire érvényes ez a kijelentés a jelenre is. Mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy ez a megfogalmazás a keresztény lét teológiailag legitim és spirituálisan termékeny igényével párosul-e a harmadik évezred elején.

1. Az Eucharisztia társadalmi elhelyezkedése

Népegyházi összefüggésben, mely a leginkább vidéken volt meghatározó, a vasárna-

pi mise megünneplése fontos társadalmi funkcióval bírt a falu közössége számára. Mivel a vasárnap és középpontjában a szentmise megszakította a munkahetet, az Úr napjának és az Eucharisztianak az ünneplése nagyon fontos volt a falu lakóinak közös életritmusában. Itt ideális-tipikus esetben mindenki találkozott, aki a faluban élt. Bár a társadalmi különbségek nem szűntek meg, de viszonylagossá váltak, mert mindnyájan egyazon istentiszteleten vettek részt.

A vasárnapi mise volt a falu központi találkozója, ezért gyakran más közösségi tevékenységek is kapcsolódtak hozzá: az istentisztelet után hivatalos közlésekre került sor, a templomtér „hírbörzvé” alakult át, a reggeli fröccsnél a férfiak eszmecserejére, tanácskozására került sor. A boltok kinyitottak a mise után, hogy a távoli alpesi legelőkön és tanyákon élő emberek, akik csak vasárnap, az istentiszteletre jöttek le a faluba, megejthessék heti bevásárlásukat (piacnap). Így tehát a szentmisén való részvétel nem elszigetelt vallási kérdés volt, hanem a legtermészetesebb módon kapcsolódott a mindennapi élethez, ezért a korábbi nemzedékek sok katolikusa valószínűleg soha nem kérdőjelezte meg alapvetően a vasárnapi szentmisén való részvételét.

Tendenciájában ez még a 20. század közepén is érvényes volt, legalábbis a nagy városok kivételével. Ha meggondoljuk, hogy a több mint 50% katolikushoz, akik az úgynevezett hívőszámlálási vasárnapokon jelentek meg a misén, még azokat is hozzá kellene venni, akik túl kicsik vagy öregek és betegek voltak az istentiszteleten való részvételhez, akkor inkább a nem-részvételt, mint a részvételt kellene indokolni. A társadalom életritmusa messzemenően alkalmazkodott a vasárnapi miséhez: annak idején még a futballmérkőzéseket sem tették vasárnap délelőttre.

Ebből adódóan a vasárnapi mise jelentette a hét csúcspontját. Kérdés, hogy az egyének is keresztény életük forrásának tekintették-e? Azt viszont biztosan állíthatjuk, hogy a szentbeszéd, amelyre a misén vagy előtte, illetve utána került sor, gyakorlatilag csaknem minden katolikust elért. A szentmise környezetében tehát nem csak híreket és információkat lehetett cserélni. Nagyszerű lehetőség adódott az evangélium hirdetésére s a keresztény életvitelre történő utalásokra, s egyben majd minden katolikus elérésére is.

Ezzel az ideális-tipikus képpel szemben nyilvánvaló, hogy a misének ma már alig van társadalmilag központi funkciója. Sok helység egységes felekezeti képe legkésőbb a II. világháború vándorlásai következtében megszűnt. Egyre inkább nőtt a két nagy egyház egyikéhez sem tartozók csoportja. A fal 1989-es leomlása és a két Németország 1990-es egyesülése után ez a fejlődés a kelet és a nyugat cserekapcsolatai révén tovább erősödött, úgyhogy Németország lakosságának ma már kevesebb mint egyharmada tartozik a katolikus vagy az evangélikus egyházhoz. Ha azt is mérlegeljük, hogy a 2011-es év hívőszámlálási vasárnapjain a katolikusoknak csak 12,3%-a vett részt a szentmisén – ami ugyan több mint 3 millió, de a majdnem 83 milliós lakossághoz képest még 4%-ot sem tesz ki –, vasárnapi viselkedésükkel egyre kisebb hatást gyakorolnak a társadalomra.² Napjainkban tehát a szentmise már nem jelent központosító és meghatározó erőt az egész társadalmi létre.

1 Vö. MICHAEL N. EBERTZ: *Erosion der Gnadenanstalt? Zum Wandel der Sozialgestalt von Kirche*, Frankfurt/M. 1998.

2 Vö. *Katholische Kirche in Deutschland. Zahlen und Fakten 2011/12*. Hg. v. Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (Arbeitshilfen 257), Bonn, 2012, 20.

2. Az Eucharisztia spirituális jelentőségéről

Merész minden általánosítás a katolikusok spiritualitásával kapcsolatban. De sok minden szól amellett, hogy a II. Vatikáni Zsinat előtti időkig sok katolikus spiritualitása szorosan kapcsolódott a szentmiséhez. A liturgikus mozgalomban voltak ugyan törekvések, hogy a szentmise közös ünneplése legyen erősebben a jámborság forrása. De még gyakran ott is, ahol jórészt egyéni ájtatossági formákat gyakoroltak mint pl. a rózsafüzér, a pap misemondásához kötötték azt. Ha meggondoljuk, hogy a szentmise a II. Vatikánium szerint a pászka-misztérium ünnepe, akkor Krisztus misztériumáról van szó benne, melynek csúcspontja az Úr halála és feltámadása. A rózsafüzér-imádság középpontjában sem áll azonban más, hiszen a rózsafüzér lényegében Jézus életének s ezzel a megváltás történetének az átélkedése. Hogy a népi vallásosság ily módon a latin nyelvű miséhez keresett kapcsolódást a nép nyelvén, kapcsolatban volt ugyan az istentiszteleti cselekvésszint változásával, a tartalom szintjén viszont egy meglepő, a korábbi időszakokban nem feltétlenül észlelt egyezést őrzött meg.

Sokáig magától értetődően szentmise-áldozatról beszéltek, ami a katolikus identitás kifejezésének számított. Szembeszökő az áldozati metaforák jelenléte a népénekben, különösképpen a felajánlási versszakokban, valamint az ún. szentmise-ájtatosságok felajánlási imáiban. Ezekben a szövegekben egyaránt előfordul az önfeláldozás gondolata és magának Krisztusnak az áldozata.³ A népi jámborság elképzeléseit ezek az elméleti szövegek valószínűleg erőteljesebben kifejezésre juttatták és alakították, mint a liturgia latinul elhangzó imái. A szentmise áldozati áhítata egészen a 20. század közepéig a katolikus spiritualitás magától értetődő részét képezte, amire Heinrich Böll (1917-1985) is utal. *A vonat pontos volt* című elbeszélésében, mellyel 1949-ben lépett a nyilvánosság elé, a fiatal katona Andreas látszólag értelmetlen halála mártírhalál értelmet kap a szentmiseáldozat révén, amelyet barátja, a káplán mutat be. A példa azt mutatja – anélkül, hogy itt Böll-lel és az elbeszéléssel részletesebben foglalkoznánk –, hogy akkoriban nyilván lehetséges volt a szentmiseáldozat lényegét egy sorssal és egy sorsot a szentmiseáldozattal bemutatni.⁴

Józef Niewiadomski is abból indul ki, hogy a jámborságot a Tridenti Zsinat áldozat-teológiai tanítása nyomán hosszú ideig egy homályos elképzelés határozta meg „az áldozatról, melyet Isten kíván, amely az Utolsó vacsorán kezdődött, a kereszten érte el a csúcspontját, tovább folytatódik a mennyben és a mindenkor misében válik jelenlétűvé.⁵ Az ezzel kapcsolatos, a szentmiseáldozat gyümölcseiről szóló tan lehetővé tette, hogy az ember a mise révén másoknak jót tegyen, magának pedig kieszközölje

3 Vö. JOSEF HACHER: *Die Messe in den deutschen Diözesan-Gesang- und Gebetbüchern von der Aufklärung bis zur Gegenwart. Mit einem Überblick über die Geschichte dieser Bücher* (MThS.S 1), München, 1950, 58-61 és 90-93.

4 Vö. HEINRICH BÖLL: *Der Zug war pünktlich. Erzählung* (dtv 818), München, 1972, 77 és 123k. Továbbá WINFRIED HAUNERLAND: *Die Messe – eine Opferfeier?* in: ThPQ 146 (1998) 125-135, itt 134k.

5 MATTHIAS SCHARER – JÓZEF NIEWIADOMSKI: *Fasziniertes Geheimnis. Neue Zugänge zur Eucharistie in Familie, Schule und Gemeinde*, Innsbruck – Wien – Mainz, 1999, 86.

Isten irgalmasságát. Niewiadomski ezután megállapítja: „Ez a koncepció a II. Vatikáni Zsinat körüli kulturális és egyházi változások kontextusában darabokra tört. Az Eucharisztia ez a teológiája épp akkor omlott össze – mert az egész épület záróköve kiesett –, amikor a Zsinat az Eucharisztia ünneplését nyomatékosan az egyházi élet centrumává és középpontjává tette, liturgikus reformjával pedig a liturgikus cselekmény minden más formáját háttérbe szorította.”⁶ A teológiát és a spiritualitást ugyanis megbotránkozta az az elképzelés, miszerint Istent áldozattal kell kibékíteni, és az áldozatok szenvedését akarja.

E fejlődés tartalmi problémáit nem kell itt leírunk, de következményei az eucharisztikus jámborságra elég világosak. A Zsinat Eucharisztia- meghatározása a pászka-misztérium megünnepléseként nem vált meghatározóvá, bár lehetőség adódott volna rá, hogy a szentmiseáldozat teológiáját is új összefüggésbe helyezze.⁷ Ehelyett végre a gyakoribb szentáldozás ügye került előtérbe fel széles körben, ami már X. Pius és a liturgikus mozgalom óta a levegőben volt. Sokan tartanak azonban attól, hogy a szentségi kommunióban való teljesen természetes részvétel idővel egyre kevésbé számít találkozásnak az élő Krisztussal, hanem elsődlegesen a konkrétan összegyűlt horizontális közössége jeleként értelmezik. Nyitva kell hagyni a kérdést, mennyire értelmezhető az ünneplő közösség egyháznak, s ezáltal az élő Krisztusnak. Minél kevésbé formálja ez a Krisztus-vonatkozás az együtt ünneplők hitről vallott elképzelését, annál kevésbé válik az Eucharisztia szentségként és szentségi ünneplésként forrássá, amelyből erőt merítünk a hétköznapiakra, hanem az istentiszteleti összejövetel az istentiszteleten megjelentek kölcsönös megerősítésére szolgál. A megerősítésnek ez a formája azonban nem a hit tartalma, hanem megélés és érzélem kérdése. Ha már semmi pozitívumot nem éreznek benne, nem lehet csodálkozni, hogy az ünnep egyre inkább kiüresedik.

3. Az Eucharisztia egyházi jelentőségéről

A katolikusok vasárnapi szentmiselátogatási kötelezettségét gyakran individuális módon fogták fel. Tartalmi oldalról először természetesen a vasárnapi Eucharisztia egyházi jelentőségét kell kidomborítani. Ahol az Eucharisztia ünneplik, ott Egyház jön létre. Jézus alapító parancsa: „ezt cselekedjétek az emlékezetemre” (Lk 22,19; 1Kor 11,24k) nem csak egy szentséget alapoz meg, de magát az Egyházat. XVI. Benedek pápa arra hívja fel a figyelmet, hogy Ferdinand Kattenbusch (1851-1935) evangélikus teológus szerint „Jézus alapító szavai az utolsó vacsorán az egyházalapítás voltaképeni aktusát jelentik. Ezzel Jézus azt az újat adta tanítványainak, ami összekötötte és közösséggé kovácsolta őket. Kattenbuschnak igaza volt: az Eucharisztiaival maga az

6 MATTHIAS SCHARER – JÓZEF NIEWIADOMSKI: *Fasziniertes Geheimnis. Neue Zugänge zur Eucharistie in Familie, Schule und Gemeinde*, Innsbruck – Wien – Mainz, 1999, 87.

7 Vö. WINFRIED HAUNERLAND: *Erneuerung aus dem Paschamysterium. Zur heilsgeschichtlichen Leitidee der Liturgiekonstitution*, in: IkaZ 41 (2012) 616-625; Uő, *Mysterium paschale. Schlüsselbegriff liturgiethnologischer Erneuerung*, in: GEORGE AUGUSTIN – KURT KARDINAL KOCH (Hg.), *Liturgie als Mitte des christlichen Lebens* (Theologie im Dialog 7), Freiburg – Basel – Wien, 2012, 189-209.

Egyház alapítása történt meg.”⁸

Következésképpen az Egyháznak Urához fűződő hűsége miatt kell Eucharisziát ünnepelnie. Elsődlegesen tehát nem azért kötelezi a híveket a vasárnapi misehallgatásra, mert ezt tartja a legjobb spirituális gyakorlatnak, hanem az Egyház mint egész abból él, hogy rendszeresen összegyűlik Ura körül, ahogy azt ő meghagyta neki. Ha azonban az Egyház a mise ünneplése nélkül nem marad meg hűségben Urához, akkor az egyes emberek szükségletei és diszponáltsága nem képezik együtt-ünneplésük legitim kritériumait.⁹ Az Eucharisztia sokkal inkább a keresztény élet forrása, mert nem képzelhető el keresztény élet egyházi közösség nélkül, ezért azt újból és újból az Egyházhoz kell visszakapcsolni, amelyben minden szentmise ünneplése esemény lesz.

Manapság az istentisztelet ünneplését egyre inkább a „vevőknek” nyújtott egyházi szolgáltatásként fogják fel. Sok megkeresztelt vár valamit az *Egyháztól*, de ő maga nem akar egyház lenni. Ennek felel meg a főállásúakkal szemben támasztott igény, hogy az istentiszteletet a „felhasználók” és „fogyasztók” elvárásainak megfelelően alakítsák. Nyilvánvaló, hogy ez kissé megterhelő az istentiszteletre és a felelősökre nézve. Természetesen mindent meg kell tenniük, hogy az emberek a misét tényleg ünnepként, s ezáltal a hétköznapi ünnepélyes megszokásaként éljék meg, s ily módon a hét csúcspontja lehessen. De a mise nem akkor igazán csúcspont, ha érzelmi fénypontnak tartják, hanem azért a keresztény élet tetőpontja, mert itt Krisztus egyháza szentségi módon kapcsolódik Urához és annak megváltó tettéhez. A mise méltóságát és értékét nem az élmény minősége, hanem a szakramentalitása adja.¹⁰ Ebből minden, az Eucharisztia ünneplésére összegyűlt ember számára az az igény fogalmazódik meg, hogy legjobb képességei szerint úgy ünnepeljen, hogy a szent, amelyet ünneplünk, illően kifejezésre jusson és a befogadó részére is esztétikailag is szentként legyen érzékelhető.

Az Eucharisztia, ill. a szentmise tehát a keresztény egzisztencia középpontjában áll: életét teljesen Krisztus felől próbálja értelmezni, felismeri őt az Egyház közösségében és egész spiritualitását hozzá szabja. Így minden vallási gyakorlat egyedül tőle kapja az értékét és minden hétköznapi tevékenység nála találja meg a döntő kritériumát.

Vajon normális és elvárható-e manapság a spiritualitás ilyen kizárólagos irányultsága? Nem abból kell-e az Egyháznak kiindulnia, hogy a vallásosság egészen a legszűkebb „funkcionáriusi körökig” diffúz, a spiritualitás pedig különböző hagyományokból szőtt egyéni konstrukció? Nem lenne-e reálisabb beállni az ajánlatok versenyébe már abból a meggyőződésből is, hogy saját kínálatunk, Jézus Krisztus evangéliuma jól megállja a helyét a vallások versenyében?

Itt valójában az a kérdés, mennyire van misszionáriusi dimenziója az Egyház is-

8 JOSEPH RATZINGER / XVI. BENEDEK: *A Názáreti Jézus* (II. kötet), Szent István Társulat, Budapest, 2011, 109.

9 VÖ. WINFRIED HAUNERLAND: „Die Kirche befriedigt nicht Erwartungen, sie feiert Geheimnisse”. *Vorüberlegungen zu einer diakonischen Gottesdienstpraxis*, in: HÍD 60 (2006) 49-63.

10 A KARL-HEINZ MENKE által felvetett problematika (*Sakramentalitát. Wesen und Wunde des Katholizismus*, Regensburg, 2012) valóban megérdemelte, hogy polémia nélkül végiggondolják és tisztázzák.

tentiszteletének, mindenekelőtt magának az Eucharisziának. Vagy nem kellene-e következetesebben végiggondolni, hogy az Eucharisztia az Egyház önmegvalósítása, amelynek nem szabadna piacra és a hitetlenek közé vinnie a legszentebbet, amije van. Az ősegyház még a keresztségre jelentkezőket is kiküldte a hívők imája és az Eucharisztia ünneplése előtt, hiszen az Eucharisztia közös ünneplése zárta le a hithez vezető és az Egyházban történő intenzív élet útját.

Illuzórikus azt gondolni, hogy a mise mindenkinek, aki véletlenül belekerül, az élet forrása és csúcspontja lehet. Mert a szentmise ünneplése egyházi aktus, mely feltételezi a vallási közösség szimbólumrendszerének, a nyelvi és nem nyelvi kifejezési formáknak és hittartalmaknak alapvető ismeretét.¹¹ Ebből most nem arra kell következtetni, hogy az istentiszteletre csak a tökéletesen elszántak és meggyőződtek bocsáthatók – ha vannak még ilyenek. De ajánlatos megfontoltan állni azokhoz, akik – bár megkeresztelkedtek – még nem mondtak igent Jézusra és Egyházára, ill. igent Krisztusra Egyházában. Hitük ébresztése, ill. elmélyítése érdekében az Egyháznak más utakat kell keresnie és találnia, nem pedig arra törekedni, hogy az Eucharisztia ünneplését felszínesen vonzóbbá tegye.

Ráadásul feltételezhető, hogy az Egyház és az Eucharisztia megtapasztalása között kölcsönös a viszony. Ahol alapvető nyitottság áll fenn az Egyház mint misztérium, azaz mint az üdvösség szentsége iránt, az Eucharisztia szentségi dimenziója is feltárul, és fordítva. Mert ami a misében végbemegy, annak az a lényege, ami az Egyház: a megkereszteltek közössége, amely hallgat Isten szavára és az Úr megbízását teljesíti: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Az Egyház a keresztény lét egyéni túli és közösségi formája, s így az a hely, ahol komolyan veszik, hogy az ember mindig másokkal együtt keresztény. Így az Eucharisztia soha nem egyéni üdvösség-eszköz vagy exkluzív spiritualitás-forrás. Csak annyiban az, amennyiben az ünneplők bekapcsolódnak a hívők közösségébe.

4. Az Eucharisztia egzisztenciális jelentőségéről

Az Eucharisztia teológiai normatív jelentősége az Egyház, s ezáltal Jézus követésének minden formája számára Jézus alapító parancsából származik: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Így szentségileg és mintegy objektíven ez az a forrás, amelyből az Egyház mindig újjászületik, és a csúcspont, ahol a legszorosabban kapcsolódik Urához. Ugyanakkor Isten Országának beteljesülésére is figyelmeztet. Azt azonban nem lehet elrendelni, hogy maga az Eucharisztia és a rajta való részvétel az egyének keresztény élete csúcspontját, így ünnepet jelentsen, amelyet hitének és tetteinek forrásaként él meg. Itt olyan kihívások adódnak, amelyeket nemcsak a késő-modernitás antropológiai adottságai befolyásolnak, hanem a jelenkori lelkipásztori struktúra változásából is adódnak. Egzisztenciálisan gyakran több múlik ezeken az átalakulásokon, mint a teológiai felismeréseken és spirituális indíttatásokon.

Mint ismeretes, a német egyházban a pasztorális struktúrareformok három alapvető fejlődésre adnak választ: kevesebb katolikus van és még kevesebb, aki rendsze-

11 VÖ. WINFRIED HAUNERLAND: *Gottesdienst als „Kirchenleistung”. Von der Notwendigkeit und den Zielen liturgischer Bildung*, in: IJ 55 (2005) 67-81.

resen részt vesz az egyházközség életében és az istentiszteleteken; az Egyház pénzügyi forrásai visszaestek; a papok, mindenekelőtt az aktív papok száma drasztikusan csökkent. A „paphiány” először akkor tűnik fel, amikor a szokásos istentiszteleteket nem lehet az eddig szokásos módon megtartani. Vonatkozik mindez a stólapénz-elvárásokra is éppúgy, mint a hét közbeni rendszeres istentiszteletekre. Az egész (aktív) plébánia akkor veszi észre, amikor a vasárnapi misék száma és ideje megváltozik, vagy amikor egy templomban, ahol eddig vasárnap rendszeresen ünnepelték az Eucharisziát, hosszú távon megszűnik a mise vagy esetleg igeliturgiával kell azt pótolni.

Nem meglepő, hogy az érintett közösségeket általában nem győzik meg az egyházi és szentségi érvek, ha komolyan vesszük, hogy a másodlagos motivációktól a szent dolgokat is védik és védeni kell. Mivel a szentségi valóság elsősorban hitbéli, a hétköznapi tapasztalatokkal kell megerősíteni, amelyek gyakran érzeki és érzelmi szinten találhatók. Ebben mindenképpen döntő, melyik pap tartja az istentiszteletet, kik vesznek még rajta részt, milyen énekeket énekelnek, melyik teremben ünneplik és mennyire illeszkedett az időpont az ember saját életritmusához. Bármilyen változás ezekben a teológiai lényegében alárendelt keretfeltételekben és alaki kérdésekben megkérdőjelezheti a vasárnapi misén való rendszeres részvétellel kapcsolatos implicite hozott alapkérdést. Akinek pasztorális felelőssége van ezekért a változásokért, teljes józansággal kell számolnia velük.

Annál fontosabb, hogy a struktúráváltozásokat ne csak állandó leépülésként fogjuk fel. Nem lehet célravezető, hogy utolsó erőnk latba vetésével megtartsunk minden istentiszteletet és még ott is szentmisét tartsunk, ahol az ünnep formája hosszú távon nem felel meg az ünnep tartalmának. Ebből a szempontból nem kellene csupán ideológiai alapon elutasítani az úgynevezett „Eucharisztia-központok” gondolatát.¹² Természetesen szó sem lehet arról, hogy a vasárnapi kötelezettség teljesítését csak ezekkel a templomokkal garantáljuk, és rossz lelkiismeret keltsünk azokban, akik nem indulnak el a központi templomok felé. Az is rövidlátó gondolkodás lenne, ha az Eucharisztia-központok számát és helyét a papok várható számától tennénk függővé.¹³ Inkább azt kellene mérlegelni, milyen életet biztosítunk az egyházi központokban, hogy ott ne csak izoláltan a mise ünneplésére kerüljön sor, hanem körülötte eleven közösség alakulhasson ki. Ennek a közösségnek nem annyira a falusi plébánia vélt ideálját kell követnie, hanem a nagyvárosi plébániák kreatív utódjaként megjelen-

12 Vö. WALTER KARDINAL KASPER: *Katholische Kirche. Wesen – Wirklichkeit – Sendung*, Freiburg – Basel – Wien, 2011, 396-399; és MARTIN WERLEN, *Anstößiges zu einer Zukunft der Pastoral in der Schweiz. Eine Provokation*, in: *Leib Christi sein – feiern – werden. Ort und Gestalt der Eucharistiefeier in der Pfarrei*, im Auftrag des Liturgischen Instituts der deutschsprachigen Schweiz in Freiburg und des Instituts für Literaturwissenschaft der Universität Freiburg i. Üe. hg. v. MARTIN KLÖCKNER – PETER SPICHTIG unter Mitarb. v. ANDREA KROGMANN: Freiburg i. Üe. 2006, 17-23.

13 Vö. ebben az értelemben GIOVANNI B. SALA: *Können Laien Pfarrer sein? Zur Frage der Teilhabe Nichtgeweihter an der pfarrlichen Leitungsvollmacht in der Kirche. Dogmatisch-pastoraltheologische Erwägungen*, in: FKTh 14 (1998) 189-212, itt 206; Salára áll, „hogy egy egyházmegyének annyi Eucharisztia-központtal kell rendelkeznie, amennyi a papok száma, akiket aktívan bevethet a lelkipásztorokodásba”. Kritikusan ehhez BERNHARD KIRCHGESSNER: *Eucharistiegemeinde contra Pfarrgemeinde?* in: *Anzeiger für die Seelsorge* 109, (2000), 509-513.

nie, amely már mindig is a közösségek közössége volt, ahol számos egyesület és szövetség nyújtott változatos kiindulópontot különféle csoportosulásoknak és életkorilag homogén összejöveteleknek.

Az Eucharisztia-központokban a mise közösségi ünneplésének kell a középpontban állni; tevékenységüket azonban nem szabad a központi vasárnapi Eucharisziára korlátozni. Olyan embereknek kell itt összejönniük, akik Egyházat akarnak alkotni egymással, s közben nyitottságot kell gyakorolniuk mások, az újak és a keresők felé. Az Eucharisztia-központok nem lehetnek elszigetelt istentiszteleti központok, hanem községi és plébániai központok, ahol csaknem mindig találkozhatnak olyan emberekkel, akik életüket a hitből akarják alakítani.

Az ilyen Eucharisztia-központoknak Németország megnőtt igényei között természetesen nemcsak plébánosra, hanem további képzett és kompetens főállású munkatársakra, papokra, diakónusokra és laikusokra is szüksége van. De nem életképesek, ha csupán főállásúak tartják fenn. A keresztyén élet középpontjaivá csak akkor váltanak, ha valóban egyfajta közösséget alkotnak, mely nyitva áll sok ember előtt, akik nem akarják hosszú távon elkötelezni magukat. Egyházi központként egy ilyen gyülekezet azokból él, akik a legnagyobb természetességgel kiveszik a részüket az istentiszteletből és az életből, mert ez az ő egyházuk és istentiszteletük.

Itt majdnem áthidalhatatlan feszültség áll fenn a között, ami az Egyház, és ahogy az Eucharisziát ünnepljük és sok mai ember életérzése között. Az Egyház az elkötelezettségből, azokból él, akik ezt az Egyházat alkotják. Ezzel szemben ma a szabadság és egyéniség utáni vágy sokakat elriaszt a szoros kötöttségtől és tartós döntéstől. Elméletben ugyan megmagyarázható, hogy igazi szabadság csak ott valósul meg, ahol az egyén elkötelezi magát, de ez sokak számára még egzisztenciálisan elérhetetlen.

Talán az Eucharisztia is csak akkor válhat a keresztyén élet igazi forrásává és csúcspontjává, ha az ember döntést hoz az egzisztenciális kötöttség mellett, azaz megvalósítja a szabadságát és megkísérli életét Krisztushoz erősíteni. Ezzel nem a tökéletesek egyházát várjuk el, hanem egy olyan közösségben reménykedünk, ahol az emberek kölcsönösen biztatják egymást újból és újból, hogy merjenek átlépni a nagyobb odaadás, határozottabb erőbedobás és önzetlenebb szeretet oldalára. Ez azonban nem adódik kizárólag a Szentírással, a hagyomány szövegeivel vagy a katekizmussal való elméleti foglalkozásból. Ott alakul ki, ahol az egyének egyre jobban kapcsolódnak Krisztushoz és engedik, hogy bevonja őket életének titkába, halálának és feltámadásának pászka-misztériumába.

Az Egyház hiszi, hogy az Eucharisztia ünneplésekor ezt mindig megkapja. A szentmise közös ünneplése nem feltételez semmilyen különleges spirituális tapasztalatot. A hit bátorságának készségéből él, hogy az Egyház eucharisztikus hite akkor is hihető, ha az egyes együtt ünneplők (még) semmit sem éreztek vagy éreznek. Csak aki legalább az istentisztelet egy órájára magáévá teszi az Egyháznak ezt a hitét, annak van esélye megtapasztalni a hitben, hogy ez az ünneplés mindennapi keresztyén életének forrása és egy hét csúcspontja lehet, amelyben nem kell elsüllyednünk, mert a közepet nem nekünk kell megteremteni, hanem Jézus Krisztus ajándékozta nekünk. Az első lépés e tapasztalat felé az a készenlét, hogy emlékezetére megteesszük, amit meghagyott nekünk.

Fordította: Mészáros Erzsébet

A szentmise eucharisztikus imája mint hálaima

Valóban étel

A mise megújításának alapja a szó és a cselekedet, pontosabban az ige és az áldozati cselekmény eredeti megkülönböztetésének helyreállítása. Mikor „újításról” beszélünk a mai egyházban, egyszerűen az eredethez, az evangéliumi forráshoz térünk vissza. Azoknak, akik a „régit” féltik az „újjal” szemben, előbb-utóbb föl kell majd ismerniök, hogy a „régit” nem az újjal, hanem a legrégebbről, a legősibbről, az Evangéliummal szemben „oltalmaznak”. Egyszerűen miről van szó? A századok során a szentmise keretében az imádság és az áldozati cselekedet nagyon is érthető módon formailag a kelletténél inkább egybemosódott, s a Szentostya inkább lett imádatunk tárgya, mint kenyérünk és táplálékunk. Pedig Krisztus annak szánta: eledelül. Akként nyújtotta is tanítványai kezébe, valódi kenyéreként, ahogy ő maga is valóban testet öltött. Ezt a gesztusát – amivel keresztáldozatát örökre egybefonta a búcsúlakomával, semmiképp se szabad ellégiesítenünk, elanyagtalánítanunk. Ahogy a keresztben hús-vér teste szenvedett és vérzett el, az utolsó vacsora is igazi vacsora volt, igazi búcsúzkodó és valódi ígéret, valódi éhséggel és valódi kenyérrrel. Nincs miért elhomályosítanunk nagyon is emberi és nagyon is isteni szándékát. Ahogy a Szentostya Isten teste, éppúgy valódi kenyér is, hiszen épp ezáltal kívánt „mindennapi kenyérünk” lenni. Imádságul a miatyánkot hagyta ránk; tanításért az Evangéliumhoz fordulunk. A szentmise maga azonban: történet, cselekedet és táplálék. Bár ugyanaz az isteni szeretet a forrása, mégse imádság, ha mindjárt imádván részesülünk is benne, s nem ige, ha vele a megtestesült Igét vesszük is magunkhoz. Kiegészítésül – mint már annyiszor – szívesen idézném Simone Weil néhány idevágó gondolatát. Szerinte a keresztény gondolatvilág meglehetősen túlhangsúlyozza Isten személyes aspektusát, az evangéliumi istenkép személytelenebb képeivel szemben. Vannak dolgok, amiket a személytelen aspektussal inkább megérthetünk Isten evilági jelentéséből. Így például, amikor Jézus az Atya tökéletességéről és az ember tökéletesedéséről szól, hasonlatképpen a nap és az eső személytelenül, megkülönböztetés nélkül ránk hulló áldásáról beszél. Nem lehetetlen, hogy korunk ateizmusában szerepet játszott ennek az isteni „személytelen elemnek” szinte tökéletes mellőzése... Ide tartozik különben az a tény is, hogy Isten kenyér formájában kívánt velünk maradni. A dolgok természetes alázata ugyanis leghívebben tükrözi – formailag legalábbis – Isten természetfeletti alázatát, ahová nekünk, embereknek is el kell jutnunk. Isten csak mindennapi kenyéreként lehet egészen a miénk. Mivel „amikor közönséges kenyeret eszünk”, akkor se eszünk csak kenyeret... Természetes átváltozás és áldozat már mindennapi kenyérünk „csodája” is.

*Pilinszky János
(Új Ember, 1969. december 7.)*

A SZERZŐRŐL: német teológus volt, 1926-ban született és 1994-ben hunyt el. 1961-ben a „Lebendiger Gottesdienst” sorozat alapítója volt, 1975-től 1985-ig a Paderborni Teológiai Karon a liturgiatudomány professzora, majd a Német Liturgikus Intézet vezetője Trierben. Több mint 400 cikket és tanulmányt publikált. Forrás: *Gottesdienst im Geist des Konzils*, Pastoralliturgische Beiträge zur Liturgiereform, Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien, 1995, 143-151.

A SZENTMISE MINT A HÁLA ÜNNEPE

Kiindulópontunk az az egészen egyszerű megállapítás lehetne, hogy a szentmise, amely Jézus tanítványai számára a legfontosabb, középpontban álló esemény, tulajdonképpen hálaadó ünnep. A keresztény ember naponta sokszor és minden vasárnap így szól hívő testvéreihez: „Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek” – (Gratias agamus Domino Deo nostro). És ők, az egybegyűltek papi előjárójuknak megerősítik, hogy ezt ésszerűnek, fontosnak, hasznosnak és elengedhetetlennek tartják. Ha egy ilyen beszéd és tett – hálamondás és hálacselekedet – nem pusztán egy szertartás, ha a hála összejövetelét az életünknek kell kifejeznie, akkor adódik a kérdés: vajon tényleg a hála magatartása áll a középpontban? Tényleg az életünk középpontja lehet a hála? Vajon a keresztény lét – hogy így fogalmazzunk – valóban hála-lét? Vajon a keresztények egész egyszerűen a hála emberei?

Ezeket a kérdéseket öt lépésben szeretném körbejárni, előbb azonban néhány olyan dologról lesz szó, amelyek teherként nehezhetnek a hálaadásra.

AMI A HÁLAADÁST MEGTERHELHETI

Nyilvános életünkben nincs hiány a hála kinyilvánításában és bizonygatásában. Egy „köszönöm szépen” a születésnap ajándékért, köszönetnyilvánító újsághirdetések a számtalan jókívánásért vagy a kedves férj halála után kinyilvánított részvétért, köszönőbeszéd a kiérdemesült, nyugdíjba vonuló hivatalnok búcsúztatóján... Elképzelhető azonban, hogy ezekbe valamiféle rossz érzés is vegyül. A jelenlévők egyike azt kérdi: „minek ennyi fecsegés a háláról? Sok éven át végezte a munkáját, sok éven át kapta érte a fizetését, most pedig életének hátralévő részében nyugdíjat fog kapni.” Az ilyen mondatok mögött nyilvánvalóan az a meggyőződés áll, hogy a hála fölösleges abban az esetben, amikor a teljesítményt már honorálták megfelelő ellenszolgáltatással. Te adsz valamit nekem, én adok valamit neked és kvittek vagyunk. Valaki adott valamit, kapott érte valamit, így senki nem marad adósa semmivel a másiknak. Mondhatnánk úgy is: ahol megvan az adás és az elfogadás egyensúlya, ott nem marad hely a mérlegen a hálának.

Tényleg így van? Kétségtelen, hogy a szolgáltatás- és ellenszolgáltatás társadalma erre a szemléletre csábít bennünket; a hála összejövételén való ünneplésünket megnehezíti, ha ilyen elképzelések is befolyásolják gondolkodásunkat. Fel kell tennünk azonban a kérdést, hogy vajon beszélhetünk-e ott igazságos fizetésről, ahol egy személynek, egy embernek a súlyos tettéről van szó. Amit egy személyes szabadságával és méltóságával cselekvő ember tesz, az nem fizethető meg pénzzel. Egy mosógép használatát meg tudom fizetni. Ki tudom számolni, mennyibe kerül. Egy ember munkaóráját viszont soha nem tudom teljesen kifizetni. Amennyiben komolyan vesszük az embert, mindig marad még valami, ami anyagi javakkal és pénzzel nem fizethető meg. A személyes teljesítményt soha nem lehet megfelelő módon elszámolni. Mindig marad vele szemben egyfajta kötelesség, adósság.

Mondhatjuk, hogy ennek a kötelezettségnek az elismerése fejeződik ki a köszönetnyilvánításban? Annak, hogy ugyan nem egyenlítetttem ki a tartozásomat, de beismerem, hogy többet kaptam, mint amit adhatok. Ezen az úton talán rátalálhatunk a hálaadás lényegére.

A dolog azonban talán még bonyolultabbá válik, ha még egy szempontot számításba veszünk. Eddig olyan esetekről volt szó, ahol egy meghatározott teljesítmény és egy ellenszolgáltatás bizonyos mértékben arányosan szembeállíthatónak tűnt. Mi történik azonban akkor, amikor a teljesítményt vagy az ellenszolgáltatást ajándékba kapjuk? Vagy – ha ezeket a fogalmakat most félretesszük – olyasvalamit kapunk, amit nem szolgáltunk meg, sőt ami megszolgálhatatlan? Mi lesz itt a köszönettel? Nem válik itt veszélyessé a hála? Az érdem nélküli ajándék, amelyre nem formálhatunk jogot, könnyen megkérdőjelezheti az ember önállóságát. Akinek szüksége van valamire a másiktól, az éppen az önállóságát veszíti el, önállótlaná, kiszolgáltatottá válik. Aki köszönetet mond, elismeri ezt a függőségét. Az önállóságára kényes embernek e ponton nehézségei adódhatnak. Mert az ember számára örök kísértés, hogy senkinek se tartozzon köszönettel. Egyszer találkoztam egy sikeres vállalkozóval, aki négy nagy csarnokot mutatott nekem, és azt mondta: „Hatvan ember dolgozik itt. Ami itt áll, azt mind én magam építettem fel. Senki sem segített benne. Senkinek nem maradtam adósa.” Mindezt nagy büszkeséggel és önbizalommal mondta. Nekem pedig arra kellett gondolnom: éppoly gazdag vagy az anyagiakban, amennyire szegény az emberiségben. Úgy érzed, ha köszönetet kellene mondanod valaki másnak, az megkérdőjelezné az önértékelésedet. De nem lehetne ez másképp? Nyilván az emberi fejlődésnek is van egy foka, amikor nehezünkre esik a másoktól való függőségünk elismerése, annak kifejezése és elfogadása, hogy másokra vagyunk utalva. Egy gyermek önállóságának vagy a fiatalok függetlenségének ébredező érzésére gondolhatunk például. „Szerencsémre nincs szükségem másra.” – A hála ezen gyakran titkolt, máskor nyílt megtagadásának viszont lehet egy másik oka is. Nem lehet, hogy a megtagadás vagy az elutasítás egyfajta bizalmatlanságon nyugszik? Akinek köszönettel tartozom, az valamiképp fölém rendelődik. Mire fogja használni a fölém rendelt ember a fölényét? Ha ezt elfogadom, csapdába csaltak? Sőt, nem alakult ki az adásnak, az ajándékozásnak és a köszönet kényszerének egyfajta terrorja, nem élnek vissza ezekkel a fogalmakkal? Persze minden visszaélésnek véget vetne, ha az ember előre tudná, hogy az, ami adatik, az mindenféle követelés nélkül adatik, anélkül, hogy bármire kötelezve lennék, anélkül, hogy bármit vissza kellene adnom. Ha olyasvalakitől kapnék valamit,

akiről tudom, hogy azért ad, mert jót akar nekem, csakis azért, mert ő jó, akkor teljes szívemből, szabadon, aggályok nélkül fogadhatom el ajándékát, és mondhatok érte köszönetet.

HÁLA ISTENNEK, AKI SZÍNTISZTA JÓAKARATBÓL AD

A második pontban a keresztényeknek erről a terhektől mentes, felszabadított hálájáról szólunk néhány szót.

Mi, keresztények abban hiszünk, hogy Isten, aki jót ajándékoz nekünk, színtiszta jó akaratból cselekszik, hátsó szándék, mellékes igények nélkül. Anélkül, hogy ellenszolgáltatást várna, sőt anélkül, hogy az ellenszolgáltatás egyáltalán lehetséges lenne. Ahol egy ilyen érdek nélküli jóakarattal működik, ott a megajándékozott sem megszegyenítve, sem lealacsonyítva, sem az önállóságában megkérdőjelezve nem érzi magát. Keresztény felfogásunk szerint Isten ezzel a minden érdek nélküli, pusztán a javunkat kívánó abszolút jóakarattal viszonyul az emberhez. Talán az emberi kapcsolatok között nem is találunk ilyet, legfeljebb csak kísérletet valami hasonlóra. Jézus és tanítványai meg vannak róla győződve, hogy Isten viszonyát az emberekhez az érdek nélküli jóság fogalmaival lehet körülírni. Az, ahogyan Isten bánik velünk, abszolút jó akaratából fakad. Isten nem teremt magának hála-rabszolgákat. Istentől anélkül fogadhatjuk el azt, amit ad, hogy függőségbe kerülnénk, persze egyetlen függőségen kívül: hogy szeretve legyünk. A keresztények meg vannak győződve róla, hogy Isten ezért a kapcsolatért valami döntő dolgot tett értük. Abban a tudatban élhetnek, hogy Isten partnerének választotta, népének hívta meg, megmentette és megszabadította őket. És emiatt a keresztények nem csupán magánemberként hálásak, hanem egy szolidáris hála-közösségként is. Ők azok, akiknek Isten kinyilatkoztatta magát, és arra hívta meg őket, hogy saját és az emberiség nevében választ adjanak neki. Feladatukat abban látják, hogy felkutassák ennek a hálnak az okait: saját életükben, az emberi közösség életében, a világtörténelemben, és mindenhol, ahol felfedezik Isten és az ő jóakarátú cselekedeteinek hatását, hogy minderre rácsodálkozzanak, és e csodálatot összekössék a hálájukkal. Így tette magáévá a kereszténység a világ minden népének, különösen az Ószövetség választott népének minden hálaénekét, hálagesztusát és hálaáldozatát, és így éneklé tovább hálaénekeiket. Az Egyház küldetése nem más, hogy az embereket megnyerje annak, hogy ki-kí a saját módján, nyelvén és dallamán bekapcsolódjon ennek a hálaéneknek az éneklésébe, hogy a teremtett világból ez a hála emelkedhessen fel Isten felé.

Ennek a hálnak az egyik megvalósulási formája a szentmise, az Eucharisztia, a szentmisén belül pedig különösen is az a rész, amelyet kifejezetten hálaadásnak hívunk: az eucharisztikus ima.

AZ ÁTHAGYOMÁNYOZOTT NAGY HÁLAIMA

Az *eucharisztia* szó jelentése köszönet, hálaadás, hála-cselekedet. A kánon (németül: *Hochgebet* – ford.) egy különösen is fontos ima. A *hoch* előtag aláhúzza a jelentést: a mise (*Amt*) mellett van nagymise (*Hochamt*), az ünnep (*Fest*) mellett főünnep (*Hochfest*), és létezik főszékesegyház (*hohe Domkirche*) is. Ennek megfelelően az *eucharisztikus ima* (*eucharistisches Hochgebet*) kifejezés is egy különösen fontos imádságra utal, amelynek tartalma a hálaadás. Jól visszaadja a tartalmát, amikor a keresztények „nagy dicsőítő és hálaadó imákájaként” utalnak rá.

Az eucharisztikus imát a keresztények nem maguk találták ki. Alapformájában azoktól vették át, akiket Isten „kapcsolattartóként” választott ki a világban: az ószövetség választott népétől. Izrael imáinak egy olyan formája, amelyet ünnepélyes asztali imádságként használtak: egy, a családfő által elmondott ima volt. Nem a legkisebb gyermek vagy az anya, hanem a család „papjaként” az apa mondta az asztali imádságot. Az ima férfiügy volt. Ünnepi alkalmakkor ez az asztali ima nemcsak egy rövid fohász volt, hanem egy hosszabb, állandó szerkezetű szöveg. Isten ünnepélyes megszólításával kezdődött. Az Ószövetségben ez így hangozhatott: „mindenható Isten, örök Isten, te, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, te, atyáink Istene, Isten, aki kivettél minket Egyiptomból.” Isten ünnepélyes megszólítását nagy tetteinek felsorolása követte, amiért hálát kellett adni. Ez a teremtéssel kezdődött: „te a semmiből teremtetted a világot, te töltötted meg élettel, a láthatatlannal és a láthatóval. Te alkottad a reggelt és az estét, a nappalt és az éjszakát, a tengert, és ami benne van, a Földet minden szépségével és veszedelmével.” Ezután a hálaadó dicséret Isten tetteinek népére vonatkozó hatásaival folytatódott: „te tetted nagygyá népedet Egyiptomban, te szabadítottad meg a rabszolgaságtól, te vezetted a Vörös-tengeren át az ígéret földjére, te adtak neki az ígéret földjét.” Aztán Isten további tetteinek felsorolása következett. Mindenki tudta: összeköt bennünket ez a hagyomány az előtünk járókkal mint népünk részével. Ezért vonjuk be hálaadásunkba mindazt, ami velük történt. A múlt eseményei nem merülnek feledésbe, hanem jelenünk egy darabját alkotják. Életünk azért olyan, amilyen, mert ezt megtetted atyáinknak és anyáinknak, és ezért hálát adunk neked.

Isten tetteinek felsorolása után következett a kérés. Nem ostromolták azonnal Istent a kéréseikkel, szükségükkel és gondoljaikkal, hanem az ima ilyen módján, először Isten tetteit idézték fél, és csak ezután következett az ember. Istennek és az embernek ehhez a történetéhez csatlakozik az egyes ember saját kérésével: „ne hagyj bennünket cserben!” Bizonyára azzal a hátsó gondolattal, hogy hiszen minden, ami történt, értelmetlen volna, ha most ellenségeink legyőznének bennünket, ha most éhen halnánk, ha most elpusztulnánk. Ajándékozz meg bennünket továbbra is közelségeddel, segítségéddel, törődéséddel.

A kérés – és ezzel véget is ér az ima – egy záró dicsőítésbe torkollik, a mai liturgikus szóhasználatnál egy doxológiába: „mert te vagy az Isten, aki kinyilatkoztattad magad nekünk, a hatalmas, akit dicsőítünk és magasztalunk most és mindörökké.”

A KERESZTÉNYEK EUCHARISZTIKUS IMÁJA

Azért beszélünk a zsidó asztali imádságról, mert ez jelenti a háttérét a szentmise eucharisztikus imájának. Krisztus a Biblia tanúságtétele szerint Nagycsütörtökön az utolsó vacsora termében magára veszi a családfő szerepét, és egy nagy dicsőítő és hálaimát mond. Ezt vették át az apostolok és a tanítványok, és ezt őrizte meg mind a mai napig az Egyház az eucharisztikus ima felépítésében. Az ünnepélyes megszólítást – „Mindenható, örök Isten, valóban méltó és igazságos, hogy hálát adjunk neked és dicsőítsünk téged” – Isten üdvözítő tetteinek felsorolása követi. A keresztények kibővítették e felsorolást, hiszen számukra Isten művében valami új történt: Isten elküldte Fiát, és rajta keresztül cselekedett: „elküldted őt, hogy összehívja népedet, a föld minden részéről egymáshoz vezesse őket. Őbenne a te szavadat ajándékoztad nekünk. Benne megláthatunk téged. Általa meghallottuk, hogyan gondolkodsz.” Mindannak a felsorolása, ami Krisztusban és Krisztus által történt, egy lépés az Ószövetségből kifelé.

Ez az eucharisztikus ima az idők folyamán folyamatosan alakult ki. A latin egyház hosszú évszázadokon keresztül csak egyetlen alapformáját ismerte, amelyet kánonnak neveztek. A keletiek mindig is többféle eucharisztikus imát használtak. A II. Vatikáni Zsinatot követően a latin egyházban is bővült az eucharisztikus imák száma. Ez arra a reményre vezethető vissza, hogy az imádságot gazdagíthatja, ha nem mindig ugyanahhoz a szöveghez kell visszanyúlni, hanem több változathoz lehet választani.

A zsinat utáni időszakban ezt aztán egy újabb lépés követte. Míg ez az ima évszázadokon át halkán hangzott el, megnyílt a lehetősége annak, hogy a pap hallhatóan, hangosan mondja el vagy énekelje. Helyenként ugyan adódtak ezzel nehézségek, alapvetően azonban könnyen belátható, hogy egy hálaéneket, Isten dicsőítését a pap mint a közösség megbízott, felszentelt szószólója ne halkán, a közösség számára nem hallhatóan énekelje el.

Továbbra is megvan a lehetősége a papnak arra, hogy néha bizonyos körülmények között az ima kisebb részleteit halkán mondja. Persze ennek ne az legyen az oka, hogy az emberek több csendet szeretnének. Ebben az esetben a csendteremtés más lehetőségeit kell megfontolni. Csendre természetesen szükség van a liturgiában, de csak a megfelelő helyen.

MIÉRT ADNAK HÁLÁT A KERESZTÉNYEK?

Beszéljünk még egy kicsit az eucharisztikus ima tartalmáról. Miért is adunk hálát? Az új eucharisztikus imák egész sorában adunk hálát a teremtésért. Ez a hála – hogy még egyszer aláhúzzuk – az Istenre és az ő tetteire mondott igénből táplálkozik. Ebből táplálkozik minden ünnep. Ha elégedetlen vagy azzal, hogy létezel, a születésnapodat sem ünnepeled. Aki saját egzisztenciájával perlekedik, aki szenved a léte miatt, nem mondhat igent arra a napra, amelyen világra jött.

A keresztények egyetértenek Isten művével. Hálát adnak azért, hogy Isten megteremtette a világot. A negyedik eucharisztikus ima így fogalmaz: „te, egyetlen jószág és minden élet forrása, azért alkottál mindent, hogy teremtményeidet áldásoddal áraszd

el.” Korábban a gyermekmisékre készített eucharisztikus ima prefációjának részlete így hangzott: „a nap fényt és meleget ad nekünk, megérleli a magvakat és a gyümölcsöket. A virágok és az állatok, az erdők és a mezők – mind értünk vannak.” Még ha nem is bánunk mindig helyesen Isten ajándékaival, nincs rá okunk, hogy megszűnjünk hálát adni értük. Nem tehetjük Istent felelőssé azért, amit mi magunk hibáztunk el.

Hálaadás tárgya az ember léte is. Ugyanebben az eucharisztikus imában olvashatjuk: „hálát adunk neked, Istenünk, mert te teremtettél minket, hogy neked éljünk és egymásért legyünk. Beszélhetünk, egymással, dolgozhatunk és ünnepelhetünk együtt.”

Természetesen megköszönjük, elsősorban és mindennek előtt, ám korántsem kizárólag azt, amit Isten üdvözítő művében értünk tett. A negyedik eucharisztikus ima a teljes üdvtörténetet elbeszéli a bűnbeeséstől és az Istennel kötött szövetségtől egészen Jézus haláláig, feltámadásáig és a Szentlélek elküldéséig.

Az újabb eucharisztikus imák egyike tartalmaz egy olyan szöveget, amely nem csupán azért ad hálát, ami a múltban történt. Kétségkívül fontos ez a múlt, és nem is tudunk eleget beszélni arról, amit Isten már megtett, ám itt arról a háláról is szó esik, amelyet Isten mai cselekedeteiért mondunk. A Kiengesztelődési kánon így fogalmaz: „hálát adunk neked, mindenható Atya, és dicsőítünk a világban véghezvitt tetteidért a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Mert a megosztott és ellenséges emberiség megtapasztalja kiengesztelődésed ajándékát.” Ebben tehát nem egy hibátlan világ képe rajzolódik ki, hanem egy megosztott és ellenséges világé – ezt éljük meg mindannyian. Erről győz meg bennünket újra és újra minden híradó. Elmondhatjuk ugyan, hogy a világ és az emberiség megosztott és ellenséges, határok és átkelőhelyek vannak zárva, de mindez csak az egyik oldal, nem minden. Nem kell egy kereszténynek elmondania, hogy van valami más is? A szöveg folytatódik: „Lelked megindítja a szíveket, amikor az ellenségek ismét szóba állnak egymással, és kezet nyújtanak egymásnak, és a népek utat keresnek egymás felé.” Így van ez szűkebb körben, a falvakban, a városokban és a nemzetek közösségeiben is. „A te műved, ha a béke akarása véget vet a harcnak, a kiengesztelődés legyőzi a gyűlöletet, és a bosszú meghátrál a megbocsátás előtt.” Ez az ima egyik módja, amely ma bizonyára a fiatalabbakat is meg tudja szólítani: Isten művét felfedezni, felkutatni a mi időnkben, saját magunkban, és hálát adni érte Istennek. Ez a terület végtelenül tágas. Semmi sem történhet velünk, amit e módon az eucharisztikus ima keretében ne hozhatnánk Isten elé hálával. Ezen a ponton persze ismét világossá válik, hogy az Eucharisztia ünneplésében való részvétel nem valami olyasmí, ami a szentmise fél vagy háromnegyed órájára korlátozódik, hiszen az ünneplés itt annyit jelent, hogy a liturgiában kifejezésre juttatjuk hálánkat, amely teljes életünket betölti, és nem csupán ebben a pillanatban van jelen, hanem egész életünk alapját képezi. Ez hozza közel a liturgiát az élethez. Ha hálásak vagyunk az életünkért, akkor az Eucharisztia hálászava szól az ajkunkon. Így kapcsolódhatunk be az imádságba: „valóban méltó és igazságos, hogy mindig és mindenkor hálát adjunk.” És fordítva: a közösségben mondott hála mindig elmélyíti az életért mondott köszönetünket.

Felmerülhet így a kérdés, hogy néha nem lenne-e kívánatos, hogy személyes hálánkat is kifejezhessük a szentmisén. Ennek nincsen semmi akadálya. Egy meghatározott közösség szentmiséjén a prefáció előtt lehetővé lehet tenni a résztvevők számára, hogy saját hálájukat hozzák Isten elé.

HÁLA A SZÜKSÉG IDEJÉN

Végül még a szorongattatás, a szükség idején adott keresztény háláról kell szólnunk röviden.

Világossá kell tennünk, hogy az a hála, amelyről itt szó volt, nem felel meg annak a világnézetnek, amely az életnek csak a kellemes oldaláról vesz tudomást. Nem hunyhatunk szemet a valóság előtt. Azért sem, mert mi keresztényként adunk hálát. Kérdezheti valaki, hogy látva a világ és az ember nyomorúságát, a gyilkosságokat, a rablásokat, az elnyomást és a fájdalmat, a megsemmisülést és a halált, hogyan hihetünk még egyáltalán Istenben, nemhogy még hálát is adunk neki. Ez a kérdés egyidős az istenhittel, és számunkra, keresztények számára is állandó probléma. Talán így is feltehetnénk a kérdést: van miért hálát adni a Golgota után? Számomra ugyanis a világ minden szörnyűsége – beleértve Auschwitz és Hirosimát – elhalványul Isten Fia meggyilkolásának kimondhatatlan eseménye mellett.

Az ember nem tudott volna hálát adni a Golgota után, örök időkre sötétség maradt volna, ha nem következett volna be a feltámadás. A II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúciója a halálnak és a feltámadásnak az egységét nevezi húsvéti titoknak. Ezzel nem csupán a názareti Jézus személyes sorsára utal, hanem a világ maradandó meghatározottságára, mindannak új kvalifikációjára, ami a világban történik, az egész teremtésére, tulajdonképpen a reménységre. Olykor a hálánknak a reménységből fakadó hálának kell lennie. Igen, de ezt is szabad hálának neveznünk. Az éjszakai dalokat, a könnyes dalokat, a könnyes hálát a napfelkelte miatt énekelhetjük, a húsvéti reggel miatt. A köszönet a személyes éjszakában is, a néha csak odalehelt, a bizakodó, a hívó, az olykor néma köszönet: ez marad a keresztény élet esélye.

Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek! Nem lehetne ez a hallhatatlan melódiája annak az életnek, amely abban találja meg értelmét, hogy a háláért és a hálából éljen?

Fordította: Urbán Péter

THOMAS SÖDING

Kenyér és bor

A SZERZŐRŐL: 1956-ban született Hannoverben. Az Újszövetség tanára a Ruhr-vidéki Bochumi Egyetemen, 2017-től az egyetem teológiai fakultásának dékánja. A Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja, társszerkesztője a *Communio* folyóiratnak. 1982-ben nősült, három gyermekük van. Forrás: *Communio* 42 (2013/5), 237-248. (thomas.soeding@rub.de)

ADOMÁNYOK AZ UTOLSÓ VACSORÁN

1. Szűkítés

A nagyszerű bankettekről, a finom ételekről, a legnemesebb borokról, és a magasztos beszélgetésekről csodálatos tudósítások születtek az ókorban – az irodalom, a freskók és a festmények álomszerű jelentekről tanúskodnak, amelyek felébresztik az emberben a kedvet, hogy részese lehessen ezeknek. Az inger nem hagyott soha alább. A régi korok szakácskönyvei még mindig divatban vannak, habár a recepteket erősen modernizálnunk kell, hogy az ételek és italok élvezhetőek legyenek. A görög borok még mindig slágerszámba mennek¹, ahogyan a római asztali örömök is szállóigévé váltak². Természetesen léteznek populista figyelmeztetések a késő római dekadenciáról, és ha valaki megnézi az elrettentésnek szánt *A nagy zabálás* című filmet, bizonyára elveszíti az étvágyát. A jó asztali hagyományok és viselkedés, a csípős fűszerek, az édességek, a szép terítés és a csiszolt poharak voltak azok, amik a római és görög konyhát késszé tették arra, hogy a nyugati kultúrát tartósan civilizálják.

Természetesen mindig is csak nagyon kevesen voltak azok, akik a középkorban ezeket az ünnepeket élvezhették (úgy ahogy ma is, minden bőség ellenére létezik éhínség is). A legtöbb embernek luxusszámba ment a hús és a bor fogyasztása. Valós probléma volt az éhezés. A napszámosoknak, az özvegyeknek, az árváknak, a szolgáknak, a háztartásbelieknek és családjuknak sokszor igencsak nehezen jutott betevő falat.

Továbbra is fennmarad azonban a rajongásunk az evészet és ivászat irányában. Először is, mert a jó barátságok, a jó társaság, a jó beszélgetések, az örömteli ünneplés, az ízletes borok és kifinomult konyha ellen senkinek sem lehet ellenvetése. Másodszor pedig, mert az evés és ivás alapvető életigény, amit egy jó társaságban sokkal jobban ki tudunk elégíteni, mint egyedül, magányosan, így vallási szempontból

1 Ld.: JEAN-MARIE ANDRÉ: *Görög ünnepek, római játékok. Az Ókor szabadidős kultúrája*, Lipcse, 2002.

2 Ld.: GUDRUN GERLACH: *Az ókori rómaiak asztalánál. Az evés és ivás kultúrtörténete*, Stuttgart, 2001.

sem lenézendő, hanem emelkedett tevékenységnek számít³. Harmadszor pedig, mert az ünnepi étkezés a Bibliában teológiailag felértékelődik. Az Úr hatalmának öröme olyan képeket állított elénk, amelyeken a zamatos étkezés senkit nem taszít el, hanem mindenkit magához vonz: „a seregek Ura minden népeknek e hegyen lakodalmat szerez kövér eledelekből, lakodalmat erős borból; velős, kövér eledelekből, megtisztult erős borból” (Iz 24, 33; 25, 6; Hénoch könyve 25,6). Jézus maga is kölcsön veszi ezt a képet⁴, hogy kifejezésre juttassa reményeit a beteljesedésről: Isten birodalmában egy ünnepi közösség lesz (vö. Mt 8,11 és Lk 13,29; Mt 22,1-14 és Lk 14,15-24; Lk 15, 22). Hogy jóllaknak az éhezők, ez az egyik a boldogságok közül (vö. Mt 5,6 és Lk 6,21). Sohasem utasította el, ha étkezéshez hívták (Mk 2,15 és 14,3, ill. Lk 7,36; 11,37; 14,1); és van, hogy önmagát hívatta meg ilyen eseményekre (Lk 19, 1-10). Jellemző az is, hogy első tanítványai meghívása után az első tevékenységként a kánai menyegzőn a vizet borrrá változtatta (Jn 2,1-11). Az életvitele kapcsán sok kritika érte: „eljött az emberfia, eszik és iszik, és ezt mondják: íme, a falánk és részeges ember, a vámszedők és bűnösök barátja!” (Mt 11,19 és Lk 7,34). Valóban nem úgy élt mint Keresztelő János, aki sáskát és vadmézet evett (vö. Mk 1,6 és Mt 3,4), hanem abból, amit más emberektől kapott, ahol vendégeskedett (vö. Lk 10,7). Ez nem véletlen, hanem tökéletesen megfelel az üzenetének, amelyet nem a pusztában, hanem Galileában és Jeruzsálemben hirdetett Isten országának közelségéről, ott ahol az emberek éltek, dolgoztak, éheztek és ünnepeltek.

Említésre méltó, hogy az utolsó vacsora során nem találkozunk egy gazdag étel- és italfelhozattal, hanem csak a kenyér és a bor kerül szóba. Bár Lukács, akinél egy kiadós asztali beszélgetésre következtethetünk, egy ókori szimpózium asszociációját ébreszti bennünk (vö. Lk 22,14-38)⁵, a vacsora maga azonban nála csökkentett formában jelenik meg. A kenyér olyan alapélelmiszer, ami (az egészséges embereknél) minden étkezéshez hozzátartozik, legalábbis a régi keleten. A bor fogyasztása megmutatja, hogy ünneplésről van szó, azonban ennél többet nem.

A szűkítésre való tendencia megmutatkozik a zsidó hagyományokkal való összehasonlításban is. A Kivonulás 12. elbeszélései óta a hagyomány ismeri a pészah ünnepére elkészített ételek és köreteik jólétét.⁶ Ezek – legalábbis a rabbik elbeszélései szerint – gazdag szimbolikus jelentéssel is bírnak: a pészah bárány, a kovásztalan kenyér, és a keserű gyógynövények. A szinoptikusok szerint Jézus az utolsó vacsorát pészahként ünnepelte (Mk 14,17-26). Berendezte Jeruzsálemben az ünnepi termet is, ahogyan a zarándokokhoz illik (vö. Mk 14,12-16). De a pészah bárányáról csak az elbeszélő idő-

3 Ld.: STEPHAN LOOS – HOLGER ZABOROWSKI (ka.): *Az evés és ivás az ember élete. Egy alapvető jelenség magyarázata*, Freiburg, 2007.

4 Ld.: THOMAS SÖDING: *Jézus kinyilatkoztatása – esemény és emlékezés*. Freiburg - Basel – W., 2012.

5 A szimpóziumok látóhatárán Martin EBNER megjeleníti az utolsó vacsorát: *A váro, mint az első keresztények élőhelye. Az ősi kereszténység és környezete 1.* (Kivonatok az Újszövetségből), Göttingen, 2012. Az irodalmi megjelenítés ezáltal még egyértelműbbé válik.

6 Egy még mindig érvényes rekonstrukció a Jézus idejében tartott ünnepekről megtalálható Joachim Jeresiasnál: *Jézus szavai az utolsó vacsorán*, Göttingen, 1967,79f és Tamara Prosicnél: *A zsidó húsvét fejlődése és szimbolizmusa Krisztus után 70-ig* (Az Újszövetség tanulmányainak folyóirata 414), London, 2004.

meghatározásában kerül szó (vö. Mk 14,12). A vacsora leírásánál már nem olvasunk bárányról. Pál apostol krisztusi magyarázattal szolgál, mikor a korintusiaknak ír: „el a régi kovással, hogy új tészttá legyetek, hisz valójában kovásztalanok vagytok! Mert a mi Pászánkát, Krisztust feláldozták” (1Kor 5,7). Ha János evangéliumát olvasuk, akkor megérthetjük, hogy történetileg nézve nem is lehet szó pészahról. De még mindig fennmarad a szinoptikusok által erős kontrasztként felépített megállapítás, hogy Jézus pészahot (zsidó húsvétot) akart ünnepelni, bár csak a kenyér és a bor kerül megemlítésre.

Az ábrázolási szándék eltéveszthetetlen. A kenyér és a bor nem idegenek az ünnepek és a pészah ételei között. Éppen Lukácsot inspirálta a húsvét idejének meghatározása beszámolóiban, amikor megemlíti a két poharat/kelyhet, amelyet Jézus átnyújt tanítványainak (vö. Lk 22,17.20). Az, hogy csak a kenyeret és bort említik meg, fontos cél szolgált. Bizonyára több étel és ital is rendelkezésre állt, azonban az elbeszélés ki- és eltakarja: a vacsora minden mellékes aspektusát – ülésrend, ételek sorrendje, mellékes beszélgetések – eltakarja, hogy minden olyan aspektust megmutasson, ami visszatérve lényeges lesz: két gesztus és két szó, amelyek a kenyérre és borra vonatkoznak.

2. Tömörítés

Az elbeszélés szűkítése által megjelenik egy liturgikus tömörítés is, megszületik egy szertartás.⁷ „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” Lukács és Pál esetében felhívásként jelenik meg, nem azért, hogy Jézus tetteit és szavait elismételjék, hanem, hogy azokat jelenné tegyék (Lk 22,19; 1Kor 11,24. 25).⁸ Az emlékezés bibliai kifejezése teológiai jelentést eredményez, ami nem a tanítványok képzelő- és alkotóerejében jelenik meg, hanem Isten személyes jelenlétében, így emlékeinkbe idézi, hogy ő tényeket alkotott, és ezáltal emlékezünk a cselekedeteire, illetve, hogy lezárja a múltat, hogy új jövőt nyisson nekünk, amellyel összeköti az időt és az örökkévalóságot. Isten Jézus utolsó vacsoráját gesztusokkal és szavakkal, kenyérral és borral az ő gyógyító szándékának jelévé és eszközévé teszi; Jézus maga az, aki ezt kifejezésre juttatja.

A szakértők vitatkoznak azon, hogy Jézus valóban ezeket a szavakat mondta-e vagy sem. Az utolsó vacsora egész megjelenítése átesett a szinoptikus hagyományok szűrőjén és felerősítésén. Az érdek, hogy az utolsó vacsora emléke az Egyházban eucharisztikus szertartássá váljon, megjelenik Pál korintusiaknak írt első levelében, illetve Lukács fókuszja az átnyújtás gesztusaira és a szavaira is erre koncentrálódik, de ugyanez figyelhető meg Márk és Máté elbeszéléseinél is.⁹ Az utolsó vacsora ábrázolása

7 Gerd Theissen a szertartást (a mítosz és az ethosz mellett) vallásszociológiai elemzésében építő elemként értelmezte az őskeresztények identitásában, első helyként a keresztiséget és az utolsó vacsorát jelölte meg: *Az első keresztények vallása. Egy elmélet az őskereszténységről*, Gütersloh, 2000, 178.

8 Ld.: THOMAS SÖDING: *„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Jézus utolsó vacsorája és az egyház ünnepi vacsorája*. Kiadva: Ua., *Eucharisztia – A katolikus teológiai szempontjai*, Regensburg, 2002, 11-58.

9 Rudolph Pesch éles különbséget tesz Lukács és Pál „kultuszetiológiája” és Márk és Máté „beszámolójának” hagyománya közt: *Márk evangéliuma II.* (HThK 2/II), Freiburg – Basel –

azonban nem alapozza meg a liturgikus változtatást. Az, hogy Jézus az eucharisztikus kelyhet „a vacsora után” (vö. Lk 22,20, 1Kor 11,25) vette a kezébe, miközben a kenyértörés a kezdő aktus, nem jelenti azt, hogy – a korintusiaknál vagy máshol – az Úr vacsorájánál a két eucharisztikus cselekmény társasági étkezést vázolna fel. Sokkal inkább igaz, hogy duplán jobban kiemel. A két cselekmény összetartozik, ahogy a szavak a kenyérről és a borról, úgy maga a kenyér és a bor is. A szertartás előtérbe helyezi, összekapcsolja őket és tartósságot kölcsönöz nekik.

Izrael húsvét ünnepe, amelyre az újszövetségi utolsó vacsora áttételeződik, erősen rituális jellegű. Hiba lenne évről évre megváltoztatni az ételeket és az italokat, a kérdéseket és a válaszokat, illetve az íráskor olvasását és az énekeket. Éppen ellenkezőleg, évről évre ugyanazokat az ételeket és italokat kellene fogyasztanunk és ugyanazokat az énekeket és imákat kellene elmondanunk, mivel minden időben és mindenhol ugyanarra a pészahra emlékezünk. Ezért írja a Misna, hogy „minden generációban köteles az ember úgy tekinteni önmagára, mintha Egyiptomból vonult volna ki, mivel ezt írja az Írás: »fiadnak pedig mondd majd el ezen a napon, hogy amiatt történik ez, amit az Úr cselekedett velem, amikor kijöttem Egyiptomból« (Kiv 13,8; MPes 10,5).

A ritualizáció, ami nem az Eucharisztia egyházi ünneplésénél jelenik meg, hanem már az újszövetségi utolsó vacsora ünneplésében is látható, ehhez a vezérfonalhoz kapcsolódik. Új jelbeszédet alkot, ami az ősrégi, de nagyra becsült konvenciókat szokatlan és egyedülálló jelentéssel ruházza fel. „Ez” az, amit a tanítványok kell cselekedni, ez az, amit Jézus is cselekedett: az Istenség meghatározza a formát. A tanítványok nem saját cselekedeteiket végzik, hanem Jézusét. Az utolsó vacsora elismétlésének állítmányai és igéi strukturálják a szertartást. A kenyérről ezt állítja: Jézus a kezébe vette (Mk 14,22; Mt 26,26; Lk 20,19; 1Kor 11,23); megáldotta azt (Mk 14,22; Mt 26,26); vagy hálát adott érte (Lk 20,19; 1Kor 11,24), megtörte (Mk14,22; Mt 26,26; Lk 20,19; 1Kor 11,24), és tanítványainak adta (Mk14,22; Mt 26,26; Lk 20,19; 1Kor 11,24). Lukács és Pál a helyről csak annyit ír, hogy ugyanezt teszi azzal is (vö. Lk 22,20; 1Kor 11,25), míg Márk és Máté ismét elmondják: kezébe vette, hálát adott érte, és nekik adta (vö. Mk 14,23; Mt 26,27); Márk még azt is hozzáfűzi: „és ittak belőle mindnyájan” (Mk 14,23). Már az alaposág, a komótoság és a leírás pontossága is megvilágítja, hogy mi a teendő: ezt kell tenniük a tanítványoknak, ha Jézusra emlékeznek és megjelenítik őt, hogy az emlékezés igazi oltári szentség lehessen.¹⁰

Jézus ajándékai, amelyek az utolsó vacsoráról történő megemlékezésében megmaradtak, és Jézus egész liturgiáját meghatározza a kenyér és a bor. Hogy pont ezek és nem mások, és hogy az átvétel leszűkítésében ezek maradtak fenn, és ezekkel történik a szertartás megjelenítése, nem magyarázható sem az ünnepi asztal örömeivel, sem a húsvét ételeinek redukálásával, hanem az ember élettörténetével és Izrael teológiájának történelmével, amely más vallások analóg szimbolikájától nem zárkozik el, hanem

Bécs, 2000; 1977, 354 stb.

10 JOSEPH RATZINGER: *A liturgia lelke: bevezetés*, Freiburg – Basel – Bécs, 2000, 42) az Oltári-szentség szóban látja a „megfelelő jelölést a keresztény liturgia számára”, mert Isten imádatából ered. Az Istenközpontúság fontos, azonban az Oltáriszentségben Jézusra vonatkozik, a teljes evés és ivás, tehát a rituális étkezés Isten előtt történik.

azokat hermetikusan magába foglalja. A kenyér az az étel, amiért a tanítványoknak naponta imádkozniuk kell (Mt 6,11 és Lk 11,3) – különben nem lesz mit enniük, és mert Isten az, aki a magvakat a mezőn nőni hagyja, ameddig az aratás el nem jön (vö. Mk 4,26-29).¹¹ A bor az életöröm jelképe (Zsolt 104), ami a teremtésben gyökerezik és nem lesz erkölcsileg megkérdőjelezhető azért, mert a világban szükség és igazságtalanság létezik. A kenyér és a bor a természet adományai, amelyeket az emberek állítanak elő. A Teremtés ajándékai és az emberi munka gyümölcsei, tehát a kultúránk etkei. Éppen ezért bírnak szimbolikus és szentségi jelentéssel, ami élte a szertartást.

Melkizedek kenyeret és bort vesz elő, amikor megmenekül szálemi Ábrahám elől (vö. Ter 14,18). Jézus ezt a jelbeszédet beszéli, amely a szertartás által egyértelművé válik. Jézus az „ez” vonatkozó névmással először a kenyérré, majd a borral telt kehelyre mutat.¹² Az eucharisztikus elemek ragyogó fénybe kerültek. A középkori és újkori teológia egyre elterjedőbb tárgyiasítási tendenciája ne fátyolozza el tekintetünket a megjelenítéssel, konkretizálással és anyagiassággal kapcsolatban. *Erről* a kenyérről és *erről* a kehelyről van szó, ami az *egy* kenyeret és *egy* kehelyt jelenti, ahogyan azt Pál is megfogalmazza (1Kor 10,16; 11,26). A kenyér és a borral telt kehely azonban nem önmagáért, hanem értetek és sokakért van. Jézus eucharisztikus szavaiban arra a kenyérré utal, amelyet ő kezébe vett, megáldott, megtört, szétszótott és megevett – és amelyekkel ő azonosítja önmagát; és arra a kehelyre utal, amit kezébe vett, melyért hálát adott, és amit átnyújtott – mert ezzel is azonosul. Tehát egész személye, szenvedése, küldetése, és Isten birodalma, ami az utolsó vacsora kenyerében és borában összetömörül; és ez állítja fel a kapcsolatot az egész történelem és a Teremtés között, melyekben anyaga és készítése által meghatározza Jézus küldetését. Éppen ezek az összefüggések azok, amelyekben Jézus látta önmagát, amelyeket ő munkássága során felállított, és amelyet szenvedésének ideje igazolt. Minden verzióban a szertartás egy ima. Ez által válik hatásossá – szentségivé, ahogy azt a teológiai később állítja. Az ima nélkül csak egy szertartás lenne, az ima által lesz vallási kifejezőmód, ami megadja Istennek a tiszteletet és ezzel hatást ér el. Márk és Máté felváltva használja az eulógia

11 Ld.: MARTIN EBNER: *Jézus étkezései a magvak és az aratás, a kenyérsütés és adományozás, a meghívás és az ünneplés basonlatainak kontextusában*. Biblia és Egyház, 57. (2002), 9-14.

12 Ulrich Luz ellent mond ennek a jelentésnek azzal, hogy a görög nyelvben a kenyér *artos* – a némettel ellentétben – hímnemű, de a *touto* (*ez*) semleges nemű, amiért a mutató névmás nem a kenyérré, hanem annak megtörésére, megosztására és elfogyasztására utal és, hogy Márk esetében az eucharisztikus kenyérről nincs szó „valódi jelenlétről” (*Az Úrvacsora az Újszövetségben*; Biblia és Egyház, 57. (2002), 2-8:4). Először is a koine-görög nyelvben a *touto* (*ez*) névelő semlegesneme levezethető a *soma* (test) alannal történő – szintén semleges – azonosságából (ld.: Friedrich Blass – Albert Debrunner – Franz Rhekopf: *Az Újszövetségi görög nyelvtan*, Göttingen, 1979, 132: „Ha egy névelő alany, úgy azonosságra lép az állítmány alanyával”, ezért a semlegesnemű mutató névmást mégiscsak a hímnemű *artos*-ra (kenyérré) kell érteni, mint ahogy Márknál ez a „vegyetek” és „odaadta” közvetlen megelőző kontextusból is kitűnik. Másodszor pedig, igaz, hogy a valódi jelenlét – korszerűtlenül – nem a vendéglátóra értendő, azonban nem relativizálhatjuk, hogy az *ez* a kenyér Jézus testére és az *ez* a kehely Jézus vérére vonatkozik.

és az Eucharisztia terminológiáját (Mk 14,22; Mt 26,26), míg Lukács és Pál csak az Eucharisztia szót használják (Lk 22,19; 1Kor 11,23). Az, hogy Márk és Máté esetében különbséget kell-e tenni eulógia és Eucharisztia közt (ld. 1Kor 10,16) vitatható, mert a koine nyelv ebben az esetben elég laza. A szó alapvető értelmezésében a különbség világos: először jön az áldás, aztán a köszönet. Azonban kétséges, hogy a különbség lényeges-e, mert ezekről a gesztusokról éppen párhuzamosan számolnak be. Jézus minden esetben egy eulógiával és Eucharisziával nyitja meg az Istennek szánt étkezési ünnepet. Jézus azt a zsidó asztali imát mondja el, melyben köszönetet mond Istennek a Teremtés adományaiért és megkéri, hogy áldja meg az ételeket és italokat. Jézusnál ez nyitja meg a teret az isteni uralom felé. A kenyér és a bor gyógyító szerekké válnak.

Az ima kiteljesíti az adományt, a megosztás pedig a cselekmények végén történik. Minden az adományra irányul. Hogy minden tanítvány evett és ivott, szándékos és feltételezhető volt. A kenyér megtörése és elosztása zsidó hagyomány, az azonban, hogy mindannyian esznek belőle, az étkezési közösséget jelképezi. A kehely körbejárása azonban szokatlan, mégis összefüggést takar. Jézus a szertartás által közösséget hoz létre, amelyet Pál nevez nevében, amikor azt mondja, hogy akik ebben az egy kenyérré és ebben a borban részesülnek, és ezeket ünneplik, áldottak lesznek (vö. 1Kor 10,16).

Egyidejűleg a megosztással kerül szóba, hogy „ez az...” (Mk 14,22.24; Mt 26,26.28; Lk 22,19; 1Kor 11,24) vagy, hogy „ez a kehely...” (Lk 22,20; 1Kor 11,25). Mindkét szó Jézus előadó beszédmódjára utal,¹³ összefoglalja Jézus tevékenységi körét és rá vonatkozik. Hogy elvesz és ad, hogy megáld és megköszön, hogy megtöri a kenyeret, mind elválaszthatatlanul összefüggenek a szavaival. Az egyik megvilágítja a másikat. A szavai egyben a megosztást jelentik, a megosztás pedig a szavait.¹⁴ Túl csekély lenne, ha Jézus szavait csak cselekményei után értelmeznénk. A szavai sokkal inkább maguk is cselekedetek, megjelölik a forrást és a célt, formát és tartalmat adnak az adománynak – és ebben az esetben teljes odafordulást jelképeznek azok felé, akik ezeket majd eszik és isszák. A kenyérhez kapcsolódó szavakban Lukácsnál a „megosztás” fejeződik ki (vö. Lk 22,20) és az összetartozás a gesztussal eggyé tömörül.

A számos jól megválasztott ige összefüggő és egyhangú cselekménnyé sűrűsödik, melyek az eucharisztikus szertartás szerkezetét adják, azonban azt nem feltétlenül formázzák. Az újszövetségi ábrázolásból nem tűnik ki, hogy mindig úgy kellene cselekedni és azokat a szavakat kellene elmondani, amelyek az evangéliumok szerint elhangzottak, eltekintve attól, hogy az Evangéliumokban leírt gesztusok és szavak nem egyeznek száz százalékgig. Viszont az utolsó vacsora stilizációjából kétszeresen is ez következik: először is Jézus szavának követése a szertartásban előtűnik ott, ahol Jézus és a tanítványai az újszövetség szerint így cselekedtek, másrészt pedig ott, ahol az Eucharisztia ünneplésének formái kifejlődtek, megőrizték szerkezetüket és étellel

13 JOHN LANGSHAW AUSTIN: *Hogy cselekedjünk szavakkal*, Cambridge, Mass. 1962.

14 Otfried Hofius beszél az megosztás szavairól: *Tanulmányok Pálról* (WUNT 51), Tübingen, 1989, 205, és Peter Stuhlmacher beszél az adományok szavairól: *Názáreti Jézus – A hit Krisztusa*, Stuttgart, 1988, 73.

teltek meg: a kapcsolatban az ima és az adomány között, a kenyérre és borra történő fókuszban, és az ima formájában.

Ha a tanítványok komolyan veszik az „ez” magukhoz vételét, akkor elképzelik önmaguk szerepeit mint meghívottak, fogadók, étel- és ital fogyasztók, akiket Jézus kiszolgál és megajándékoz, vendégül lát és tanít. Pál ezt egyértelműen megfogalmazza: „Tegyétek ezt, ahányszor csak isszátok, az én emlékezetemre!” (1Kor 11,25). A „tegyétek” szóban benne van, hogy a tanítványok egyrészt cselekedjék a „megosztást” és a „mondást”, ahogyan azt Jézus tette, másrészt az is, hogy fogadják, egyék és igyák, ahogyan azon az éjjelen is tették. Az Eucharisztia ünneplése csak így történhet, ez megfelel a szenvedés súlyosságának és a már átszűrődő húsvéti örömmek is, mert Jézus a tanítványaival vacsorázik és ünnepli a kivonulás pészahját, húsvéti vacsoráját. Nem azért kéri a kenyér és a bor rendszeres elfogyasztását az áldozásban, mert az adomány fele nemcsak lerövidítené a jelzést, hanem megrövidítené a Jézus által létrehozott szertartást is.

A szertartáshoz hozzátartozik az időbeli ismétlés is.¹⁵ Az Eucharisztia ünneplésének időpontja jelentőséggel bír. A szinoptikus hagyományok szerint Jézus az évenként ünnepelt pészahra, húsvétra utal. Az azonban, hogy az Eucharisztia csak évről évre kerül megünneplésre, sehol sem bizonyított. Sokkal inkább (talán néha napról napra) hétről hétre kerül megünneplésre, tehát a teremtés ritmusában, de nem szombaton, ahogyan a zsidó gyökerek szerint elvárnánk, hanem vasárnap,¹⁶ a hét első napján: mindez a Halott feltámadása miatt, ami a szinoptikusok szerint először az üres sír által, majd a Feltámadott megjelenései által mutatkoztak meg. A szertartás elősegíti az átváltozást és áthatja az időt. Minden vasárnap megünnepelhetjük a húsvétot – a feltámadás után, amely alkalmából Jézus megtartotta az utolsó vacsorát (vö. Mk 14,25).

3. Elmélyítés

Az elbeszélési szűkítés és a liturgia tömörítése krisztusi elmélyítést céloznak meg. Minden Jézusra összpontosít. Az elbeszélések pontosan megfigyelték mit tett és különösképpen, hogy mit mondott – azonban nem őriztek meg mindent, sőt igen kevés maradt ebből fenn: az, amely visszatekintve jellemzőnek tűnik, és amely az emlékezést szertartássá teheti. Az utolsó vacsora mindegyik leírásában szó esik a kenyérről és a borról, amelyet a tanítványok nem önmaguknak terveztek meg (ami valószínűleg azért megesett), hanem amit Jézus mint saját ételét és italát sajátossá tett, hogy azokat megossa tanítványaival. Jézus átveszi a főszerepet: ő a vendéglátó, de ő is vendégként van jelen. Imádkozik és adományoz, csak ő beszél, az adományok megosztásánál önmagáról beszél. Az ő énje kerül előtérbe. Az első szavaknál „az én testem” (Mk 14,23; Mt 26,26; Lk 22,19; 1Kor 11,24) majd a másodiknál „az én vérem” (Mk 14,24; Mt 26,27; Lk 22,20; 1Kor 11,25) kerül a központba.

15 Ld.: THOMAS SÖDING: „Ha a nevemben összejöttök... Az Eucharisztia ideje és helye az ókereszténységnek”, Heiliger Dienst 61 (2007), 99-110.

16 Ld.: ENZO BIANCHI: *Qu'est-ce que le dimanche?* Recherches de science religieuse 93 (2005), 27-51.

Mindkét kifejezés antropológiailag alapvető és krisztológiailag jelentős. A „test” maga az ember, a maga kapcsolataiban, teremtménységében a bölcsőtől a sírig, az értelmében és érzelmeiben, a fájdalomérzetében és sérülékenységében, de a láthatóságának, tapinthatóságának, és hallhatóságának sebezhetőségében valójában is. A bibliai antropológia felfedezi, hogy a test nemcsak az ember külsőségét jelenti, hisz Isten testet és lelket teremtett. Egyik ember sem tud kilépni a bőréből. A szívünk, a lelkünk, az értelmünk és az erőnk az Isten iránti szeretetünk orgánumai. Az „ez az én testem” kifejezés tehát Jézus egyik kitűnő önazonossága, mely ugyanolyan jelentős, mint János „én vagyok – kifejezése”. Jézus magáról beszél a saját földi életében, amelyet Istentől kapott, és amelyet feláldoz, hogy „titeket” (Lk 22,19; 1Kor 11,23) és „sokakat” (Mk 14,24; Mt 26,27), tehát mindenkit megmenten.¹⁷

A „vér” az élet hordozója (vö. Lev 17,11). A vér, amely Jézus vénáiban áramlik, életben tartja őt. De a lényeg abban a vérben van, mely „kiontatik” (Mk 14,24; Mt 26,27; Lk 22,20). Így kerül közvetlen elénk a szenvedés, az élet odaajándékozása, önmaga feláldozása.¹⁸ Azzal az igen széles körben elterjedt gondolattal szemben, miszerint az újszövetségi bibliai áldozat-teológia azt mondja, hogy Isten vért akart látni, hogy enyhítse dühét, inkább arról van szó, hogy a vér kiontása a bűn halálos hatalmát törli meg, ami a megbocsátás folyamatában láthatóvá is lesz.

Ahogyan az Újszövetség, de legfőképpen a Zsidókhoz írt levél megmutatja, Jézus kereszthalála egy áldozat, mintsem az embertelenség csúcsa, ahogyan azt a modern korok állítják, vagyis – ahogyan a mítosz mondja – Istent nem Molokként látja, hanem pontosan az áldozat radikális emberségéről tesz tanúságot. Nem kell több ártatlan állatot vagy embert feláldozni. Elérkezett a vértelen áldozatok ideje. Ezzel ellentétben az Újszövetség a haldokló Jézust Izajás Isten-szolgáról szóló jövendölésének látóhatárán úgy festi meg, mint aki embertelen erőszak áldozata lesz (victima), és aki ebben az esetben azt akarja, hogy Isten előtt megünnepeljék, aki az életét adja, hogy a tettesek bűnükért ne lakoljanak halállal, hanem az ő szenvedése és halála által megszabaduljanak bűneiktől. Ebben az értelemben válik áldozattá (sacrificium). Olyan helyekre hoz szentséget és életet, ahol már csak a bűn és a halál uralkodik. A megváltás nem a szenvedés ellenére, hanem miatta történik meg, mert csak így szabadulhat meg a bűn gyilkos következményeitől, amelyek az életet pokollá teszik. Isten szolgájának hajlama és készsége az erőszakmentességre és a szenvedésre megmutatja ennek az áldozati halálnak az emberi nagyságát.

Isten szolgájában az evangélisták felismerték Jézust. Számukra és hagyományaik számára ő lesz a próféta, aki az utolsó véráldozatig harcol az emberek és Isten békü-

17 Ld. THOMAS SÖDING: *Értetek – sokakért – mindenkiért. Kiért ünnepli az Egyház az Eucharisziát? A szavak alkalmazásához kapcsolódó vitához.* Magnus Striet (kiadó): *Kiért halt meg? A „pro multis” vitájához* (Theologie Kontrovers), Freiburg – Basel – Bécs, 2007, 17-27.

18 Az áldozathoz ökumenikus magyarázatokat az „Evangélikus és katolikus teológusok ökumenikus munkacsoportja” ad; ld.: KARL LEHMANN – EDMUND SCHLINK (kiadó): *Jézus Krisztus áldozata és annak jelene az Egyházban. Magyarázatok az utolsó vacsora áldozati jelleméről* (DiKi 3), Freiburg – Göttingen, 1983. Meinrad Limbeck azonban erős kritikát fogalmaz meg: *Bűnsű az áldozati haláltól. A kereszténység újralfelfedezése*, Ostfildern, 2012.

léséért. Mindent oda ad: a kenyér és bor adományában önmagát adja. Ő a szertartás, amely ezt a megvalósítást lehetővé teszi; és Jézus személye az, aki a szertartást megtölti étellel. Izajás 53. fejezet utal erre. Isten szolgájának a tette, vagy még inkább a szenvedése az Írás által marad jelen – és személyének kérdése Izrael Szentírásának egészén végigfut. Jézus által Isten szolgája nevet, arcot és ént kap, vagyis modern szóval azt mondanánk: személyiséghez jut. Ezért is jöhet létre egy szertartás, melyben róla van szó. A tanítványoknak „róla” kell megemlékezni, a názáreti Jézusról, nem csak egy alapításról vagy eseményről, hanem a személyéről – a hit tudományában nincs még egy olyan szó vagy gesztus, amely jellemzőbb lenne Jézusra, mint a kenyér és a bor adománya.

A kehelyhez kapcsolódó szavaknál van egy igen jellemző változat. Márk és Máté esetében a „szövetség vére” gondolunk, amelyet a Kiv 24 szerint a Sínai hegyen Mózes áldozatként mutatott be (Mk 14,24; Mt 26,27). Lukács és Pál szerint azonban Jézus az „új szövetségre” gondolt (Lk 22,20; 1Kor 11,25), valószínűleg Jeremiás jövendölésére utalva, hogy Isten Izrael hűtlensége közepette új kezdetet nyit és Izraelen egy szívátültetést hajt végre, hogy újra találkozhasson a törvénnyel, megtanulja és követni kezdje azt (Jer 31, 31-34). A „szövetség” egy elemi egyházi és szentségtörténeti kategória.¹⁹ Megnyitja az Isten és népe közti tartós kapcsolatot; felfedi a kiválasztottság kötelezettségeit, Isten ígéretének érvényességét, a hűségének megszeghetetlenségét, amit nekünk ígért. Ő örök Isten, aki a szövetséget megkötöti, de ez kölcsönösségen alapszik: olyan válasz, amelyet ha megtagadunk, az ítélszék elé juttat bennünket, de ha megfogadjuk, akkor a boldogságunkhoz vezet.

Ez az aszimmetria jellemzi az utolsó vacsorát is. Jézus azokkal ünnepel, akik őt elhagyják és elárulják. Ő ad jelet és osztja szét adományait. Ő az, aki a döntő szavakat kimondja. Máté szerint ő éri el a bűnök bocsánatát (vö. Mt 26,27). Minden Jézuson múlik – és minden, amit Jézus tesz vagy mond, Istenen múlik. Ám az utolsó vacsora nem Jézus erejének vagy gyengeségének bemutatása, hanem egy tartós közösség alapítása a tanítványaival. Miattuk ünnepel. Ők azok, akik a jeruzsálemi úton követik. Amikor a szinoptikusok azt hangsúlyozzák, hogy Jézus az utolsó vacsorát a Tizenkettővel ünnepelte (vö. Mk 14,10; Mt 26,20; Lk 22,30; 22,14), akkor születik meg a szövetség jelentése. Azt azonban, nem hallgatják el, hogy „egy a Tizenkettőből” elárulja Jézust, éppen ellenkezőleg az utolsó vacsora beszámolóiban hangsúlyt kap (vö. Mk 14,10.20.43). Ez megmutatja, mily csekély szerepe van az egyházi győzedelmességnek. Sokkal jelentősebb az, ahogyan a tanítványok reagálnak a Márk és Máté szerinti kérdésre: „csak nem én vagyok az?” (Mk 14,19; Mt 26,22) – mintha tudnák, hogy mindannyian képesek lennének megtenni azt, amit iskarióti Júdás tett.

Tehát amikor a tanítványok az Eucharisziára emlékeznek, nem tekinthetnek el a saját bűnükéről és kudarcukról. Ők azok, akik elősegítik Jézus áldozatát. Szükségük van az Istennel kötött szövetségre. Az ő bűneiket kell megbocsájtani, nekik van szükségük táplálékra és megerősítésre. Nekik van szükségük ételre és itálra. Ezért érzik magukat felszólítva, hogy azt tegyék, amit Jézus tett, és elvegyék, amit Jézus adott – és

ténylegesen megélik azt, amit ünnepelnek. Jézus áldozata alapítja meg a szövetséget – mégpedig olyan módon, hogy az radikális megújulást hozzon. Ennek szerez érvényt Jézus emberi mivolta. Az alapítás teljesen emberi tevékenység: közös vacsora, az élet feláldozása, önmaga feláldozása. Senki sem kényszerítheti Jézust, saját elhatározásból teszi meg – Atyja beleegyezésével, az ő áldásával és neki hálát adva.

A döntő előtag az „érte”: ott is, ahol nem jelenik meg szó szerint, implicit módon jelen van Márk és Máté kenyérhez kötött szavaiban (vö. Mk 14,23; Mt 26,26) az adomány által. Ahol szó szerint megjelenik, az Márk és Máté kehelyhez kapcsolódó szavai (vö. Mk 14,14; Mt 26,27), illetve Pál kenyérhez kötött szavai (vö. 1Kor 11,24) és Lukácsnál mindkét esetben (vö. Lk 22,19). Ez fejezi ki Jézus egész életirányát. Jézus léte pro-egzisztencia (Heinz Schürmann): Jézus nem magából ad, hanem teljes egészét odaadja, hogy ez az adomány, ez az áldozat lehessen.

Az „érte” szócska értelmé az adomány és az odaadás által jelenik meg. Jézus a halála által életet ajándékoz a tanítványainak – és mindenkinek, akiket ők szimbolizálnak. Halála mások javára válik; összeköti őket Isten uralmával (vö. Mk 14,25). De Jézus az, aki önmagát teljesen átadja: a kenyér és a bor által egy részt ad magából, így a részüké válik. Helyettük hal meg, hogy halálába bevonja őket is, és hogy ez által életre is támadjanak vele együtt. Mindez miattuk történik: nemcsak a gyógyulásukra és szabadulásukra, hanem azért is, mert szükségük van erre: az Istentől való távollétükből közel kell őket vinni Istenhez – Jézus által, aki átadja magát nekik.²⁰

Fordította: Kajtár Korinna

Egy csepp víz

Sokan kérdezik, vajon miért kell egy csepp vizet felajánlaskor a kehelybe a borhoz tölteni? A misézó pap, vagy a diakónus ezt a csendes imát mondja ekkor: „A bor és a víz titka által részesedjünk annak istenségében, aki kegyesen részese lett emberségünknek.” Amit ezzel a parányi jelképes gesztussal a liturgia kifejezni szándékozik, az összefüggésben van a római és görög kulturális gyakorlattal, sőt a Jézus korabeli zsidóság felfogásával is. Az ókorban szokás volt a bort vízzel hígítani, erre utal a 2Makk 15,40: „nem kellemes mindig csak a bort, avagy mindig csak a vizet inni, de jólesik úgy élni velük, hogy összevegyítjük őket...” A zsidóságban még teológiai értelmet is kapott: az elvesztett paradicsomi állapot óta nem isszuk tisztán a bort... Minden biztonnal az utolsó vacsorán Jézus is ily módon fogyasztotta a bort. Amikor a pap a kehelybe öntött borhoz egy csepp vizet tölt, Jézus személyének a titkára is utal: isteni és emberi természetére, az istenit jelzi a bor, az emberit jelzi a vízcsepp. Valamint a Krisztusban való életünket is szimbolizálja ez a gesztus: úgy vagyunk benne, ahogy a vízcsepp a borba vegyül... Szent Ciprián tanította: „ha valaki csak bort hoz az oltárhoz, azt fejezi ki: Krisztus vére – nélkülünk. Ha azonban csak vizet, akkor a népet, Krisztus nélkül...” A bor és a víz kettőssége utal a jánoszi képre: Jézus oldalából „vér és víz jött ki” (19,33), egyben keresztjére és feltámadására is.

P.I.

¹⁹ Walter Gross fejezi ki a elgondolások sokszínűségét: *Izrael jövője, ószövetségi szövetség-konceptiók és aktuális viták az újszövetségről* (SBS 176), Stuttgart, 1998.

²⁰ Itt meg kell említeni a szisztematikus teológiával folytatott beszélgetést. Ld.: HELMUT HOPING: *Testemet értetek adtam. Az Euchariszia története és teológiája*, Freiburg – Basel – Bécs, 2011.

Erwin Möde

„Babilon” és a „Bárány”

A SZERZŐRŐL: Prof. Dr. Dr. habil. 1954-ben a bajorországi Landhutban született. Teológus és pszichológus. Fő témája a klinikai pszichológia és a pszichiátria. 1982-ben szentelték pappá Regensburgban. 1998-tól tanszékvezető az eichstätti egyetemen (keresztény spiritualitás és homiletika). Érdeklődéssel figyelte a pasztorális antropológia és a pszichoterápia interdiszciplináris területeit. A jegyzetanyag összeállításában Dr. Kießig tudományos asszisztens állt a segítségére. (erwin.moede@ku-eichstaett.de)

APOKALIPTIKUS MOTÍVUMOK SPIRITUÁLIS ÉRTELMEZÉSBEN

1. „Babilon”: a merkantilista társadalom és mulékonyságának jelképe

A Jelenések könyve egyik rövid, de központi szava a *modo* időhatározó (lat. 'hamarosan'). A jánosi kinyilatkoztatás csúcspontjaként és fináléjaként halljuk: „Aki mindezt tanúsítja, az mondja: „Igen, hamarosan eljövök. Ámen. Jöjj el, Uram Jézus!” (Jel 22,20). Azzal, hogy Jézus Krisztusban, megváltó művében és feltámadásában már „beköszöntött Isten országa”,² az első keresztények naiv bizalommal azonosultak. Amögött, amit a teológiai nyelv „közeli visszatérésnek, várakozásnak” nevez, valószínűleg az őskeresztény közösségek számára a jövőre vonatkozó életalakítás hatalmas motivációs ereje rejlett a közeledő és *modo*, vagyis „hamarosan” visszatérő Jézus Krisztusba vetett hit által. Az Úr spirituális jelenébe és hamarosan bekövetkező visszatérésébe vetett hitben meglepően gyorsan jöttek létre a keresztény közösségek, amelyek a *közeli eljövétel közösségei* voltak, többnyire spirituális-kreatívan a „már – még nem – hamarosan” ívében.

Ahogy Peter Koslowski filozófus „Prüfungen der Neuzeit” (1989)³ munkájában hangsúlyozza, az őskeresztények az *antiqui*-től élesen elkülönítve *moderni*-nek nevezték önmagukat. Mint az első „modern emberek” a kora keresztények a keresztény hitű jövő-vonatkozásuk alapján értelmezték megukat. Ha P. Koslowski leírását követjük, úgy a „modern” bölcsőjénél az a jövőbeli és közeli várakozás áll, amely a Jelenések könyve záró dialógusában felülmúlhatatlanul így hangzik: „Igen, hamarosan eljövök. Ámen. Jöjj el, Uram Jézus!” (ApCsel 22,20).

Így kódolódik a Jelenések könyvében, a „feltárás” könyvében egy alapvetően új kereszténység közösségképző identitása, amely a jövőt eljövételként és hírként értelmezi,

a földi embereknek adott isteni kegyelemként, amelyet múlandó életük „aggodalma” (M. Heidegger) erősen meghatároz. A Más és Örökkévaló nyomába eredtek ezek a *modernek*; aki hozzájuk szólt és a közeli visszajövetelben a háromszemélyű Isten képmásában közeledett, a *Kyrios* személyében. Nemcsak a Jelenések könyve, az Apostolok cselekedetei és az apostoli levelek könyvei, hanem sokrétű történelmi bizonyíték is alátámasztja, hogy milyen határozottsággal tárta fel magát a (*kora*) *keresztény hit közösségképző ereje*. Ezek az emberek nem úgy értelmezték magukat, mint „szocializált, társadalmasodott alanyok”, hanem mint „Krisztus Testének tagjai”, mint egy spirituális közösség *tagjai*. Így tehát a „feltárás könyve” képileg nagyon erős szimbolikus nyelven ad hírt a „Babilon” és a „Bárány” közötti nagy, univerzális konfliktusról (Jel 17-18), amely le fogja győzni Babilont (Jel 17,19). Ebből szeretnék négy verset felolvasni, mégpedig Martin Luther retorikai szempontból nagy hatású fordításából:

„Und es werden sie (= Babylon) beweinen und sie beklagen die Könige auf Erden, die mit ihr gehurt und Mutwillen getrieben haben, wenn sie sehen werden den Rauch von ihrem Brand (Vers 9)

und werden von ferne stehen vor Furcht ihrer Qual und sprechen: wehe, wehe die große Stadt Babylon, die starke Stadt! In einer Stunde ist dein Gericht gekommen (Vers 10) und die Kaufleute auf Erden werden weinen und Leid tragen über sie, weil ihre Ware niemand mehr kaufen wird (Vers 11)”

die Ware des Goldes und Silbers und Edelgesteins und die Perlen und köstliche Leinwand und Purpur und Seide und Scharlach und allerlei wohlriechendes Holz und allerlei Gefäß von Elfenbein und allerlei Gefäß von köstlichem Holz und Erz und von Eisen und von Marmor (Vers 12)

und Zimt und Räuchwerk und Salbe und Weihrauch und Wein und Öl und Semmelmehl und Weizen und Vieh und Schafe und Pferde und Wagen und Leiber und Seelen der Menschen (Vers 13)“ (Apok 18, 9–13).

És siratják őt (= Babilont), és jajgatnak ő rajta a föld királyai, akik vele paráználkodtak és dobzódtak, mikor az ő égésének füstjét látják (9. vers),

Nagy távol állva az ő kínjától való félelem miatt, mondván: Jaj! jaj! te nagy város, Babilon, te hatalmas város, hogy egy órában jött el ítéleted! (10. vers)

A föld kalmárai is siratják és jajgatják őt, mert az ő áruikat immár senki nem veszi (11. vers)

Arany és ezüst, és drágakő és gyöngy, és gyolcs és bíbor, és selyem és skárlátcikkeket; és minden thinfát és minden elefántcsontedényt, és drágafából és rézből és vasból és márványkőből csinált minden edényt (12. vers)

És fahajat és illatszereket, és kenetet és tömjént, és bort és olajat, és zsemlye-

1 Búcsúelőadás, amelyet 2019. július 10-én tartottam az Eichstätt-Ingolstadt Katolikus Egyetem Teológiai Fakultásán.

2 Vö. Schürmann, Heinz: *Gottes Reich – Jesu Geschick*, Freiburg i. Br. 1983, 211.

3 Koslowski, Peter: *Die Prüfungen der Neuzeit. Über Postmodernität, Philosophie der Geschichte, Metaphysik, Gnosis*, Wien, 1989, 66.

lisztet és gabonát, és barmokat és juhokat, és lovakat és kocsikat, és rabokat és emberek lelkeit (13. vers) (Jel 18, 9-13).⁴

A csere fékevesztett csúcspontja az, ami Babilon dinamikus (váltakozó) lényé alá van vetve. A „föld kalmárai” a világ kereskedői – ebben a nagyszerű világvegi látomásban – „siratják” Babilont. Babilon radikális módon az áruk, a testek és lelkek cseréjéből, a vétel és eladás dinamikájából él. Minden *batárok* nélkül megvásárolható Babilonban, még a „test és a lélek” is. Babilon a biblikus apokaliptika *központi kódja* az abszolúttá tett csere számára, a profit korlátok alól felszabadított „egyre többet” számára; az Isten nélkülivé vált kapitalista csere-társadalom számára.⁵ „Babilon” több, mint a keleti antik világ valamely nagyvárosa: „Babilon” az értelmetlenség jelképe; magának az *elembertelenedésnek és a bűnnek* a helye. Mi más lenne a „bűn”, mint az a magatartás, az az erő és az az aktus, amely megfosztja az embert eredeti rendeltetésétől, hogy neki valami mást káros módon „megvásároljon”. „Babilon” a mértéktelen cseretársadalom és annak mindent *bekebelező* pusztító erejének metaforája, mely végső dinamikájában „testre és lélekre” vágyik a lehetőségek piacán. Bármilyen csere lehetséges Babilonban. Éppen ezért Babilon a kereskedők rendkívül kedvelt helye, melynek kései, végleges bukását „siratják”.⁶

Ha az ember a Bibliát, mint az Ó- és Újszövetség minden könyve *folytonos összefüggésének* „Szentírását” veszi, úgy már a Teremtés könyvének fejezeteiben, vagyis az (emberi) világ megalapításakor „Bábelre” bukkan. Bábel a szó etimológiájának megfelelően „zűrzavart, kavardást” jelent. Gigantomániákus módon az ég felé törve összeomlott „Bábel tornya” és vele építőurainak nyelve rabszolgaként össze lett zavarva (Ter 11,1-9). *Bábel Babilomba* tért vissza. Ott, a „babilóniai fogságban” Izrael gyermekei hárfájukat a fűzfaágakra akasztották (Vö. Zsolt 137,2). Ott dalaik gyászdalokká váltak: „Hogyan énekeljünk éneket az Úrról az idegenek földjén?” (Zsolt 137,3) Így beismerik tehetetlenségüket.

Babilon a másik Bábel, amelynek tartós létét az Újszövetség ismét tanúsítja. A Szentírás első könyvétől az utolsóig, a Teremtés könyvétől a Jelenések könyvéig nyúlik Bábel-Babilon hatása. A világtörténelem, annak prométeuszi ateizmusa, merkantilizmusa és folytonos hatalmi harcai nem tudnak lemondani arról, hogy Babilonok legyenek. Babilon több, mint egy város: ez az emberek önmeghatalmazásának utópisztikus helye, amely mértéktelen nyereségvágyon alapszik az *abszolút csere* segítségével. Babilonban *nem* él közösség. Ez a *trading companies* helye, vagyis azoké a vállalati formáké, amelyek részesedése az értékteremtésben egy termék gyártásakor kimerül a nyereség-haszonrés maximalizálásának spekulációs vásárlásaiban. Babilon bukásával

4 Az eredeti német szöveg forrása: *Die Bibel oder die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments*. Nach der deutschen Übersetzung D. Martin Luthers, nach dem 1912 vom Deutschen Evangelischen Kirchenausschuss genehmigten Text. Stuttgart, 1912, magyar fordítás: Károli Gáspártól.

5 Vö. LICHTENBERGER, HERMANN: *Die Apokalypse*, Stuttgart 2014, 221.

6 Vö. uo., 232.

a „kereskedők” is elbuknak. Csalódott egoizmus sír Babilon fölött.⁷

Az apokaliptikus, azaz az időbeli történetet érzékletesen feltáró jánosi kinyilatkoztatás víziójában hamarosan új *ellenerő* keletkezik Babilonnal szemben. Babilon hatalmas, de nem mindenható. Babilon az *abszolút eltársadalmiasodás*. Vannak azonban *közösségben* élő emberek, legalábbis Babilonon kívül. Babilon nem isten, hanem agyaglábakon álló bálvány. Az apokaliptikus látomásban nincs olyan földi hatalom, amely sikeresen szembe tudna szállni Babilonnal. Ellenben és kizárólag a babilóniai világkör túloldaláról érkező erő tudja ezt megtenni, a „Bárány” ereje (Jel 17-19), aki az angyalok seregeivel megtöri Babilon bűvös erejét. Az újszövetségi látomásban az egyetemes konfliktus olyan erők között konfigurálódik, amelyek az embert elpusztítják és olyan erő között, amely az embert – mindig közösségben – emberi létben tartja *antagonizmusként* Babilon és a Bárány között. Isten Báránya az ószövetségi szimbolikus erővel felruházott Krisztus, akinek közeli (*modo*) eljövételét a keresztény közösségek tanúsítják.⁸

A Bárány jelében történik meg a pászka (Kiv 12), Izrael Istennel szövetséget kötött népének sikerül a kivonulás „Egyiptom rabszolgaházából”, a jobbágyság számkivetéséből. Milyen hatalmas spirituális horizont tárul fel a *modo* időhatározó nyomában! Miközben az őskeresztények *moderni*-knek vallják magukat, Babilon társadalma ellen döntenek és a Báránynak mint középpontnak közössége mellett: „Boldogok, akik hivatalosak a Bárány menyegzői lakomájára” (Jel 19,9).

2. Társadalom és közösség között: keresztény egyház(ak) jövővel

Különbség társadalom és közösség között. Őskeresztény-apokaliptikus háttérrel a késő modern korban kritikusan megkérdézhajjuk, hogy mi a helyzet ma társadalmunk *közösségi értékével*. Egyre kevésbé élünk közösségben és egyre inkább a társadalom diktátuma alatt? Milyen jövője lesz vajon a *communitas* egy ilyen, posztmodern eltársadalmiasodásának? Milyen érték és milyen feladat jut végül ilyen társadalmi forogatókönyv esetén az egyházi *communió*nak, és milyen pl. egy Katolikus Egyetemnek?

A „közösség” szónak a társadalom fogalmával való helyettesítése Karl Marxig vezethető vissza, aki az addig még létező közösségek *kapitalista eltársadalmiasítását* mint egyik tézisének posztulálja. „A tőke” (1867) című háromkötetes főművében⁹ – ennek legalább összefoglalásszerű olvasását ajánlom mindenkinek – Karl Marx a 19. század közepén létezett kapitalista gazdasági rendszerek „trading companies”-ével foglalkozott. Kolonializmus és egy államilag alig szabályozott piacgazdaság erősítette a „companies” és menedzsmentjeik világot átívelő hatalmi pozícióit, amelyet egy hosszú lejáratú profitmaximalizálás követett, ami nem vett figyelembe más vállalkozási célokat. Hogy a feudális korszak tovább hagyományozott közösségeit köteleikkel és értékekkel együtt ki fogja szorítani a társadalmak diktátuma (termelési folyama-

7 Vö. LICHTENBERGER, HERMANN: *Die Apokalypse*, Stuttgart 2014, 232.

8 Vö. Der Ursprung der Lämmerallegorien in der altchristlichen Plastik. In: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der Älteren Kirche*, 33/1934, 160–196.

9 Vö. MARX, KARL: *Das Kapital*, Berlin,⁴⁰ 2013.

taik és tőkegazdaságuk diktátuma), ez alapvető módon hozzátartozik Karl Marx későmodernkori világvíziójához.¹⁰

Marx előtt az 1800-as évek körül voltak a romantikának és a német idealizmusnak olyan gondolkodói (mint Schelling, Fichte és óvatosan Goethe is), akik a „társadalom” démonát a jövő nemzedékek *antiszociális életformájának* tekintették.¹¹ Az állam mint „État machine”, mint *automata* szerv helyett; az államtársadalom mint kereplő malom elemberteleníti az embert molnár nélkül. Ilyenek voltak már a nagy romantikusok és európai gondolkodók (mint Novalis és Goethe) jelképei. Ezzel a nyugati történeti tér végzetes sorsára akartak utalni. Johann Wolfgang Goethe, a Weimarban élő jómódú államférfi elég óvatos ahhoz, hogy csak a Faust II. kötetében hozza színpadra a sóvárgó eltársadalmasodás problematikáját, amelyet Karl Marx néhány évtizeddel később érvek segítségével fogalmazott meg. Goethe Faustja gyarmatosítónak válik, aki hamarosan rábukkan a Philemon és Baucis házaspárra, a „két örege”. Mefisztó lemurjai, ezek a „seforma sírifajták” [Jékely Zoltán ford.] nem űzik el az öregeket kis birtokukról, hanem talajégetés közben hálnak meg. Sóvárogva és tünékenyen, olyan illékonyan mint a tőke, úgy mozog Faust Mefisztóval. Vagy helyesebben szólva: úgy mozgatja Mefisztó, a démon Faustot, a doktort. Ők „kettős csomagolásban” Goethe szimbolikus alakjai, akik ki vannak téve egy demonizált társadalomban megtörténhető kisiklott emberlét veszélyének.

A 20. század kezdetén Sigmund Freud bécsi pszichiáter és Max Weber müncheni szociológus volt az, aki saját módszeres érzékenységgel figyelmeztetett egy közösség katarctikus *bukási fokaira*. A közösségből az eltársadalmasodás révén az a „Masse und Macht” (1960) keletkezhet, melynek fasiszta kvadraturáját Elias Canetti (1905-1994) Nobel-díjas író beleérező elemzi.¹²

Mi mást jelenthet az *eltársadalmiasodás, elidegenedés és eltömegesedés*, mint egy új magányt?¹³ Ez a fajta magány mindenkit meglátogat, aki csupán „esetté”, „az általános alanyává” válik. A társadalomban az egyes ember számít: személye és tulajdonságai, élettörténete és különlegessége, létezése és igenlésének ill. tagadásának módja. Ahol az egyes ember általános alannyá, számmá és hitelkártyává, munkanélküli segélyre szorulóvá vagy egy bankfolyószámla tulajdonosává válik, ott létrejön az *anonimitás*. Anonimitás, *tetszőlegesség és kecserejlhetőség* jellemzi a társadalom hiányzó szociáldinamikáját. A társadalmak önfenntartási elvéhez, szabályozó működéséhez tendencionálisan hozzátartozik a *személyesség* eliminálása. A társadalomban ez az illeszkedéstől függ, mégpedig a szó kettős értelmében. Éppen itt, a szubjektív *alkalmazkodás* és a társadalmi *normalizálás, szabványosítás* közötti érintkezési pontnál leselkedik a *félelem*. A félelem az, amelyet félreismernek, a félelem kasztrálja a személyes egyszeriséget, normál élettrajz-

zá és szabályos esetté redukálja azt.¹⁴

A Jelenések könyve semmit nem mond arról, hogy Babilonban féltek-e az emberek. Hogy féltek-e egymástól, a kereskedőktől és a vásárlási kényszertől, elpiacosodásuk és jobbgáysorba kényszerítésük diktátumától. Mivel a Bibliának nem kell mindenről beszélnie, a lényegeset azonban elmondja, ezért erről hallgat. A „polgári társadalomban” sok kortársunk szorong azonban, sőt nem kevesen állandó és „generalizált félelemzavartól” szenvednek. Mitől szorong az (elmagányosodott) ember az eltársadalmiasodás posztmodern korában? Talán azt gondolhatjuk, hogy erre nincs válasz. Mindenkit meglátogatnak személyes félelmei. Amilyen individuális az életünk, olyan individuálisak, személyre szabottak félelmeink is. Szakadatlanul váltakozik a félelem „lernéi Hüdrája”. És az ember mégis másként éli meg egzisztenciális *alappélelmét*, mint az állat vitális félelmeit.¹⁵

A 2015-ben elhunyt Odo Marquard (szül. 1928) a modern ember *félelemre hangoltságát* az eltársadalmiasodás nyomasztó kényszerében tematizálja. A későmodern *antropodicea-problémáról* ír, amely már régen a klasszikus *teodicea*-probléma helyébe lépett. A teodicea fogalmát Gottfried Wilhelm Leibniz felvilágosult filozófus alkotta meg a 18. század fordulóján, hogy valláskritikai szempontból a következőkre mutasson rá. Az embernek és az állatnak ebben a világban való szenvedése tekintetében szüksége lenne – Leibniz szerint – „Isten jóságának” különleges plauzibilitására. A mindenhol jelenlévő szenvedés miatt, amely „az ateizmus sziklaja” (G Büchner) egyfajta filozófiai-teológiai erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy Isten igazságosságát és jóságát e világ siralomvölgyéből pozitív módon tudjuk megindokolni. Miközben a filozófus Marquard az antropodicea-problémáról beszél, már nem Isten igazolása a cél számára, hanem az emberi individuális egzisztencia és annak mindenkori profiljának igazolása. „Miért létezel te egyáltalán és miért nem létezel inkább? És miért vagy olyan, amilyen vagy és miért nem vagy inkább más?”¹⁶ Így hangzana – Marquard szerint – a „Jedermann” [Magyarul: *Akárki. Játék a gazdag ember haláláról*, Hugo von Hofmannsthal színdarabja – a ford. megj.] elleni vádbeszéd. Persze így senkinek sem teszik fel ezt a kérdést. És mégis tömegek élik meg ezt ily módon. A társadalom célja a termelés és a profit, a szabályozott rendeletek, a megfelelő alkalmazkodás és a párt-hívek. Kivételek megindoklása elengedhetetlen.

Vajon a társadalom a „szociális jövőnk” a mostani (egyoldalú) tipizált értelemben? A közösség és a társadalom éles elválasztása fikatív lenne. A kettejük közötti dinamikák interferensek. Vegyértékeik többnyire polivalensek. Éppen ez ad a nyilvános politikai vitának, mint ahogyan a tudományos diskurzusnak is többértelműséget, amely nem engedi meg egyszerűen a „jó” és a „rossz” közötti választást. A *kellemtelen, szorongó érzés* azonban, amelyet Odo Marquard antropodicea kérdése realitásszerűen

10 Vö. Marx, Karl: *Das Kapital*, Band 2: Kritik der politischen Ökonomie. Kap. 15, II. Berlin,⁴⁰ 2013, 485 sk.

11 Vö. Neumann, Matthias: *Der deutsche Idealismus im Spiegel seiner Historiker. Genese und Protagonisten*, Würzburg, 2008, 113.

12 Vö. CANETTI, ELIAS: *Masse und Macht*, Frankfurt am M., 1980.

13 MÖDE, ERWIN: *Die neue Einsamkeit der Postmoderne*, München, 1995, 13–21.

14 Vö. DANIS, JOHANNA: *Angst und Begehren*, in: MÖDE ERWIN (Hrsg.): *Leben zwischen Angst und Hoffnung. Interdisziplinäre Angstforschung*, 155-162.

15 MÖDE, ERWIN (Hg.): *Leben zwischen Angst und Hoffnung. Interdisziplinäre Angstforschung* (Eichstätter Studien / Neue Folge; 44). Regensburg, 2000, 13–21.

16 MARQUARD, ODO: *Abschied vom Prinzipiellen: Philosophische Studien* (Reclams Universal-Bibliothek). Stuttgart, 1981.

felvet, megmarad. Hogy vajon társadalmunk jövője a társadalmiasodás, az anonimitás és a tetszés szerintiség lesz-e, ez most és itt *nem* válaszolható meg. Mindazonáltal erre az alapvető értékkérdésre vallásos háttérből lehet érzékenyíteni.¹⁷ Az emberi élethez mint *animal socialéboz* mindkettő hozzátartozik a bölcsőtől a sírig. Ahhoz, hogy az egyes szubjektum egyszerűségét elismerjék és hogy éppen ezáltal tudjon az ember a társadalomban integratív módon kibontakozni. Ha az egyszerűséget megnyirbálják, a számmá és esetté vált ember tetszés szerintisége és kicserélhetősége fenyeget. Ettől a traumatikus *depersonalizációtól* azonban néhányan szoronganak, olykor „nyílt”, olykor pedig „titkos kétségbeesésben” (S. Kierkegaard).¹⁸

Az apokaliptikus Babilonban mindenesetre minden megvásárolható, kicserélhető és profittá tehető, az emberek teste és lelke is (Jel 18,13). Feltételezhetjük, hogy Babilonnak megvoltak a saját istenségei és templomai; olyan istenei, amiknek a kereskedők áldozatot mutattak be, hogy Babilon hatalmas társadalma megmaradjon. A vallásokra a kőkorszaki mágia emberi hajnala óta rávetül a célirányosság árnyéka: *Cui bonum?* Mi tehát *az egyházak jövőre vonatkozó feladata (nem célja) egy, a globális társadalmiasodás által fenyegetett nyugati világban, amelynek eltűnésben van keresztény jellege.* Ez a kérdés elvezet bennünket a közösség más egalitásának felvázolásához, mint a „rossz” tetszőlegességének egalitása.

3. Jövő és egyház – az (ima-) közösség másik egalitása

Martin Heidegger egyik filozófiai előadásából származik a következő lapidáris mondat: „*Homo religiosus non est liber*”: „A vallásos ember nem szabad” egy tetszés szerinti önkényes szabadság, szubjektivista vagy gazdasági jellegű mérték nélküli tevékenység vagy ösztönzés értelmében. Akár a *re-ligere* (kiválasztani), akár a *re-ligare* (visszakötni) szavakból vezetjük le a religion (‘vallás’) szót, az megélt keresztény vallás, és következményei: *visszakötés* az Isten és az értelem által vezérelt léthez és ezért egy *kiválasztás* esélye és szükségszerűsége, annak a kiválasztásáé, aminek hihetőnek, az életre méltónak, pasztorális szempontból segítségnek és feladatként megvalósíthatónak kell lennie. Ami a *homo religiosusra* érvényes, az a keresztény egyházakra is érvényes. „*Ecclesia cristiana non est liber*”. Küldetésének választásában és végrehajtásának módjában az egyház nem „szabad”, sem a tetszés szerinti értelmében, sem pedig eszközei megválasztásában. Ahogyan minden keresztény, úgy a keresztény egyházak is a legnagyobb szabadságban, (saját) kötelezettségben és végső felelősségben állnak egy *transzszendens hatalommal* szemben, ezt Istennek nevezünk. Ez a személyes-háromszemélyű hatalom a keresztény élet és a keresztény jövő legfőbb adományozója. Istennek ez a társadalmi nivelláló hatalomból kivont, világok fölötti hatalma ad az Egyháznak valóságot, jövőt és alakító feladatot. Tagjai iránt és végső soron a mindenható Isten iránt van elkötelezve, aki „prófétái által szólt” és meghatározza, hogy megváltó műve Jézus

Krisztusban, mint az „Isten Bárányában” fogja végleges beteljesedését megtalálni.¹⁹

A Jelenések könyve, melyet az első század végén jegyeztek le a szörnyű domitianusi keresztényüldözés idején, a közösségeknek írt „vigasztaló könyv”. A *vigasztaló* a továbbra is velük maradó isteni jelenlét ígéretében és ezáltal az események feltárásában, hírül adásában mint a világtörténelem történéseiben rejlik; ezekre a „lelkek harca” és Isten hatalma átalakító gyógyító erővel hat. Mégpedig folyamatosan! Nincs egy olyan, mégoly sötét pillanata sem a világtörténelemnek, amely Isten nélküli, akármennyire is ezt akarják sugallni az ateista piacok, hatalmak és médiák. A folyamatos isteni jelenlét felfedezésével a Jelenések könyve biztos vigaszt ígér a hívőknek: „*Per saecula saeculorum*”, azaz az időközön, fantazmáikon és bomlásaikon keresztül, az ősegyszázak kötő-feladata az marad, hogy ezt a *vigaszt* mindig újra és újra tematizálja; belőle erőt és olyan spirituális éberséget merítsen, amely lehetővé teszi ki-választani (*re-ligere*) azt, ami az embert igazságban, vagyis Isten által meghatározza, közösségileg formálva az életre vezet.

Aki a Jelenések könyvét figyelmesen és elfogulatlanul olvassa, egy terápiás *decentralizációt* fog átélni: még ha úgy is látszana, hogy Babilon, a nagy „állat a szakadékból” és a „hamis próféták” (vö. Jel 13-16) a „test és lélek” fölötti abszolút diktátumukat létre tudták hozni, úgy ez a centralizálódás az apokaliptikus transzformálódások során meglepő módon és végül végérvényesen az abszolút istenuralom rejtett központjának felszabadulására vált át. A Jelenések könyve *teocentrikus*, a keresztény egyház szintűgy. Ha a feneketlen világtörténelem és az egyetemes hatalmi harc függőnye szétszakad, a hallgató számára vigasztaló módon feltárul a mindig is hatékony Istenhatalom, az új Jeruzsálem „kristályhoz hasonló”, tökéletesen transzparens dicsősége (vö. Jel 22).

Aki a könyvet olvasva és hallgatva még ijedten mered Babilon állítólagos mindenható hatalmára, hamarosan átéli a „Bárány” üdvös, gyógyító felemelkedését a biblikus menyasszonyi misztika precíz szimbolikájában. „Ekkor hozzám fordult: Írd! Boldogok, akik hivatalosak a Bárány menyegzői lakomájára! Majd folytatta: „Istennek ezek a szavai igazak.” (Jel 19,9) A nagy, esküvői lakoma-közösség Istennel, a keresztény egyház *ultimátum jellegű* jövővíziója. Eucharisztia ünnepléseink ezért egyrészt emlékező *anamnézis*, másrészt annak a végső hálaadásnak a *szakrális anticipációja* és előünnepe, amely az egyháznak mindörökké megígértetett.²⁰ Ez az ígéret az evangéliumokon túl a Jelenések könyvében a „Jöj!” felkiáltásban koncentráldódik (Jel 22,17).

Így a II. Vatikáni Zsinat a *Lumen Gentiumban* az Egyháznak mint „Isten zárandok népének” folytonos úton levését hangsúlyozza.²¹ Miért? Biztosan nem azon banális

19 Vö. SCHADE, HERBERT: *Lamm Gottes und Zeichen des Widders: Zur kosmologisch-psychologischen Hermeneutik der Ikonographie des „Lammes Gottes“*, Freiburg i. Br., 1998.

20 Vö. *Missale Romanum*, Editio typica tertia, 2002. IV. Eucharisticus Hochgebet. Anamnese. Città del Vaticano 2003: „Darum, gütiger Vater...” magyarul: „Mi is megünnepeljük, Istenünk, megváltásunk emlékét: tisztelettel megemlékezünk arról, hogy Krisztus meghalt, alá szállt a holtak országába, és hittet valljuk, hogy feltámadt, fölment jobbra a mennybe, és dicsőséges eljövételét várva felajánljuk neked testét és véré, amely előtted kedves áldozat, és az egész világ üdvösségére szolgál.”

21 Vö. LG 48, in: AAS 57 (1965) 5-64, itt: 53 sk.

17 Vö. BENEDIKT XVI: *Ansprache vor dem Deutschen Bundestag*, 22. September 2011, in: AAS 103 (2011) 663-669.

18 Vö. KIERKEGAARD, SØREN: *Der Begriff Angst*, Hamburg, 1984.

tény alapján, hogy mindnyájunk számára telik az idő és a posztmodern korban még az Egyháznak is mobilisnak kell lennie. Nem, az Egyháznak azért lehet és kell mint „Isten zarándok népének” úton lennie, mert *meg van hívva*; mert bizalommal teljesen kell követnie a „Jöjj!” hívást és ezzel azt, aki őt meghívja.

A társadalom, illetve a közösség jövője döntően attól függ, hogy milyen eltolódások és súlyozások fognak végbemenni a társadalmiasodó folyamatok és a kreatív közösségképzés között. Az magától értetődő, hogy minden közösség dinamikus megtartásához társadalmi elemek szükségesek és fordítva. Provokatív, keresztény-vizionárius módon lett értelmezhető társadalmunk a *deperszonalizálódó társadalmiasodás* szempontjából Babilon apokaliptikus toposzában: vásárlásra, cserére és profitra éhes. A jelen tekintetében az a meggyőződés, hogy *globálisan* a közösségek mint fájdalmasan érintett szemtanúk sorvadását kell megélnünk. A társadalom jövőjével kapcsolatban ezért először erre a *globális sorvadási folyamatra* kellene utalni, amelyre már Romano Guardini is felhívta a figyelmet 1950-ben „*Das Ende der Neuzeit*” című művében.²² Hogy társadalmunk jövője milyen mértékben maradna alul egy még soha nem létezett, totalitárius diktátummal szemben, nyitott kérdés marad, amint azt az egyház(ak) alakító erejére való visszakérdezés megkívánja.

Az Egyház hivatásához és *küldetéséhez* sürgető módon hozzátartozik a következő szükségszerűség: ökumenikus továbbfejlődéséhez az Egyháznak mint „Isten zarándok népének” tántoríthatatlanul követnie kell a „Jöjj!” felszólítást, hogy így Isten ígérését mint azt a földöntúli erőt élje meg, amely az Egyháznak jövőt ad. Mert aki az Egyház jövőjét csak a történelem rövid lélegzetű benső terében becsülné nagyra, az ateista módon cselekedne. „*Nolite conformari huic saeculo!*” (Róm 12,2) Pálnak, a népek apostolának ez a felhívása a római közösségéhez, nem elégítve ki a korszellemet, konstitutív a keresztény egyház jövőbeli képességét illetően. Csak ha az Egyház Isten Lelke és vigasza tekintetében reformokra kész és identitástudatos marad, akkor fog „győzni”; egy eljövendő és megérkező Egyház lesz majd, amely megtapasztalja az üdvösség ígérétének eszkatologikus beteljesedését.

Az Egyház jövője csak feltételesen, bizonyos feltételek között érvényesülve függ össze a társadalom jövőjével, de semmiképpen sincs vele összecsomózva. Ezzel továbbra is a következő feladata fogalmazódik meg: mivel az Egyház jövőtudata minőségileg más, mint a mindenkori szekuláris államé, az Egyház saját spirituális identitásából *alternatív* módon tud hatni a társadalomra. A társadalom jövőbeli képességéhez a keresztény egyházaknak saját *szellemi identitásukból* kiindulva alternatív adalékokat lehetne és kellene adniuk, tudatában léve *finita potestas*-uknak, azaz társadalmilag csökkenő tekintélyüknek és cselekvési teljhatalmuknak. Az Odo Marquard által előadott antropodicea kérdésre az Egyháznak nem ismét a teodicea új kiadásával kellene válaszolniuk, hanem másként: minden embernek, különösen „szegényeknek és a szorongatottaknak” (GS 1.)²³ az értelmi tájékozódás és a gyógyító életsegítség iránti keresésükben tevékenyen kellene felelniük. Diakonikus módon kellene cselekedniük és olyan hitből fakadóan, amelyet csak egy olyan Egyház tud közvetíteni, amely mindig

újra és újra megbizonyosodik hivatása felől *imádságban és közösségben*.²⁴

A keresztény egyházak különleges és lényeges vonásai közé tartozik, hogy (szent-ségi) *ima-közösségek*. Mint elementáris, alapvető vallási gyakorlat „[az ima] összeköti a magán kereszténységet az egyházi és a társadalmi kereszténységgel”. Bármikor is imádkoznak az emberek együtt, egyidejűleg megtörténik közöttük a *kiegyenlítődés* és az *individualizáció*: „Szabadság, egyenlőség, testvériség”, a francia felvilágosodás és az ezt követő forradalmak igéző felkiáltása az európai modern kor nem veszélytelen utópiájának bizonyult. A keresztények mint *moderni* a nyugati történelem folyamán azok közé tartoztak, akik a francia forradalom e mottóját spirituális úton legalább kezdetben életgyakorlatra váltották.

Ha az emberek együtt imádkoznak Isten előtt, lényegében „egyformák”. Ők mindannyian, akik együtt imádkoznak, Isten teremtményei és erre emlékeznek. Az imádságban bizalommal teljesen aktualizálják *szellemi-lelki egzisztenciájukat*: Teremtőjük elé helyezik magukat, „Úrnak” (*Kyrios*) ismerik el Őt, életük Urának, önmagukat pedig az Ő egyszeri teremtményeinek. A közös imádságban, az uralkodáson, politikán és hatalmi igényeken túl, megtörténik a legnagyobb egalitás. Végül is Isten előtt éppen abban vagyunk mindnyájan egyenlők, hogy az Ő egyszeri teremtményei vagyunk, akiknek jövőt nyit és ajándékozik. A teremtményi egyenlőség metafizikai háttérben az imádságban az együtt imádkozók megvalósítják *individualitásukat és személyiségüket*.²⁵

Terápiás hatással bontakozik ki az imádságban az azonosság, az individuális különbözőség és a perszonalitás *szimultaneitása*. Az imádkozás befolyásolja az ember lelki és szellemi egészségét, valamint a csoportok és a társadalmak közösségi szellemét. A nagy Williams James (1842-1910) számára az imádkozás az emberléthez tartozik.²⁶ Mint ahogyan minden ember a saját életét éli, úgy imádkozza mindenki a saját imádságát. Még akkor is, ha mindenki közösen például a „*Miatyánkot*” imádkozza. Motiváció és intenció valamint magatartás és érzület a közös imában rendkívül individuális. Az imádságban aktualizálja az ember azt a *legnagyobb szabadságot*, amire képes. Bizalommal teljesen meg meri tenni azt, hogy a világ „aggodalomból” eltávolodva kényszer nélküli, teremtő kapcsolatba kerüljön minden élet forrásával. Aki imádkozik, az egyszerre szabad és kötött is: hátra van kötve, be van vonva és össze van kötve „lelki alapjával”, életfeladatával, Teremtőjével és az imádkozó emberek közösségével.

Hatalmas a *pszichoszociális hatóerő*, a közös imádság kötelezettsége. Konfliktusokat semlegesít és békét teremt.²⁷ A közös imát tehát áthatja az azonosság, anélkül, hogy az közömbösség és tetszőlegesség lenne. Hasonló érvényes a szabadságra, amely az imádkozó számára lép be a történetbe: „*Homo religiosus non est liber.*” Aki imádkozik,

24 Vö. MÖDE, ERWIN: *Art. Was ist Pastoraltheologie?* in: www.ku.de/thf/pastoral. [Aufgerufen am 14. Mai 2019].

25 Vö. ZIMMERMANN, CHRISTINE/MÖDE, ERWIN: *Spiritualität des Betens: Empirische Gebetsforschung*, Münster, 2011.

26 WILLIAM JAMES: *Die Vielfalt religiöser Erfahrung. Eine Studie über die menschliche Natur*, Berlin, 2014 [amerik. 1902].

27 Vö. GROM, BERNHARD: *Wunder sind nicht zu erwarten. Wie spirituell kann Psychotherapie sein?* In: *Psychologie Heute*. 2/2008, 57.

22 Vö. GUARDINI, ROMANO: *Das Ende der Neuzeit*, Mainz¹⁰, 1986.

23 Vö. *Gaudium et spes* (GS), in: AAS 58 (1966) 1025-1115.

nem teszi ki magát abszurd önkényes szabadságnak, mint ahogyan azt a fantaszta és a fanatikus teszi. Ellenben az imádkozó ember minden megszabadító be- és visszakötést intenzívvé tesz, amely ismét közösséget teremt az imádkozók között. A „testvériség” az imának úgy spirituális, mint pszichoszociális következménye a közösségben. *Az ima közösséget teremt.* Azt eredményezi, hogy társadalmiasodott alanyokból, rosszul tervezve és elveszítetten, újra közösségre képes individuumok legyenek: olyan emberek, akik csodálkozva érzik Isten közelségét, és erről tanúságot is tesznek.

A szabadság, az egyenlőség és a testvériség a modern kor utópiával terhelt eszményei. A keresztény egyházak jövőre vonatkozó feladata nem utópisztikus, hanem eszkatologikus. Ez a feladat közösséget képzőn teljesedik be, mint spirituális és szociális mű, *Deo adiuvante. Deus caritas est*, keresztény hitünknek ez az alapigazsága lett XVI. Benedek pápa első enciklikájának címe (2006).²⁸ Az enciklika az *amor Dei* primátusára és a személy elveszítethetetlen méltóságára helyezi a hangsúlyt, túl bármilyen kicserélhetőségen és esetlegességen. A *Veritatis gaudium*ban (2018) Frenc pápa megerősíti, hogy mennyire feladhatatlanul hozzátartozik az egyházi főiskolák küldetéséhez, hogy a sürgető globális életfeladatokkal foglalkozzanak, „mégpedig az Evangélium tükrében, hogy a tudomány és az igazság igényeit kritikus módon összekapcsolják egymással: a világra vonatkoztatva, a jövőre vonatkozóan és egyidejűleg *kreatív távolságban* attól, amit az Evangélium és a Jelenések könyve „világnak” ill. „Babilonnak” nevez, így az Egyház *alternatív módon* befolyást tud gyakorolni társadalmunk jelenére és jövőjére. A skolasztika és teológus nemzedékeik istenbizonyítékai arisztotelészi gondolkodást tükröznek.²⁹ A felszabadító istenközelség bizonyítékai azonban a kortársaknak, akik növekvő mértékben az antropodicea problémájával szembesülnek, csak egzisztenciális módon követíthetők, pl. *a közösségben való imádság révén.*

A kinyilatkoztatáson alapuló keresztény vallás egy lényeges transzformatív erő birtokosa. A *pneumatikus* hatóerőt, a cserét, a kicserélhetőséget és a deperszonalizációt nem szabad járványszerűen a „totális szociális tényhez” (Cl. Lévi-Strauss) parttalanul áramoltatni, hanem *alternatív módon*, azaz spirituálisan, etikusan és diakónikus-szociálisan kell a társadalomra és az emberekre befolyást gyakorolni. Így Isten világra jövele Jézus Krisztusban olyannyira egyszeri és kifürkészhetetlen, hogy kivonja magát a tetszés szerinti és a kategoriálisan kicserélhető alól. Ugyanez érvényes a logosz illetve Krisztus jelenlétére is a világban, a történelemben és az Egyházban keresztül az időn: Isten folytonos megváltási műve sem nem kicserélhető, sem pedig nem elidegeníthető, hanem saját magát transzformáló, hogy az átalakulásban küldetésével és megváltásával azonos maradjon; hogy Egyházként a megszüntetett elidegenedés helye legyen a „vándorló Egyház” számára. Így értelmezve a keresztény egyházak összehasonlíthatatlan és feladhatatlan *felelőségben ad intra és ad extra* cselekszenek. Ebben elkerülhetetlenül megmérettetnek, úgy az emberek, mint az isteni Bíró által is, akinek irgalma igazságos és akinek igazságossága nem irgalom nélkül való.

28 Vö. BENEDIKT XVI: Enzyklika *Deus caritas est*, in. AAS 98 (2006) 217-252.

29 Vö. FESER, EDWARD: *Fünf Gottesbeweise: Aristoteles, Plotin, Augustinus, Thomas von Aquin, Leibniz*, Neunkirchen-Seelscheid, 2018.

A keleti szír eucharisztikus sajátosságok

A SZERZŐRŐL: 1989-ben született Nyíregyházán, 1992-től Szegeden él, ahol édesapja gk. parókus. A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett, teológiai tanulmányait pedig a Szent Atanáz Gk. Hittudományi Főiskolán folytatta. A Baccalaureátus megszerzése után főpásztora Rómába küldte továbbtanulni, a hároméves képzés végeztével 2020 júniusában szerez kánonjogi licenciátust a Pápai Keleti Intézet Kánonjogi Fakultásán. (mszaplonczay@orientale.it)

(AZ ADDAI-MARI ANAFORA ÉS A SZENT KOVÁSZ)

„Némelyek úgy tartják, hogy amikor Urunk megtörte testét tanítványainak az emeleti teremben, János, Zebedeus fia elrejtett egy darabot a saját adagjából, és rejtette azt, amíg Urunk fel nem támadt halottaiból. És amikor Urunk megjelent apostolainak, köztük Tamásnak, akkor azt mondta az Úr Tamásnak: »Nyújtsd ide az újadat és nézd kezemet! Nyújtsd ki a kezdetet és tedd oldalamba! S ne légy hitetlen, hanem hívő!« Akkor Tamás odatette újját az Úr oldalába, és az a lándzsa nyomán nyugodott; a tanítványok pedig látták a lándzsa és szögek okozta sebekből kifolyó vért. Ekkor János fogta az átváltoztatott kenyérdarabot, és letörölte vele a kiömlő vért; és a Keletiek, Mar Addai és Mar Mari vették azt a darabot, és megszentelték vele ezt a kovászatlan kenyeret, melyet közöttünk hagytak.”

Shlemon d-Bashra: Diburita

BEVEZETÉS

„[...] érdekesebb azonban az a szokásuk, hogy a kenyér dagasztásánál a tésztahoz mindig hozzáadnak egy csipetnyi konyakot is. Noha emlékeztük úgy tartja, hogy e szokás a Krisztus által az utolsó vacsorán átváltoztatott Eucharisztia óta folyamatos, források e gyakorlatra csak a 12. századtól vannak.”¹

Amikor a fent idézett sorokat olvastam a közelmúltban Szabó Péter könyvében, elhatároztam, hogy jobban utánajárok ennek a felettébb érdekes szokásnak. Oxfordban volt lehetőségem találkozni Sebastian Brock professzorral, aki a szír nyelv és kultúra egyik legprominensebb kutatója napjainkban. Beszélgetésünk során előkerült a Szent Kovász és az Addai-Mari anafora témája a keleti szír egyházban, melyről számos tanulmányában és cikkében értekezett,² és ő is buzdított a téma mélyebb tanulmányozására.

1 SZABÓ P.: *A keleti egyházak szentségi joga*. Nyíregyháza, 2012, 204-205.

2 Pl. BROCK, S. (ed.), *The Hidden Pearl. The Syriac Orthodox Church and its Ancient Aramaic Heritage*. Rome, 2001.; *An Introduction to Syriac Studies*. Piscataway, 2006.; *Fire from Heaven. Studies in Syriac Theology and Liturgy*. Aldershot, 2006.; *The Luminous Eye: The Spiritual World Vision of Saint Ephrem*. Kalamazoo, 1985.

A keleti szír egyház³ liturgikus gyakorlatában jelenleg három liturgia van használatban: Nesztóriusz és Mopszvesztiai Teodor Liturgiái,⁴ valamint az ún. Apostolok Liturgiája, amelyet a hagyomány Mar Addai és Mar Mari nevéhez köt.⁵ A liturgia-tudósok egyöntetű véleménye szerint az egyik legősibb anafora az imént említett. A katolikus szentségtan szempontjából azonban felmerültek bizonyos kérdések ennek az anaforának a legitimitásával kapcsolatban, ezekre később kitérünk. Az Addai-Mari anafora legitimitása mellett felhozott érvek között ott találunk egy sajátos szempontot, ami különleges módon fejezi ki a kapcsolatot az utolsó vacsorával, szavak helyett szimbólum által jelenítvén meg az ott történeteket. Ez az érv a Szent Kovász szentségének jelentősége.

A vizsgált témák magyar szakirodalmában nem túl bőséges, azonban nemzetközi szinten az utóbbi évtizedekben számottevő érdeklődés övezte őket, és sokan foglalkoztak velük. Azon túl, hogy felettébb különleges és ősi egyházi hagyományokról van szó, a közelmúltban történt vizsgálatok fő oka, hogy a kérdéskörnek igen komoly ökumenikus relevanciája is van. Az asszír keleti egyház és a belőle kivált, és a 16. században Rómával egyesült káld katolikus egyház híveinek lelkipásztori ellátását ugyanis nagymértékben megnehezíti a Közel-Keleten uralkodó helyzet, és az, hogy mindkét egyházból sokan szóródtak szét a diaszpórába, főként Észak-Amerikába.

A közeledést nagymértékben elősegítette, hogy Szent II. János Pál pápa és IV. Mar Dinkha Khanania pátriárka közös krisztológiai nyilatkozatot írtak alá 1994-ben, melyben tisztázták a dogmatikai kérdéseket.⁶ További tisztázásra várt még azonban az interkommunió lehetőségének kérdése, ezt a következő fejezetben fejtünk ki bővebben. A problémát az jelentette, hogy a keleti szír egyház egyik ma is használatban lévő anaforájában, mely Addai és Mari neve alatt maradt fenn, nem található meg az utolsó vacsora elbeszélése, és így az alapítás szavai sem („Vegyétek és egyétek... igitok ebből mindnyájan...”). Felmerült a kérdés, vajon érvényes-e az Eucharisztia az alapítás elbeszélésének megléte nélkül.

A kérdéskör tisztázása érdekében számos tanácskozást tartottak. Ezek eredménye lett a 2001-ben a Szentszék által kiadott, „Útmutató az Eucharisztia kiszolgáltatásához a Káld Egyház és az Asszír Keleti Egyház Között” elnevezésű jegyzék,⁷ melyet

3 Más néven asszír keleti egyház vagy nesztoriánus egyház; hivatalos nevük: Szent Apostoli Katolikus Asszír Keleti Egyház.

4 Nesztóriusz Liturgiáját a három szír egyházatya ünnepén, Keresztelő Szent János ünnepén és Vízkeresztkor végzik; Teodorét advent első vasárnapjától virágvasárnapig.

5 Mar Addai egyes vélemények szerint a hetvenkét tanítvány egyike, de sokan úgy tartják, hogy azonos a tizenkettő egyikével, Júdás Tádéval. Mar Mari az ő tanítványa volt. A 'Mar' titulus a szír egyházakban a szentek és a püspökök neve előtt szerepel, illetve egyes hagyományokban a papokat is ezzel az előtaggal illetik.

6 JOHN PAUL II – MAR DINKHA IV., *Common Christological Declaration between the Catholic Church and the Assyrian Church of the East*, November 2, 1994. In *L'Osservatore Romano*, 1994, 5.

7 PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY: *Guidelines for Admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian Church of the East*. *L'Osservatore Romano* Weekly Edition in English. 31 October 2001. – ld. 1. sz. melléklet.

2003-ban Robert Taft, a neves jezsuita liturgikus a „*II. Vatikáni Zsinat óta megjelent legjelentősebb tanítóhivatali dokumentumnak*” nevezett.⁸ Kihirdetése után ezt a jegyzéket számos kritika érte, főként katolikus részről. Taft, aki maga is részt vett az elkészítésében, védelmére kelt az Útmutatónak,⁹ és egyéb argumentumok mellett a Szent Kovász hagyományát használta érvként az Addai-Mari anafora legitimitására:

„Bár hiányoznak az Addai-Mari anaforából az alapítás szavai *ad litteram*, de virtuálisan, ha homályosan is, vannak benne explicit hivatkozások az Eucharisztia alapítására, az utolsó vacsorára, Krisztus Testére és Vérére, kereszthalálára és az Egyház áldozatára, és ezáltal világosan kifejeződik a szándék, hogy megismételjék Jézus tettét, engedelmeskedve a parancsnak, melyet Ő adott: »Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.« Ez a világos szándék, hogy kifejezzék a köteleket az utolsó vacsorával, a keresztdalozattal és az Egyház áldozatával, megerősítést nyer a többi asszír anaforában és minden egyes keleti szír liturgikus kommentárban, csakúgy, mint a sajátos asszír hagyományban, a Malkában, más néven Szent Kovászban, melyet az Eucharisztikus kenyérhez adnak, mint az utolsó vacsora történelmi folytonosságának jelét.”¹⁰

Szeretnénk bemutatni az Addai-Mari Liturgiát és az abban lévő anafora szerkezetét. Ezután tárgyaljuk az interkommunió kérdéskörét és az anafora legitimitását az említett vatikáni dokumentum tükrében, majd a Szent Kovász bemutatása következik, amelyet mint látni fogjuk, igen komoly tisztelet övez a keleti szír egyházban. A Szent Kovászt, vagyis Malkát minden eucharisztikus kenyér elkészítéshez hozzá kell adni a keleti szír kánonjog előírásai szerint, megőrizvén ezzel a folytonosságot, amit az utolsó vacsora történéseitől kezdve őriz egyházuk hagyománya. A hagyomány kialakulása és az azzal kapcsolatos eltérő vélemények bemutatása mellett a Malka szimbolikája és liturgikus használata is említésre kerül.

1. ADDAI ÉS MARI LITURGIÁJA

1.1. A Liturgia ősisége

Mar Addai és Mar Mari Liturgiája (egyéb elnevezései: „Addai és Mari Apostolok Li-

8 TAFT, R., „*Mass without the Consecration?*” *The Historic Agreement on the Eucharist between the Catholic Church and the Assyrian Church of the East Promulgated 26 October 2001.* In *Worship*, 77, no. 6 (November 2003), 482.

9 ld. fent, továbbá: TAFT, R., *The 2001 Vatican Addai and Mari Decision in Retrospect: Reflections of a Protagonist*. In GIRAUDO, C. (ed.), *The Anaphoral Genesis of the Institution Narrative in the Light of the Anaphora of Addai and Mari, Acts of the International Liturgy Congress, Rome, 25-26 October 2011, OCA 295, Edizioni “Orientalia Christiana” & Lilamé, Rome, 2013, 317-334.*

10 TAFT, R., „*Mass without the Consecration?*” 486.

turgiája”, vagy csak az „Apostolok Liturgiája”) a keleti szír egyház egyedülálló anaforáját tartalmazza. A 20. században végzett liturgikus kutatások alapján sok neves liturgikus vallotta és vallja ma is, hogy ez az anafora az egyik legősibb a ma használatban lévő anaforák közül. J. Mason Neale már a 19. század derekán azt állította, hogy az Addai-Mari Liturgia „az egyik legkorábbi, talán a legeslegkorábbi keresztény áldozatbemutatói formula”.¹¹ Nyilvánvalóan az ilyen nagyszabású kijelentések maguk után vonják a kritikákat és a további vizsgálódásokat. Az Addai-Mari anafora ősiségét azonban azóta többen is bizonyították, jelentős történelmi értékét most három érveléssel támasztjuk alá Stelyios S. Muksuris nyomán:¹² (1) egyértelműen szemita eredetű liturgiáról van szó, amelyet alig, vagy talán egyáltalán nem ért görög vagy más behatás; (2) a liturgia, amennyiben megállapítható, kizárólag szír biblikus szövegeket használ, amikor a Szentírás szavait veszi át a liturgikus szöveg; (3) az, hogy az eucharisztikus ima nemcsak az Atyához hanem egy részében a Fiúhoz is szól, további bizonyítéka az Addai-Mari „ősiségének, és nem csak kivételes jellegzetességének”.¹³

A liturgikusok hagyományosan négy anaforacsaldot szoktak megkülönböztetni:¹⁴ a nyugati szírt (antióchiai), az alexandriait (Egyiptom és a környező országok), a római és a keleti szírt (más néven asszír vagy káld).¹⁵

Az Addai-Mari anafora egyértelműen a keleti szír anaforacsaldba tartozik. A keleti szír egyház liturgikus gyakorlatában emellett a liturgia mellett két másik van használatban: Nesztóriusz és Mopszvesztiai Teodor Liturgiái, ezeken azonban erőteljes görög hatás érződik (egyébként tartalmazzák az alapítás szavait).

1.2. Liturgikus terminológia a keleti szír egyházban

Az Addai-Mari Liturgia tárgyalása előtt érdemes áttekintetünk a keleti szír egyház néhány liturgikus alapfogalmát Stelyios S. Muksuris összefoglalója alapján.¹⁶ Ilyen a *cushapa*: a pap magán könyörgő imádsága. Ez a forma hasonló a bizánci és a nyugati hagyományban megszokott magánáhitathoz. A celebráns felajánlja a *cushapát* a Szent Áldozásra való felkészülésként, vagy saját bűnbánatának kifejezéséeként. A *gehanta*: halkán elmondott könyörgő imádság. Görög szóhasználattal misztikus vagy csendes ima, melyet a pap imádkozik, de a hívek nem hallják. A *qanona*: a *gehanta* hangos lezárása. A bizánci hagyományban az *ἐκφώνησις*-nek felel meg, magyarul: ’fennhang’. A csendes ima mindenki által hallható, hangos befejezése. A *kuddasha*: eredete a héber *qedussah*, ami a zsinagógai imára vonatkozó rabbinikus szóhasználat

volt. A *kuddasha* jelentése ’megszentelés’, ’megáldás’, ’átváltoztatás’, ezeket a fogalmakat a teljes eucharisztikus liturgiára és az anaforára magára is használják. Az anaforára való applikációja kifejezi, hogy a liturgia elsődleges feladata a konszekráció, mely egyszerre jelenti Isten népének megszentelését és az Istennek felajánlott adományok átváltoztatását. A *hudra*: a keleti szír egyház szerkönyve. Bryan Spinks felhívja a figyelmet egy különleges hudrára, a mosuli Mar Esa’ya templom antik szerkönyvére, ebben egyrészt megtalálható a legősibb fennmaradt Addai-Mari szövegtanú, másrészt a vásárnapoknak, az Úr ünnepeinek, és a nagyobb szentek tiszteletének a szertartásai.¹⁷ A *sharar*: jelentése ’megerősítés’. Szent Péter harmadik anaforája nyitó imádságának a kezdőszava.

1.3. A Liturgia szerkezete¹⁸

Egymásutánban így következnek a részek: Előkészületi imák, Zsoltárok, Könyörgések, Triságion, Olvasmány (Ószövetség/ApCsel), Zsoltárvers, Apostol, Alleluja, Evangélium, A katekumenek elbocsátása, Hívók ekténiája, Inklináció (Főhajtási ima), Az Adományok áthelyezése, Hitvallás, Előkészület az Anaforára, Anafora, Apológia, Megtörés és megjelölés, Az Úr imája, Áldozás, Hálaadás és elbocsátó.

1.4. Az Addai-Mari Anafora [Kuddasha]

Már a 20. század közepén egyetértett abban a legtöbb liturgiatudós, hogy az Addai-Mari anafora akkor ismert verziói (hat kézirat, melyek közül kettő a 16., négy pedig a 17. századból való) az eredeti anaforának revideált változatai, sőt, az eredeti szöveg III. Isho’yahb pátriárka által a 7. században átdolgozott verziójának a revideált változatai. 1966-ban William F. Macomber publikált egy listát a korábbi kéziratokról, kiegészítve az Addai-Mari egy kritikai kiadványával,¹⁹ amely a Mosulban lévő, Mar Esa’ya templom egyik *hudrájának* (terjedelmes szír szertartáskönyv) szövegén alapszik, és a 10-11. századból való. Jelenleg ezt tekintjük a legrégebbi ránk maradt Addai-Mari anafora-verzióknak. Az alábbiakban e szöveg saját fordítását közöljük:²⁰

11 NEALE, J.M., *General Introduction to a History of the Holy Eastern Church*, London, 1850. 319.

12 MUKSURIS, S., *The Anaphorae of the Liturgy of Sts. Addai and Mari and the Byzantine Liturgy of St. Basil the Great: a Comparative Study*. Masters thesis, Durham University, 1999. <<http://etheses.dur.ac.uk/4604>> [Online, 2017.03.20]. 10.

13 DIX, G., *The Shape of the Liturgy*. London, 1945. 180.

14 Muksuris felsorol egy ötödiket, a gall-mozarab típust, mely a mai Franciaország és Spanyolország területén alakult ki. MUKSURIS, 13.

15 DOBOS, *Szentségtan*. 62.

16 MUKSURIS, 14-15.

17 SPINKS, B., *Prayers from the East*. Washington, 1993, 2-3.

18 JASPER R. – CUMING, G., *Prayers of the Eucharist: Early and Reformed*. Collegeville, 1990. 41-44.

19 MACOMBER, W.F. (ed.), „The Oldest Known Text of the Anaphora of the Apostles Addai and Mari”, in OCP 32 (1966), 358-371.

20 JASPER – CUMING, *Prayers*. 42-44.

Pap: Békesség nektek.

Nép: És neked és a te lelkednek.

Pap: A mi Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, az Atyaisten szeretete, és a Szentlélek közöltegetése legyen mindnyájunkkal, most és mindenkor, és örökkön örökké.

Nép: Ámen.

Pap: Emeljétek föl elméteket!

Nép: Nálad vannak, Ó Istenünk.

Pap: Felajánltatik az áldozat Istennek, mindenek Urának.

Nép: Illó és igazságos.

PREFÁCIÓ [1. GEHANTA]

Pap (*csendes ima*): Méltó minden száj dicséretére, és minden nyelv hálaadására az Atya, a Fiú és a Szentlélek imádandó és dicsőséges neve. Ő kegyelméből megteremtette a világot, és könyörületéből annak lakóit; irgalma által megváltotta az embereket, és nagy kegyelmet adott a halandóknak.

PRE-SANCTUS [QANONA]

(*fennhangon*): Nagyságodat, Uram, mennyei lények ezrei imádják; angyalok miriádjai, a szellemi lények seregei, tűzből és lélekből való szolgák, a szent kerubokkal és szeráfokkal együtt dicsérik a te nevedet, hangos szóval kiáltván és szünet nélkül dicsérvén, egymásnak hirdetvén és mondván:

SANCTUS (BENEDICTUS NÉLKÜL!)

Nép: Szent, szent, szent a Mindenható Úristen, teljes az ég és a föld az Ő dicséretével.

POST-SANCTUS [2. GEHANTA]

Pap (*csendes ima*): És ezekkel az égi seregekkel mi, még mi is, egyszerű, gyöngé és nyomorult szolgálók, hálat adunk Néked, Urunk, mert nagy és megfizethetetlen kegyelmet adtál nekünk. Mert Te felvetted emberi természetünket, hogy isteni természeted által életet adj nekünk. Mert Te felemelted nyomorúságunkat, megszüntetted elesettségünket, visszaadtad halhatatlanságunkat, megbocsátottad bűneinket, megigazulttá tetted bűnösségünket, és felvilágosítottad értelmünket. Te, Urunk és Istenünk, legyőzted ellenségeinket, és dicsőségbe öltöztetted a mi gyöngé természetünk elesettségét a te kegyelmed bőséges irgalma folytán.

[QANONA]

(*fennhangon*): Mindezen jótéteményeidért és kegyelmedért felajánljuk neked a dicséretet, tiszteletet, hálaadást és imádatot, most és mindenkor, és örökkön örökké.

Nép: Ámen.

MEGEMLÉKEZÉS [3. GEHANTA]

Pap (*csendes ima*): Te, Urunk, a te végtelen és elbeszélhetetlen irgalmasságodban emlékezzél meg jóindulattal mindazon szentéletű és igaz atyákról, akik kedvesek voltak előtted, Krisztusod testének és vérének emlékezetében, melyet tisztaságos és szent oltárodon Neked följánlunk, amint azt meghagytad nekünk.

[Qanona]

(*fennhangon*): És add nekünk nyugalmadat és békédet minden nap. (*ismételve*)

Nép: Ámen.

MEGEMLÉKEZÉS [3. GEHANTA]

Pap (*csendes ima*): Hogy a föld minden lakója megtudja, hogy te vagy az egyedül igaz Isten és Atya, és hogy elküldted Urunk, Jézus Krisztust, szeretett Fiadat. És hogy ő, a mi Urunk és Istenünk, megismertette velünk életadó Evangéliuma által a próféták, apostolok, vértanúk és hitvallók, püspökök, papok, diakónusok, és a katolikus egyháznak a szent keresztség élő pecsétjével megjelölt minden gyermekének tisztaságát és szentségét.

KEZDETLEGES ANAMNÉZIS [QANONA]

(*fennhangon*): És mi is, Urunk, (*háromszor*) a te egyszerű, gyöngé és nyomorult szolgálók, akik összegyűltünk és színed előtt állunk, megkaptuk a hagyományon keresztül azt a képmást [példát/mintát], mely tőled való, ezért örvendezünk és dicsőítünk, magasztaljuk, emlékéit üljük, és ünnepeljük Urunk, Jézus Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának nagy misztériumát.

EPIKLÉZIS

Pap: Jöjjön el a te Szentlelked, Urunk, és nyugodjék szolgálók ezen felajánlása fölött, és áldja, és szentelje meg azt, hogy legyen az számunkra, Urunk, adóságunk eltörlésére, bűneink bocsánatára, a halálból való feltámadás nagy reménységére, és új életre a mennyek országában, mindazokkal, akik kedvesek voltak színed előtt.

DOXOLÓGIA

Pap: Irántunk való egész csodálatos üdvöngözésodért pedig hálat aduk Néked, és szünet nélkül dicsérünk Téged tárt ajkakkal és fedetlen fővel Egyházadban, melyet a te Krisztusod drága vére által megváltottál, és hálat adván, dicsérvén, tisztelvén és imádván a te élő és életadó nevedet most és mindenkor, és örökkön örökké.

Nép: Ámen!

2. AZ INTERKOMMUNIO KÉRDÉSE

2.1. Az egymásnak való szentségkiszolgáltatás lehetősége

A katolikus törvénykönyvek előírása szerint a főszabály az, hogy a katolikus szentségkiszolgáltatók a szentségeket egyedül katolikus hívőknek szolgáltatathatják ki megengedetten, és ugyanígy a katolikusok egyedül katolikus kiszolgáltatóktól vehetik fel megengedetten a szentségeket.²¹ A kódexek hozzátesszik azonban azt is, hogy abban az esetben, ha valódi szükség van, és teljesülnek bizonyos feltételek, akkor a katolikus krisztushívőknek „fel szabad venniük a bűnbánat, az Eucharisztia és a betegek kenetének szentségét olyan nem katolikus kiszolgáltatóktól, akiknek egyházaiban az említett szentségek érvényesen vannak meg.”²² Továbbá: „A katolikus szentségkiszolgáltatók ugyanígy megengedetten szolgáltatathatják ki a bűnbánat, az Eucharisztia és a betegek kenetének szentségét a Katolikus Egyházzal teljes közösségben nem levő keleti egyházak krisztushívőinek, ha ezt önként kéri, és kellően fel vannak készítve.”²³

Szinódus utáni buzdításában 2007-ben XVI. Benedek pápa ismét felhívja a figyelmet a katolikusok és ortodoxok interkommuniojának jelentőségére:

„Az egyházi közösség ezen eucharisztikus gyökerének a hangsúlyozása hatékonyan hozzájárulhat a Péter székével nem teljes közösségben lévő egyházakkal és egyházi közösségekkel folytatott ökumenikus dialógushoz is. Az Eucharisztia ugyanis objektíven az egység erős kötevénye a katolikus Egyház és az ortodox egyházak között, melyek megőrizték az Eucharisztia misztériumának eredeti és sértetlen természetét.”²⁴

2.2. Az Addai-Mari anafora legitimitása

Az asszír keleti egyház és a belőle kivált, és Rómával egyesült káld katolikus egyház lelkipásztori ellátása igen nehezzé vált, ugyanis híveik jelentős része diaszpórába szóródott, az otthon maradtaknak pedig a Közel-Keleten uralkodó súlyos helyzettel kell együtt élniük. A lelkipásztori szükség ebben az esetben megengedné, hogy egymás híveinek szolgáltatassák ki a szentséget, illetve, hogy egymás szentségkiszolgáltatóitól kérjék azokat a krisztushívők.

A problémát az jelentette, hogy felmerült egy kérdés az asszír keleti egyház Eucharisztiajának érvényességével kapcsolatban: ősi anaforájukban ugyanis, amely Addai és Mari²⁵ neve alatt maradt ránk, nem található meg az utolsó vacsora elbeszélése, így hiányoznak belőle az alapítás szavai is. Egészen a legutóbbi évtizedekig a nyugati felfogás úgy tartotta, hogy ekkor történik a kenyér és a bor átlényegülése Krisztus Testévé és Vérévé. A legújabb kutatások azonban már azt bizonyítják, hogy a legősibb eucharisztikus imádságok nem tartalmazták az utolsó vacsora elbeszélését, követke-

zésekppen az alapítás szavait sem. Robert Taft állítja, hogy nincs egyetlen Nicea előtti eucharisztikus imáról sem tudomásunk, amely tartalmazná az alapítás szavait, és számos liturgiatudóssal együtt vallja, hogy a korai eucharisztikus imádságok rövid, önálló áldások és hálaadások voltak, az alapítás elbeszélése nélkül.²⁶ Ezt látjuk például a Didakhé IX. fejezetében is:

„1. Az Eucharisziáról a következőket, így végezzétek: 2. először a kehely fölé: Hálát adunk Néked, Atyánk a Te szolgálóknak, Dávidnak szent szőlőjéért, melyet megismertettél velünk szolgáló, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké! 3. A kenyértörésről pedig a következőképpen: Hálát adunk néked, Atyánk, az életért és tudásért, melyet kinyilatkoztattál nekünk a Te szolgáló, Jézus által. Dicsőség néked mindörökké! 4. Ahogyan e kenyértörések szét voltak szóródva a hegyeken és eggyé váltak összegyűjtve, úgy gyűljön össze egyházad királyságodban a föld határaitól! Mert tiéd a hatalom és dicsőség Jézus Krisztus által mindörökké!”²⁷

A liturgikusok ma már egyre inkább egyetértenek abban, hogy kezdetben nem az alapítás szavai képezték az anaforák magját, hanem azok később kerültek bele az anamnézisbe (*embolizmus*).²⁸ Erről tanúskodik az Addai-Mari anafora, amely az egyik legősibb, éppen ezért is fontos és sajátos. Az alapítási elbeszélés hiánya ellenére annak csirái már felfedezhetők benne, így a *Kezdetleges Anamnézis*:

„És mi is, Urunk, (háromszor) a te egyszerű, gyöngé és nyomorult szolgálóid, akik összegyűltünk és színed előtt állunk, megkaptuk a hagyományon keresztül azt a képmást [példát/mintát], mely tőled való, ezért örvendezünk és dicsőítünk, magasztaljuk, emlékéit üljük, és ünnepejük Urunk, Jézus Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának nagy misztériumát.”

A keleti egyházak törvénykönyve liturgikus előírásainak alkalmazására vonatkozó instrukciója, mely 1996-ban jelent meg, felhívja a figyelmet az ősi keleti anaforák értékeire:

„Az isteni titkok ünneplésében drága kincsként tündöklük az anafora szövege. A keleti anaforák tiszteletreméltó ősiségre nyúlnak vissza. Az egyházak élő emlékezete gyakran az apostoloknak tulajdonítja őket, vagy az ősegyház szentjeinek, vagy más olyan személyeknek, akik fontos szerepet játszottak az egyházak történetében. Az anaforák tartalmazzák a felajánlás aktusát, az Isten dicsőítését, a hálaadást, és az epiklézist, vagyis a Szentlélek lehívását.

21 CIC 844. kán. 1. §, CCEO 671. kán. 1. §.

22 CIC 844. kán. 2. §, CCEO 671. kán. 2. §.

23 CIC 844. kán. 3. §, CCEO 671. kán. 3. §.

24 *Sacramentum Caritatis* 15.

25 Ld. 5. jegyzet.

26 TAFT, R., „*Mass without the Consecration?*” 482-509.

27 VANYÓ L. (szerk.), *Apostoli atyák* (Ókeresztény Írók III.). Budapest, 1988², 97.

28 Vö. DOBOS A., *Szentségtan. A szentségek teológiája keleten és nyugaton*. Jegyzet a hallgatók használatára. Nyíregyháza, 2012, 58-59.

Gondoskodni kell tehát arról, hogy az anaforák kincsestárából merítve, a szűkségnek megfelelően legyen lehetőség választani a különböző egyházakban megtalálható számos anafora-szöveg közül, amelyek pedig ma már nem használatosak, érdemes azokat is visszaállítani. Mivel az anafora a misztagógikus teológia igazi remekműve, érdemes keresni a módját, hogyan lehetne azokat, legalább bizonyos alkalmakkor, hangosan végezni, hogy így a hívek is hallhassák. A lelkipásztorok gondoskodjanak arról, hogy arra a teológiára oktassák a népet, amely ezeket az anaforákat áthatja.²⁹

2.3. Eucharisztia átváltoztatás nélkül?

Hasonló címmel jelentett meg Robert Taft rövid írása, aminek bevezetőjében jelzi, hogy direkt választott ilyen provokatív címet. Egy magasrangú katolikus klerikus ugyanis az Addai-Mari anafora érvényességének elismerése kapcsán zavarodottan kérdezte: „De hát hogyan létezhet szentmise konsekráció nélkül?”

2.3.1. „A konsekráció pillanata”

A kérdés mögött egyértelműen érződik az a nyugati álláspont, amely az alapítás szavaival tulajdonította a konsekráció megtörténtét. A téma megértéséhez nem árt, ha felidézünk, hogy a skolasztika óta éles differencia mutatkozott kelet és nyugat között a konsekráció kérdésében. A középkor előtt nem merült fel a kérdés, és talán mondhatjuk, hogy napjainkra már megoldás is született rá. A közbülső évszázadokban azonban komolyan foglalkoztatta a teológusokat, hogy mikor is van az „átváltoztatás pillanata”, azaz pontosan mikor mondhatjuk a kenyérre és a borra, hogy az Krisztus Teste és Vére.

Nyugaton egyértelműen az alapítás szavaiban látták az átváltoztatás momentumát, míg keleten szinte egyöntetűen az epiklézist, a Szentlélek leesését is a szent színek létesüléséhez szükséges lényegi elemnek tartották. Egyik legtipikusabb példája a keleti felfogásnak Aranyszájú Szent János Liturgiájának epiklézisében található:

[...] *kériünk, könyörgünk, esedezünk, küldd le Szentlekedet reánk s ezen előtted levő ajándékokra!*

És tedd ezt a kenyeret Krisztusod drága testévé,
és ami e kebelben van, Krisztusod drága vérévé,
átváltoztatván a te Szentlekeddel [...]

A nyugati érvelés egyik fő szempontja, hogy míg az alapítás szavaival egyértelműek a szentírási alapjai (Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,19-21; 1Kor 11,23-26), az epiklézis szerepe nem mutatható ki hasonlóképpen a Bibliából. Az egyházatyák (köztük Nagy Szent Bazil³⁰) azonban egyértelműen tanúsítják az eucharisztikus epiklézis ősi gyakorlatát. Aranyszájú Szent János így fogalmaz: „nem a pap az, aki bármit is létrehoz, hanem

a Szentlélek malasztja, amely kiterjesztve és befödve szárnyaival létrehozza e titkos áldozatot”³¹.

A szélsőséges nézeteket felülvizsgálva ma a keleti és nyugati teológusok egyetértenek abban, hogy mind az alapítási elbeszélés az anamnézissel, mind az epiklézis létfontosságú, és hogy az eucharisztikus ima egyetlen egységet képez. Az Egyház titkáról szóló müncheni dokumentumban foglaltak szerint a Szentlélek változtatja át ajándékokat, így valósul meg Krisztus Testének a növekedése. Ilyen értelemben a celebráció teljes egészében egy epiklézis, ami néhány pillanatban erőteljesebben fejeződik ki.³² Az egyház mindig az epiklézis állapotában él.³³

2.3.2. A Birkat ha-mazon: az ősi eucharisztikus imák gyökere

A fentiekben röviden áttekintettük az epiklézis-vita lényegét, de ez önmagában még nem ad választ arra, hogy az alapítás szavaival nélkül érvényes lesz-e az Eucharisztia. Érdemes azonban megvizsgálni a legkorábbi forrásokat az Eucharisztia körül, amelyek közül fentebb már idéztük a Didakhét, ez szintén nem tartalmazza az Eucharisztia kapcsán Krisztus utolsó vacsorán elmondott szavait. Az anaforák kialakulásának eredetét kutatván a liturgiatudósok többnyire egyetértenek abban, hogy az anaforák előzményének a zsidó *Birkat ha-mazon* áldás tekinthető. Ez az asztali áldás az 1. században három részből állt: áldás – hálaadás – könyörgés.

Mindhárom egységet egy rövid, „chatimah” nevű áldás zárt le, azzal a szándékkal, hogy az imádság egyes részei áldásmondássá alakuljanak. Az első rész a teremtésért, a lelki értelemben vett táplálásért és fenntartásért (jóságért, kegyelemért, kedvességért és irgalomért) mondott áldás. A második rész az ígéret földje, a szövetség és a törvény említése után szól az élet testi vonatkozásáról. A harmadik rész arra kéri Istent, hogy könyörüljön Izraelen, és állítsa helyre Jeruzsálemet.³⁴

2.3.3. Didakhé

A Birkat ha-mazon ezen modelljének továbbélését a keresztény hagyományon belül elsőként a Didakhé 9. és 10. fejezetében találjuk meg. Érdekeség, hogy a hagyományos liturgiáktól eltérően itt elsőként a bor fölött történik a hálaadás, és csak ezt követően a kenyér fölött. A bor fölött rövid, egystrófás hálaadás hangzik el:

„Hálát adunk néked, Atyánk a Te szolgádnak, Dávidnak szent szőlőjéért, melyet megismertettél velünk szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké!”
(9,2)

31 *Patrologia Graeca* 50. 459.

32 SZABÓ P., *A keleti egyházak szentségi joga*. Nyíregyháza, 2012, 174.

33 COMMISSION MIXTE INTERNATIONALE POLIR LE DIALOGUE THÉOLOGIQUE ENTRE L'ÉGLISE CATHOLIQUE ROMAINE ET L'ÉGLISE ORTHODOXE: Foi, sacrement et l'unité de l'Église. *Enchiridion oecumenicum* 3 (1987), 777-791.

34 CUMING, G., *The Shape of the Anaphora*. In *Studia Patristica* 20 (1989), 335-336.

29 *Il Padre incomprendibile* 54.

30 *Patrologia Graeca* 32. 188.

A kenyér fölött pedig kétstrófás:

„Hálát adunk néked, Atyánk, az életért és tudásért, melyet kinyilatkoztatál nekünk a Te szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké!

Ahogy e kenyértöredékek szét voltak szóródva a hegyeken és eggyé váltak összegyűjtve, úgy gyűljön össze egyházad királyságodban a föld határaitól! Mert tiéd a hatalom és dicsőség Jézus Krisztus által, mindörökké!” (9,3.4)³⁵

A 10. fejezetben pedig háromstrófás imádság található:

„Szent Atyánk, hálát adunk néked szent nevedért, melynek sátrát szívünkben ütötted fel, a tudásért és hitért és halhatatlanságért, melyet kinyilatkoztatál nekünk a Te szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké!

Mindenható Uralkodónk, ki mindent nevedért teremtettél, ételt és italt adtál az embereknek, hogy élvezzék, nekünk pedig lélek szerinti ételt és italt adtál, és örök életet Szolgád által! Mindenekelőtt azért adunk hálát néked, mert hatalmas vagy! Dicsőség néked mindörökké!

Emlékezzél meg, Uram, egyházaadról, hogy szabadítsd meg őt minden gonosztól és tedd tökéletessé a szeretettedben, és gyűjtsd össze a négy szél irányából a megszentelt országot, amit neki készítettél! Jöjjön a kegyelem, és múljon el e világ! Hozsanna Dávid Istenének! Aki szent, jöjjön, aki nem az, térjen meg! Maranathá! Ámen!” (10,2.3-4.5-6)³⁶

Ez a felépítés több szerző szerint emlékeztet a szintén hármastagozódású Birkat ha-mazonra. Mindazonáltal különbségek is mutatkoznak. A zsidó mintától eltérően a Didakhé mindkét fejezetének mindkét szakasza „hálát adunk”-kal kezdődik. A második (háromstrófás) imádság első szakasza hálaadás a „tudásért és hitért és halhatatlanságért”, a második szakasz hálaadás a lelki ételért és italért, míg a harmadik könyörgés az egyház egybegyűjtéséért. Ez a tartalmi rend nem követi pontosan a Birkat ha-mazon gondolatmenetét. A lelki táplálék átkerült a második strófába, a „jószág, kegyelem, kedvesség és irgalom” motívuma viszont „tudás, hit és halhatatlanság” formájában megmaradt az első részben. Mind a zsidó, mind a keresztény szövegben a második szakasz beszél a testi ételről és életről. Így az eltérések ellenére a két imádság struktúrája azonos jellegű, jöllehet az áldás – hálaadás – könyörgés láncolata helyébe két hálaadás és az azt követő könyörgés került. Hiányzik tehát az áldás, amit minden esetben doxológiával helyettesítettek. Az „áldás” kifejezése ebben az időben már kezdeti kikopni a keresztény szóhasználatból.³⁷

35 VANYÓ L.: (szerk.) *Apostoli atyák* (Ókeresztény Írók III.), Budapest, 1988², 97.

36 Uo. 98.

37 MOSOLYÓ P.: *Az epiklézis és értelmezésének történeti vonatkozásai*, Budapest, 2006, 46-47.

2.3.4. Egyéb tanúságok

A Didakhé mellett érdemes megemlíteni még néhány korai eucharisztikus imádságot, melyek szintén arról tanúskodnak, hogy az alapítás szavai csak később kerültek be a liturgiába. Ilyen például a Szent Polikárp mártíromsága leírásában található,³⁸ a vértanú halála előtt elmondott imája, mely a Didakhéhoz és a Birkat ha-mazonhoz hasonlóan hármastagozódást mutat: a Mindenható Isten dicsőítése – kérés – és doxológia.

Az Addai-Mari anaforával sok hasonlóságot mutató maronita Péter-anafora (Sharar) alapjául is egy háromstrófás alap szolgál, amelyhez később hozzáillesztették az alapítás-elbeszélést, anamnézist és az epiklézist. Az eredeti felépítése a liturgikusok szerint az alábbi hármastagozódást követi: Isten nevének dicsőítése – hálaadás az élet kegyelméért, mely Isten kezéből származik – és kérés.³⁹

A nyugati szír hagyományból megemlíthetjük Jeruzsálemi Szent Kürillosz⁴⁰ és Mopszvesztiai Teodor műsztagogikus katekéziseit,⁴¹ melyek számos szerző szerint szintén azt bizonyítják, hogy kezdetben az Eucharisztia ünneplésének nem volt szerkesztés az alapítás elbeszélése.

Az ősi keleti egyházak tradícióiban: a keleti és nyugati szír hagyományban tehát világos utalásokat láthattunk arra, hogy az eucharisztikus imádság gyökere a kora (zsidó)keresztény időszakra nyúlik vissza, melyben az apostoli hagyomány kialakult. Ez az imádság – melyből a későbbi időszakban a ma ismert anafora kinőtt – egy háromstrófás asztali áldás, melyben az első két strófa összekapcsolódott. Nem tartalmazta még az alapítás szavait, a hozzá tartozó anamnézist és epiklézist. E három elem csupán későbbi kiegészítés, mely meghatározta az anafora végleges formáját.⁴²

2.3.5. Traditio Apostolica

Az első ismert szöveg, melyben explicite megtaláljuk az alapítás elbeszélését a Traditio Apostolica, mely 215 körül keletkezett Róma környékén. A negyedik fejezetben található eucharisztikus imádság ismét strófás szerkezetet mutat. A következőképpen szól:

„Hálát adunk neked, Istenünk, szeretett fiad, Jézus Krisztus által, akit ezekben az utolsó időkben küldtél nekünk, mint szabadítót, megváltót és akaratod hírnökét, aki a te elválaszthatatlan Igéd, aki által mindent teremtettél, akiben kedved telt, akit leküldtél az égből a szűz méhébe, és fogantaték, megtestesült és fiadként nyilatkozott meg, született a Szentlélektől és a Szűztől. Hogy teljesítse

38 VANYÓ L.: (szerk.) *Vértanúakták és szenvedéstörténetek* (Ókeresztény Írók VII.). Budapest, 1984, 50-51.

39 MCGANN, M. E.: *Hymn and Anaphora in Early Christian Liturgy*. In *Ecclesia Orans* 17 (2000), 423.

40 CUTRONE, E. J.: *Cyril's Mystagogical Catecheses and the Evolution of the Jerusalem Anaphora*. In *Orientalia Christiana Periodica* 44 (1978), 58.

41 MAZZA, E.: *La struttura dell'Anafora nelle Catechesi di Teodoro di Mopsuestia*. In *Ephemerides Liturgicae* 102 (1988), 147-183.

42 MOSOLYÓ P.: *Az epiklézis és értelmezésének történeti vonatkozásai*. Budapest, 2006, 52.

akarotodat és szent népet szerezzon néked, kitárta karját a szenvedésben, hogy megszabadítsa a szenvedéstől azokat, akik benned bíznak.

Mikor önként átadta magát a szenvedésre, hogy a halált elpusztítsa és az ördög láncait széttépje, eltiporja a poklot, megvilágosítsa az igazakat, megerősítse a végrendeletet és tanúsítsa a föltámadást, vette a kenyeret, hálát adott neked és ezt mondta: Vegyétek, egyétek, ez az én testem, mely értetek megtöretik.

Ugyanígy (vette) a kelyhet is mondván: Ez az én vérem, mely értetek kiontatik. Mikor ezt teszitek, tegyétek az én emlékezetemre.

Megemlékezzvén tehát haláláról és feltámadásáról, felajánljuk neked a kenyeret és a kelyhet, és hálát adunk, hogy méltónak találtál minket, hogy színed előtt álljunk és szolgáljunk neked.

Kérünk, küldd el Szentlelkedet a szent egyház felajánlott (adományára), adj egységet mindazoknak, akik részesülnek benne. Engedd, hogy elteljenek a Szentlélekkel és megerő-sődjenek az igazság hitében, hogy dicsérjünk és dicsőítsünk téged fiad, Jézus Krisztus által, aki által tiéd a tisztelet és a dicsőség, Atya és Fiú, a Szentlélekkel együtt most és mindörökkön örökké. Amen.⁴³

Ahogy látjuk, a Traditio Apostolica jelen szövegében már megtalálható az alapítás elbeszélése. A legújabb kutatások azonban azt mutatták ki, hogy ezeket a sorokat csak később, a 3. század végén vagy a 4. században illesztették bele a strófás imádságba.⁴⁴ A Didakhétól eltérően itt már úgy találjuk a kenyér és a bor sorrendjét, ahogyan azt a szinoptikusoknál⁴⁵ és a korintusi levélben⁴⁶ megszokhattuk. A liturgikusok úgy gondolják, hogy itt a strófás imádság már nem önmagáért áll a Traditio Apostolica eucharisztikus imádságának középpontjában, hanem azért, hogy az alapítás-elbeszélést és az anamnézist gazdagítsa. Feltűnhet azonban, hogy az alapítási szavak – amelyeket szabadon és nem szó szerint idéz a szöveg – az imádság strófás szerkezetét nem érintették: az elbeszélés a két strófa közé lett beillesztve.

A fő kérdés az, hogy miért illesztették be az alapítás elbeszélését a Traditio Apostolica eredeti szövegébe. A választ a korabeli teológiai kérdések (főként Krisztus istensége) megerősítésében találjuk, amiben határozottan próbáltak a kinyilatkoztatott igazságokra és a kérügmára reflektálni. Éppen ezért arra törekedtek, hogy az apostoli hagyományt és a közösség Eucharisziáját szilárdan rögzítsék, és ezt az apostolok hitében láttak megalapozva, ezt a hitet pedig főként az alapítás elbeszélése jelenítette meg, ahogyan azt a szinoptikus evangéliumok és Szent Pál apostol ránk

43 VANYÓ, L.: (szerk.) *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* (Ókeresztény írók V.), Budapest, 1983, 85-86.

44 Vö. MAZZA, E.: *The Origins of the Eucharistic Prayer*, Collegeville, 1995, 176.

45 Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,19-21.

46 1Kor 11,23-26.

hagyományozták. Ez az elbeszélés adta vissza, amit az Úr az utolsó vacsorán tanítványaival tett és nekik mondott.

Az elmondottak alapján tehát világos, hogy az alapítás-elbeszélés beillesztésének a Traditio Apostolica-ba az volt a célja, hogy a közösség Eucharisziáját Jézus utolsó vacsorájával összekapcsolják.

2.3.6. Következtetés

Talán épp ebben a momentumban – az utolsó vacsorával való kapcsolódásban – ragadható meg az Addai-Mari anafora érvényessége is. A fent elmondottak alapján nagyon is elképzelhető, hogy az Addai-Mari anafora „hiányossága” az alapítás szavaira vonatkozólag csupán az anafora eredeti jellegének megmaradását bizonyítja, úgy, hogy az azt imádkozó közösség közben implicite ugyanolyan fontosnak és jelentőségteljesnek tartotta az utolsó vacsorához való kötődést. Ez a világos szándék több módon is kifejeződik, amint azt a későbbiekben látni foguk.

A fejezet címében megfogalmazott kérdés – „Eucharisztia átváltoztatás nélkül?” – tehát egy félreértett kiindulópontot tükröz. Az alapítás szavai mint láttuk –, nem képezték kezdettől az eucharisztikus imádságok magvát. Ennek ellenére nyilvánvalóan nem tekintjük a Nicea előtti eucharisztikus imákat érvénytelennek, hiszen azokban egyértelműen megjelent a hívő közösség szándéka, hogy Krisztus alapítása szerint vigyék végbe azokat a szent titkokat, amelyet halála és feltámadása előtt meghagyott nekik. Az ősi eucharisztikus imádságok megvilágítják a tény, hogy az Addai-Mari anafora érvényes, és valóban konszekráló jellegű, akkor is, ha nem található meg benne explicite az alapítás szavai.

2.4. A 2001-es vatikáni jegyzék

Mindezeket figyelembe véve, számos előzetes tanácskozás és egyeztetés után a Szent-szék 2001. október 26-án kihirdette az „Útmutató az Eucharisztia kiszolgáltatásához a Káld Egyház és az Asszír Keleti Egyház Között” elnevezésű jegyzéket,⁴⁷ amivel kapcsolatban néhány kiegészítő gyakorlati megjegyzést is tettek.⁴⁸ Ez az Útmutató, aminek jelentőségét korábban hangsúlyoztuk,⁴⁹ az alábbiakat fogalmazza meg:

a) Figyelembe véve az anyaországban élő és a diaszpórába szóródott káld és asszír keresztények nehézségeit, és azt, hogy szentségi életük hagyományaik szerinti megélése komoly akadályokba ütközik, a katolikus egyház és az asszír keleti egyház kétoldalú

47 PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *Guidelines for Admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian Church of the East*. L'Osservatore Romano Weekly Edition in English. 31 October 2001. – ld. 1. sz. melléklet.

48 PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *Admission to the Eucharist in Situations of Pastoral necessity*. L'Osservatore Romano Weekly Edition in English. 14 November 2001. – ld. 2. sz. melléklet.

49 TAFT, R.: „Mass without the Consecration?” 482.

ökumenikus párbeszéde során felmerült az Eucharisztia egymásnak való kiszolgáltatásnak lehetősége és szükségessége.

b) A kérdéskört elsőként a katolikus egyház és az asszír keleti egyház közötti teológiai párbeszéd egyes bizottsága tanulmányozta. Jelen Útmutatót a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsa dolgozta ki, együttműködve a Hittani és a Keleti Kongregációval.

c) Először megfogalmazzák az egymásnak való szentségkiszolgáltatás lelkipásztori szükségességének alapjait. Anélkül, hogy részletesen kitérne rá, a dokumentum általánosan említi, hogy bizonyos földrajzi és társadalmi szituációk miatt, amelyek olykor igen súlyosak és drámaiak, a keleti szír és a káld katolikus krisztushívők elhagyták szülőföldjüket, és Nyugat-Európába, Amerikába, Ausztráliába vagy a skandináv országokba vándoroltak. Egy ilyen kiterjedt diaszpóra – lévén, hogy nincs lehetőség mindenhol papot helyezni azok kisebb létszáma miatt – lelkipásztorilag szükségessé teszi, hogy a káld katolikus és a keleti szír hívek számára a szentségekhez való járulás valamiképpen mégis biztosítva legyen. Az Útmutató itt megjegyzi, hogy a katolikus egyház hivatalos dokumentumaiban találunk speciális szabályozást az ilyen szituációkra, és meg is nevezi a legemblematikusabb helyeket: a CCEO 671. kánonjának 2. és 3. §-át, melyeket fentebb idéztünk, és a II. Ökumenikus Direktórium az ökumenizmus elveinek és szabályainak alkalmazásáról 123. pontját: „*Valahányszor szükséghelyzet megkívánja vagy lelki haszon javasolja – elkerülvén természetesen a tévedés vagy a közöny veszélyét -- minden katolikus, akinek fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlenné vált katolikus paphoz fordulnia, kérheti a bűnbánat, az Eucharisztia és a betegek kenete szentségét egy keleti egyház papjától.*⁵⁰

d) A következő pontban a kérdés ökumenikus megközelítését taglalja a dokumentum. Hangsúlyozza, hogy a II. János Pál pápa és IV. Mar Dinkha pátriárka által 1994-ben aláírt közös krisztológiai nyilatkozat megszüntette a fő dogmatikai különbségeket a katolikus egyház és az asszír keleti egyház között. Ennek következményeként a két egyház közötti ökumenikus közeledés újabb szakaszába lépett. 1996. november 29-én Mar Raphaël Bidawid káld katolikus pátriárka és IV. Mar Dinkha keleti szír pátriárka közös javaslatokból álló listát terjesztettek elő, amelynek látásmódja a teljes egyházi egység helyreállítása felé irányult az ősi keleti szír hagyomány történelmi örökösei között. 1997. augusztus 15-én mindkét egyház szinódusa elfogadta ezt a listát, ami egy közös szinodális dekrétum formájában került kifejezésre. Szinódusuk támogatását élvezve mindkét pátriárka további lépéseket kezdeményezett az egyházi egység helyreállítására. Mind a Keleti Egyházak Kongregációja, mind a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsa támogatta ezt a folyamatot.

e) A következőkben foglalkozik a dokumentum az Addai-Mari anafora legitimitásának kérdésével. Röviden vázolja, hogy egy különleges és ősi anaforáról van szó, mely a legősibb források szerint sem tartalmazza az alapítás elbeszélését. Mivel a katolikus egyházban az alapítás szavai konstitutív szerepet töltenek be az Eucharisziában és így annak érvényességi feltételei, széles és átfogó vizsgálatra volt szükség az Addai-Mari anafora érvényességét illetően. A kérdéskört történeti, liturgikus és teológiai oldalról is megvizsgálván 2001. február 17-én a Hittani Kongregáció az anaforát érvényesnek nyilvánította. A döntést II. János Pál pápa is jóváhagyta.

f) Az Útmutató végül az alábbi három érveléssel támasztja alá az anafora legitimitását: – Addai és Mari anaforája az egyetemes egyház egyik legrégebb eucharisztikus imája, a kezdeti korokból származik. Azzal a szándékkal állították össze és használták, hogy vele az Eucharisziát ünnepeljék, az utolsó vacsorához kapcsoló folytonosságban és az egyház szándékainak megfelelően. Érvényességét hivatalosan soha nem vonták kétségbe, sem keleten, sem a keresztény nyugaton. [Megjegyezhetjük, hogy még pár évtizede is számos tudós azt tartotta, hogy a ránk maradt szövegből valamilyen oknál fogva kimaradt az utolsó vacsora elbeszélése, amely eredetileg benne volt; ezt a véleményt azonban a szakemberek ma már nem vallják.] – A katolikus egyház a keleti asszír egyházat hiteles részegyháznak ismeri el, amely az ortodox hitre és az apostoli folytonosságra épül. Ugyancsak megőrizte a keleti asszír egyház az eucharisztikus hit teljességét Urunk kenyér és bor színe alatti jelenlétét, valamint az Eucharisztia áldozati jellegét illetően. Ezért a keleti asszír egyházban, jóllehet nem él teljes közösségben a katolikus Egyházzal, *igazi szentségek találhatók, főleg pedig megvan az apostoli folytonosság erejében a papság és az Eucharisztia.*⁵¹ – Végül pedig az Eucharisztia szerzésének szavai ténylegesen jelen vannak Addai és Mari anaforájában, nem egy összefüggő és betű szerinti elbeszélés formájában, hanem imádságba foglaltan és elhintve, vagyis egységbe rendezve a megelőző és következő hálaadó, dicsérő és kérő imádságokkal. [Az előző bekezdés tartalmát így is megfogalmazhatjuk: Addai és Mari anaforája betű szerint, papi imádságként nem tartalmazza a szerzés szavait; de virtuálisan tartalmazza, kifejezett utalással az Eucharisztia szerzésére, az utolsó vacsorára, Krisztus testére és vérére és áldozatára, az egyház felajánló magatartására.]⁵²

3. A SZENT KOVÁSZ HAGYOMÁNYA

Amint az a fentiekből kitűnik, a Szent Kovásznak igen komoly jelentősége van az Addai-Mari anafora legitimitásának kérdéskörében. A hagyomány által megjelenített szándék, hogy az adott Liturgiát a krisztusi alapításhoz kapcsolják, más szempontokat is figyelembe véve, valóban érvényessé teszi Addai és Mari anaforáját, ezt az álláspontot a katolikus egyház hivatalosan is vallja. A Malka szentsége a keleti szír egyházban

51 *Unitatis redintegratio* 15.

52 ford. NAGY FERENC SJ.: *Eucharisztikus ökumenizmus Krisztus egyházában*, Távlatok 2003/4. 560-561. A zárójeles megjegyzések ugyanott.

50 KERESZTÉNYEK EGYSÉGÉT ELŐMOZDÍTÓ PÁPAI TANÁCS: *II. Ökumenikus Direktórium az ökumenizmus elveinek és szabályainak alkalmazásáról*. Róma, 1993, 123.

emellett olyan ősiséget hordoz, ami önmagában is gyarapítja a keresztény kelet kincestárát. A következőkben tehát a Szent Kovász hagyományát mutatjuk be, annak történeti és liturgikus vonatkozásaival.

3.1 Malka (ܡܠܟܐ)

A szír nyelvben a 'malka' szó szerint 'Királyt' jelent. Ahogy máshol is, kezdetektől használták Jézus Krisztusra számos egyéb titulus mellett a Király elnevezést. Szakemberek véleménye szerint azért applikálhatták ezt a címet később a Szent Kovászra is, mert éppen ezen egyházak hívei nem éltek soha keresztény uralkodó alatt, így egyetlen Királyuk maga az Úr maradt, akit méltón és illően tiszteltek a Szent Kovászban.

3.2. Mennyiben kovász?

A keleti szír egyház a keleti hagyományoknak megfelelően kovászos kenyeret használ az Eucharisztiahoz. Ez a kenyér „kerek alakú, 5-5^{1/2} cm átmérőjű, 1-1^{1/2} cm magas, rajta pedig kereszt alakú pecsétet találhatók.”⁵³ A keleti szír egyházban ehhez adják hozzá a Malkát, ami az Eucharisztiajuk érvényességi feltétele. „*A pap kötelezve van arra, hogy elkészítse az eucharisztikus kenyeret a Szent Liturgiára, és hogy abhoz hozzáadja az egyszerű kovászon túl a Szent Kovászt is*”⁵⁴ – látjuk majd lentebb, Yohanan bar Abgareh pátriárka kánonjában. Fontos leszögeznünk, hogy a Szent Kovász név félrevezető, hiszen azt várnánk, hogy van benne olyan összetevő, ami a tészta kelesztéséért felelős. A neve ellenére azonban ilyen alkotóelem nincs benne. A Malkát évente megújítják nagycsütörtökön, e szertartás rubrikái írják elő az összetevőit is: „2/3 tiszta búzaliszt, 1/3 apróra morzsolt tiszta só, egy kis olívaolaj, valamint 3 csepp tiszta víz.”⁵⁵ A Szent Kovász elnevezés tehát nem a tésztát megkelesztő anyagról kapta a nevét (a Szentírásban is erre találunk inkább utalást a mennyek országára vonatkozólag, pl. Mt 13,33), hanem az eredetre vonatkozik.⁵⁶ Hasonlattal élve: ahogyan Krisztus áldozata megkelesztette az Egyházat, úgy a Szent Kovász minden eucharisztikus kenyérben az áldozatot és a megváltás művét keleszti újra életre.

3.3. Szentségek a keleti szír egyházban

3.3.1. Raza

A szír hagyomány szentségfelfogása megértéséhez fontos tisztáznunk, hogy a szó-

használatuk a szentségekre vonatkozólag a keleti hagyományt tükrözi. A *raza* kifejezés ugyanis, amit a szentségekre használnak, sokkal közelebb áll a görög *μυστήριον* (*mysterion*) fogalomhoz, mint a latin *sacramentum*-hoz. Terminológiai vizsgálata során Henri de Lubac azt mutatta be, hogy a lényeges különbséget a szóhasználatban érhetjük nyomon: keleten a misztérium kifejezéshez olyan igéket társítanak, mint „teljesít”, „ünnepel”, „végbevisz”, „felajánl”, míg nyugaton a szakramentumot inkább a dologra értik, mintsem a cselekményre. Így a szentségeket „magukhoz veszik”, „kiszolgáltatják”, „őrzik” stb.⁵⁷

A *raza* valamilyen elrejtett jelöl, az isteni kegyelem láthatatlan megnyilvánulását. Tudván, hogy a Nyugaton is csak a Trentói Zsinaton (16. század) lett véglegesen kimondva a szentségek hetes száma, nem meglepő, hogy a keleti szír egyházban, ahol nem is került elő a kérdés nagyobb gyűlésen, eltérő felsorolásokat találunk az egyház szentségeiről. II. Timóteus katolikosz⁵⁸ (+1328) például hét szentséget sorol fel híres művében,⁵⁹ ezek között nem szerepel a Szent Kovász, megtaláljuk viszont az oltárszentelést, a szerzetesi fogadalmat és a temetést is.

3.3.2. Mar 'Abdišo'

Mar 'Abdišo', Nisibis (a mai Nuszajbin) és az örmények metropolitája (+1318) fő művében, a *Liber Marganithae*-ben⁶⁰ felsorolja az egyházukban meglévő hét szentséget, ezek közül öt a katolikus egyházban is a szentségek közé számíttatik.⁶¹ A keleti szír egyházban – folytatja – ezekhez hozzáteszik a Szent Kovász és a Kereszt Jele szentségeket. A listájukból hiányzik a betegek kenete, valamint a házasság szentsége; ehhez hozzáfűzi a metropolita, hogy azokban az egyházakban, ahol a Szent Kovász mint szentség nincs jelen, ott a házasság is a szentségek között található.

Különös, hogy a fent említett két szerző milyen eltérő álláspontot képvisel e kérdésben, főként, ha figyelembe vesszük, hogy kortársak voltak, és hierarchikus alá-fölé rendeltségi viszony volt közöttük. Az eltérés oka – mint már említettük – a szentségek keleti felfogásában, és a hetes szám túlzottan restriktív értelmezésének elvetésében keresendő. A keleti szír egyház jelenlegi szentségtana Mar 'Abdišo' álláspontját köve-

57 DOBOS: *Szentségtan*. 7-8.

58 Az antiochiai pátriárka tisztelte meg a szeleukia-ktesziphoni perzsa (nesztoriánus) egyház püspökét a katolikosz címmel, s ruházta föl általános helynöki joghatósággal. Amikor a bizánci-perzsa ellentétek következtében a nesztoriánusok önállósultak, a pátriárkával egyenrangú katolikoszt állítottak (ld. Magyar Katolikus Lexikon).

59 TIMOTHY II.: *Book of the Seven Causes of the Church Sacraments*. (Vatican Siriaticus Manuscript 151.: Vatican Apostolic Library) 6-7.

60 SHIMUN, MAR ESHAI (editor & English translator): *The Book of Marganitha (The Pearl). On the Truth of Christianity: Written by Mar O'Dishoo Metropolitan of Suma (Nisibin) and Armenia*. Together with several pertinent passages quoted from the various Church Fathers; a successive list of the patriarchs of the East; and an index of Biblical and ecclesiastical writings. Trichur 1965, 46. – ld. 3. sz. melléklet.

61 Azaz a Kereszttség, Bérmlás, Eucharisztia, Bűnbocsánat, Egyházi rend.

53 WOOLLEY, R.: *The Bread of the Eucharist*. Milwaukee, 1913, 58-59.

54 KELAITA, J. (ed.): *The Liturgy of the Church of the East*. Mosul, 1928, 213.

55 WOOLLEY: *The Bread*. 66-67.

56 ROYEL, A.: *The Sacrament of the Holy Leaven (Malka) in the Assyrian Church of the East*. In GIRAUDO, C. (ed.): *The Anaphoral Genesis of the Institution Narrative in the Light of the Anaphora of Addai and Mari*, Acts of the International Liturgy Congress, Rome 25-26 October 2011, OCA 295, Edizioni „Orientalia Christiana” & Lilamé, Rome, 2013, 367.

ti, de az elmúlt két évtizedben sokan vizsgálták a hagyományaik és a szentségtanuk gyökereit, hogy mélyebben megértsék azokat, és nyitottabban álljanak az ökumenikus párbeszédhez.

3.3.3. Katolikus – Ortodox konzultáció a szentségekről

A Pro Oriente által szervezett „5. nem-hivatalos konzultáció a szír hagyományon belüli dialógusról” elnevezésű konferencia negyedik és ötödik munkaszakaszában, 2002. február 28-án vizsgálták a Szent Kovász és a Kereszt Jele szentségek hagyományát az asszír egyházban. Mar Bawai Soro, a keleti szír egyház püspöke⁶² tartotta a Szent Kovászról szóló előadást, amit hosszú és izgalmas diskusszió követett. Mar Bawai hangsúlyozta a Malka jelentőségét a keleti szír hagyományban, és arra emlékeztetett, hogy a szentségtanban fontosabb, hogy a *valóságokat* tartsuk szem előtt, és ne korlátozzuk a misztériumokat dolgokra és számokra. Felfogása az ősi keleti hagyományt tükrözi.

Előadására reagálva Louis Sako, a jelenlegi káld katolikus pátriárka megjegyezte, hogy a keleti szír egyház ma már könnyen elfogadhatja, hogy a Malka nem egy különálló szentség, hanem fontos része az Eucharisztia bemutatásának. Hozzátette, hogy ezzel sem a Szent Kovász igen dicső hagyománya, sem az abban kifejeződő teológiai jelentés nem csorbulna. Megállapítását azért tartotta fontosnak, mert az ökumenikus mozgalom szempontjából – mint kiemelte – sokkal fontosabb, hogy a szentségtanban az Egyház hitének kifejeződését keressük, semmint hogy a különböző hagyományok és gyakorlatok történelmi rekonstrukcióját próbáljuk elvégezni.⁶³

3.4. A Malka eredete

3.4.1. Yohanan bar Abgareh

A szakemberek egyhangú véleménye alapján a jelenleg fellelhető szövegtekstünk közül a legrégebbi, melyben a Malka említést nyer, Yohanan bar Abgareh pátriárka (+905) törvénykönyve, mely Joseph Kelaita által maradt ránk.⁶⁴ Két kánon vonatkozik a Szent Kovászra. A 11. kánon és a 13. kánon:

„Tilos a papnak egy nem keresztény számára elkészíteni az eucharisztikus kenyeret, illetve egy ilyen személynek átadni a Szent Kovászt, nehogy annak szentsége megsérüljön.”⁶⁵

62 Azóta Mar Bawai Soro a keleti szír egyházban betöltött 20 év püspöki szolgálat után, 2005-ben teljes közösségre lépett XVI. Benedek pápával. Vele tartott egyházmegye papsága és több mint ezer híve.

63 SAKO, L.: *Reply to the Paper of Mar Bawai Soro on Holy Leaven*, In Syriac Dialogue - Fifth Non-official Consultation on Dialogue within the Syriac Tradition, Wien, 2003, 117.

64 KELAITA, J. (ed.): *The Liturgy of the Church of the East*, Mosul, 1928.

65 KELAITA: *The Liturgy*, 211.

„A pap kötelezve van arra, hogy elkészítse az eucharisztikus kenyeret a Szent Liturgiára, és hogy abhoz hozzáadja az egyszerű kovászon túl a Szent Kovászt is.”⁶⁶

Érdekes distinkciót találunk az utóbbi kánonban: a Szent Kovászt megkülönbözteti az egyszerű kovásztól. A mai napig sem tudják, vajon egy helyi szokás volt-e a Malka használata a 10. századi Szeleukia-Ktesziphon patriarkátusi területén, és innen terjedt el a hagyomány, vagy éppen fordítva. Esetleg új hagyomány volt, melyet Abgareh pátriárka vezetett be?

3.4.2. Pseudo-Gewargis

Fontos tanulással szolgál például Pseudo-Gewargis kommentárja a Szent Liturgiáról, mely a 10. század közepéről maradt ránk ugyanarról a vidékről: ebben ugyanis a szerző fenntartja azt a véleményét, hogy a korábbi keleti atyák (köztük III Mar lsho'Yahb – 7. század) egyszer sem említették a Szent Kovászt. Ehhez hasonló érvek mindhárom lehetőség mellett találhatók.⁶⁷

3.4.3. Shlemon d-Bashra

Az mindenképp látható, hogy nagyon kevés forrással rendelkezünk a Malka hagyományát illetően. Eredetének első leírása Shlemon d-Bashra „Diburita” című művében található, mely a 13. században íródott, és a következőképpen szól:

„Némelyek úgy tartják, hogy amikor Urunk megtörte testét tanítványainak az emeleti teremben, János, Zebedeus fia elrejtett egy darabot a saját adagjából, és rejtgette azt, amíg Urunk fel nem támadt halottaiból. És amikor Urunk megjelent apostolainak, köztük Tamásnak, akkor azt mondta az Úr Tamásnak: »Nyújtsd ide az ujjadat és nézd kezemet! Nyújtsd ki a kezedet és tedd oldalamba! S ne légy hitetlen, hanem hívő!« Akkor Tamás odatette ujját az Úr oldalába, és az a lándzsa nyomán nyugodott; a tanítványok pedig látták a lándzsa és szögek okozta sebekből kifolyó vért. Ekkor János fogta az átváltoztatott kenyérdarabot, és letörölte vele a kiömlő vért; és a Keletiek, Mar Addai és Mar Mari vették azt a darabot, és megszentelték vele ezt a kovásztalan kenyeret, amelyet közöttünk hagytak.”⁶⁸

66 KELAITA: *The Liturgy*, 213.

67 A téma bővebb áttekintéséhez ld. SORO, B.: *The Sacrament of the Holy Leaven 'Malka' in the Church of the East*. In Syriac Dialogue - Fifth Non-official Consultation on Dialogue within the Syriac Tradition. Wien, 2003, 90-96.

68 BUDGE W. (ed.): *Diburita or „The Book of the Bee” by Shlemon of d'Basra*. Oxford, 1885, 102.

3.4.4. Yohanan bar Zo'bee

Egy évszázaddal később Yohanan bar Zo'bee már egy jóval összetettebb beszámolót nyújt a Szent Kovász eredetéről:

„Két szentséget vallok a Szent Egyházban: az egyik a Keresztség, a másik a Test és Vér szentsége. E kettőnek az alapítása a mi Urunk testéből származik, és illő, hogy kifejtsem azokat egyházunk fiainak épülésére. Péter apostol számolt be ezekről, ezért kötelezve vagyok, hogy bárminemű módosítás nélkül adjam tovább őket. Amikor János megkeresztelte a mi Üdvözítőnket a Jordán folyóban, akkor meglátta dicsőségét, vagyis Istenségét és emberségét, és megértette, hogy nem saját maga miatt keresztelkedik meg, hanem azért, hogy példát adjon nekünk, és mi is mindnyájan megkeresztelkedjünk, ahogy ő. Az áldott János pedig könyörületesen arra indított, hogy tegyen el Krisztus kereszteléséből némi kovászt számunkra. Így tehát, amikor az Úr feljött a vízből, és még csöpögtek róla a vízcseppek, János odalépett Urunkhoz, és összegyűjtötte ezeket a cseppeket egy üvegcsébe; amikor pedig vértanúságának napja elérkezett, rábízta az üvegcsét tanítványára, és megparancsolta neki, hogy nagy gonddal őrizze azt meg, amíg el nem érkezik az idő, amikor szükség lesz rá. János, Zebedeus fia volt ez a tanítványa, akiről tudta, hogy Jézus követője lesz. Így is történt, keresztelése után Urunk meghívta Jánost, és szeretett tanítványává tette. Amikor pedig elközelgett az órája, hogy küldetését beteljesítse, és közel volt szenvedése és halála, a péntek előtti napon, amikor elköltötte a Pászkát tanítványaival, mindegyiküknek adott egy kenyeret; Jánosnak azonban kettőt adott, és meghagyta neki, hogy az egyiket egye meg, a másikat pedig őrizze meg, hogy az kovászul szolgáljon, megőriztetvén az Egyházban, örök emlékezetben. Mindezek után, amikor Jézust megragadták a zsidók, a tanítványok elrejtőztek félelmükben, és János volt az egyedüli, aki ott maradt. Amikor pedig a tolvajok között gyalázatosan keresztre feszítették az Urat, János volt egyedül jelen, arra ítéltetve, hogy lássa, mi lesz a sorsa. Ezután a főpap elrendelte, hogy a keresztre feszítetteket vegyék le a keresztről, és törjék meg lábaikat, hogy amennyiben még életben lennének, haljanak meg azon nyomban. El is mentek a katonák, és megtörték a lábszárát az egyiknek is, a másiknak is, akít vele együtt fölfeszítettek. Amikor azonban Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt. Ezért nem törték meg a lábszárát, hanem az egyik katona oldalába dőfte a lándzsáját. Nyomban vér és víz folyt belőle, melynek János volt a tanúja. Ez a vér a Test és a Vér szentségének záloga az Egyházban, a víz pedig az újjászületés záloga a hívőkben. János volt az egyetlen, aki látta a vizet és a vért különválni, és tanúságot tett róla, hogy mi is higgyünk általa. Kijelenti, hogy látta a vizet és a vért összevegyületlenül, és nem öntötte őket össze, hanem külön-külön fogta fel. A vért arra a kenyérre tette, melyet megőrzött a pászkalakomáról, a vizet pedig abba az edénybe, amelyet Keresztelő János hagyott rá. Így tehát testének valódi vére keveredett össze a kenyérrel, melyet testének nevezett; az oldalából kifolyó víz pedig a kereszteléséről származó vízzel vegyült össze. Miután feltámadt a sírból, felment Atyja dicsőségébe, és elküldte a Szentlelket

tanítványaira, hogy bölcsességgel töltsse el őket, azután megparancsolta nekik, hogy hagyják rá Egyházára ugyanazt a kovászt, mely testéből vétetett, hogy az testének és keresztségének szentségévé legyen. Amikor pedig az apostolok elindultak a népeknek hirdetni az evangéliumot, elosztották maguk között ezt a kovászt, és fogták a kenet olaját, összekeverték az edényben lévő vízzel, és azt is elosztották maguk között, hogy kovásszá legyen a kereszteléshez. A kenyeret, amelyet János kapott, utána pedig összevegyített a Jézus oldalából kiömlő vérral, porrá morzsolták, liszttel és sóval keverték össze, majd elosztották maguk között, minden adagot külön edénybe helyezvén, hogy Krisztus Teste és Vére kovászaként szolgáljanak az Egyházban.”⁶⁹

3.5. A Malka szimbolikája

Vertikálisan. Jóllehet az Addai és Mari nevéhez kötődő anaforában nem találjuk meg az alapítás elbeszélést, a Szent Kovász kötelező hozzáadása minden egyes eucharisztikus kenyérhez egyértelműen kifejezi a szándékot, hogy összekapcsolják az aktuális Eucharisziát az „emeleti teremben”, az utolsó vacsorán történetekkel. Ahogyan a latin kánonjog érvénytelennek tekinti az alapítás elbeszélése nélküli római szentmisét, úgy a szír kánonjog is érvényességi feltételnek tartja a Szent Kovász használatát. A szavak helyét a szimbólumok veszik át náluk. Egyértelmű szándékuk, hogy vertikálisan kötődjenek az utolsó vacsorához, annak emlékét mintegy folyamatosságban megtartván a Malka által.

3.5.1. Horizontálisan

Talán Indiában fejeződik ki ma leginkább ez a szempont.⁷⁰ Ott ugyanis megőrizte a keleti szír egyház azt a szokást, hogy nagycsütörtökön a hierarcha a joghatóságába tartozó összes áldozópap jelenlétében végzi a Malka évente történő megújítását. A szertartás után minden pap hazavisz egy darabot a megújított Kovászból, hogy egy éven keresztül annak felhasználásával készítse el az eucharisztikus kenyeret a Szent Liturgiára. A horizontális jelentőség abban fejeződik ki, hogy ezáltal még inkább láthatóvá válik a Krisztus szerint rendelt egység a paptársak között, az engedelmesség és egység a főpásztorral.

3.6. A Malka megújítása (Takhsā d-Sūba'thā)

Lady Elisabeth Drower, a prominens antropológusnő Közel-Keleten tett zarándokútja során beszámol tapasztalatairól, amiket 1944-ben szerzett, amikor részt vett a

69 BADGER, G. (ed.): *The Nestorians and Their Rituals*, vol. 11., London, 1853, 151-153.

70 ROYEL, A.: *The Sacrament of the Holy Leaven (Malka) in the Assyrian Church of the East*, In GIRAUDO, C. (ed.), *The Anaphoral Genesis of the Institution Narrative in the Light of the Anaphora of Addai and Mari*, Acts of the International Liturgy Congress, Rome 25-26 October 2011, OCA 295, Edizioni "Orientalia Christiana" & Lillamé, Rome, 2013, 380.

Malka megújításának szertartásán.⁷¹ Leírása elég pontos, most mégis R. M. Woolley és Mar Bawai Soro szertartás-leírását használjuk.

A Szent Kovász megújításának szertartása:⁷² Miatyánk, Imák, Himnuszok, Zsoltárok, Papi ima: „Dicsőség Néked, Ó Leghatalmasabb, ki alászállottál...” Ekténia, 84. zsoltár, Háromszorszent, Papi ima: „Uram, ki megerősítettél engem...” Térdelő papi ima: „Uram, Seregek Ura...” Apostoli kánon, Ének az összetevők felett, „Emeljük fel szívünket”, Papi ima: „Áldd meg és szenteld meg ezen anyagokat...”, Szent, Szent, Szent... Záró ima (epiklézis): „A Te nevedben, ó Mindenható Atya...” A pap a Kereszt Jelével megáldja az összetevőket, Az oltárról elhozván a Szent Kovászt, megáldja vele az összetevőket a következő szavakkal: „*Megáldatik és megszenteltetik ez a gyarló anyag ezen Szent Kovással, az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Amen.*”

4. ÖSSZEGZÉS

A keleti szír egyház egyik – mai napig is használatban lévő – anaforája, amelyet hagyományuk Addai és Mari apostoloknak tulajdonít –, tiszteletre méltó ősiségre nyúlik vissza. A liturgiatudósok egyöntetű véleménye szerint az egyik legősibb anafora az imént említett.

A katolikus szentségtan szempontjából azonban felmerültek bizonyos kérdések ennek az anaforának a legitimitásával kapcsolatban: tudniillik nem tartalmazza az utolsó vacsora elbeszélését, és így az alapítás szavait sem („Vegyétek és egyétek... Igyatok ebből mindnyájan...”), ezek a hagyományos katolikus felfogás szerint az Eucharisztia bemutatásának érvényességi feltételei. A diaszpóra és a Közel-Kelet nehézségei lelkipásztori szempontból egyre sürgősebbé tették az interkommunió lehetőségének megvártatását. Az Addai-Mari anafora legitimitása mellett felhozott érvek között ott találunk egy olyan szempontot, ami sajátos módon fejezi ki a kapcsolatot az utolsó vacsorával, szavak helyett szimbólum által jelenítvén meg az ott történeteket.

A keleti szír egyházban egyedülálló jelenségként van meg a Szent Kovász, más néven Malka (a Király) hagyománya. Mar 'Abdišo', Nisibis (a mai Nuszajbin) és az örmények metropolitája (+1318) fő művében, a *Liber Marganithae*-ben⁷³ felsorolja az egyházukban meglévő hét szentséget, ezek közül öt a katolikus egyházban is a szent-

ségek közé számítottak.⁷⁴ A keleti szír egyházban – folytatja – ezekhez hozzáveszik a Szent Kovász és a Kereszt Jele szentségeket. A Szent Kovász eredete elég homályos, és többféle teória létezik e szokás kialakulására, amelyet a tradíciójuk egészen az utolsó vacsoráig vezet vissza. Az „emeleti teremben” történt eseményekkel való szoros kapcsolat hangsúlyozása aktuálissá vált az elmúlt évtizedekben, amikor keresték a nehéz lelkipásztori helyzetben lévő keleti szír és káld katolikus egyházak közötti interkommunió lehetőségi feltételeit.

Számos előzetes tanácskozás után a Szentszék 2001-ben kihirdette az „*Útmutató az Eucharisztia kiszolgáltatásához a Káld Egyház és az Asszír Keleti Egyház Között*” elnevezésű jegyzéket,⁷⁵ amelyet 2003-ban Robert Taft, a neves jezsuita liturgikus a „*II. Vatikáni Zsinat óta megjelent legjelentősebb tanítóhivatali dokumentumnak*” nevezett.⁷⁶ Taft határozottan érvel a jegyzék mellett, és argumentumai között szerepelteti a Malka hagyományát, amiben kifejeződik a szoros kapcsolat az utolsó vacsorával, és ez a tény – más szempontokat is figyelembe véve – katolikus szempontból is legitimmé teszi a kérdéses Addai-Mari anaforát, annak ellenére, hogy abban nem szerepelnek az alapítás szavai. A Szent Kovász jelentősége a vertikális aspektuson kívül (ti. az utolsó vacsorához való kötődés) horizontális szempontból is kitűnik, hiszen a Malka évenkénti megújítása – amelyet a hierarcha végez, majd kiosztja a darabokat a papoknak, hogy mindenki a saját részével tudja elkészíteni az év során az eucharisztikus kenyeret –, kifejezi a püspök és papjainak egységét Krisztusban. A Malka hagyománya tehát – bár szentség-jellegéről megoszlanak a vélemények – igen nagy becsben tartott, fontos szokása a keleti szír egyháznak, ami egyedülálló kincsként ragyog a keleti eucharisztikus miliőben.

„*Az oltár egy olyan asztal, amelyhez a mennyei Atya hív meg minket. A megváltás nyomán Isten fiaivá és leányaivá váltunk, és az ő háza fogad be minket. A szent oltár körül asztaltársai leszünk. Az Atya kezéből itt kapjuk meg a mennyei kenyeret, azaz az Igazság igéjét és a minden elképzelést felülmúló ajándékát, emberré lett Fiát, az élő Krisztust (vö. Jn 6). Amit kapunk, az étellel teli valóság és egyben érzékelhető Igazság, Élet és Személy, egyszerűen ajándék.*”

Romano Guardini (1885-1968)

71 DROWER E.: *Water into Wine. A Study of Ritual Idiom in the Middle East*, London, 1956, 58-59.

72 SORO, B.: *The Sacrament of the Holy Leaven 'Malka' in the Church of the East*, In Syriac Dialogue – Fifth Non-official Consultation on Dialogue within the Syriac Tradition. Wien, 2003, 100.

73 SHIMUN, MAR ESHAI (editor & English translator): *The Book of Marganitha (The Pearl). On the Truth of Christianity: Written by Mar O'Disbo Metropolitan of Suwa (Nisibin) and Armenia*. Together with several pertinent passages quoted from the various Church Fathers; a successive list of the patriarchs of the East; and an index of Biblical and ecclesiastical writings. Trichur 1965, 46. Ld. 3. sz. melléklet.

74 Azaz a Keresztség, Bértálás, Eucharisztia, Bűnbocsánat, Egyházi rend.

75 PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY: *Guidelines for Admission to the Eucharist between the Chaldean Church and the Assyrian Church of the East*, L'Osservatore Romano Weekly Edition in English, 31 October 2001. – ld. 1. sz. melléklet.

76 TAFT, R.: „*Mass without the Consecration?*” The Historic Agreement on the Eucharist between the Catholic Church and the Assyrian Church of the East Promulgated 26 October 2001.” In *Worship*, 77, no. 6 (November 2003), 482.

A Kongresszusra készülünk

A SZERZŐRŐL: a *Praeconia* folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Az egri Hittudományi Főiskola rektora. Dogmatika és liturgika professzor, a PPKE Hittudományi Karán habilitált egyetemi magántanár. 2014-től a Pápai Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja. Pápai prelátus, kanonok. A Stephanus díjat 2012-ben kapta meg, a Fraknói Vilmos kitüntetést 2017-ben. A budapesti NEK Teológiai Bizottságának az elnöke. Sok cikke és könyve ismert. Legutolsó tanulmánya a 2018/2-es számunkban jelent meg szintén az eucharisztikus kongresszusok témájában, a tanítóhivatali megnyilatkozásokról. (rektor@eghf.hu).

A médiának köszönhetően még a kevésbé vallásos honfitársaink is tudják, hogy 2020 szeptemberében Budapesten lesz az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus. Ferenc pápa ezt a döntését személyesen jelentette be videóüzenetében 2016. január 31-én, a Fülöp-szigeteken, a legutóbbi kongresszust lezáró szentmisén. Nekünk, magyar katolikusoknak ismét megadatik tehát, hogy 1938 után újra megrendezhetjük az Egyház e kimagasló eseményét. Annak idején a 34. világgongresszus a két világháború közötti Magyarország legnagyobb egyházi és társadalmi eseménye volt, és lelkileg megerősítette az embereket a II. világháború árnyékában. Márai Sándor naplójában ezt jegyezte fel abban az időben: „a gyűlölködésben átszótt Európában Magyarország lett a béke szigete, ahol felcsillant a megértés és a szeretet reménye”. A helyszín ugyanaz, a történelmi és társadalmi körülmények azonban merőben mások, mint 82 évvel korábban. Ezt hangsúlyozza a kongresszus alapidokumentumának (*testo base*) bevezetője is, amely a külföldi zarándokok számára röviden bemutatja Magyarországot és a Magyar Katolikus Egyházat.¹ A kongresszus meghívás és lehetőség számunkra, hogy hitünkben megerősödjünk, és megosszuk a körülöttünk élőkkel reményünket, amelyet erősít az Eucharisztia, keresztény életünk egyik legfontosabb forrása.

A következőkben összefoglaljuk, hogy jelenleg hol tartunk a 2020. szeptember 13. és 20. között megrendezendő eseménysorra való előkészületekben, és melyek lesznek a kongresszus legfőbb programjai.

1. TÁVOLABBI ELŐKÉSZÜLET

A távolabbi előkészület már négy évvel ezelőtt megkezdődött egy fontos eseménnyel: 2016. május 26-án Budapestre érkezett Piero Marini érsek, a Nemzetközi Eucharisztikus

titikus Kongresszusok Pápai Bizottságának az elnöke és titkára, P. Vittore Boccardi. A szentszéki küldöttség elmondta a kongresszussal kapcsolatos elvárásait, és átadta azt a foratókönyvet, amely hónapokra lebontva megfogalmazza az előkészülettel kapcsolatos teendőket.²

2016 júniusában Erdő Péter bíboros, a kongresszus fővédnöke és elnöke létrehozta a budapesti előkészítő hivatalt, amelynek hivatalos neve: Általános Titkárság (*Segretaria Generale*).³ A vezetője Fábry Kornél kaposvári egyházmegyes pap lett. Ő irányítja és koordinálja a különböző bizottságok munkáját és tartja a kapcsolatot a római pápai bizottság munkatársaival.⁴ A kongresszus elnöke nyolc bizottságot hozott létre.

- Püspökkari Bizottság (tagjai: a püspöki kar állandó tanácsa; valamint Palánki Ferenc és Székely János püspökök)
- Nemzeti Eucharisztikus Bizottság (tagjai: az egyházmegyék 1-1 képviselője)
- Teológiai Bizottság (8 tagja a különböző teológiai disciplinákat képviseli)
- Lelkipásztori Előkészítő Bizottság
- Gazdasági Bizottság
- Média Bizottság
- Művészeti Bizottság (*Ars sacra, Musica sacra*)
- Társadalmi Bizottság (tagjai az államfő és a budapesti főpolgármester mellett a társadalmi és a tudományos élet jeles katolikus képviselői).

2017. szeptember 12-én Erdő Péter bíboros megáldotta a NEK Titkárság székházát (Budapest, Vörösmarty u. 40.), ami az egyes bizottságok és a sokirányú szervezési feladatok központjaként működik.

A nyolc bizottság közül elsőként jött létre a Teológiai Bizottság. Elnöke Dolhai Lajos, az Egri Hittudományi Főiskola dogmatikatanára lett. 2016. október 4-én kapták meg kinevezésüket a bizottság tagjai: Deák Viktória Hedvig OP, Csépanyi Gábor, Farkas László, Ivancsó István, Kocsis Imre, Kovács Zoltán és Puskás Attila.

A bizottság első feladata a kongresszus témájának és jelszavának meghatározása volt. Három javaslatot kellett – megfelelő indoklással – Rómába küldenie.⁵ Ezek közül a döntéshozó vatikáni bizottság elnöksége 2017. március 17-én kiválasztott egy jelszót, és felterjesztette a Szentatyának jóváhagyás céljából. A hivatalos végső döntést Ferenc pápa hozta meg. 2017. április 21-én tudtuk meg, hogy a budapesti Eucharisztikus Kongresszus jelszava a következő lesz: „Minden forrásom belőled fakad” (Zsolt

² A szervezet történetéről, feladatáról ld. www.congressiueucaristici.va

³ Magyar hivatalos elnevezése: Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Titkársága (röv. NEK Titkárság).

⁴ 2019-től a NEK titkárság vezetője Mohos Gábor segédpüspök, főtítkára pedig Fábry Kornél atya.

⁵ A három jelszó a következő volt: 2. Minden forrásom belőled fakad, 2. Hálát adva áldást mondott, megtörte, majd tanítványainak adta, 3. Maradj velünk, mert esteledik.

¹ Vö. „Minden forrásom belőled fakad.” *Az Eucharisztia a keresztény élet és az Egyház küldetésének forrása. Teológiai és lelkipásztori megfontolások az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készülve (szerk. NEK Teológiai Bizottsága, Szent István Társulat, Budapest, 2019, 7-11.*

87,7).⁶

Második feladata az volt, hogy készítsen egy dokumentumot, amiben kifejti a kongresszus jelszavát és alap gondolatát. A bizottság – többszöri átdolgozás után – 2017. november 15-i ülésén jóváhagyta azt a szöveget, amelyet olasz nyelvre fordítva 2018. január 2-án Rómába küldtünk. 2018. március 15-én Erdő Péter bíboros és a Teológiai Bizottság elnöke a Nemzetközi Eucharisztikus Pápai Bizottság elnökségi ülésén (*Consiglio di presidenza*) a jelenlévő tagoknak bemutatta a dokumentumot. A szóbeli és írásbeli megjegyzések és javaslatok alapján a Teológiai Bizottság 2018. június 6-i ülésén módosította a dokumentumot. A javított olasz nyelvű szöveget a pápai bizottság 2018. június 14-én véglegesen jóváhagyta.⁷

A kongresszusra készülve fontos feladat az Eucharisztia gazdag valóságát tudományos szinten is tárgyalni. Ezért kell a bizottságnak országos és nemzetközi teológiai kongresszusokat szervezni az Eucharisztia teológiájáról. Ebben az összefüggésben 2017. november 8-án és 9-én, több mint 200 pap részvételével országos eucharisztikus papi rekollektió volt Esztergomban. 2018. november 27. és 29. között ugyanitt nemzetközi és ökumenikus jellegű konferencia volt az Eucharisziáról. Nemcsak katolikus, hanem ortodox és protestáns teológusok is tartottak előadásokat. Sőt zsidó rabbik is beszéltek a széder estéről, annak régi és mai formájáról, ami szintén segíthet az Eucharisztia jobb megértésében. 2019. november 26-28-án pedig Eucharisztikus Pasztorális Konferencia volt, amelyen pasztorálteológusok és gyakorló lelkipásztorok tartottak előadásokat a felkészülés jegyében.

A kongresszust megelőző napokban (2020. szeptember 10-től 12-ig) pedig nemzetközi teológiai konferenciát kell szerveznünk; ez kifejezetten a kongresszus alap gondolatával foglalkozik majd. Ezen a szimpóziumon a hat plenáris délelőtti nagy előadás mellett, délutánonként workshop-ok működnek, ahol különböző nyelvcsoportokban nemcsak előadások lesznek, hanem az előadók a jelenlévők közreműködésével részletesebben is feldolgozzák az adott témát. A neves előadók, a világegyházban ismert és elismert professzorok meghívása már megtörtént. Közülük heten a jelenlegi Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjai, ketten az elmúlt években elnyerték a Joseph Ratzinger díjat (K. Heinz Menke, Marianne Schlosser). Helyszíne az Esztergomi Szent Adalbert Központ.

Már 2016 augusztusában létrehozták a kongresszus honlapját (*iec2020.hu*), ahol magyar és angol nyelven friss hírek, hasznos információk és segédanyagok is találhatóak az előkészülettel kapcsolatosan. 2017. április 25-én a kongresszus titkársága logópályázatot írt ki. A felhívásra több mint 140 pályamű érkezett. A győztes jelkép megalkotója Lampert János grafikusművész lett. Az emblémában az ostya és a kehely szimbolizálja az Oltáriszentséget, a kiegészítő elemek pedig a kongresszus jelmon-

datára és helyszínére utalnak.⁸ A Magyar Katolikus Püspöki Kar 2017. június 18-án, Úrnapiján hirdette meg hivatalosan a kongresszus magyarországi megrendezését. A templomokban felolvasott körlevél azt is kérte, hogy minden egyes egyházmegyében a szentmisék végén imádkozzanak a hívek a kongresszus sikeréért. A templomokban mindenütt megjelentek azok a szentképek, amelyeknek hátoldalán olvasható az a rövid imádság, amit legtöbb egyházmegyében a vasárnapi szentmisék végén imádkoznak a hívek.⁹ A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus (röv. NEK) Általános Titkársága 2017 júliusában pályázatot írt ki a kongresszus himnuszára, a szentségimádási énekekre, a mise-ordináriumra, illetve a szentmise propriumára, mert a kongresszus lelkipásztori előkészítésének egyik kiemelten fontos eleme a zenei előkészület. A szervezők bíznak benne, hogy olyan himnusz születik, amely nemcsak a rendezvényen hangzik el, hanem utána sokáig felhangzik majd szentmiséken vagy más eucharisztikus liturgiákon, mint ahogyan szívesen énekeljünk napjainkban is az 1938-s kongresszus himnuszát (Győzelemről énekeljen...).

A Lelkipásztori Előkészítő Bizottság kidolgozott egy hároméves tematikát a lelki előkészületre vonatkozóan. Az első pasztorális év (2017/2018) az Eucharisziával való személyes viszonyt kívánta erősíteni. Ennek az évnek a jelmondata: „Az Eucharisztia mint az egyéni keresztény élet forrása”. A második év (2018/2019) témája: „Az Eucharisztia, az Egyház forrása”. A harmadik év (2019/2020) a misszióra helyezi a hangsúlyt: „Az Eucharisztia forrás a világ számára”.

A római pápai bizottság kérése szerint egy hordozható szimbólumnak is segítenie kell a helyi egyházban a felkészülést. A 2016-os cebui kongresszus szimbóluma a „Magellán templomocská” volt. Egy kis hordozható fatemplom, amelyben ott volt annak a keresztnek egy kis darabja, amit Fülöp-szigetek felfedezői és első misszionáriusai hoztak magukkal. A dublini kongresszus (2012) szimbóluma Szent Patrik kis harangja volt; az a harang, amivel Szent Patrik, az írek misszionáriusa a templomba hívta az embereket. A NEK szimbóluma a Missziós-kereszt, Ozsvári Csaba ötvösművész alkotása, amit Ferenc pápa 2017 novemberében áldott meg. Ez a kereszt nemcsak egy szép ötvös munka, hanem ereklyetartó is. Középpontjában, ezüst tokban Szent Kereszt-ereklye van elhelyezve, melyet a leveles díszek fordulataiban magyar szentek ereklyéi vesznek körbe (Szent István, Szent László, Szent Margit, Szent Erzsébet, a szent kassai vértanúk stb). Ez a szimbólum a kongresszus egyik alap gondolatára emlékeztet bennünket: az Eucharisztia az életszentség forrása (vö. VII. fej.), amelyre a kereszttségben mindnyájan meghívást kaptunk. A 20. századi magyar vértanúink-szentjeink (Brenner János, Boldog Apor Vilmos stb.) is az Eucharisztia erejéből váltak „élő, szent, Istennek tetsző áldozattá” (vö. Róm 12,1). Ezt a keresztet minden egyház-

8 Ld. a logóról itt: <https://www.iec2020.hu/hu/hirek-sajto/logo> található leírás.

9 „Mennyei Atyánk, minden élet forrása! Küldd el Szentlelkedet, hogy az önmagát értünk feláldozó és az Oltáriszentségben velünk lévő Krisztust felismerjük, és egyre jobban szeressük! Ó Urunk és Mesterünk, barátunk és táplálékunk, orvosunk és békességünk. Adj bátorságot, hogy az ő erejét és örömét elvigyük minden emberhez! Add, hogy az előkészület ideje és az Eucharisztikus Kongresszus ünneplése egész hívő közösségünk, fővárosunk, népünk, Európa és a világ lelki megújulására szolgáljon!”

6 A mottóról itt: <https://www.iec2020.hu/hu/hirek-sajto/nek-mottojanak-teologiai-magyarazata>

7 „Sono in te tutte le mie sorgenti”. *L'Eucaristia, fonte della vita e della missione della Chiesa. Riflessioni teologiche e pastorali in preparazione al 52. Congresso Eucaristico Internazionale*, Citta del Vaticano, 2018; Ebből a szövegből készültek a különböző nemzeti nyelvű fordítások (angol, német, spanyol, francia), amelyek segítik a papokat és a híveket a kongresszusra való felkészülésben.

megyébe elvitték a szervezők. Az egyházmegyék városaiban és falvaiban hívek ennek a jelenlétében szentmisével, szentségimádással és előadások meghallgatásával lelkiileg is készülnek a kongresszusra. A határon kívüli magyar katolikusokhoz is eljutott a kereszt, mert szeretnénk, hogy ők is készüljenek és nagy számban jöjjenek el az egyhetes ünneppsorozatára.

2018. november 8. és 10. között Rómában volt az Eucharisztikus Kongresszusok Pápai Bizottságának plenáris ülése (*Assemblea Plenaria*), amelyen részt vettek 90 ország püspöki konferenciájának eucharisztikus kongresszusi megbízottai (*delegati nazionali*). Ezen a tanácskozáson Erdő Péter bíboros bemutatta a kongresszus jelszavát magyarázó dokumentumot, Fábry Kornél főtitkár pedig az előkészületek állásáról és a legfontosabb gyakorlati tudnivalókról tájékoztatta a jelenlévő püspököket és papokat. Ugyanez a grémium 2019. május 9-én Budapestre érkezett, hogy a helyszínen is megismerkedjenek (május 9-11. között) a rendező helyi egyházzal és az ünnepség helyszíneivel. A tanácskozást Áder János köztársasági elnök nyitotta meg. A résztvevőket a Parlamentben fogadta Kövér László, a Magyar Köztársaság Parlamentjének elnöke is. A budapesti találkozón a rendező helyi egyháznak már be kellett mutatni a tervezett liturgikus és más jellegű konkrét programokat, sőt még a nemzetközi teológiai szimpózium napirendjét is.

Nyilvánvaló, a felkészülés folyamatos és egészen a kongresszusig tart. 2019. szeptember 13-án Erdő Péter bíboros elindította a visszazámlálást a kongresszusig, és ünnepélyesen megnyitotta a jelentkezés, illetve a regisztráció lehetőségét. Nagy rendezvény elképzelhetetlen rendezők, önkéntesek nélkül. Az önkéntesek szervezése már 2019 októberében megkezdődött, a felkészítésük pedig folyamatban van. A szervezők különösen is számítanak az idegen nyelveket beszélő fiatalokra. 2020 márciusában Erdő Péter részt vett az Eucharisztikus Kongresszusok Pápai Bizottsága Elnökségi ülésén, és beszámolt a felkészülés utolsó stádiumáról. Várhatóan 2020 májusában hirdeti ki Ferenc pápa, hogy ki lesz az a bíboros, aki mint pápai legátus képviseli a Szentatyát az Eucharisztikus Kongresszuson.

2. A KONGRESSZUS JELSZAVA ÉS ALAPDOKUMENTUMA

A kongresszus jelszava (*Minden forrásom belőled fakad*) a 87. zsoltárból való. A zsoltáros hitből fakadó örömmel énekli, hogy mindennek a forrása az Isten (vö. Zsolt 36,10). Az a forrás, amelyik soha ki nem apad, ami élő és éltet. A szamariai asszony történetéből (Jn 4,7-26) tudjuk, hogy Jézus Krisztusban „az örök életre szökellő vízforrás” (Jn 4,14) megjelent közöttünk. Az Eucharishtiában pedig Jézus az „élet kenyerét” úgy adja nekünk, mint a kegyelmi élet, a Krisztust követő keresztény élet táplálékát és legfőbb forrását. Ahogyan a jelszó is utal rá, „a kongresszus alapvető célja, hogy elmélyítse és tudatosítsa a katolikus hívekben, hogy az Egyház életének forrása és csúcsa az Eucharisztia”.¹⁰

A „liturgia csúcs és forrás” – szinte már teológiai közhelyszerűen ismétljük a II.

Vatikáni Zsinat liturgiáról szóló konstitúciójának megállapítását, amely fontos alapelv lett a zsinat utáni liturgikus teológiában és szentségtanban. Visszatérően (9 helyen!¹¹) találkozhatunk vele a zsinati dokumentumokban; közülük az első és a legfontosabb a Sacrosanctum Concilium 10. pontja, ami kijelenti, hogy „a liturgia az a csúcspont, mely felé az Egyház tevékenysége irányul; ugyanakkor az a forrás is, amelyből minden ereje fakad”. Nyilvánvaló, hogy a liturgia elsősorban az Eucharisztia liturgiáját jelenti, hiszen „az Eucharisztia isteni áldozatában megvalósul (*exercetur*) a megváltás műve” (SC 2).

A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint az Eucharisztia megünneplése „az egész keresztény élet forrása és csúcspontja” (LG 11); a „keresztény közösség alapja és szegletköve” (PO 6); „az Egyház életének forrása” (UR 15); „minden evangélium-szolgálat forrása és csúcsa” (PO 5); „a keresztény közösség egész életének középpontja és csúcsa” (ChD 30); általa „él és növekszik állandóan az Egyház” (LG 26) és „benne van az Egyház egész kegyelmi gazdagsága” (PO 5).

Az Eucharishtiának ezt az igen gazdag forrás jellegét az eddig rendezett kongresszusok még nem aknázták ki teljesen. Sajnálatos módon ez a rendkívül fontos zsinati tanítás még napjainkban sem vált elég tudatos meggyőződéssé a katolikus hívek életében. Ezért mind a felkészülés, mind a kongresszus során is, a jelszóhoz kapcsolódva rá kell mutatnunk arra, hogy az Eucharisztia megünneplése:

- az egyéni keresztény életünk forrása;
- az egyházi élet csúcsa és forrása;
- a különböző keresztény életformák (a papi és a szerzetesi, a keresztény családi, az ifjúság, a gyermekek; a betegek és szenvedők) megélésének forrása;
- az Egyház küldetésének, a misszióknak a forrása és csúcsa;
- a diakónia, a hitből fakadó szeretetszolgálat forrása;
- a keresztények egységének forrása és csúcsa (ökumenikus vonatkozás);
- az egyházi közösségek és a különböző népek, nemzetiségek egységének és kiengesztelődésének forrása.

A jelszó tartalmát kifejtő dokumentum ebben akarja segíteni a papokat, a hitoktatókat és mindazokat, akik tudatosan készülnek az Eucharishtiának erre a nagy, világméretű ünnepére. A felkészülés utolsó évében nélkülözhetetlen segédeszközünk ez a kis könyv. Szinte kötelező olvasmány mindazok számára, akik meg akarják érteni a budapesti Eucharisztikus Kongresszus szellemiségét és lelkiségét.

A vatikáni szabályzat szerint a kongresszus alapidokumentuma segítse elő a kongresszus témájának „teológiai elmélyítését és a lelki megújulást a helyi egyház javára” (Statutum, 18. p.). A Teológiai Bizottságnak tehát arra kellett törekednie, hogy új szempontokat is figyelembe véve megfogalmazza az Egyház hitét, de egyúttal a keresztény életet és a hívek lelki megújulását is segítse. Azután már a kongresszus dokumentuma is utaljon azokra a teológiai és lelkiségi szempontokra, amelyek a kongresszus megrendezésekor kiemelten fontosak a világegyház és a helyi egyház szempontjából. Már a könyv tartalomjegyzékének áttekintése után is nyugodtan állíthatjuk,

¹⁰ Vö. a Budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus küldetésnyilatkozata.

¹¹ Vö. SC 10, LG 11, ChD 30, AG 9, 39; UR 15, PO 5, 14; AA 3, GS 38.

hogya a budapesti kongresszus dokumentuma megfelel az elvárásoknak: a szövegben létrejön a teológiai, a lelkeségi és a pasztorális szempontok szintézise.

3. A KONGRESSZUS FŐBB ESEMÉNYEI

Az első esemény a kongresszus időpontját megelőző háromnapos teológiai szimpózium lesz Esztergomban. Ezt követően három főbb esemény várható, ezek közül az első szeptember 13-án, vasárnap délután az elsőáldozással egybekötött nyitó szentmise az új Puskás Ferenc stadionban. A második fontos és látványos esemény szeptember 19-én, szombaton délután öt órakor lesz: ünnepélyes szentmise a Parlament előtt, majd utána indul az eucharisztikus gyertyás körmenet az Andrássy úton keresztül a Hősök terére, ahogy 1938-ban a Szent Jobb Körmenet volt. A 2016-ban a Fülöp-szigeteki Cebuban tartott legutolsó fáklyás körmeneten másfél-kétfélmillió ember vett részt. Remélhetőleg Budapesten is megjelenik majd a körmeneten legalább százötvenkétszáz ezer katolikus, hogy az utcán, a nagy nyilvánosság előtt is tanúságot tegyünk a hitünkről. A záró szentmise vasárnap délelőtt 11-kor kezdődik a Hősök terén. Ezt a szentmisét latin kifejezéssel „statio orbis”-nak (a földkerekség stációjának) is szoktuk nevezni, azt jelezve, hogy a szentmise végén innen adjuk tovább a következő stációnak, a következő városnak a rendezés „stafétabotját”.

Az 1960-as müncheni kongresszus óta nevezzük így a befejező szentmisét Joseph A. Jungmann – a nagy osztrák liturgikus – javaslatára, a hagyományos római stációs liturgia nyomán. A stációs liturgia lényege az volt, hogy a pápa a nagybőjti időszak vasárnapjain szentmisét mondott valamely kiemelkedően fontos templomban, hogy így látható módon is megjelenítse a püspök, a papok és a hívő nép egységét. Ez a „statio urbis”-nak nevezett szokás lett a mintája a „Statio Orbis” megvalósításának. Ahogyan annak idején Róma keresztényei egybegyűltek az Eucharisztia ünneplésére, ugyanúgy a nemzetközi eucharisztikus kongresszusok is az Egyház egységének megjelenítői, az egész világegyház szintjén. Minden eucharisztikus világkongresszuson a világ minden országából egybegyűlt Egyház az Eucharisztia ünneplésében, a szentmisében éli meg az eucharisztikus kongresszus csúcspontját. Ezért a II. Vatikáni Zsinat utáni időszakban a kongresszusokon a központi esemény már nem a záró ünnepélyes körmenet, hanem az Eucharisztia közös ünneplése.

A nagyobb események között kiemelten fontos lesz az Ifjúsági Eucharisztikus Találkozó szeptember 17. és 20. között. Mivel az ifjúság számára 2022-ig nem lesz nagyobb jelentőségű világesemény Európában, szeretnénk, ha sok fiatal eljönne a budapesti Eucharisztikus Kongresszusra; csütörtök estétől vasárnap a mise végéig, egyfajta ifjúsági vonulata is lenne a Kongresszusnak. Ezen belül pénteken este lesz a Fialatok estje, amelynek helyszíne a Papp László Sportaréna. Újszerű kezdeményezés a családok napja, amely szeptember 19-én lesz a Margitszigeten. Délelőttönként plenáris ülésekre kerül sor imával, tanúságtétellel és katekézisekkel a Hungexpo területén, délutánonként pedig kulturális és vallásos események lesznek. Nemcsak a nagy rendezvényeken, hanem a plébániákon, sőt az utcákon és tereken is szeretnénk bemutatni a magyar keresztény kultúrát zenével, tánccal és kiállításokkal a világból ideérkezett vendégek számára.

A szemlélődés művészete

(az Úrmutató egykor és most)

A SZERZŐRŐL: a római Paolinus rend tagja, építészetet tanul, az Apostolato Liturgico munkatársa. Forrás: *La Vita* 2016/10, 37-43. (ap.liturgicosede@piediscepole.it)

„*Praestet fides supplementum sensuum defectui*” (A hit helyettesíti az érzékelés hiányosságait; ahogy énekelni szoktuk: „Bár e csodát, hitünk titkát, elménk föl nem foghatja, de biztosít az igaz hit, melyre Jézus taníta” ÉE 166/2.)

A Pange Lingua szavai ezek, az egyik legősibb, Aquinói Szent Tamásnak tulajdonított eucharisztikus himnuszé, amelyet évszázadok óta éneklünk a katolikus egyházban. Világosan kitűnik ebből, hogy a világ megismeréséhez nem elegendők az emberek számára rendelkezésre álló eszközök. Mindannyian képesek vagyunk az érzékszerveink segítségével észlelni, illetve empirikus megfigyelésekkel megtapasztalni a valóságot, sőt vitathatatlan tudományos módszereinknek köszönhetően objektíven mérni is tudjuk az ismételt jelenségek hatásait. Ráadásul az emberi lény az egyetlen az élővilágban, aki verbális kommunikációra képes, amelynek során megfosztja a dolgokat materiális és egyedi karakterüktől, ezáltal egyetlen és immateriális fogalmakká egyszerűsíti azokat.

Az ember tehát globális módon képes megismerni mindazt, amit az érzékszerveivel észlelni tud, képes elvonatkoztatni az anyagtól és az összegyűjtött tényadatok értelmezésével képes olyan bonyolult elméleteket alkotni, amelyek az egész univerzumra kiterjednek. Mégis a vágy, hogy megismerjük az Igazságot, megghiúsulni látszik, mert bár tagadhatatlanul ismerjük a józan ész határait, a tudás ösvényei elakadnak olyan nagy kérdések előtt, amelyek az élet értelméről, eredetéről és a végső kimeneteléről szólnak.

Ilyen módon a transzcendenssel való találkozáskor az egyetlen kritérium a Szent Ágoston-i híres kifejezés, amely valóban tiszteletben tartja az emberiség minden dimenzióját: *értek, hogy higgyek és hiszek, hogy értek*¹. A hit valóban szárnyakat ad a józan észnek és ezáltal lehetővé teszi, hogy megértsük, amit a szavakkal ki nem fejezhető Isten kinyilatkoztat magáról. Így felismerjük jelenlétét azokban a jelekben, amelyeket ő maga választott, hogy éreztessen a közelségét, és hogy bizalommal megnyíljunk az üdvösség felé, amit Krisztus Húsvétjának emlékében felajánl nekünk.

Az Egyház tehát nemcsak, hogy nem démonként tünteti fel az olyan emberi szükségleteket mint látás, tapintás, étkezés, hanem elismeri a hívőknek azon képességét, melyek a józan észon túlmutatnak. Az Egyház, legalábbis a nyugati hagyományban

1 SZENT ÁGOSTON: *Vallomások*, 43.

1264-től a *Corpus Domini* (Úrnapja) ünnep létrehozásával az Eucharisztia tiszteletét akarta hangsúlyozni². Krisztus szemünkkel érzékelhető és a hit által elfogadott, a liturgiából fakadó valós jelenléte csak a liturgia által nyer értelmet. Ezt a teológiai belátást misztikus intuíciók és csodás események előzték meg³. Cornilloni Szent Julianna látomásainak és főleg a Tours-i Berengár⁴ doktrínáival szemben álló tételeknek köszönhetően a „Szentostya” kifejezett imádása 1247-től nagyon gyorsan elterjedt a liegi egyházmegyéből kiindulva egész Európában. Érdemes megjegyezni, hogy az eucharisztikus szentségimádás népszerűsége egyidejű és valószínűleg összefügg a „*devotio moderna*” lelkeségi irányzattal, amely a Németalföldről indult el⁵. A liturgia és a hívők lelki élete idővel más irányvonalat vett, s ez a híveket érzélgős utakra vezette. Így például a zsolozsma imaórái helyett többnyire rózsafüzér imádságot mondtak, a napközi imaórák helyett pedig „Úrangyalát.” A szentírási szövegeket pedig a „*De Imitatione Christi*”-hez (Krisztus követése) hasonló morális, istenfélő buzdításokkal helyettesítették. A gyülekezet egyre kevésbé vett részt az Eucharisztia ünneplésén, amelynek egyetlen célja a halottakért végzett misében bűneik bocsánatának elnyerése lett csupán. Elveszítette tehát általános jelentését és a szertartások sokféle jelképes gesztusaivá redukálódott. Az „átváltoztatott kenyeret” jobbára csak szemmel vehették magukhoz az emberek. Így szükségessé vált a szentségtartók (osztentóriumok – latinul ostendere azt jelenti megmutatni) használata, még akkor is, ha kezdetben ezek az eszközök nem speciálisan erre a célra készültek. Valójában leginkább ereklyetartókat vagy kis tárolódobozzal rendelkező táblákat használtak ehhez. Később üvegből vagy kőkristályból átlátszó tárolók, serleg vagy harang alakú hengeres ostyatartó szelencék készültek.

A 14. században jelentek meg az első piramidális vagy torony alakú „úrmutatók” azzal a szándékkal, hogy figuratív módon fejezzék ki egyrészt az imádság védelmező szerepét, másrészt az imádkozó óvó-virrasztó szerepét, aki kész őrt állni és vigyázni az egész közösségre, miközben azt folyamatosan veszélyeztetik a tévtanok, a háborúk, a nélkülözés vagy egyéb csapások. A jelenleg ismert alakú úrmutatók később jelentek meg, bár azok között is találhatóak még régebbi darabok. A 16. századig nyúlnak vissza az egymással szembehelyezett kör alakú üvegből álló tartók és a lunulás (hold alakú) ostyatartók. A 16. századtól lettek népszerűek az úgynevezett „*építészeti motívumokkal gazdagított osztentóriumok*”, amelyek közül néhányat méltán tekinthetünk valódi szobrászati remekműnek. Pompája és lenyűgöző hatása miatt kiemelkedik a toledói változat.

2 Ezt olvashatjuk IV. Orbán pápa 1264-ben kibocsátott bullájában, amelyben elrendelte *Corpus Domini*, azaz Úrnapja ünnepét.

3 Több eucharisztikus csoda közül megemlítendő Lanciano csodája a 8. századból, a bolsenai csoda 1263-ból, Sienai Szent Katalin csodás túlélése, aki évekig csak a napi szent ostyával táplálkozott, és a közösségi természetfeletti látomás Veroli falucskában 1570-ben.

4 Tours-i Berengár (998-1088) szerint az Eucharisztiaának csak szimbolikus jelentése van.

5 T. VERDON: *Az Eucharisztia misztériuma a művészetben az ellenreformációtól a settecentóig*, in Eucharisztia a művészetben a 16. századtól a 18. századig, (tudományos konferencia aktái, Bologna, San Salvatore apátsági templom, 1997. szeptember 20 – november 23.) S. Baviera - J. Bentini, 1997, 52.

Ennek a története röviden: 1504-ben, amikor elhunyt Katolikus Izabella, Kasztília és Leon királynője, árverésre bocsátották néhány nagy értékű, finoman megmunkált értéktárgyat. Ezek közül való a szinaranyból készült csodálatos osztentórium, valamint néhány drágakő, amelyeket egy évvel később Cisneros bíboros vásárolt meg. 1514-ben hívatta a híres és tehetséges ezüstművest, a német Henrik de Arfét, aki hét év alatt ezüsből és aranyból megépítette a pompás szentségtartót. Elemek százaiból állította össze és a teljes felületén gazdagon díszítette a 3 méter magas és 7000 unciát nyomó (kb. 28 kg) remekművet. A létrejött alkotást egy miniatűr gótikus katedrálishoz lehet hasonlítani, amelyet kimagasló, nyúlánk, hegyes toronydíszek, támívek, csúcsívek, tornyok és szobrok díszítenek. Mindezek harmonikusan veszik körül a középső részt, amely egyértelműen emlékeztet a cibórium formájára, vagy a szőlőindákkal körülfutott oszlopokon álló baldachinra. Igen sok különféle technikát alkalmazott: kezdve a viaszos technikával készített szoboröntéstől az ötvösmunkáig és a rézmegmunkálásig. Ezek mellett nem hiányoznak a finoman kidolgozott hímzésszerű ötvösművek (filigránok), az áttört és tömör felületek összetett játékai, és a fény-árnyék egyes modulációi, amelyeket a könnyed bordázatok és a felhasznált anyagok csillogó fényvisszaverődése hangsúlyoz⁶.

Az architektonikus minta Itálián kívül a monumentalitás és a flamboyant gótika volt, ezzel szemben Itáliában a reneszánsz racionálisabb ízlésvilághoz állt közelebb. A klasszikus építészeti elemekből (oszlopokból, párkányokból, kis kupolákból stb.) álló összetett részek olyan bonyolult matematikai összefüggéseknek a figuratív ábrázolásai, amelyek az arányok harmóniáját állítják előtérbe, nem pedig a funkcionalitást. Az osztentóriumok általában könnyedebbé váltak és egy markolatot kaptak, amit a pap meg tudott fogni, hogy áldást osszon vele a híveknek. A barokk korban gyakori a sugárkoszorú ábrázolás, amely a 14. század első felében Sienai Szent Bernárdin által bevezetett ikonográfiai gyakorlatra vezethető vissza, aki az üdvözítő Jézus Krisztus iránti hódolat hangsúlyozása céljából nevének IHS monogramját egy kis táblán levő, tizenkét napsugárral körülvett arany nap formába írta. Az embléma, amelynek egyik jelentése a „harcosok jelképe”, fontos szerepet kapott a Trentói Zsinat által visszautasított lutheránus tézisekkel szembeni „hit megvédésében” is. A reformáció valójában nem ismerte el Krisztus jelenlétét a megszentelt kenyérben.

Nagyon jelentős a *Lepanto-Monstranz*, amelyet jezsuita atyák megrendelésére készítettek a bajorországi Ingolstadtban, a Győzelmes Szűz Mária templom számára. Itt szintén a győzedelmes Egyház képét láthatjuk ötvösmunkaként ábrázolva, amely nagy feltűnéssel képes legyőzni az „egyetemes hittételek” ellenségeit. Az osztentórium, amelyet Johann Zeckl készített 1708-ban, a Szent Liga megsemmisítő győzelmét ábrázolja a ciprusi háborúban. 1571. október 7-én, a lepantói tengeri ütközetben végső vereséget szenvedett az oszmán flotta, a II. Szelim vezetése alatt álló törökök végleg kiszorultak a Földközi-tenger keresztény területeiről.

A német ezüstműves néhány újszövetségi eszkatológikus ábrázolással megegyező-

6 A toledói osztentórium kétségtelenül az ötvösművészet remekműveinek egyike, amelyet ma a város egyházmegyei múzeumában őriznek, és a *Corpus Domini* ünnepélyes körmenet alkalmával bemutatnak.

en, ahol az üdvözülteket elválasztják az elkárhozottaktól (vö. Mt 25,31-46; Ján 5,22-23.26-29; ApCsel 20,11-15; 2Tim 1,6-10; Gal 6,7-10) balra helyezi a muzulmánokat, jobbra pedig a keresztényeket. Utóbbiakat, akik egyértelmű fölényben vannak a riválisokkal szemben, az angyalok buzgón védelmezik, készen állnak akár villámokat hajítani vagy vihart kelteni. Szent Mihály is részt vesz a csatában, hősiiesen harcol és Szűz Máriától a gonosz erők feletti győzelem szimbólumként egy aranykoszorút kap. A Szűznek a fején tizenkét csillagból álló korona van, és egy királyi jogart tart, így öröködi a bátor harcosok felett. A harcosok között felismerhető Don Juan de Austria, V. Albert bajor herceg, Sebastiano Venier velencei dózse; sőt a legnagyobb hajóban megtalálhatjuk V. Pius pápa képmását is. Ő az, aki rendkívül könnyedén süllyeszt el Kara Mustafa és Ali pasa kapitány hajóját. Az ellenséges haderő teljesen elhagyott, tengerbe zuhant férfiakat látunk, szétszagotott vitorlájú gályákat, fadarabokat, roncsokat, amelyek éppen elsüllyednek a zabolátlan hullámok között. Végül az egész rendkívül dinamikus jelenet csúcspontjában Krisztus parányi sugárzó szentségtartóként ábrázolt keresztje, és a Szentlélek sűrű felhőkkel körülvett galambja állnak.

Bár a *Lepanto-Monstranz* szimbolikus művészeti értéke és evangelizációs üzenete nyilvánvaló, a mai kor szemlélője számára kissé különösnek és a jelenlegi ízlésvilágtól távol esőnek tűnhet. Korunkra az elegáns mértékletesség igénye egy lényegre törő stílust hozott létre, amely mindenféle allegóriától mentes, de nem szükségszerűen minimalista vagy képi ábrázolás nélküli. Lényeges azonban az architektonikus környezet, amellyel a templomi liturgikus tárgyak harmonizálhatnak, vagy attól teljesen elüthetnek.

Az úrmutatók mai tipológiai vizsgálata nem végezhető el a közösségek közötti párbeszéd lefolytatása nélkül, és nem tekinthetünk el a bibliai exegézis folyamatos fejlődésének köszönhető ismereteinktől, illetve a liturgikus imádság magasabb formáitól sem. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül az eucharisztikus kultuszról és az üres anakronizmusok nélküli szövegekről szóló teológiai tanulmányokat sem. Egy általános, nyitott és dinamikus hozzáállás szükséges tehát, amely kész felhagyni a szűk látókörű nézetekkel és kész meghallgatni a látszólag ellentétes érveket is annak érdekében, hogy az értékelés ne egyetlen lehetséges, „kanonikus” módon történjen.

LUNULA

Félföld alakú ostyatartó (innen származik a neve; lunetta = holdacska), amely vagy az úrmutató vagy az eucharisztikus ostyatartó szelence része. Két egyszerű vagy finom kidolgozású, vagy drágakövekkel díszített félkörívből áll, amelyeket egy csuklóspánt fog össze, hogy a nagyostyát bele lehessen helyezni. Borromeo Szent Károly által megszabott előírás szerint a lunettát aranyból kell elkészíteni, közvetlenül érintkeznie kell a szent ostyával. A leírás meghatározza a lunetta szerkezetét is, és azt is, hogyan kell elhelyezni az úrmutatóban.⁷

⁷ Vö. CARLO BORROMEO: *Instructionum fabricae et suppellectilis ecclesiasticae*, Libri II, LEV, 2000, 353.

A VOLTERRAI ALABÁSTROM

A Pie Discepole nővérek által készített monstancia díszítésére Castellina Marittima bányáiból származó volterrai alabástromot használnak fel, aminek megmunkálása évszázados hagyományokra tekint vissza. „Castellina”-nak hívják a tökéletesen fehér, áttetsző, foltmentes követ; ez a legértékesebb alabástrom, a legsűrűbb rétegekben képződik, és általában a szobrászatban használják. A „scaglione” a másik típusú kő, amelyet ezen a vidéken bányásznak, ez szintén fehér, de fényes szürke csíkokkal érezett, amelyek nem csorbítják a kő áttetszőségét. Ebből hagyományos módon lámpákat készítenek. A város környékén bányászott alabástromok viszont különböző színárnyalatúak lehetnek a piszkosfehértől a sárgáig és a gesztenyebarnától a vörösig. Ezeket lábazatokhoz, oszlopokhoz, és fehér alabástromból készített termékek színes részleteihez használják.

A volterrai alabástromot a tömörsége, bársonyossága, erezete és keménysége miatt a legértékesebbnek tartják Európában. Az altalajból bányásszák tojásdad alakú tömör tömbökben. Az alabástromból készült tárgyakat, ha nagyon szükséges, puha és tiszta ecsettel, hintőporral kezelik.

OLLARE – PALASZERŰ SÖTÉTZÖLD KÖZET

Az „ollare” melléknév minden olyan kőre utal, amely puha, ellenáll a hőmérsékletnek és könnyen megmunkálható. Már az antik világban is ismerték, fazekakat és olajtartó edényeket készítettek belőle, amelyeket „olle”-nak neveztek, innen ered az „ollare” elnevezés. Az ollare kövek a kígyókő különböző fajtái magas talkum és klorid tartalommal. Az Alpokban fekvő Valmalenco körüli 170 km-es körzetben több helyen bányásszák. Az „ollare” kő kitermelése napjainkban sűrített levegős fúrógéppel történik. Megmunkálását esztergályozással végzik és 1930-tól kezdve a kézművesek az „ollare” kőből készült tárgyakat gravírozással és lapos domborművekkel díszítik, aminek köszönhetően a dísz tárgyak egyre kifinomultabbá váltak, egyre művészibb és finomabb ízlésűek lettek.

A MURANOI ÜVEG

A velencei üveg mindig is a kifinomultság és a jó ízlés szinonimája volt. A velencei mesterek nagyon kevés és egyszerű fémesszöket használva olyan ügyesen és olyan szakértelemmel formálják az üveget, hogy ezt iskolában lehetetlen megtanulni. A fiatalok egy antik műhelyhez hasonlóan, az üveg világához kellő alázattal közeledve sajátíthatják el a technikát és a művészetet az öregebb mesterektől.

A velencei hagyomány az üveg alakíthatóságának felfedezéséből ered és lehetőséget ad arra, hogy fújás és formázás közben a mester alakba öntse színes fantáziáját egy semmilyen más alapanyaghoz nem hasonlítható anyagot felhasználva. Korunk jelentős alkotásai ezt a velencei üveg történetiségéből fakadó, új technikákkal és megoldásokkal kiegészített örökséget hordozzák magukban, ezáltal bármilyen miliőbe képesek beilleszkedni jó ízléssel és magas minőséggel. Minden gondosan, nagy munkával elvégzett történeti kutatás gyümölcseként megszülető tárgy idővel új értéket

képvisel, hiszen ezek egyedi, kézzel, sablonok és modern berendezések használata nélkül készült darabok.

Az úrmutatóban vagy ostyatartó kehelyben kihelyezett ostya arra indítja a hívőket, hogy felismerjék benne Krisztus csodálatos jelenlétét, vele egy lelki közösségbe hívja őket, egy olyan egységbe, amelynek a csúcspontja a szentáldozásban van. Az úrmutató tehát kiváló eszköz ahhoz, hogy lélekben és valóságosan egyaránt felfrissítsük az Úr imádatát.

A szentség kitételekor mindig ügyelni kell arra, hogy az eucharisztikus áhítatok minden formája jól elkülönüljön a szentmise bemutatás egyediségétől. A kihelyezés módjánál gondosan el kell kerülni, hogy bármi is elhomályosítsa azt a krisztusi vágyat, amely számunkra az Eucharisziát táplálékul, orvosságul és vigasztalásul kínálja.

Fordította: Veöreös Anna és András

Az Eucharisztia a kereszténység központi misztériuma. A kenyér és a bor jeleiben jelen van a megdicsőült Krisztus, akinek minket Istennel kiengesztelő keresztáldozatára és feltámadására emlékezünk, és részesedünk is benne a szentáldozásban. Mindez a szent liturgiában, azaz a szentmise áldozatban történik. Az Eucharisziával kapcsolatban nagyon fontos szó az emlékezet, az emlékezés. A Szentírás ezt a szót nem abban az értelemben használja, ahogy azt a köznyelv teszi. Az emlékezés a köznyelvben értelmi tevékenységre utal. Az emlékező gondolatban felidéz egy-egy számára fontos személyt, eseményt, élményt. Ezzel szemben a Szentírásban visszaemlékezni Isten nagy tetteire azt jelenti, hogy ezek a tettek itt és most jelenvalóvá válnak, természetesen nem történeti konkrétságukban, de mindenképpen a hatékonyságukban. Az Eucharisziát ünnepeve a liturgiában a szentségi színekben jelenvalóvá válik a megdicsőült Jézus Krisztus, egész megváltó életével, halálával és feltámadásával együtt... Részesít mindannak kegyelmeiben, amit megélt közöttünk, de nem születik újra Betlehemben, és nem hal meg újra a Golgotán. Jelenvalóvá válik... Itt van velünk azért, hogy részesítsen minket áldott életének minden ajándékában, Istennel egyesítő szeretetével, valóságával: „Én azért jöttem, hogy életük legyen, bőséges életük” (Jn 10,10).

Nyiredy Maurus OSB

A fiatalok és a liturgia

(Szeretet – látványosság – távolságtartás)

A SZERZŐRŐL: a római Paolinus rend tagja, építészeti tanulmányokat folytat, az Apostolato Liturgico munkatársa. Forrás: *La Vita* 2016/10, 37-43. (ap.liturgicosede@piediscepole.it)

Ha a fiatalokról beszélünk, mintha megindulna a föld. Általában róluk egységesen szólnak, mintha ez a szó: fiatalok – magában foglalna minden „típust”, különféle alakokat. Azután amikor kiszélesedik a tárgyalásuk, általánosságban beszélünk kapcsolatokról a hittel, ezen belül is a liturgiával.

Induljunk ki egy kikerülhetetlen előfeltételből: minden fiatal, azok is, akik távol vannak az Egyháztól, tudják, hogy mi a liturgia. És nem csak tudják, de élük is a mindennapjaikban. Lehet, hogy nem vetnek számot vele, mivel nem e név alatt szerepel a szótárunkban, és nem azonosítják azt a katolikus liturgiával, ám jól ismerik a fontosságát akkor is, ha nem osztják fel az életet többé-kevésbé kódolt rítusokkal. A fiatalok élete a felnőtté válás felé tartva bizonyos pontos rítusok ritmusában telik. Ez tapasztalható a barátok közösségében vagy az iskolai osztályban, a mozgalmakban, vagy a politikában egyaránt. Ha szoros értelemben vett ritualitásról nem is beszélhetünk, a „beavatottnak” ilyesmit eredményez a futballmérkőzések sportrajongása.

Banális igazság? Lehet. Ám ezek a példák mintha elütnének a szakralitástól. Mégis ez a kiindulási pont, hogy alaposan közelítsük meg a kérdést. Ez lehet az a kiindulási pont, amiből elháríthatjuk azokat az ellenvetéseket, amelyek kizárják a liturgiát a fiatalok életéből. Nem igaz az, hogy az új generációk eleve ellenségesek az élet rituális alakítása iránt. Vajon miért lehet az, hogy számos fiatal tartja a katolikus liturgiát magától teljesen idegennek? A válasz annyiféle, ahány fiatal van. mindegyik eltérő módon éli ezt meg. Ez pedig nem akadályozhatja megközelítésünket, amihez szükséges egy kis visszatekintés.

Az olasz fiataloknak vannak élményei a liturgiával és az Egyházzal kapcsolatban. Ezek többé-kevésbé egybeesnek a gyermekkori hitoktatással. Pontosan ebben a korban dől el a személyiség kapcsolata a hittel és a liturgiával. Az ekkor szerzett élménynek megismételhetetlenek. Sok esetben félelmet keltettek bennük papok, hitoktatók, nevelők, liturgikus vezetők. A félelem adódhat egyszerűen abból, hogy a liturgia túl bonyolult, túl hosszú, túl unalmas. Lehet, hogy ezek a félelmek nem meghatározottak, nem is tudatosodtak. Merthogy segíteni kell a rítusokat megélni és megérteni. Kívánatos lenne ehhez komolyan venni, amit a Miskolc-nyelvi bevezetője ajánl: a papnak a liturgia végzéséhez „inkább Isten népének lelki javát kell szem előtt tartania, mint egyéni elképzeléseit... semmiképpen nem szabad kizárni a híveket a közvetlenül rájuk vonatkozó kérdések megbeszéléséből” (RMÁR 352). És ez áll a fiatalokra nézve is. Sajnos, sokszor ez nem így történik. Mi lesz az eredménye? Pontosan abban a kor-

ban, amikor az ember természetesen vonzódik a szakrálishoz, a természetfelettihez, akkor telítődik valami meghatározóan nem odavalóval.

A gyerekek különféleképpen válnak fiatalokká. Sokan nem hagyják magukat befolyásolni és eljutnak maguktól a liturgia lényegének megértésére. Ám vannak ún. „távoliak”, akik már nem gyerekek, elhagyják a babát, a gyermekjátékokat és fiókba zárják a vasárnapi misén való részvételt is. Ide tartoznak azok, akiknek éppen ekkor lenne nagy szükségük arra, hogy megízleljék a liturgia mélylényegét, mivel kint a világban nincs alkalmuk találkozni a „jó hírrel”, az üdvösség evangéliumával. Ezek számára a legnehezebb a közeledés vagy visszatérés ahhoz, amire már ráragasztották a „gyermekded dolgok” – címkét.

Ezt a folyamatot persze átéli az a fiatalok is, akik nem akarnak eltérni az Egyháztól. Folytonosan látogatják a plébániát, jelen vannak az ifjúsági mozgalmakban és többé-kevésbé részt vesznek a vasárnapi szentmisén. Bár csak ott lennének a kántoroknak, felolvasóknak, ministránsoknak tartott „animáción” – képzésen, ismeretéseken, bevezetéseken, akár alkalmasszerűen, akár rendszeresen. Ha kimaradnak ezekből, akkor nem élhetik át az Egyház életének „forrását és csúcsát” – ahogy a II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúciója fogalmaz (SC 10). Ebben az esetben csak formális követelmény marad számukra a liturgiában való részvétel, vagy valami laza odatartozás, mint akárhány más szervezethez.

Megismerni a liturgiát! A fiatalokban lévő bizalom-hiány csak egy módon győzhető le, ha megismerik a liturgiát. Szükséges, ma jobban mint valaha, hogy a szolgálattevők, az animátorok (hitoktatók, lelkipásztorok) ne akarjanak mesterségesen „szimpatikusá” válni a fiatalok szemében. Erről mondta annak idején Joseph Ratzinger bíboros (a későbbi XVI. Benedek pápa) „*Bevezetés a liturgia szellemébe*” című könyvében: „a liturgia iránti vonzalom nem tart hosszan, a szabadidős programok szabadpiacán egyre több vallási forma adódik, ami felkelti a nyilvánosság kíváncsiságát, nem tudunk szembe szállni ezzel a versennyel.” Bátran az ifjúság elé kell tárni a liturgia, különösképpen a szentmise szépségét, hogy mi az és mi a jelentősége. Egy másik bíboros, a New York-i érsek, Timothy Dolan szavaival élve: „nem szórakozni megyünk a misére, hanem imádkozni” (*Boring Mass?* című könyvében).

Talán keménynek és határozottnak tűnik ez a felvetés, de csak annyira, amennyire Jézus szavai voltak a kafarnaumi zsinagógában: „Kemény beszéd ez! Ki hallgathatja?” (Jn 6,60). Ám a megközelítés valóban alapjában más lehet, ha élő tanúságtételből fakad, amely nyomán a fiatalok a liturgiában az isteni és az emberi alapvető, szilárd és fontos találkozási pontjára ismernek. E ponton pedig kijelenthetjük: sose szűnjünk meg a liturgiában fiatalok maradni!

Fordította: Pákozdi István

*

2018 októberében tartották Rómában „a fiatalok, a hit és a hivatásválasztás” témájával foglalkozó Püspöki Szinódust. Ferenc pápa *Christus vivit* (Krisztus él) kezdetű – a szinódust követően kiadott – apostoli buzdítása elsősorban a fiatalokhoz és Isten egész népéhez szól (2019. március 25-én jelent meg, ugyanebben az évben magyar fordításban is). Ennek 224. pontja szól az ifjúság liturgiában elfoglalt helyéről: „Sok fiatal képes arra, hogy megtanulja ízlelgetni a csendet és az Istennel való bensőséges kapcsolatot. Gyarapszik azon csoportok száma is, amelyek szentségimádásra és az Isten Szavával való imádságra gyűlnek össze (...), csak meg kell találni a nekik megfelelő stílust és hangot (...). A katolikus fiatalok csoportjai igénylik az imádság és a szentségek mindennapi életükre hatni képes alkalmait egy élő és örömteli liturgia keretében (...). Tetszenek nekik az ünnepek, amelyek megszakítják a hétköznapi sorát, és segítenek átélni a hit örömeit” (Ferenc pápa: *Christus vivit*, Szent István Társulat, Budapest, 2019, 99-100). Ebben kell segíteni és elkísérni a fiatalokat egzisztenciális útjuk során érettségükig, a megkülönböztetés képességének kifejlődéséig, hogy örömmel nyíljanak meg az Istennel és az emberekkel való találkozás örömeire, aktívan részesedve és építve az Egyház épületét a társadalomban.

CONRAD MARTIN

Krisztust vinni az emberekhez

(Jó tanácsok áldozatóknak)

A SZERZŐRŐL: a németnyelvű svájci Fribourgbán székelő Liturgikus Intézet munkatársa. Forrás: *Gottesdienst* 16, 177-178; és 17, 189-190.

A következő tippek nem parancsok, sőt nem is törvények. Egyik vagy másik itt vagy ott válik be, alkalmazható jobban, csupán segítségül kívánnak lenni mindazoknak, akik áldoztatásra készülnek, illetve azokat is meggondolásra ösztönzi, akik (már régóta) teljesítik ezt a szolgálatot. Utóbbi esetben természetesen nem minden tipp ugyanolyan jelentőségű.

Az ajánlások a szentmise keretén belül történő szentség-kiszolgáltatásra vonatkoznak, ám a legtöbb esetben az áldozással egybekötött papnélküli istentiszteletre, igeliturgiára is érvényesek.

Az áldoztatás szolgálata tanúságtétel: a szolgálat gyakorlásának módjával az áldoztató bizonyosságot tesz az Eucharishtiában és a jelenlévő Krisztussal közösségben való hitéről. Így a legigazabb értelemben lesz az áldozás (communio) a Krisztussal és egymással az Eucharishtiában való közösség segítője. Ruházatukkal és mozdulataikkal is bizonyíthatják tiszteletüket az Oltáriszentség és az ünneplő közösség iránt. Éppen ezért ajánlott a gondosság.

Az áldoztató ruházata: áldoztatáskor viseljen liturgikus ruházatot (albát vagy tunikát). Nem szabad kihívónak lennie, mintaszerű térdhajtással fejezze ki tiszteletét az Eucharisztia iránt (nem „pukedlivel”). Cipője megválasztásánál ügyeljen arra, hogy a talpa ne legyen túl hangos, hogy jól tudjon bennük lépcsőzni, és hogy egyensúlyvesztés nélkül térdet tudjon hajtani.

Mozdulatai és kéztartása: nyugodtan és méltóságteljesen menjen az áldozás helyszínére, ne túl lassan és ne túl gyorsan. Járás és állás közben ügyeljen kéztartására. A haladást és a kéztartást üres templomban gyakorolhatja (mindenkinek meg kell találnia az egyéni kéztartását, a kezeket biztosan nem a nadrágzsebben vagy a háta mögött kell tartani). Állás közben kulcsolja imádságra a kezeit. Amennyiben a cibóriumot vagy a kelyhet viszi, azokat mindkét kezével tartsa.

Az áldoztató ismerje az oltárteret! Első szolgálata előtt ismerkedjen meg alaposan a templom és az oltárteret „topográfijával”, és járja be az útvonalakat. Hol mennyi lépcső van, milyen akadályok (virágdíszek, stb.) akadnak? Habár látásra már sok éve ismeri is az oltárteret, mégis máshogy hat, amikor először ott mozog egyedül. Lépcsőket könnyen nem veszünk észre, ha a kezünkben van valami. Az esés veszélye miatt, illetve mert nem mutat túl szépen, kerüljük a hátrafelé irányuló mozgásokat és inkább nyugodtan forduljunk meg, ha valamiért hátra kell néznünk.

Cibóriumok, pikszjsek: a cibóriumok (áldoztató tálak) könnyen gondot okozhatnak. Néha szorul a tetejük. Nem túl bonyolult és bölcs dolog a tető felemelésének (ha ez a feladata) gyakorlása a mise előtt vagy legalábbis a sekrestyés megkérdezése arról, milyen állapotban vannak?

Bonyolult tabernákulum-zárak: ezek gyakran különlegesek. Ha a helyszínen a feladathoz tartozik, hogy a tabernákulumot kinyissa, előbb ismerkedjen meg a nyitás technikájával mise előtt vagy érdeklődjön a sekrestyénél az esetleges nehézségekről.

Legyen időben a sekrestyében! Bölcs dolog, ha az áldoztatók a szolgálat előtt még benéznek a sekrestyébe egy utolsó egyeztetésre. Ha megszokott szolgálatot is lát el, akkor is időben érkezzen meg, hogy nyugodtan előkészülhessen a sekrestyében. Ez akkor is érvényes, ha a pappal és a ministránsokkal együtt vonulnak be a templomba.

Kézmosás: higiéniai okokból feltétlen szükséges, hogy közvetlenül a mise előtt a sekrestyében mosson kezet. Ezt követeli az áldozók és az Oltáriszentség iránti tisztelet is. Vannak helyek, ahol a sekrestyében egy fertőtlenítő folyadékadagoló is rendelkezésre áll. Áldoztatás után lehet használni az ablúciós vizet (kis üvegtégelyben a tabernákulum közelében), ha erre szükség van.

Térdhajtás és meghajlás: hogy hol és mikor hajt valaki térdet vagy hajol meg, a helyi szokásoktól is függ. Általában érvényes, hogy a kereszt és az oltár előtt meghajlunk, a tabernákulum előtt térdet hajtunk. Egy térdhajtás általában a jobb térdrel történő talajérintést jelenti. Aki egészségügyi okokból, vagy a kora miatt nem tudja kellő biztonsággal végrehajtani a térdhajtást, az meghajol. Jobb egy méltóságteljes meghajlás, mint egy nem szép és bizonytalan térdhajtás. A tabernákulumnál megszokott, hogy a tabernákulum ajtajának nyitása után vagy zárása előtt még egyszer térdet hajtunk. Az oltárra sose támaszkodjunk rá!

Karon ülő kisgyermek: ha egy édesanya áldozik és picinye is várakozóan tátja a száját, az áldoztató adhat a homlokára egy kis keresztet, de ez nem vonatkozik a még nem volt elsőáldozókra vagy azokra, akik valamilyen okból nem áldozhatnak – nekik a helyükön kell maradniuk áldoztatáskor. Az áldoztató csak azt mondhatja: „Krisztus Teste!” – mire az áldozó válaszolja: „Ámen.” Más szavak (pl. Jézus szeret téged stb. nem ide illőek és tilosak!)

Gyermekek kora körüli bizonytalanságok: amennyiben nem biztos benne, hogy egy gyermek volt-e már elsőáldozó, kérdezze meg. Ha tanácstalanul reagál kérdésére, bizonyára még nem volt elsőáldozó. Ha a gyermek szüleivel együtt járul az áldozáshoz, a szülőket is meg lehet kérdezni.

Újraházasodott elváltak vagy más egyházak tagjai: nem az áldozás pillanata a megfelelő pillanat annak eldöntésére, hogy egy újraházasodott elvált személy vagy más egyházak tagjai részesülhetnek-e szentáldozásban. A botrány elkerülése érdekében – még ha bizonyos is az állapotukban – inkább áldoztassa meg őket, minthogy elküldje. Nem az áldoztató dolga ennek eldöntése.

Semmi ok a sietségre: az áldoztató a szolgálatát nyugodtan gyakorolja. Ez érvényes az Eucharisztia kiosztására is. Minden egyes személyre szánjon kellő időt, még ha a pap vagy a többi áldoztató („prof”) gyorsabbnak is tűnik.

Viselkedjen kedvesen és senkit se hagyjon ki akaratlanul: szolgálatát nyugodtan kezdje és fejezze be. Az áldoztatás végén szánjon időt arra, hogy még egyszer körbenézzen, nincs-e valaki úton még feléje. Csak ezután vigye vissza a megmaradt ostyákat az oltárhoz vagy a tabernákulumba.

Fizikailag korlátozott áldozók: az áldoztató vegye észre, vannak-e olyan hívők, akik bármilyen korlátozottság miatt arra vannak utalva, hogy ő menjen oda hozzájuk, hogy szentáldozásban részesülhessenek. Lehetséges, hogy az ilyen emberek számára külön padot foglalnak le a templomban.

Kommunikáljon az áldozókkal: az áldozás egy kommunikációs cselekedet. Kommunikál azzal, aki áldozni jön. Nyugodtan vegyen kezébe egy szentostyát, mutassa fel a szemben álló hívőnek, és mondja a szavakat megvárva az áldozó válaszát, főként akkor, ha az áldozó szájába kéri az ostyát.

A két szín alatti áldoztatás: ez bemártással történik. A szentostyát az áldoztató kissé belemártja a szent vérbe és felmutatja. „Krisztus teste és vére.” Mire az áldozó válaszolja: „Ámen.” Ezután helyezi az áldozó nyelvére.

Mi a teendő, ha egy ostya leesik a földre? Az áldoztató ilyen esetben se essék pánikba! A helyes eljárás az, hogy a leesett ostyát felveszi, azzal már nem áldoztat, hanem magához veszi.

Mi a teendő, ha a szent vér kiömlik? Ebben az esetben is érvényes, hogy ne essen pánikba. A kiömlött cseppeket minél előbb fel kell törölni, ha más nincs a keze ügyében, a kéztörölővel vagy a kehelykendővel (purifikátoriummal), később alaposan vízzel, stb.

Mi a teendő, ha az ostyatartó kiüriül? Ha fogytán vannak a szentostyák és még vannak áldozók, az utolsó ostyákat meg is felezheti az áldoztató.

Kézbe vagy nyelvre történő áldoztatás? Általában mindkét áldozási forma megengedett. Nem az áldoztató feladata, hogy a szentség fogadásának egyik vagy másik formájára nevelje az embereket. Óvakodjon attól, hogy egyiket a másikkal jobb gyakorlatnak tekintse! A kézbe történő áldoztatás talán egyszerűbb, a nyelvre helyezés több odafigyelést igényel, ügyeljen arra, hogy ne érintse az áldozó ajkát. Vannak helyek, pl. búcsújáró helyek, ahol csak a nyelvre történő áldozás megengedett.

Végül: jó emlékezni arra, hogy a liturgikus szolgálat komoly, de mégse életidegen. Az áldoztatók szolgálata szép szolgálat. Gyakorlása során legyen az arca barátságos, nem tiltott a mosoly sem.

Fordította: Árki Tamásné Somosfalvi Orsolya

Áldozási kultúránk meggyengülése

„aki méltatlanul eszi a kenyeret, vagy méltatlanul iszítja az úr kelyhéből, vétkezik az Úr teste és vére ellen... Ezért erőtlenné és betegek közöttetek sokan...” (1Kor 11,27.30)

A SZERZŐRŐL: Praeconia főszerkesztője, egyetemi lelkész, tanszékvezető teológiai tanár, szentszéki bíró. (ipakozdi55@gmail.com)

Nemrégiben többek megbotrányozására – a ZDF televízió közvetítése nyomán vált ismertté – egy osztrák püspök gyerekeknek, iskolai tornateremben tartott szentmiséjén áldozáskor a szentostyát egymásnak osztogatták ki, miközben a főpap maga is áldoztatott. Itthon nemegyszer adódik, hogy a pap áldozását követően ott áll középen az oltár előtt áldoztató edénnyel, cibóriummal a kezében és senki nem indul el áldozni; aztán, amikor már majdnem a tabernákulum felé fordul, akkor kezdenek a hívek kirohanni középre. Mindezt tetézi az az eléggé nem elítélhető gyakorlat, hogy a pap tartja a kezében Jézus testét, de a sorban állók mindegyike csak kis keresztet kér a homlokára... „Szegény Jézus, nincs, akit tápláljon...”

A mai áldozási gyakorlat igen különböző, sokszor fegyelmezetlen, minden áhítatot nélkülöző; akkor pedig nem a hit kifejezője, csak valamiféle szokás. Jó lenne többször beszélni róla a híveknek, tanítani őket áldozni a kisgyermektől a felnőttekig.

Régen – egészen a II. Vatikánum hozta változásokig – a pap áldozásakor a ministránsok kiterítették a bezárt áldoztató rács elé a fehér gyolcsterítőt, a hívek pedig azonnal elindultak, az első sor máris ott térdelt a rács előtti térdeplőn, mögöttük pedig ott sorakoztak a később áldozók. Senkire nem kellett várni, a pap sorban, jobbról balra haladva mindenkit megáldoztatott. Szép szentképek is készültek a jelentről: a pap nyújtja a szentostyát, egy gyermek térdelve összetett kézzel nyitja ki a száját és fogadja az Oltáriszentséget.

Ezt a századok, ezredek által megszentelt gyakorlatot váltotta fel az a *körmenet*, amelyben a szentáldozáshoz járulni kívánók már a pap áldozása alatt el kell, hogy induljanak és kettes sorban állva az oltár előtt várakozniuk. Nekik kell várakozniuk, nem Jézusnak... Már nem áldoztató rács elé térdelnek, hanem középen, kettes sort alkotva állva várakoznak – ennek is megvan a maga jelentősége, áhítata, ha komolyan és időben történik. Igaz, XVI. Benedek pápa, miután egy alkalommal a Szent Péter téren egy hórihorgas kétméteres férfi nyelvére kellett, hogy felnyújtsa a szentostyát, elrendelte, tegyenek ki egy térdeplőt és az áldozók térdeljenek le. A térdelve fogadott Krisztus teste iránt talán nagyobb a tisztelet és az imádat, mintha valaki állva veszi át azt.

A kézben való áldozás esetében (Handkommunion) a hívő a bal kezét formálja tányérka alakban úgy, hogy abba helyezze az áldoztató a szentostyát, a jobbját pedig aláteszi, hogy azzal vegye magához az ostyát. Ez a középről való elmozdulás nélkül azonnal megtörténik (nem vihető el az Oltáriszentség). Helytelen az a gyakorlat, amikor valaki elveszi, „elkapja” a pap kezéből az ostyát, sőt érte nyúl. Ahogy Szent Amb-

rustól tanultuk: kezünkben trónust formálunk, ahová leszáll hozzánk az Isten Fia.

A nyelvre kívánt áldozáskor (Mundkommunion) az áldozónak térdelve vagy állva ki kell nyitnia a száját és kiölni a nyelvét (nem túlzottan, de nem is éppen csak, hogy), azért, hogy az áldoztató minden nehézség nélkül ráhelyezze a szentostyát. Ez kifejezetten előírás a két szín alatt való áldozáskor, amikor a pap a szentvérbe mártott szentostyát csak nyelvre helyezheti.

Sokszor adódik, hogy a hívő későn dönti el, melyik formát választja. Amikor a pap már a nyelve felé nyújtja a szentostyát, a ministráns pedig alá tartja az áldoztató tálját, akkor gondolja meg magát és nyújtja ki a kezét. Könnyen kiverheti a pap kezéből a cibóriumot, vagy keze találkozik a tálcával. Sokan a kézbe áldoztatáskor csak az egyik kezüket használnák, pedig az Úr legnagyobb ajándékát két kézzel kell magunkhoz vennünk. Más a helyzet a sérültekkel, végtaghiányosság esetében, olyankor a nyelvre helyezett szentostyával való áldozási formát ajánljuk. Sokan szeretnének szájba, nyelvre áldozni, de nem nyitják ki eléggé az ajkukat; mind az áldozónak, mind pedig az áldoztatónak kellemetlen, ha a keze a száj széléhez ér. Sokan túl távol állnak meg, az áldoztatónak ki kell nyújtania kezét s még akkor sem éri el őket.

Ötven évvel a zsinat után még mindig vannak olyanok, akik a „Krisztus teste!” felszólításra nem mondják az „Ámen”-t, vagy csak áldozásuk után. Az „Ámen” helyett „Hiszem”-et mondanak, vagy már olyan eset is adódott, hogy valaki „Köszönöm!”-öt mondott, vagy „Dicsértessék”-et...

Kis keresztet kérni áldozás helyett – minden bizonnyal nem a hívek találták ezt ki – súlyos tiszteletlenség az Eucharisztia iránt, mivel ott és akkor áldoztatás folyik és nem keresztosztatás. Aki valamilyen okból nem áldozik, vagy nem áldozhat, az maradjon a helyén! Egészen más az a szokás (és ez nem áll ellentétben az Oltáriszentség iránti tisztelet megadásával), ha az áldoztató kis keresztet rajzol az édesanyja karján lévő kicsi gyermek homlokára, akit nem hagyhat magára a templompadban, de ha édesanyja kapott valamit, akkor ő is szeretne – ilyen esetben a pap egy kis keresztet rajzol a homlokára és elindulnak vissza a helyükre, de az áldoztatás ezzel nem szakad meg.

Egyre több helyen hirdetik a szentmise áldoztatása előtt – főleg nagy búcsújáró helyeken, bazilikákban –, hogy szentáldozáshoz csak az járuljon, aki a kegyelem állapotában van, felkészült és méltó módon veszi magához az Úr testét és vérének. Talán tovább nem kell ezt fejtegetni, hogy szentgyónáshoz járult és mikor... hiszen ez csak egy figyelmeztetés kíván lenni (de hasznos, sok pápai szentmisén is elhangzik, ahol feltételezettő ún. karácsonyi-húsvéti keresztények jelenléte...)

Beszélni kell róla, tanítani kell a szentáldozás rendjét. Erre valók a felnőttek katekézisei, a gyermekek hitoktatása, vagy olyankor, amikor a miseolvasmányok erre utalnak, pl. a B-évben (Márk-évben) az évközi 17-21. vasárnapokon, amikor a János 6-ból az ún. eucharisztikus beszédet olvassuk több héten át.

A visszaélések, az áhítat gyengülése, áldozási kultúránk ellaposodása hitünk gyengeségének a jele. Pedig mindig kell tudnunk: „aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van” (Jn 6, 54) és Jézus még ehhez köti a föltámadásunkat is: „és én föltámasztom őt az utolsó napon”. Nem mindegy tehát hogyan fogadjuk, milyen hittel, felkészültséggel és imádatl!

A papi jubileumok elnevezései

„A pap a földön tölti be ugyan hivatását, de a mennyei hatalmasságokkal egy sorban van. Nem ember, nem angyal, nem arkangyal, se más teremtett hatalom, hanem maga a Vigasztaló rendelte ezt a szolgálatot, és ő is ad erőt, hogy bár testben maradván, angyali szolgálatot teljesíthessenek”.

(Aranyhajó Szent János)

A SZERZŐRŐL: görögkatolikus áldozópap, pápai prelátus, teológiai tanár, a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola tanszékvezetője. Utoljára a *Præconia* 2019/2. számában közöltük tanulmányát. (ivancsoi53@gmail.com)

1. BEVEZETÉS

A férfiember életében a legnagyobb dolog, ha pappá szentelődik. Ennél nagyobb esemény már csak a püspökké szentelése lehet, ami azonban csak keveseknek adatik meg. Nem véletlen hát, hogy a papszentelést és az azt követő primíciát – elsősímet – ünnepélyes körülmények között szokták végezni. Az alkalomra pedig emlékképet készítenek: imakönyvbe való szentképre nyomattatja ki a pap a dátumot és azt a jelmondatot, amit papi élete vezérmotívumának szán.

A papszentelés nagy eseményének az évfordulóit is meg szokták ünnepelni. Hazai gyakorlatunk szerint ez a huszonöt éves évfordulón történik először, majd az ötven és hatvan évesen, utána pedig öt évenként történik. Ezekre a jubiléum papok ugyanúgy emlékképet készítenek, mint a primíciára. Ámde ismeretes olyan gyakorlat is, mely szerint a szentelés után minden öt esztendőben megemlékezés történik róla. Tudunk olyan listáról, amely felsorolja ezeknek az évfordulóknak az elnevezését.¹ A sorozat eszerint öttől hetvenötig tart.

Mint a római katolikus papoknak, úgy görögkatolikus egyházunk papjainak is általános gyakorlata az, hogy a primícia (vagyis az első Szent Liturgia) után csak a huszonöt éves évfordulót ünneplik meg, amit ezüstmisének vagy ezüstjubileumnak hívnak. Utána pedig újabb huszonöt év múlva következik az aranymise, majd újabb tíz esztendő múlva a gyémántmise. Innentől kezdve – mivel a következő periódusokat már nem sokan élik meg – már minden öt éves évfordulót megtartanak. Ezek az emlékképek – egyedülálló módon – publikálva vannak egy jelentős kötetben.² Az eddig begyűjtött primíciás és jubileumi emlékképek gyűjteménye ez a magyar görögkatolikus egyház papjairól.

1 *Annuaire du Patriarcat Arménien Catholique de Cilicie*, 2000, 191-197. és VÁRNAGY ANTAL: *Liturgia*, Abaliget, 1999, 166.

2 IVANCSÓ ISTVÁN: *A magyar görögkatolikus papság szentelési emlékképeinek gyűjteménye (1914-2007)*, (Collectanea Athanasiana, V. Varia, vol. 2.), Nyíregyháza, 2016. 322.

2. A PRIMÍCIA

A primícia³ az újonnan fölszentelt pap első Szent Liturgiáját, szentmiséjét, az újmiséjét jelenti. Az ünneplés nagyon ősi gyökerekkel rendelkezik, amint az elnevezése is tükrözi. Ugyanis az ószövetségi „zsengeáldozatra” utal.⁴

Az elmúlt században még olyan nagy fontosságot tulajdonítottak egyházfegyelmi szempontból az újmisének, hogy az újszentelt áldozópapnak írásban kellett kérnie az engedélyt a püspöktől a primíciájához, meg kellett jelölnie, kit kért fel ünnepi szónoknak és kézvezetőnek. Ez utóbbinak pedig az ünnepi esemény után írásos beszámolót kellett benyújtani a püspök felé, hogy minden rendben zajlott-e.

Az egyházfegyelmi előírások alapján ez így is volt rendjén. Figyelmet érdemel azonban az a tény, hogy minden papnak a tényleges „első miséje” az, amit a szentelések végez! Ugyanis a bizánci liturgiában a nagy bemenetig diakónusként szolgál a szentelendő, majd miután az adományokat az oltárra helyezte a püspök, akkor következik a papszentelés, hogy az átlényegítést már együttesen végezzék. Tehát áldozópapként valójában ez az első liturgiája.

Az elmondottak nem zárják ki – talán nem is csorbítják – azt a gyakorlatot, illetve annak érvényességét, hogy az egyházban mégis van primícia, újmise. Hiszen azt ünnepélyesen lehet végezni, esetleg több helyen, több közösségben is.⁵ Ám ilyenkor valóban jobban illik rá az „újmise” elnevezés az „első mise” helyett.⁶

3. A JUBILEUMOK SOROZATA

Ha egy áldozópapnak megadatik, hogy még a hetvenöt éves papi jubileumát is elérje – bár ekkor az életkora már 99 vagy 100 év –, akkor elméletileg (a primíciás szentképét is beleszámítva) összesen tizenöt⁷ emlékképpel rendelkezhet. Természetesen ehhez az kell, hogy öt évente ünnepélyes formában és szentképpel ünnepelje az évfordulóit. A mi gyakorlatunk szerint azonban ez a szám csupán hat, ugyanis az ezüst-, az arany-, a gyémánt-, vas-, rubin- és az acélmise jön számításba.⁸

3 Teljes körű bemutatását 564 oldalon ld. HAUNERLAND WINFRIED: *Die Primiz. Studien zu ihrer Feier in der lateinischen Kirche Europas*, (Studien zur Pastoralliturgie Bd. 13.), Regensburg, 1997.

4 Vö. MTörv 26,1-15.

5 A 2. láb.-ben említett könyvemnek abban a részében ez különösen szembetűnő, ahol a szentképek hátlapjai láthatóak: olykor több helyszín és több dátum is van egy-egy képen, jelezvén, hogy az újszentelt pap több újmiséjét is végzett.

6 Ehhez ld. MINCSIK VERONIKA: „Örök emlékezetben lesz az igaz» – A Hajdúdorogi Egyházmegye papságának primíciás és jubileumi szentképei (1914-2007) az erről szóló könyv alapján”, in *Athanasiana* 48 (2019) 155-184.

7 Listánk alapján az 55 éves papi jubileum kiesik. Pedig azzal együtt 16 lenne a képek száma.

8 Magyar görögkatolikus egyházunkban azonban acélmiséről nem tudunk. Legalábbis a 20. és 21. század vizsgált időszakában (1914-2007) – a hajdúdorogi egyházmegye területén – nem fordult elő.

Itt azonban, a célkitűzés megvalósítása érdekében néhány gondolatot érdemes hozzáfűzni minden egyes jubileumhoz, mégpedig annak elnevezése alapján.

1. Öt év: fa

A fa még távol áll az acél keménységétől, vagy éppen az arany vagy gyémánt értékétől. Ám évente megújuló lombjával az újjászületésre utal. Miközben gyökerével a földbe kapaszkodik, az ég felé nyúlik.⁹ A fa nagyon hasznos tud lenni. Fel tudja fogni a szelet, a kandallóból meleget áraszt, hasznos használati eszközök anyagául szolgálhat. Még tud hajlékony lenni, sudár termetével fiatal korában a növekedés reményét sugallja.

Így az öt éves pap is. Napról napra újjászülető lelkesedés tölti el a papsága révén. Földön élő ember, de Isten embereként fölfelé mutat. Buzgóságával közel tud kerülni a rábízottakhoz, lecsendesítheti a közöttük kialakuló viharokat, fel tudja melegíteni a kihűlőben lévő szíveket, érzi, hogy mennyire a hívei szolgálatában kell élnie az életét. Még könnyű odahajolnia az idősekhez, de ugyanúgy a fiatalokhoz is, hogy az élet és az örök élet reményét adja át nekik. Fiatal papi lelkületével még egyetlen feladatba sem „fásulhat” bele.

2. Tíz év: ón

Az ónról tudjuk, hogy ezüstfehér, lágy fém, amit jól és könnyen meg lehet munkálni. Puhasága miatt általában ötvözni szokták ólommal, illetve inkább rézzel, és így jön létre a szilárd bronz. Az egészségre nem ártalmas, ezért különféle edények készítésére vagy bevonására is felhasználható.¹⁰ Régen még oltári edényeket is készítettek belőle.

A tízéves papnak a lelkülete még kell, hogy őrizze a szentelés fényét. Egy évtizedes munkálkodása révén már van értéke, de még sokat kell formálódnia a papi életben. S milyen szép, hogy felszenteltsége révén ötvöződik benne az isteni és az emberi elem! Így keményen képviseli Urának az ügyét. Lelki egészséget ad az oltárról az embereknek az evangélium hirdetésével és a szentségek kiszolgáltatásával.

3. Tizenöt év: kristály

Milyen szép a kristály! Átlátszó, tündöklő és értékes. Belül nagyon rendezett a szerkezete. Önmagától nem tud fényt árasztani, de ha fény éri, gyönyörű színekre tud bomlani. Mint a templomi csillárok is. Ragyogó tisztasága miatt, illetve azért, mert a fény segítségével tüzet tud gyújtani anélkül, hogy maga megégne, a papok édesanyjának, Máriának a szimbóluma.¹¹

Milyen szép, ha a pap élete is ugyanilyen átlátszó! Akkor tud mások felé is ragyog-

9 JUTTA SEIBERT: *A keresztény művészet lexikona*, Budapest, 1986, 91. (A továbbiakban: *Keresztény lexikon*.)

10 DIÓS ISTVÁN: „Ón”, in DIÓS ISTVÁN (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest, 2005, X. köt., 109. (A továbbiakban: *Katolikus Lexikon*.)

11 *Keresztény lexikon* (10. láb.), 183.

ni, és akkor tud felmutatni egy igazán értékes életet. Persze, ehhez az kell, hogy belül rendezett legyen az élete, összhangban legyen önmagával és Istenével. Így az Istentől áradó fény sokszínű értékét részekre bontva tudja az emberek felé továbbítani tizenöt év papi tapasztalatával. Különösen akkor, ha Mária segítségével tiszta tud maradni, s úgy engedi át magán a fényt.

4. Húsz év: porcelán

A porcelán a kerámiatermékek közé tartozik. Tömör, fehér, tiszta csengésű anyag. Önmagában is szép és értékes, de ha mázzal befestik, még értékesebbé válik.¹² Sok területen használják, de vigyázni kell vele, mert törékeny.

Húsz év szolgálat után már a papnak is tömörnek kell lennie. Igazán tisztán cseng a hangja, erőteljesen hirdeti Isten szépségét, amely a keresztény életben tükröződik vissza. Két évtizedes tapasztalatával már be tudja fedni a hiányosságokat az élet minden területén, akár önmaga, akár a hívei számára, hogy még vonzóbb legyen a keresztény élet. De ez egyben figyelmeztetés is: nem old meg mindent a befestés, a porcelán külső máza. Belül kell egyre értékesebbé lenni!

5. Huszonöt év: ezüst

Az ezüst a nemesfémek közé tartozik: értékes. A kereszténységben eleinte a tisztaság szimbóluma. Később a Holdnak, és ezzel együtt Szűz Máriának a jelképévé válik.¹³

A papi életben a huszonötödik esztendő olyan, amit már egyetemesen megünnepelnek, az ünnepségre pedig szentképet is készítenek.¹⁴ Már egy negyedszázad papi életének értékét tudja felmutatni a jubiláló. Ha vigyázott magára és az életére, akkor tisztán és értékesen tud ragyogni, mint az ezüst. Ám nem a saját fényét sugározza, hanem úgy, mint az említett jelkép esetében: a Hold (Mária) a Naptól (Krisztustól) kapja a fényét. Továbbra is vigyáznia kell a papnak, hogy ne szürküljön el, mint a nem ápoltt ezüst; és vigyáznia kell a tisztaságára is, nemcsak a nőtlen római, hanem a családos görög papnak is; ez utóbbinak a házasságkötési imádsággal: „örizd meg őket házassági tisztaságban”.¹⁵

6. Harminc év: gyöngy

Már az ókorban nagy értékű királyi ékszernek számított a gyöngy, a középkorban pedig az értéke vetekedett a gyémántéval. A kagyló nagy nehézségek és sok kényelmetlenség árán termeli ki. Sokrétűen felhasználják az egyházi díszítésben.¹⁶

12 BRUDER KATALIN: „Porcelán”, in *Katolikus Lexikon* (11. lábj), XI. köt., 151.

13 OBERFRANK FERENC: „Ezüst”, in *Katolikus Lexikon* (11. lábj), III. köt., 454-456.

14 A 487 görögkatolikus papunk közül 373 érte meg az ezüstmisést, de csak 207 jubilálótól maradt fenn emlékkép. (Az adatok a könyv címében jelzett időre vonatkoznak.)

15 *Görögkatolikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest, 1964, 41.

16 OBERFRANK FERENC: „Gyöngy”, in *Katolikus Lexikon* (11. lábj), IV. köz., 330-331.

Bizony, a harminc év papi szolgálata folyamán a pap is átélte már sok nehézséget és kényelmetlenséget. Ám a munkája így vált értékessé. Lehet, hogy már néhány kitüntetésben is részesült, de a lényeg mégis az, ami a gyöngy kitermelése folyamán a tenger mélyén, a papi munka végzésénél pedig a lélek mélyén történik.

7. Harmincöt év: korall

A korall jellegzetes színe révén feltűnő. Ősi időktől fogva azt tartották róla, hogy védelmet nyújt a betegségek ellen, ezért leginkább a gyermekek nyakába akasztották. Ugyanez a jelentése egyes ábrázolásokon a gyermek Jézus nyakában.¹⁷

A harmincöt éve szolgáló pap személye, élete, munkálkodása feltűnő az emberek szemében. Már lehet is az, hiszen egy megállapodott papi életről van szó. Ebből a távlatból már vissza tud tekinteni, hogy mennyi védelmet nyújtott és mennyit gyógyított. Nem mágikus erővel, nem amulettként használt eszközzel, hanem Jézus Krisztus szentségeivel.

8. Negyven év: smaragd

A smaragd az értékes drágakövek közé tartozik. Az Ószövetségben a főpap ruháját Lévi törzset, a papi törzset jelentette. Az egyházművészetben a „teológus” János evangélista jelképévé vált. Ugyanakkor a tisztaság és a szüzesség jelképe is.¹⁸

A papi életben egyre előbbre jutva, a szentelés negyvenedik évfordulójához érkezve már igazi drágakővel lehet kifejezni a „papi törzsben” teljesített eddigi szolgálat értékét. Ekkor már eredmények alapján tudja felmutatni a pap, hogy ő Isten embere, hogy „teológus”, aki életét a görög pap esetében házassági tisztaságban, a római pap esetében szüzességben élte.¹⁹

9. Negyvenöt év: rubin

A pap rubinmiséje valójában a hetvenedik évfordulót jelenti. Lehetséges, hogy a listába hiba csúszott be ezen a ponton.

10. Ötven év: arany

Az arany a legnemesebb és legtartósabb fém. Nem korrodálódik. Az isteni tökéletesség és az örökkévalóság jelképe. Az ikonok hátterén és a glóriákon az égi fényt jelképezi. A gazdagság és a pompa hordozójaként a liturgikus eszközök kedvelt anyaga.²⁰

A papok általában az aranymiséjüket²¹ szokták megünnepelni az ezüstmise után.

17 *Keresztény lexikon* (10. lábj), 179.

18 DIÓS ISTVÁN: „Smaragd”, in *Katolikus Lexikon* (11. lábj), XII. köt., 187.

19 Ld. 18. lábj.

20 *Keresztény lexikon* (10. lábj), 38.

21 A 249 görögkatolikus papból 102 érte el az aranyjubileumát, és 84 aranymisés emlékkép maradt fenn utánuk.

Milyen jó és nagyszerű, ha lelke nemesen csillog, még akkor is, ha testi ereje már veszített az értékéből! Nemcsak saját értékét viheti az Isten színe elé, hanem fel tudja mutatni egy fél évszázados papi munkájának gyümölcsét. Mennyi rábízottat irányíthatott az örökkévalóság, Isten országa felé a pompás liturgikus tevékenységével és a tanításával!

11. Hatvan év: gyémánt

A gyémánt neve „legyőzhetetlen” jelent. A legértékesebb és legkeményebb drágakő. Egyetlen anyagból (szénből) áll. Nagyon nehéz megmunkálni, de kemény és kitartó munkával briliánst lehet belőle előállítani. Keménysége miatt Krisztus jelképévé vált. A hiedelem szerencsekőnek tartja, de ennél fontosabb, hogy arra buzdítja birtokosát, hogy a gyöngék és rászorultak mellé álljon.²²

A gyémántjubileumát ünneplő pap rádöbben arra, hogy hatvan éves papi szolgálata folyamán²³ az Úrtól kapta minden erejét, így lett legyőzhetetlen, kemény és kitartó. Egy ügyet tartott a legfontosabbnak: Krisztus ügyét. Életére visszatekintve meglátja: milyen szerencsés volt, hogy a papságot választotta hivatásul. Meglátja azt is, hogy az Úr követségében milyen sok gyöngének és rászorulónak tudott segíteni. Ehhez kellett a kemény kitartás, és kellett a folyamatos önmunkálás.

12. Hatvanöt év: vas

A vas az egyik legközismertebb fém. Legnagyobb tisztaságában a meteoritokban fordul elő. Izzó állapotában munkálható igazán. A vas a vérnek is alkotóeleme. Az egyházi hagyományban az egyszerűség és a kitartás jele.²⁴

Mire a pap elérkezik a vasmiséjéhez,²⁵ már meglehetősen ismertté vált a közösségében. Ilyen korára már ő maga is igazán rádöbben, hogy összes papi erejét odafentről kapta. Ámde arra is szükség volt, hogy a mennyei kovács számára az iránta való szeretet izzítsa, hogy ő formálhassa. Így tudta a kegyelmi életet közvetíteni a rábízottak felé. Most már igazán tudja és érzi, mint jelent a papi életben az egyszerűség és a kitartás.

13. Hetven év: rubin

Gyönyörű piros drágakő a rubin. Színe miatt a középkori keresztény művészettől kezdve az izzó szerelem jele.²⁶

22 OBERFRANK FERENC: „Gyémánt”, in *Katolikus Lexikon* (11. l.áb.), IV. köt., 273-276.

23 A 210 görögkatolikus pap közül a kutatott időben 33 pap érte el a gyémántjubileumát, és 20 készített hozzá emlékképet.

24 RUZSICZKY ÉVA: „Vas”, in *Katolikus Lexikon* (11. l.áb.), XIV. köt., 815-816.

25 Görögkatolikus papjaink közül a kutatott időben 12 papunk érte meg a vasmiséjét, és 5 kép került be a gyűjteménybe.

26 RUZSICZKY ÉVA: „Rubin”, in *Katolikus Lexikon* (11. l.áb.), XI. köt., 762.

Talán nem is lehet eléggé felbecsülni, mint jelent az áldozópap életében a hetven éves jubileum, amikor rubinmiséjét ünnepelheti.²⁷ Ha kitartott eddig – és a jó Isten megőrizte – már csak egy vezérelve lehet az életben: az Isten iránti forró szeretet!

14. Hetvenöt év: acél

Az acél a keménységéről ismert anyag. A sokkal könnyebben megmunkálható vasból származik, amit izzásig hevítettek, hogy aztán megedződjék.

Az az áldozópap, aki eléri ezt a jubileumát is, az embert formáló Isten műhelyének minden zugát bejárta. Úgy tudott hivatásában acélos keménységgel megmaradni, hogy az Úrból merítette minden erejét, és ezt az erőt továbbította a rábízottak felé. Lehet, hogy egy egyházmegyében, lehet, hogy egy országban egyetlen acélmisés pap van, de érvényesek rá Sík Sándor „Az acélember” című versének sorai: „Áll, egyenesen, egymagán / Az acélember a hegy homlokán... / Áll és feszül és hordja terheit”. Megedződött. Bizonyára már csak a lelke bírja, a teste elfáradt, de lélekben kitart!

4. ÖSSZEZÉS

A görögkatolikus szertartási rend előírja, hogy az újszentelt áldozópap a következő formulát mondja a primícián részt vevők fölött: „Áldjon meg téged az Úr Sionból, az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen”.²⁸ Olyan áldás ez, amiért a néphagyomány szerint egy csizmatalpat is érdemes volt elkoptatni.²⁹ Hitünk szerint ennek viszonzása is van, hiszen a papért imádkoznak a hívek. S ez így történik nemcsak az újmise, hanem az összes többi papi jubileum alkalmával is.

A bemutatott lista alapján láthattuk, hogy milyen elnevezései vannak az ötévénként egymást követő ünnepi eseményeknek. A felvázolt gondolatok alapján talán érdemes mindegyiket megfontolni, még akkor is, ha papjaink általában csak az ezüst-, az arany-, a gyémánt-, a vas- és a rubinmiséjüket (esetleg az acélt is, akinek megadatik) ünneplik meg.

27 Görögkatolikus papjaink közül a kutatott időben 2 érte el rubinmiséjének évfordulóját, és 1 képet sikerült megszerezni a gyűjteménybe.

28 *Görögkatolikus egyházi szerkönyv* (16. l.áb.), 337.

29 Számtalan helyen próbáltuk felkutatni a mondás eredetét, de nyomtatott változatban sehol sem sikerült. Egyetlen néprajzos sem tudott támpontot adni hozzá. Mindazonáltal a köztudatban elevenen él.

VERES ZOLTÁN

A magyar görögkatolikusok liturgikus szerepe az 1938-as Budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson

A SZERZŐRŐL: tanulmányait végzett görögkatolikus papnövendék. Teológiai licenciátusát a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán szerezte 2019-ben. Jelenleg a főiskola propedeutikus kurzusának prefektusa. (zveres19@gmail.com)

BEVEZETÉS

Magyar hazánkban az elmúlt száz évben megrendezett egyik legjelentősebb eseményre került sor 1938-ban. Ennek a történelmi eseménynek Budapest adott otthont 1938. május 26. és 29. között. Ez a Szent István-émlékével egybefonódott XXXIV. Eucharisztikus Kongresszus nemcsak hazánkat mozgatta meg,¹ hanem az egész világ katolikus egyházát, annak mintegy félmillió emberével.² Ennek a kiemelt eseménynek a rangját mutatja a résztvevő 11 bíboros, 37 érsek és 190 püspök. Külön öröm volt, hogy ebbe az eseménybe a magyar görögkatolikus egyház is bekapcsolódhatott. A kongresszus keleti albizottságának ügyvezető igazgatója dr. Krajnyák Gábor volt.³ A rendezvény egy kiemelkedő eseménye volt az ünnepi görögkatolikus Szent Liturgia a Szent István-bazilikában.⁴

E történelmi esemény görögkatolikus vonatkozása igen jelentős, a keleti katolikus egyház liturgikus szempontból így fontos szerepet töltött be a világgongresszuson. Az akkori Görögkatolikus Szemle így ad tudósítást minderről:

„...az a törekvésük, hogy a keleti Egyház a maga szépséges szertartásaival is

1 Vö. *Keleti Egyház* 3-4 (1937) 49-50.

2 Előtte lévő világgongresszusok helyszínei: 1881. - Lille, 1882. - Avignon, 1883. - Lüttich, 1885. - Freiburg, 1886. - Toulouse, 1888. - Párizs, 1890. - Antwerpen, 1893. - Jeruzsálem, 1894. - Reims, 1897. - Paray-le-Monial, 1898. - Brüsszel, 1899. - Lourdes, 1901. - Angers, 1902. - Namur, 1904. - Angoulême, 1905. - Róma, 1906. - Tournai, 1907. - Metz, 1908. - London, 1909. - Köln, 1910. - Montreal, 1911. - Madrid, 1912. - Bécs, 1913. - Málta, 1914. - Lourdes, 1922. - Róma, 1924. - Amsterdam, 1926. - Chicago, 1928. - Sydney, 1930. - Karthago, 1932. - Dublin, 1934. - Buenos Aires, 1937. - Manila, vö. N. N., „Az eucharisztikus világgongresszusokról”, in *Actio Catholica*, 3.

3 Vö. KRAJNYÁK, G.: „A kettős Szent-év és a görög katolikusok”, in *Görögkatolikus Püspöki Levéltár*, III-3-1, 1.

4 Vö. IVANCSÓ, B.: „A világgongresszus görögkatolikus liturgiája”, in *Liturgikus Örökségünk* XII. (2013) 21.

szerepet kapjon a nagy programban, valóra vált... És, ami valóban az egység gondolata volt, hogy a keleti Egyház különböző szertartású és nemzetiségű főpásztorai és hívei a legteljesebb testvéri szeretetben találkoztak a Rózsák terei templomban.”⁵

1. A GÖRÖGKATOLIKUS PROGRAMSOROZAT

A kongresszust megelőző albizottsági ülésre már 1938. január 15-én sor került Miskolcon, ezen többek között részt vett: Melles Géza és Mihalovics Sándor nyíregyházi kanonok, Legeza József orosi esperes, Schirilla Szólon Andor miskolci esperes, Kozma János hittanár és Zápotocky Igor Konstantin konzultor. Már ekkor összeállították a liturgikus események tervezetét. Nyíregyházán tartották (február 9-én) a második ülést, ahol kijelölték a felelős tagokat is.⁶ A görögkatolikus programsorozat világosan bizonyítja, hogy milyen megbecsült szerepet kapott liturgikus téren a görögkatolikus egyház:

„1. Május 22-én 8 órakor: a m. kir. Honvédség és Államrendőrség gör. kat. tagjainak szentmiséje és közös szentáldozása. 10 órakor: nagymise; a Vasvári Pál Kör zászlószentelése.

2. Május 25-én 8 óra 30 perckor: Papp Antal c. érsek, apostoli kormányzó főpapi miséje a Rózsák terén levő erzsébetvárosi róm. kat. plébániatemplomban.⁷ A szentmisét Bányay Jenő káptalani helynök mondja. A hívek közös szentáldozása.

3. Május 27-én 9 óra 30 perckor: főpapi mise a keresztyékek újraegyesüléséért a Szent István Bazilikában. A szentmisét Calavassy György c. érsek, athéni püspök mondja. 21 órakor: A gör. kat. nők közös szentségimádási ájtatossága a Rózsák terén levő gör. kat. plébániatemplomban.

4. Május 28-án 8 órakor: a Munkácsi Egyházmegye ószláv nyelvű főpapi miséje a Rózsák terén levő erzsébetvárosi róm. kat. plébániatemplomban. A szentmisét Sztojka Sándor munkácsi püspök mondja.

11 órakor: „Az Eucharisztia és az Egyház egysége” Nemzetközi konferencia a Budai Vigadóban (II., Corvin-tér 1.). Elnök Tapouni Ignác bíbornok, szír pátriárcha. 12 órakor: gör. kat szentmise a Rózsák terén levő gör. kat. plébániatemplomban. A zarándokcsoporthoz közös szentáldozása.”⁸

5 „Az Eucharisztikus Világgongresszus”, in *Görögkatolikus Szemle* 12 (1938) 4.

6 PAPP A.: „Az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus görögkatolikus eseményei”, in *Athanasiana* 45 (2017) 9.

7 Papp Antal püspök (1867-1945) betegsége miatt nem tudott részt venni a kongresszuson.

8 KRAJNYÁK G.: *Az Eucharisztikus Kongresszus görög szertartású szentmiséinek és ünnepeinek*

2. GÖRÖGKATOLIKUS SZENT LITURGIÁK A VILÁKGONGRESSZUSON

Ahogy a fenti programban is látható, mindennap voltak görögkatolikus Szent Liturgiák. Május 22-én vasárnap dr. Krajnyák Gábor tiszteletbeli kanonok, budapesti paróchus végzett Szent Liturgiát a magyar királyi államrendőrség számára a Rózsák terei görögkatolikus templomban.⁹

Május 25-én Gajdics Péter Pál eperjesi püspök mutatott be Szent Liturgiát a Rózsák terei görögkatolikus templomban, majd Bányay Jenő a római katolikusban.¹⁰

Másnap (május 26-án az ünnepség nyitónapján) szintén a Rózsák terén volt a Szent Liturgia. Mindennap ugyanaz a helyszíne volt a görögkatolikus szertartásnak; kivétel 27-én és 28-án. 27-én a Szent István bazilikában mutatták be a Szent Liturgiát a keresztények újraegyesüléséért,¹¹ 28-án pedig a nagy tömegre való tekintettel megkapták az erzsébetvárosi plébániatemplomot, ahol Sztojka Sándor munkácsi görögkatolikus püspök mutatta be az ünnepi Szent Liturgiát ószláv nyelven.¹²

3. ÜNNEPI SZENT LITURGIA A SZENT ISTVÁN BAZILIKÁBAN

A Szent István bazilikában bemutatott görögkatolikus Szent Liturgiának szenteltek a legnagyobb figyelmet a vilákgongresszuson bemutatott keleti katolikus szertartások közül, amelynek jelentőségét nemcsak a helyszín fontossága mutatta, hanem hogy a Szent Liturgián részt vett Eugenio Pacelli bíboros is. A felkészülést nehezítette, hogy akkor még nem volt megengedett a magyar nyelvű liturgia. Így görögül kellett megtanítani. Ez Szemerszki János karvezetőnek alapos munkájába került, nemcsak a megtanítása, hanem a szöveg és a dallam összehangolása is. Hiszen a görög nyelvű liturgián a nálunk nem használatos dallam idegen volna.¹³ A könnyebb olvashatóság érdekében a görög szöveget sok esetben fonetikusán írták át.¹⁴

A Szent Liturgiát fél tíz órai kezdettel Calavassy György athéni püspök többek között egy magyar pap, dr. Szántay-Szemán István koncelebrálása mellett mutatta be. A Szent Liturgiát a Magyar Rádió végig közvetítette.¹⁵

sorrendje – egylapos nyomtatvány.

9 Vö. „A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus keleti vonatkozású eseményei”, in *Keleti Egyház* 6 (1938) 155.

10 Vö. „Az Eucharisztikus Vilákgongresszus programja”, in *Görögkatolikus Szemle* 10 (1938) 4.

11 PAPP A.: „Az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus görögkatolikus eseményei”, *op. cit.*, 9.

12 Vö. „Az Eucharisztikus Kongresszussal kapcsolatos gör. kat. programtervezet”, in *Görögkatolikus Élet* 4 (1938) 48.

13 PAPP A.: „Az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus görögkatolikus eseményei”, *op. cit.*, 9.

14 Vö. „A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus keleti vonatkozású eseményei”, *op. cit.*, 154-155.

15 *Program és kongresszusi tájékoztató a 34. Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István év budapesti ünnepségein való részvételre*, Budapest, 1938, 22.

A püspökök ünnepélyesen vonultak be főpapi ornátusban. Tehát a hagyományos ünnepélyes öltözködés elmaradt. Érdekesség még, hogy Pacelli bíboros, pápai követ a keleti egyházban használatos fehér epitacheliont és viola színű mandíaszt viselt a bevonuláskor.¹⁶

A kezdő áldás után Szuchy Elek diakónus énekelte görögül az ekténiát, a tropárokat azonban csak a püspökök és az asszisztencia énekelték. A háromszorszent éneket a kar énekelte kétszer görögül. Ezután a fődiakónus intonált: „Adjatok dicsőséget a mi Urunknak...”, majd a Dicsőség után a diakónusok „dünamisz, dünamisz” (csoda, csoda) kiáltása hangzott közben, erre a kar lassan énekelte a háromszorszent utolsó sorait.¹⁷ Közben a Calavassy püspök a dikériorionnal és a trikériorionnal áldást osztott a négy égtáj felé. Érdekesség, hogy a pápai követ felé fordulva latinul mondta az imát: „Uram, Uram, tekints és nézz le a mennyből...”. Majd a pápa, a pápai követ és a többi egyházi méltóság éltetése következett. Ezután a Szent Liturgia a megszokott menetében haladt tovább. Az apostol és az evangélium szintén görögül hangzott el. A hitvallást Pacelli bíboros mondta el a Filioque nélkül, a konsekráló szavakat pedig közösen mondták.¹⁸

4. EGYÉB LITURGIKUS ESEMÉNYEK

A vilákgongresszus görögkatolikus szertartásai nem merültek ki pusztán a Szent Liturgia végzésében, illetve nem csak bizánci rítus szerint végeztek szertartásokat a keleti egyházak. Egyéb szertartások között volt a nők szentségimádása a Rózsák terei görögkatolikus templomban, melynek során dr. Dudás Miklós, akkori házfőnök (későbbi püspökünk) tartott szentbeszédet. Ezen kívül más rítusban is végeztek keleti Szent Liturgiákat. Például a híveknek volt lehetőségük részt venni örmény, malabár, szír és kopt szertartáson is.¹⁹

5. ÖSSZEZÉS

Láthattuk tehát, milyen jelentős világesemény volt az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus, amely miatt a világ minden tájáról érkeztek Budapestre különböző rítusú katolikusok és nemkatolikusok. A Magyar Rádió élőben közvetítette a szentmiséket a zsúfoltságig megtelt templomokból. Az ünnep fényét emelte, hogy mindennap volt a városban görögkatolikus Szent Liturgia, melynek egyik kimagasló pontja a május 27-én a Szent István bazilikában bemutatott püspöki Liturgia volt.

16 Vö. „A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus keleti vonatkozású eseményei”, *op. cit.*, 159.

17 Vö. IVANCSÓ B.: „A vilákgongresszus görögkatolikus liturgiája”, *op. cit.*, 21-22.

18 N. N., „Aranyszájú Szent János miséje”, in *XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve*, 160.

19 Vö. KRAJNYÁK G.: „Az Eucharisztikus Vilákgongresszus”, *op. cit.*, 4.

A Gondviselés műve volt, hogy ilyen jelentős esemény helyszíne lehetett Magyarország. Így, azokban a nehéz években az ország demonstrálhatta, hogy az egymásnak feszülő két nagyhatalom mezsgyéjén a béke szigete kíván maradni és lenni.²⁰ Ezt fejezi ki Serédi Jusztinián hercegprímás egyik levelében, amikor a budapesti kongresszus lényegét emeli ki: „a Vinculum Caritatis, az Oltáriszentség Krisztus békéjében és szeretetében egyesítsen minden embert és nemzetet”.²¹ Hálával tarthatunk azért, hogy azokban a nehéz politikai időkben, amikor már a II. világháború szelei is érezhetőek voltak, az emberek erre a néhány napra félre tehetek minden földi gondot.

Főnix – pelikán

A görög-római világban a korszakok, a lélek újjászületésének, sőt általában az újjászületésnek a jelképe. A Nap madarának is tartották. (...) A keresztények többnyire a keresztelőkutak környezetében ábrázolták a főnixet, mint az újjászületés – feltámadás szimbólumát. A pelikán Krisztus (vagy testének) szimbólumaként – miként a jóval későbbi századokban épült, ma is fennálló templomok tabernákulum ajtócskáján látható – saját vérével táplálja fiókait. (...) A keresztény szerzők is alkalmazzák a főnix madár szimbólumát, bár igen különböző módon. Az egyik legkorábbi szöveg Római Szent Kelemen levelében található. A főnix a feltámadás csodás jele. Az Arábiában élő madárnak egyetlen szülőtte van, és az ötszáz évig él. A vég közeledtével illatszerekből fészket rak, és abban hal meg. Teteméből egy féreg születik, amely a főnix húásával táplálkozik, majd a fészket szülőjének csontjaival együtt az egyiptomi Héliopoliszba viszi. Egy napon mindenki szeme láttára az oltárra rakja le azokat, majd visszatér oda, ahonnan jött. Akkor a papok megvizsgálják feljegyzéseiket és megállapítják, hogy ötszáz esztendő elteltével tért oda vissza. Kelemen azon jelek közé állítja a főnix madár mítoszát, amelyekkel Isten elénk állítja az eljövendő feltámadást: Jézus Krisztus feltámadása a halottak közül, valamint a természet jelei, például a nappal és éjszaka változása. – Physiologus is konkrétan a feltámadásra vonatkoztatja, képszerű leírása Jézus Krisztus harmadnap feljövését szimbolizálja.

Forrás: Patrisztikus kislexikon, Jel Kiadó, Budapest, 2012, 156.

20 „A barna pogányság ellen”, in Glatz F. (szerk.), *A magyarok krónikája*, Budapest, 1996, 611.

21 SZÁNTÓ K.: *A Katolikus Egyház története*, Budapest, 1988, II. köt., 592.

Ünnepelni és imádni – Úrnapja

Krisztus Szent Testének és Vérének ünnepét (Úrnapját) 1247-ben, Liege-ben tartották meg először, miután 1209-ben Lüttichi Szent Julianna látomásban kapott felszólítást az Oltáriszentség mélyebb és tágasabb tiszteletére. Néhány évvel később, 1264-ben IV. Orbán pápa (Johanna egykori gyóntatója) tette hivatalossá az egyetemes egyházban (a bolsonai misén történt eucharisztikus csoda hatására, *Transiturus* bulla). A középkor vége felé, amikor néhány eretnek irányzattal szemben (albigensek, valdiak), amelyek tagadták Krisztus valóságos jelenlétét a megszentelt kenyérben és borban, egyre nagyobb lett az Eucharisztia jelentősége. Ez főként az átváltoztatott kenyér értelmezésében és abban Krisztus testének imádatában jelent meg, miközben a szentáldozás sajnálatos módon ebben a korszakban határozottan háttérbe szorult, olyannyira, hogy a 13. század elején, 1215-ben a IV. Lateráni Zsinat kötelezővé tette legalább Húsvétkor.

Az ünneplés már a kezdetektől az eucharisztikus kenyérre összpontosult, ünnepélyes tiszteletadással övezve. Ebből ered a *Corpus Domini* ünnep miséje és zsolozsmájának a szövege, amit Aquinói Szent Tamásnak köszönhetünk.¹

Az Úrnapja rítusában hamar megjelent a körmenet és a szentségi áldás szertartása, amelyeket az ünnep hivatalos menetében mai napig is az ünneplés részeként ismerünk.² A körmenet nemcsak reprezentálja, bemutatja a keresztények Oltáriszentségtiszteletét, hanem arra indítja őket, hogy Isten vándorló népeként járják az életút sokszor vezeklő szakaszát, mindig Jézus közelében, vele együtt, az ő tápláló szeretetével, áldásával (*in statu viatoris*).³

Az Eucharisztia kiemelt ünneplése illeszkedik Krisztus húsvéti üdvözítő misztériumába, amelyben ténylegesen részt veszünk a szentáldozásban. Az imádat, amit kifejezünk, keresztény életünk táplálója. Minden szentmise erre szolgál, Úrnapja mégis hatékony módon hívja fel erre a figyelmünket.

Ajánlások az Úrnapja méltó megünnepléséhez:

- Az adományok bemutatása, a felajánlás(i) körmenet legyen ünnepélyes, jól látható; a kenyér és bor mellett legyenek olyan adományok is, amelyekkel a szegényeket, a rászorulókat segíti a közösség, megosztva velük a hétköznapi, mindennapi kenyeret és szükséges javakat; így a szentmise eucharisztikus adományai és a gyűjtés magukért beszélnek.

1 Vö. MKL XIV, 568-570. RUPERT BERGER: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Vigilia Kiadó, Budapest, 2008, 486-487.

2 Uo., 570-573.

3 Uo., 487.

- Ez alkalommal az áldozási énekek között, akár az elsőként a hívő közösség énekelheti az *Uram, nem vagyok méltó...* SzVU 139. számú énekét.
- A körmeneten az úrmutatóban az úrnapi szentmisében átváltoztatott nagyostyát vigyük körbe.
- Fontos, hogy az úrnapi szentmisében minél többen járuljanak szentáldozáshoz, ha nem túl nagy a közösség, akkor két szín alatt.
- Az ünnepi énekek között megszólalhat a *Lauda Sion, Ecce panis angelorum, Tantum ergo...* és az ismert eucharisztikus énekeink.
- Az úrnapi körmenet igen kedvelt hagyomány a hívők körében, amelyet nagy előkészület (sátrak állítása, virágszirmok gyűjtése stb.) övez. Csak akkor hagyjuk el, ha az időjárás (zuhogó eső) ebben megakadályoz.

„A keresztény nép javára...”

A SZERZŐRŐL: 1986-ban született teológus. 2015 óta a trieri Német Liturgikus Intézet munkatársa. Forrás: Gottesdienst 52/13, (2018. július 2), 150-151. (neuert@liturgie.de)

A görög *diákonos* fogalom először is általánosságban vett „szolgát” jelent. Hivatalos megszólításként használja ezt a kifejezést Pálra és Timóteusra a filippi közösségnek írott levél köszöntése (vö. Fil 1,1), valamint Pál apostol, amikor a diakónus jellembeli tulajdonságai közé sorolja annak alkalmasságát arra, hogy férjként és családapaként megállja a helyét (vö. 1Tim 3,8-10.12).

Noha „a hetek kiválasztása” az Apostolok Cselekedeteiben (vö. ApCsel 6,1-6) nem beszél diakónusokról, az ott kiválasztott férfiak azoknak tekinthetők: mert az apostolok egyedül már nem tudtak a közösség özvegyeiről megfelelően gondoskodni, amiért kritika is érte őket, így meghagyták, hogy az egész közösség válasszon hét arra alkalmas férfit, akik a rászorulókat ellátásáról (görögül: *diakonia*) fognak gondoskodni. A közösség által választottak megbízásukat az apostoloktól imádság és kézrátétel által kapták meg. Ez képezi mind a mai napig a diakónusszentelés lényegét.

AZ ÁLLANDÓ ÁLLAPOTBÓL AZ IDEIGLENESBE VALÓ ÁTMENET – ÉS VISSZA

A diakónusok először a püspököket segítették a közösségek igazgatásában, majd később áttértek a papság szolgálatára, amikor az egyes egyházközségek vezetése egyre inkább a papokra hárult. Az anyagi javak kezelése, valamint a Bibliában megalapozott szegénygondozás mellett, a diakónusok liturgikus feladatokban is részt vettek már az első századoktól kezdve.

Így az Eucharisztia megünneplésében segédkeztek, hirdették az evangéliumot, elvitték az Oltáriszentséget azokhoz, akik nem tudtak részt venni az ünnepen, vagy a katekumeneket oktatták a hitre keressztségük előtt.

Mindeddig a diakonia olyan tisztség volt, amely állapotában „megmaradtak” a felszenteltek („állandó diakonia”, lat: *permanens*), a 9. századtól kezdve azonban értelmeződött ez a hivatal, és a diakonátus életfeladatból a papsághoz vezető út egyik átmeneti fokozatává vált.

A II. Vatikáni Zsinat „Lumen Gentium” kezdetű, az Egyházzól szóló dogmatikus konstitúciója a 29. paragrafusban a diakonátust újra egy „saját és állandó” (*permanens*) szentelési fokozattá nyilvánította, és tételesen felvázolta annak liturgikus feladatait, amelyeket 1967-ben VI. Pál pápa pontosított és a püspöki konferenciák alkalmaztak. Korábbi egyházi rendelkezésekre hivatkozva a diakónusok egy „szolgálatot” töltenek be. Egy egyházmegye püspökével és papjaival közösségben szolgálnak Isten népének a liturgiában, az igehirdetésben és a szeretet karitatív cselekedeteiben. Továbbá a zsi-

nat újból bevezette az 1Tim 3,12 által is alátámasztott nő férfiak szentelését, ugyanakkor a diakonátus megmaradt mint a papszentelés előfeltétele, amelyet a papságra készülőknek is megfelelő ideig gyakorolniuk kell (1032.kanon 2-3.§). Ez idő alatt kötelező számukra a zsolozsma imádkozása, míg az állandó diakónusokra e tekintetben más (könnyebb) szabályokat lehet megfogalmazni (276. kán. 3. §).

IMÁDSÁG – ÁLDOZTATÁS – IGEHIRDETÉS

A zsolozsma csak egy a liturgikus ünneplésformák között, amelyen a diakónus részt vesz. Amikor imádkozza a zsolozsmát, amint az ima természetének megfelel, az imája által a világ üdvösségén munkálkodik (mint mindazok, akik ezt imádkozzák). Erre a diakónusok maguk kötelezik el magukat akkor, amikor a püspök felszentelésük előtt megkérdezi a jelölteket, készen állnak-e arra, hogy „a zsolozsmát mint a szolgálatukat, az Isten népével, ezért a népért, az egész világért hűségesen imádkozzák”.

A hívek egyetemes könyörgéseinél (*oratio fidelium*) a diakónus olvashatja az ima-szándékokat (RMÁR 47, 61, 132), amelyeket azonban a gyakorlatban legtöbbször a lektorok olvasnak.

A püspök vagy a plébános segítőként asszisztál a diakónus a tömjénezésnél (RMÁR 129,133), és – ahogy azt az ókeresztény iratok is említik – az adományok előkészítésénél (RMÁR 133). Az áldoztatásnál is segít a püspöknek vagy a papnak (ez sajátos feladata). Ez esetben különösen is a kelyhet bízzák rá (RMÁR 61, 137) két szín alatt történő áldoztatáskor. Az eucharisztikus imádság záró doxológiájában is részt vesz, anélkül azonban, hogy a szöveget mondaná („őáltala, ővele, és őbenne”), a diakónus felemeli és tartja a kelyhet (RMÁR 135). Az áldoztatás után a diakónus purifikálja az edényeket (RMÁR 138), bár ezt a jelenlévő akolitus is teheti.

A diakónus különösen arra hivatott, hogy a liturgiában az evangéliumot olvassa fel (RMÁR 61). A szentelési szertartás ezt emeli ki azáltal, hogy a püspök minden újonnan szenteltnek átnyújtja az evangéliumos könyvet ezekkel a szavakkal: „Vedd Krisztus evangéliumát, amelynek hirdetője lettél!”. Mielőtt a diakónus egy misében felolvassa az evangéliumot, áldást kap a főcelebránstól, hogy az evangéliumot „méltóképpen (és kompetens módon)” tudja hirdetni (RMÁR 131). Ezenkívül a diakónust illeti meg, hogy bevonuláskor az evangéliumos könyvet vigye az ünnepélyes körmenetben (RMÁR 128).

Az Exsultet, Krisztus feltámadásának ünnepélyes hírül adása a húsvét éjszakájának ünneplésekor egy olyan hitbéli tanúságtétel, ami a diakónus egyik legmegtisztelőbb feladata. Akárcsak az evangéliumnál, ez esetben is egy szinte azonos hangzású áldásban részesül. Az evangélium és a húsvéti örömeinek hirdetésére vonatkozó megbízás meghagyás is a diakónusnak a saját élete által megvalósítandó tanúságtételre, ahogy az evangéliumos könyv átadásánál elhangzott: „amit olvasol, hidd, amit hiszel, tanítsd, és amit tanítasz, kövesd is!” Az egyéni étellel történő példamutatás mellett ez a prédikáció megtartására is vonatkozik (homília, szentírásmagyarázat) (764. és 767. kánon). Azokon az ünnepeken kívül, amelyeket önállóan vezethet, a szentmisében is prédikálhat (RMÁR 61).

UTASÍTÁSOK, KÖZLEMÉNYEK

A diakónusok már a korai egyházban utasításokkal szabályozták a hívek egységes magatartását a liturgiában. A keleti egyházak liturgiájában ennek a feladatnak a gyakorlását sokkal gyakrabban szorgalmazzák, míg a római liturgiában a hívek legtöbbször maguktól állnak fel, ülnek vagy térdelnek.

A római katolikus gyakorlatban ez a felszólítás a nagypénteki egyetemes könyörgéseknél maradt meg, amikor a diakónus az imádságra való felhívást a „Boruljunk térdre!” felszólítással vezeti be, és az „Álljatok fel” felszólítással fejezi be. A szentmise liturgiájában ismert a diakónus által kimondott meghívás a béke jelével való köszöntésre valamint az elbocsátás a mise végén (RMÁR 136). Ezen kívül felszólíthat az áldás előtti fej- vagy térdhajtásra is ünnepélyes áldások esetében. További felszólítások lehetségesek, mint például egy körmenet rendjére, nagyobb ünnepekkor az áldoztatás helyére valamint más fontos dolgokra vonatkozóan. Végül a diakónus a mise vége felé a hirdetéseket is ismertetheti (RMÁR 139).

ÖNÁLLÓ SZOLGÁLAT

A diakónusra ruházható bizonyos liturgikus ünnepek vezetése, amennyiben ez az ő hivatalával összeegyeztethető, és nem az egyházi vezetői hivatal (püspök és pap) számára fenntartott, akkor, ha nincs elérhető pap, vagy, ha a pap azt kifejezetten a diakónusra bízza. A keresztelés, a házasság, a betegeknek vitt Eucharisztia, valamint a temetés mellett ez az igeliturgiákra és szentelmények kiszolgáltatására is vonatkozik. Ide tartoznak a temetés mellett többek között a körmenetek, áldások és ájtatosságok (pl. szentségimádás vezetése). Itt a diakónus is adhat szentségi áldást (943. kánon).

A NÉP SZOLGÁI

A karitatív feladatai mellett a diakónus liturgikus szolgálata is mutatja, hogy ő a hivatalos szolgálatát „a keresztény nép javára” gyakorolja, mint ahogy azt a szentelése előtt kinyilvánította. Ugyanis az evangélium hirdetése és annak magyarázata, a hívek vezetése az egyetemes könyörgésekben és az Eucharisztia kiosztásában (és más szentségek kiszolgáltatásában) a hívek lelki üdvösségét szolgálják, és a felszólítások, az útmutatások és meghívások azoknak az ünneplésben való aktív részvételét mozdítják elő. Mint a „liturgia diakóniája” (LG 29), ezen feladatok az Egyház diakóniájának a részét képezik, amelynek megvalósítását minden hívőre, de különösképpen a diakónusokra bízták.

Fordította: Szűcs Ottó Sándor és Harai Levente SJ

A börtönmisék liturgiája

A SZERZŐRŐL: 1911-ben született, piarista tanár. Az Actio Catholica 1945-ben szolgálattételre kikérte a rendjétől, s a kulturális ügyeket bízta rá. Ennek következtében az iskolák államosítása ellen irányuló munkájáért 1948-ban hatévi börtönnel sújtották. A Nagy Imre-féle amnesztiával való szabadulása után fizikai munkásként helyezkedett el, de a közben „kereten kívül” végzett papi munkájáért 1961-ben újabb hét és fél, majd 1966-ban 8 évi börtönítéletet kapott. Több mint 18 évi börtön után 1977-ben papként legutolsónak szabadult, akkor is csak azért, mert Kádár János római látogatása alkalmával VI. Pál pápa vendége elé tette az utolsó papi fogoly nevét. Római megbízásból a ciszterci nővérek kismarosi monostorának papi teendőit látta el egészen 2003-ban bekövetkezett haláláig.

Az elmúlt évtizedek börtönmiséi a liturgiátörténetnek egy egészen különleges és nem mindennapi fejezetét alkothatják, aminek egésze messze meghaladja ennek az írásnak a kereteit. Itt csak annyiról szólok, ami egy karácsonyi misének a megközelítéséhez feltétlenül szükséges. Akkor és abban a zárkában egyedül voltam pap, a feladat tehát rajtam is múlt. A papok nagy többségével együtt az ilyen feladatot föltétlenül mindig is vállaltam, de azért akadt köztünk kivétel is. És nem is feltétlenül félelemből. Abban az egyetlen esetben, amivel személyesen is találkoztam, az illető aggályosan nem vállalkozott arra, hogy a börtön bizony képtelen körülményei közé Krisztust is odakényszerítse. Tisztelettel vettem tudomásul ezt a felfogást is, de úgy gondoltam, hogy az Antónia-vár börtönét megjáró Megváltó nem fogja rosszul érezni magát köztünk, a Gyűjtőben sem.

A legnagyobb feladatot a bor beszerzése okozta. Szeszies italhoz a börtön szabályok értelmében nem lehetett hozzájutni, és az ottani emberi helyzetet ismerve, ezt magam sem tudtam volna másképp elképzelni. Viszont bor nélkül mise nincs. Ezért születtek az idők folyamán ennek a megoldására különböző kalandos fogások. Ekkor és itt még az volt a szerencse, hogy a kórházban volt egy-két olyan rab, aki orvosi előírásra kapott valamicske bort az étkezéshez, és mindig volt köztük olyan, aki a cél érdekében hajlandó volt lemondani arról a pár cseppről, ami egy miséhez szükséges. Az ügyletet valamelyik együttérző és szabadabban mozgó házimunkás bonyolította le. A lebukás elkerülésére aztán a tiltott anyagot kimosott orvosságos fiolákba töltötték, és gyertyaviasszal légmentesen lezárva valahol a pincében elásták. Nem is derítette fel ezt soha semmiféle zárkamotózás.

Annak a napnak a délelőttjén, mikor misézni szerettem volna, jeleztem szándékomat a házimunkásnak. Ő a zárás idejére a pincéből magához vett egy fiolát. A zárást három ember végezte. Elöl ment ez a házi, aki kinyitotta a befelé nyíló zárkaajtókat az előtt az ór előtt, aki a létszámmellenőrzést végezte, s aki után egy másik ór sorra bezárta a zárkákat. Mindegyik egyedül ment, végezve a zárás ráső rész munkáját. A rabok a zárkán belül sorba álltak, hogy meg lehessen számlálni őket. Én tudtam, hogy

a házi most adja át majd nekem a boros fiolát, amikor semmi motozás nem fenyeget, mert az örök egymást hajtva sietnek, hogy minél hamarabb végezzenek és hazamehessenek. És a házi is tudta, hogy én fogok az ajtóhoz legközelebb állni, hogy ő minél könnyebben adhassa át a fiolát. Amikor tehát kinyitja és jobbjával belöki az ajtót, a tenyerében ott lapul a fiola, ami a következő pillanatban már az enyémbe volt, és gyors számbavétel után már csapódik is az ajtó. Így már minden szükséges dolog biztosítva van, hiszen az ekkori élelmiszercsomag beadások idején keksz formában sült ostyaanyaghoz minden további nélkül hozzájuthattunk. A miseszöveg sem volt probléma, mert még bőven voltak ima- és kis formátumú misekönyveink, Bibliáink stb. Nehezebb helyzetben pedig a lényeges szövegrészeket könyv nélkül is mondhattuk, akkor fiatalságomban nekem sem jelentett ez semmi nehézséget. Az ostya alá az erre a célra külön kezelt zsebkeendő került, kehelynek nem tudtunk mást befogni, mint valamelyik ivópohárnak kiadott kincstári bádogpoharat. Magam is sokáig őriztem azt, amelyet én használtam erre a célra, és azért az aljára be is karcoltam egy Krisztus-monogramot. A börtönök közt ide-oda utaztatva, és mindig le- és felszerelve mindvégig magamnál tartani azonban képtelen voltam.

BÖRTÖNKARÁCSONYOK

Ha az ember, mielőtt belép a rákoskeresztúri köztemető főkapuján, jobbra néz, néhány fa mögött a Gyűjtőfogház főépületének homlokzatát veheti ki aombok között. Ez a legnagyobb befogadóképességű budapesti börtön, amely azonban az elmúlt évtizedekben így is az elvileg számított lehetőségei többszörösének mértékében nyújtott „otthont,” vagy jelentett siralomházat a rendszer üldözöttjeinek.

A börtön törzsét a két (jobb és bal) „csillag” alkotja, amelyekben három-három szárnyon, s ezek mindegyikében négy szinten helyezték el a rabokat. Egy ipszilon alakú folyosó köti össze egymással a két csillagot és a fent említett parancsnoki főépületet. A főépület mögött, ennek az ipszilonnak mintegy a hónaljában helyezkedik el két kisebb, különálló, T alaprajzú épület, homlokzatával az udvar felé fordulva. Ha szemben állunk a főkapuval, akkor a balkézre eső a börtönkórház, míg a jobboldali az úgynevezett „Kisfogház.” A Gyűjtő egészét a millennium idején építették, és a Kisfogház egész létében mindig valami speciális elkülönítést szolgált. A főfront 5×6 méteres nagy sarokhelyiségei valamikor műhelyek voltak. A T betű szokásos nagyságú zárkáiban voltak az első világháború végén szabadult kommunisták, máskor viszont nők voltak, a földszintjén még külön elválasztva a halálosok stb.

Itt voltam magam is 1949 Karácsonyán vagy négyszázadmagammal, mint akiket akkor még a többi politikai elítéltnél is jobban utáltak. Kb. húszan voltunk abban az első emeleti zárkában, amelynek ablak nélküli oldalfala mellett, kívül az udvaron négy betonlap sorakozott. Tudtuk, hogy a lapok felemelhetők, és az alattuk lévő nyílásokba állítják be az akasztófát ítélet-végrehajtás alkalmával. Mindig tudtuk, hogy mikor történik ez, mert biztonsági okokból ilyenkor reggel nem a szokott időben kezdődött a nap, hanem csak amikor a hóhér már elvégezte a munkáját, és eltüntették ennek minden látható jelét. Sőt hallottuk és felfogtuk az események hangfoszlányait, kezdve a hajnali fakoppánásoktól, mikor a betonlyukakba beállított faoszlopokat kiékeltek,

az ablakunk alatt elvezetett elítélt és őreinek lépteiig, vagy addig az érthetetlen mormolásig, ami a még egyszer sietősen felolvasott ítéletszöveget jelentette. És a zárkában hang nélkül és mozdulatlanul húsz ember ült körül a falakat, feszülten figyelve a már csak sejthető hangokra is, s arra gondolva, hogy a többiek most ugyanúgy hallgathatnák itt az ő bakancsa kopogását is. A feszültség minden esetben veritékeztetően kínos volt. Bennem mindig felkeltette annak a szédületes feszültségnek az emlékét, ami az első, egy börtönépületben elmondott misémhez fűződött.

AZ ELSŐ KARÁCSONY

Még csak 1947 volt. Az Actio Catholica munkatársaként dolgoztam. Mivel az ide besztott papoknak rendszeres lelkipásztori elfoglaltságuk nem volt, ismételten tőlünk kértek segítséget, ha valaki valamilyen okból kiesett. A hirtelen belázasodott börtönlelkész helyett így vállaltam el a vasárnapi mise elmondását a Markó utcai fogházban.

Addig ilyen körülmények közt még sohasem miséztem, és azért nem is gondoltam semmi különösre. A kapun a csöngetésemre csak egy kis nyílás lett szabaddá, s azon keresztül kérdezték meg, hogy mit akarok. Mikor megmondtam, kinyílt a kapu, és egy ór mellém szegődve vezetett végig rideg folyosókon. A Markó fogházának is T az alaprajza, és egyetlen egybenyíló fedett csarnoképület, a megfelelő magasságban az egyes szintek körbefutó függőfolyosóival. Valami ellenséges sci-fi objektum benyomását tette rám. A keresztény diakonissza-szolgálat még megvolt; csak később derült ki, hogy már az utolsókat rúgta. Mindenesetre még ők állítottak fel egy tábori oltárt a földszinten, a T-csarnok közepén, a falnak fordulva, hisz még a Zsinat előtt voltunk. A rabok a földszintet és a függő folyosókat töltötték meg. Ezt azonban a maga teljes panorámájában csak akkor láttam, mikor az akkori szertartási rend szerint először fordultam ki Dominus vobiscum, Az Úr legyen veletek-re. Jobbra, balra, előre végignézhettem akkor az egész, háromemeletes magas csarnokon, ahol úgy csüngtek, lebegtek az emberek a levegőben, mint gyümölcs a fán. Az egész olyan infernalisán embertelennek tűnt, hogy visszaforduláskor szinte megtántorodtam.

Az igazi döbbenet azonban az evangélium felolvasásakor tört rám, ami mégis nem két szóból állt, mint az előző felszólítás, hanem hosszabb szöveg volt, aminek felolvasása alatt a szemem ide-oda rebent a csarnokban. Mikor felkértek a helyettesítésre, azt mondták, beszélnem nem kell, csak magát a misét végezzem el. Soha nem voltam még hasonló helyzetben, így gondolkodás nélkül alkalmazkodtam. S az evangélium olvasása alatt mintegy rám szakadó épület borított el a felismerés, hogy ha valahol egyáltalán beszélni kell, ezeknek az embereknek feltétlenül! És nyomában azonnal a másik: hogy teljesen képtelen vagyok rá! És nem is elsősorban azért, mert nem készültem, hanem mert ez képtelenség a pokol fenekén. A szertartás menete visz csak tovább, mert ha valamit tudnék önállóan, magamtól tenni, csak szaladnék, szaladnék, mint az ámokfutó. Amikor azt mondták, hogy beszélnem nem kell, magamban némileg bosszankodtam, hogy micsoda mise ez homília nélkül, és azt hittem, azért mondják ezt az egyszerűbb formát, hogy könnyebben vegyenek rá a hirtelen helyettesítésre. És most az villant fel bennem: dehogyis, ismerték ezt a különleges helyzetet, és attól félték, hogy ha kellő előkészítés nélkül ma megszólalok, csak valami kalamajkát fogok

okozni. És ez csak tovább erősítette bennem azt a kétütemű dobolást, hogy muszáj – képtelenség, muszáj – képtelenség...

S mikor vége lett a misének, gyorsan, légszomjasan iparkodtam kifelé, az utcán már nagyokat lélegezve, és magamban mondogatva: ez nem igaz, ilyen nincsen, ez nem igaz...

Egy év múlva aztán magamat is ott találtam a csarnokban; csak akkor még a letartóztatott papok vasárnaponként misézhetek magukban, maguknak, már akinek szerencséje volt. Ugyanis ekkor a földszinten egy kis zárka át volt alakítva a számunkra úgy, hogy az egyik oldalánál egy valódi kis fa oltár állt, míg a másikonál egy sekrestyeszekrény. Vasárnap lehívtak ide valakit közülünk, becsukták a zárkába, az ott magában felöltözött, elmondta a misét, levetkőzött, kizörgött, akkor a helyére hívtak egy másikat. Ez tartott a vasárnapi, tehát korai ebédosztásig. És akkor lényegesen többen voltunk ott papok, mint amennyien a rövid, vasárnapi délelőttbe beleférhettünk. A szabályok ki voltak elégítve, ha mi nem is. Koncelebrálásról pedig nem lehetett volna szó akkor sem, ha a Zsinat már lezajlott volna, hisz csak nem eresztik együvé a legveszedelmesebb államfelforgatókat!

A MÁSODIK KARÁCSONY

Emlékezetes még ennek az évnek, 1948-nak a karácsonyi miséje. Ekkor már a Gyűjtőben voltam. Még üzemelt ott a rabok számára épült kápolna, bár az akkor odaszűfolt tömegnek messzemenően elégtelen volt. Ezért három részre osztották a foglyokat, és beosztása szerint mindenki eljuthatott egy misére a szenteste és a két ünnep valamelyikén. Én a másodikon vagy a harmadikon vettem részt. Akkor már a korábbi hivatalos börtönlelkészt menesztették, s az az ismeretlen, aki a misét elmondta, állítólag valami bizalmi emberük volt. Mindenesetre nehézkesen iparkodott valami karácsonyi jelleget adni annak a homíliának, amiben valójában a homoszexualitástól óvta hallgatóit. Már akkor is tudtam, hogy börtönkörülmények közt ez sose időszerűtlen; no de karácsonykor? Zavaros habogásából úgy véltem, hogy ezt ő is érzi. Csak jóval később tudtuk meg, hogy akkor tartóztatták le Mindszentyt, és az általam észlelt zavar valószínűleg a szónok állati félelmére volt visszavezethető. Mindenesetre ennek a misének az emléke sokáig túskeként élt tovább bennem.

AZ 1949-ES KARÁCSONY

Csak egy év múlva, 1949 karácsonyán oldódott ez fel, amikor már a Kisfogházban éltünk, abban a fent említett sarokzárkában. A helyzet bizonyos értelemben előnyös volt, mert a zárka eredetileg műhely lévén, az ajtaja az egyik sarokban nyílt, és így a „cirklin”, az ellenőrző kukucskáló nyíláson a zárka jó felét nem lehetett megfigyelni. Hisz annak idején ebben a zárkában csak munkaidőben tartózkodtak rabok, amikor az őrség tetszése szerint beléphetett; de nem tartózkodtak benne éjszaka is, amikor – zárás után – minden zárka kulcsa az őrparancsnok irodájába kerül, ahonnan szükség esetén csak külön őrjárat hozza helyszínre, de maga a folyosós őr nem tudja a zárkát

kinyitni. Az ilyesmit pedig maga az őrség is iparkodott elkerülni, hisz ilyenkor jegyzőkönyvet kellett felvenni stb., és a betűvetés mindig is izzasztó feladat volt az őrség számára. Különösen, ha ünnepelni lehetett bármi ürüggyel, olyankor csak a buzgó mócsingok kíváncsiskodtak, így magától adódott a mise ideje estére, zárás után, és a helye a zárkának abban a sarkában, ahová az ajtóból nem lehetett ellátni. Persze azért ez sose volt életbiztosítás, úgyhogy minden zárkatársnak a beleegyezését mindig ki kellett kérni, mert „felplankolás” esetén mindenkit felelősségre vontak volna. Nem tudok azonban olyan esetről, amikor ez nehézséget jelentett volna. Két-három protestánstól eltekintve, a többiek katolikusok voltak, és a protestánsok szívesen vállalták azt a szerepet, hogy a mise alatt ők az ajtó látókörében maradnak, hogy ha véletlenül az őr mégis benézne, ne fogjon gyanút, ha nem lát senkit.

HÁRMAS KARÁCSONYI AGAPÉ

Ekkor már nyugodtan és természetesen tudtam az evangélium után elmondani egy vigasztaló karácsonyi beszédet; de hogy miről beszéltem, abból ma, évtizedek múltán, már egy szóra sem emlékszem. Mise után az egész zárka, összeadva a vagyoniát és lehető szépen „megterítve,” közösen ette az ünnepi vacsorát, ami közben a többiek közül még tartott valaki karácsonyi megemlékezést. És tartottunk hosszú csöndet is, ami alatt mindenki otthon járt az övéinél. Csöndesen dúdolván már a mise alatt is megkockáztattunk néhány karácsonyi éneket, és mivel semmi nem mozdult a folyosón, sőt ahogyan esteledett, a falakon keresztül innen is, onnan is karácsonyi hangok szűrődtek át, a közös éneklés még jól eltartott a vacsora után is.

Másnap még egy mozzanat következett. Nem minden zárkában volt pap, különösen a 4-5 főt számláló kisebbekben nem. Pedig azok is szerettek volna ünnepelni. Másnap tehát, ami még mindig ünnep, tehát a lehető legkevesebb mozgással és a lehető legkisebb őr létszámmal számoltak, az ember számára olyan lehetőségek nyíltak, amilyenek más napokon nem. Csöndes pillanatokban a házimunkás kihívott a folyosóra, és beeresztett olyan zárkába, ahonnan előre jelezték, hogy szeretnének megáldozni. Rájuk külön is gondoltam a misén, félretettem nekik az Oltáriszentségből, és azt most magammal víve, sietve áldoztattam itt is, ott is. És persze ez sem ment gond nélkül: számon kellett tartani, hogy melyik zárkában van beépített besúgó, oda nem lehetett menni. Vagy mikor mozog a folyosón nemcsak valamelyik őr, hanem ugyancsak esetleg valamelyik spicli, vamzer, téglá stb., aki rohanna jelenteni minden szokatlan mozgást, amit csak észrevesz. Nekem nem volt ilyen balesetem sem.

Az, hogy az ember aranyfényben ragyogva őrzi magában ezeket az emlékeket, mindenki előtt érthető. Ott is, egy-egy ilyen esemény után nemegyszer elkönyvesedő szemmel köszönte meg valaki az élményt. De leginkább egy kedves barátom emlékét őrzöm ebben a vonatkozásban. Hallatlanul művelt, intelligens, író ember volt, aki a maga szakmai vonalán még háború után is ismételtén képviselte külföldön is az országot, míg ő is közénk nem került. Még a szabad világból ismertem, voltunk együtt itt benn is, és végül évtizedek múlva újra találkoztunk. Akkor már 90 éves volt. Én készítettem fel a nagy találkozásra, és kívánsága szerint én is temettem. Rómának szerelmese volt, de hivatalosan is többször és hosszasan tartózkodott az Örök Városban,

ahol nem egy nagy ünnepélyességgel végzett pápai ceremónián vett részt. Őrizte is a szívében ezek emlékét. De utolsó találkozásunkkor is azt mondta: „tudod, persze, hogy azok nagyszerűek voltak, de az a mise, akkor, ott, a Kisfogházban, az páratlan, ahhoz hasonló nem volt még egy az életemben.”

REMETEKARÁCSONY

Aztán eltelt egy újabb év, és mikor 1950 tavaszán rabtartóink azt hitték, hogy itt a harmadik világháború, nem tartották elégségesnek számunkra a Kisfogházbeli elkülönültséget. Átvették a náciaktól a Nacht und Nebel nevű rendszert, aminek nálunk „néma ház” lett a kurrens neve. Teljesen elzártak a társadalomtól, nem volt többé látogatás, levélírás, csomagküldés; még arról sem adtak felvilágosítást, hogy egyáltalán élünk-e. Csak három és fél év után, a Nagy Imre-féle amnesztia következtében tudták meg az enyéim, hogy túléltem ezeket az időket. Számunkra ez a néma ház a váci börtön legbelső fekvésű, legelszigeteltebb része, az MZ (magánzárka) osztály volt. De még ezen belül is, másokkal együtt rám is külön elszigetelés várt, mert míg általában hárman-négyen kerültek egy zárkába, magam 14 hónapra keresztül egyedül voltam egy teljesen üres zárkában, ahol csak egy ócska szalmazsák, egy vizesvödör és a kübli foglalt még el némi helyet. És persze mindentől minél távolabb, tehát a legfelső szinten.

Erről az oldalról közvetlenül a lépcsőház melletti zárkában volt elhelyezve Weishaus Aladár, a régi magyar kommunista. Azután jöttem én. A másik oldalról mellettem Hellebrandt altábornagy, a Vfk/2-nek, a vezérkari főnökség kémelhárító osztályának volt főnöke. Mellette Antal István, a volt propagandaügyi miniszter, majd Hóman Bálint, és így tovább. Betűt nem láttunk, dolgozni nem vittek, járhattam egész nap fel-le a 2×3 méteres zárkában, hallgatva a féktelen szidást, mert az ugyanazon ponton való állandó forduláskor a bakancs sarka nyomot hagy a zárka padlóján. Viszont nyugodtan imádkozhattam, elmélkedhettem, és a legmagasabb emeleten lévén a sodródó báránnyelűket is nézhettem az égen. A liturgia is betölthette akár az egész napot, legalábbis lélekben, gondolatban, hűségben, szeretetben.

Így került sor ennek az évnak a karácsonyára is. Ez persze remetekarácsony volt, egymagamban álltam a jászol előtt, de azt zavartalanul csinálhattam akár egész napon is át. Az időm egy részét itt a versírás töltötte ki, persze csak fejben. Másra nem volt mód. Erre viszont annyi időm akadt, hogy évek múlva, szabadulásomkor, vagy 200 kész verset vittem ki a fejemben, mint ennek az időnek lepárlott és kikristályosodott lényegét. Már az adventi napokat is versek kísérték, de persze Karácsonyra kulmináltak, hisz azt akár vízkeresztig egyfolytában ünnepelhettem. Talán az is a legstílusosabb, ha ezek egyikével zárom ezt a karácsonyi emlékezést. Annak idején dallama is volt, nap hosszát dúdoltam.

Pásztorok miséje

Könnyes szemmel ringatlak,
csilli-csillagom,
tilinkómmal altatlak,
bari-bárányom.
Csakhogy végre itt vagy már,
áldott Jézuskám,
télidei rózsaszál
szívem jászolán.

Ó, de nem olvadsz te el,
hamvas hópehely,
táplálsz angyal-ízekkel,
manna- s méz-kehely.
Nem lehet az istálló
többé már soha,
hol kigyúlt a Megváltó
arany-mosolya.

Szólalj, szólalj, tilinkó,
nyírfa gallya, hó,
nyílt az ég és ujjongó,
mézzel lett folyó.
Nem is kelhet száradból
más dallam soha,
és ha egyszer más dal szól,
törd el, Jézuska!

Légyen bennük, több mint ma,
hófehér bárány,
hányat hord a földalma,
békés népkarám.
S jó enyéim sártalan,
arany szalagon,
vidd Atyádhoz, ártatlan
bari-mosolygón.

Csilló szemmel ringatlak,
téli rozsmaring,
bari-hanggal altatlak,
bimbó, hóban nyílt!
Csukva már a két gyöngy-tó,
s nyírfám halkuló,
eloston a kis bacsó,
hali, hali, hó!

Minden forrásom belőled fakad

Leonore HEINZL
szövegét átdolgozta:
URBÁN Dávid

URBÁN Péter

B \flat C D E \flat F Gm D Gm E \flat B/D D 7 Gm B/D E \flat

Min den for-rá-som be-lő-led fa-kad! Min den for-rá-som be-lő-led fa-kad! Te vagy a For-rás, U ram, †

6 Dm Cm 7 A $^{\circ}$ Dm Dm 7 E \flat Cm A $^{\circ}$ /C Cm 7

é-lő víz-zel i-tatsz min- ket, * el nem fo-gyó é-le-tet a-ján-dé ko-zol ne- künk. Te vagy a sze-re- tet, †

9 Dm Cm/E \flat B \flat /D E \flat B \flat Gm/D D E \flat

Lel-ked-del ben-nem élsz, * és szom-ja-mat ol- tod. É- lő vi- zet ad- tál ne- künk,

12 B \flat /D F B \flat Dm F 7 Gm Cm 7 Dm E \flat B/D E \flat

ö-rök é-let tá-madt ben-nünk. Min-den for-rá-som be-lő-led fa-kad! Te vagy a Szó, U- ram, †

16 B \flat /D Cm B \flat F/A Gm Cm B \flat

ván-dor-lá-sunk út-ján ve-lünk jársz, * és ön-ma-gad-dal táp-lálsz mirket. Te vagy az Is-ten Bá-rá- nya; †

19 Gm A \flat F/A Gm/B E \flat /B \flat B \flat E \flat 7 D \flat 7 E \flat

el- ve-szed a vi- lág bú- ne- it: * meg- vál- tot- tál en- gem. É- lő vi- zet ad- tál ne- künk,

22 B \flat /D F B \flat C \flat 7 D Gm Cm D Gm B \flat Gm E \flat

ö-rök é-let tá-madt ben-nünk. Min-den for-rá-som be- lőled fa-kad! Te vagy a Lé- lek, U- ram, †

26 B \flat /D Cm Gm A \flat Gm 7 Cm/G Gm Dm C/E

hi tün- ket táp- lá- lod, * a- ki tet tek- re kész- tetsz min- ket. Te vagy az e- ró : † for- málsz en- gem, *

30 F Cm B \flat /D E \flat B \flat /D Cm D E \flat

meg- tisz- tí- tasz, és el- ve- zetsz az i- gaz é- let- re. É- lő vi- zet ad- tál ne- künk,

32 Dm E \flat /G F B \flat D \flat 7 Gm E \flat D D \flat 7 G

ö- rök é- let tá- madt ben-nünk. Min- den for- rá- som be- lő- led fa- kad!

Minden forrásom belőled fakad

Leonore HEINZL
szövegét átdolgozta:
URBÁN Dávid

URBÁN Péter

Min-den for - rá-som be - lö - led fa - kad! Min-den for - rá-som be - lö - led fa - kad!

5
Te vagy a For-rás, U- ram, †é-lő víz-zel i-tatsz min- ket, *el nem fo-gyó é-le-tet a-ján-dé-ko-zol ne-künk.

8
Te vagy a sze-re- tet, † Lel-ked-del ben-nem élsz, *és szom-ja-mat ol-tod. É-lő vi-zet ad-tál ne-künk,

12
ö-rök é - let tá-madt ben-nünk. Min-den for-rá-som be-lö-led fa-kad! Te vagy a Szó, U- ram, †

16
ván-dor-lá-sunk út-ján ve-lünk jársz, *és ön-ma-gad-dal táp-lálsz min ket. Te vagy az Is-ten Bá-rá- nya; †

Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció

Prot. N. 404/19

DEKRÉTUM

a Loretói boldogságos Szűz Mária megünneplésének felvételéről az Általános Római Naptárba

A középkor óta tisztelet övezi a loretói Szent Ház eredeti kegyhelyét, amelyet mind a mai napig hívő zarándokok sokasága látogat meg Isten Igéjének megtestesülésébe vetett hitük táplálásáért.

E kegyhely felidézi a Megtestesülés misztériumát, és látogatóit arra készíti, hogy szemléljék az "idők teljességét", amikor Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született; hogy elmélkedjenek az Angyal szavairól, amely a Jó Hírt hozta, és a Szűz szavairól, amellyel ő az isteni hívásra válaszolt. A Szentlélektől megárnnyékozva az Úr alázatos szolgálója az istenség hajlékává lett, s így a szent Egyház tiszta képévé.

Ez a fent nevezett kegyhely szorosan kötődik az Apostoli Szentszékhez, a pápák dicsérték és az egész világ számára ismertté vált, nem kevésbé, mint a szentföldi Názáret, képes különleges módon felragyogtatni a Szent Család evangéliumi erényeit.

A Szent Házban Megváltónk és az Egyház Anyjának képe előtt, szentek és boldogok mondtak igent hivatásukra, s betegek kértek vigasztalást szenvedésükben. Isten népe itt kezdte el dicsérni és kérlelni Máriát a loretói litániával, amelyet a világ minden táján ismernek. Kiváltképp azok, akik repülővel utaznak, találják meg benne égi pártfogójukat.

Mindezek fényében Ferenc pápa főpapi tekintélyével úgy határozott, hogy a Loretói Boldogságos Szűz Mária választható emléknapja az Általános Római Naptárban legyen december 10-e: az a nap, amely Loretóban ünnep, és amelyet minden évben ünnepelek. Ez az ünneplés legyen segítségére minden embernek, különösen a családoknak, a fiataloknak és a szerzeteseknek abban, hogy kövessék az evangélium tökéletes tanítványának, a Szűzanyának erényeit, aki (Krisztust) az Egyház Fejét megfogva vele együtt minket is övéiként fogadott el.

Ennek következtében az ünnepnek minden naptárban, a Miskolcban és az Imaórák liturgiájában meg kell jelennie. Az ehhez tartozó szövegeket jelen rendelkezéshez csatoltuk, és azok, a püspöki konferenciák által jóváhagyott fordításait, e Dekrétum általi megerősítést követően közzé kell tenni.

Minden egyéb más rendelkezés érvényét veszíti.

Kelt Az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció székhelyén, 2019. október 7-én, Rózsafüzér Királynőjének emléknapján.

Robert Card. Sarah Prefektus
+ Arthur Roche Érsek, titkár

fordította: Liturgikus Intézet

Ünnep a Bibliáért

Ferenc pápa 2019. szeptember 29-i határozata alapján módosult az Évközi 3. vasárnap liturgiája. Mostantól kezdve ez a nap az Isten Igéjének vasárnapja lesz a vasárnapi szentmise könyörgéseivel és olvasmányaival. A homíliában és a Hívek közös könyörgéseiben meg lehet emlékezni az ünnepről. Ezzel egy időben megszűnik a Magyarországon eddig szeptember utolsó vasárnapján tartott Szentírás vasárnapjaként ünnepelt alkalom.

Ferenc pápa új ünnepet rendelt el az egész Katolikus Egyházban. 2019. szeptember 30-án kelt *Aperuit illis – Megnyitotta nekik az Írásokat* kezdetű apostoli levelével létrehozta Isten igéjének vasárnapját, amelyet mostantól fogva az Évközi 3. vasárnap kell ünnepelni.

Levelében kifejti, mennyire fontos, hogy az Ó- és Újszövetség kettős egységében értelmezett Írást az Egyház életének alapjává tegye a liturgiában, a hívek közösségi és személyes reflexiójában, és mennyire alkalmas lesz az is, hogy erre az ünneplésre a keresztény egységért végzett imádság hetéhez közel kerül sor, sőt akkor, amikor az előbbi imahéthez kapcsolódva a zsidó vallással való különleges kapcsolatunkat is rendszeresen felelevenítjük – e tényeknek és imádságos alkalmaknak ugyanis része és alapja az Írás iránti közös tisztelet.

A rendelkezés célja világos, nyomában helyenként mégis némi bizonytalanság támadt. Magyarországon hosszabb ideje kedvelt gyakorlat volt a Szentírás vasárnapjának megtartása esetleg körmenettel, a Szentírás egy kötetének ünnepélyes tiszteletével, a gyermekeknek vagy katekumeneknek való kiosztásával. Mostantól hogyan alakítsuk ezt a gyakorlatot? Egyes teológusok is óvatos kérdéseket fogalmaztak meg. Ha Isten Igéje, ahogy azt a II. Vatikáni Zsinat többször hangsúlyozza, mindig megszólal a liturgiában – sőt ott szólal meg igazán, olyannyira, hogy teológiai értelemben az egyéni bibliaolvasás bátorítandó gyakorlatát folytató hívő is az egész Egyházzal egységben van, amikor elmélyül üzenetében –, vajon nem a feledékenység és hanyagság jele-e, ha külön vasárnapot szentelünk neki?

A változások és újdonságok, kivált, ha nem saját kezdeményezésünkről van szó, kihívás elé állítanak, elgondolkoztatnak – és ez jól van így. A Szentírás vasárnapját eddig Szent Jeromos ünnepéhez kapcsoltuk, aki a Vulgata latin fordításának készítője, a bibliatudósok védőszentje. Ahogy azt az ő változatos életútja is igazolja, a fordítás és értelmezés igényes munka, a megértés és közvetítés nem természetes. Ha az írott üzenetet bátrabban helyezzük mai összefüggésekbe, ha felismerjük, hogyan alapozza meg és vezeti a többi kereszténnyel és mellettük a zsidósággal való párbeszédünket, sőt hogyan kapcsol össze mindazokkal a vallásokkal, amelyek valamilyen szent könyvre hivatkoznak, az Írás könnyebben lesz eleven szó és tápláló íge nekünk magunknak is. Másrészt: a jelek szerint mégsem haszontalan, hogy emlékezzünk az Ige elsőbbségére, illetve arra, hogy mindig Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia és Igéje az, aki ünneplésünk középpontjában van, akinek egész titkába vezet be minden liturgikus ünneplés. A kérdés legfeljebb az, honnan közelítünk egyazon titokhoz, hogyan szólít meg minket, hogyan értelmezi a mi életünk eseményeit és távlatait is.

Gyakran halljuk és talán meg is tapasztaljuk, hogy a számtalan nyilatkozat, a szünet nélkül másolt digitális téveszmék és a tonnaszám piacra, majd meg szemébe dobott könyvek korában leértékelődött maga a szó, s mintha keresztényként is többet

kellene csendben lennünk, várnunk, figyelniük. Az a csend, amelyre valóban szükségünk van, az Isten jelenlétének tejjessége, a kimondhatatlan tapasztalata, a csodálkozás és ámulat csendje, amelyben Isten ajándéka, hogy magunkhoz térünk – miközben őt magát találjuk meg. Ezekben a pillanatokban a szavainknak ereje lesz, a csend is jelentést és értelmet kap. Azok a pillanatok, amelyekben már kaptunk egy-egy vigasztaló szót, amikor valaki fellelkesített, erőt adott, feloldozott láncainktól, azok a helyzetek, amelyekben újra kiszakadt belőlünk egy-egy megdöbbsent kiáltás, vagy amikor mindeddig hallgatag áldozatok nyithatták meg sebesült szívüket, megtanítanak a szó értékére. Az Írás pedig éppen ezeknek a pillanatoknak, a döbbenetnek, a felismert igazságnak, az újra megtalált azonosságnak kincsestára.

Isten igéjének vasárnapja arra hív, hogy újrakezdjük az Írás olvasásának és értelmezésének kalandját. Tanuljunk felette és vele csendben lenni, és újra tanuljuk hitünk legfontosabb szavainak igazi mélységét és jelentését. Hogy a teológiában és az igehirdetésben ne legyünk felületesek, hiszen csak újat, frisset érintve lesz ízes a szavunk is, az életünk is. Hogy adjuk hozzá a világhoz, a mai tapasztalat sokféleségéhez és szépségéhez ezt a valaha leírt tanúságtételt Isten teremtő Igéjéről.

Martos Balázs Levente (Magyar Kurír)

A liturgikus reform ötvenedik évfordulójára

Mintha tegnap lett volna... Pontosan ötven éve, 1969 Advent 1. vasárnapjától használjuk az „új” – immár félévszázados – Szent VI. Pál pápa-féle misekönyvet, a II. Vatikáni Zsinat szándéka szerint megújított szentmise rítusát. A miséző papnak a hívek felé fordulása, a népnyelv teljes körű használata, a kézbeáldozás, a két szín alatt történő áldozás – mindez ma már természetes, akkor forradalmi újításnak számított. Mivel voltak már a zsinat ideje alatt bevezetett átmeneti reformok, a végleges miseszöveg már csak összefoglalása lett mindannak, amit sokan várva vártak. Közben megújult az egyházi év szerkezete is (már nem vízkereszt ill. pünkösd utáni vasárnapok következnek, hanem az évközi idő). Egyszerűsödtek és „logikusabbá” váltak a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásainak a szertartásai, valamint a Zsolozsma, ami már nem pusztán a (teljesen) Istennek szentelt személyek, de a világban élő keresztények mindennapi imádságává is változott, azt népnyelven mindenki tudja követni.

Ahogy visszaemlékszem, a feszült várakozás az újra – mondhatnánk pattanásig feszített várakozás – részben feloldódott, részben azonban egyáltalán nem várt nehézségekbe torkollott. A liturgikus reform során megmozdult az egész Egyház: püspökök, papok, világiak, férfiak és nők, kántorok és ministránsok, lektorok, áldoztatók, állandó diakónusok... Mondhatnánk: az eucharisztikus ünneplés és egyáltalán a liturgia szele, szelleme átfűjt az Egyházon, megtisztította a ráakódott portól, feleslegességektől, közelebb hozta a misztériumot az ünneplő néphez, de az egyszerű emberekhez is. Sose felejttem el azt a szombat délelőttöt, amikor mint ministránsnak azt mondta a másnapi főmisét végző pap: „holnap te fogod felolvasni a szentleckét.” Hatalmasat dobbant a szívem, és mivel volt otthon kis magyar misekönyvem, fel is tudtam készülni.

ni erre az akkor egyedülálló és teljesen új szolgálatra. Hasonló élmény volt az, hogy a felajánlaskor mi vihettük oda az oltárhoz a kelyhet és az áldoztató edényt, korábban mindig maga a pap vitte magával a sekrestyéből a mise kezdetekor.

Nálunk Magyarországon akkor – 1969-70-ben – nem volt könnyű új egyházi kiadványokat megjelentetni. A teljes Szentírás is hosszas töprengés, előkészületek, engedélyezések után 1973-ban jelenhetett meg zsákvászon kötésben. A megújított miselapok a szentmise állandó részeit tartalmazó ideiglenes misekönyv hátsó lapjához illesztett műanyag tokba helyezve minden misére külön előkészítve voltak használhatóak. Az olvasmányos könyvek stencilezett formában rendes kötés nélkül mint iskolai jegyzetek voltak használatban (a hevenyészett fordításokról nem is beszélve). Minden új kiadványhoz hatósági engedély kellett. Leginkább írógéppel sokszorosították az éppen megjelenő legújabb liturgikus szövegeket. Mindez magán viselte a sietség, a banalitás jegyeit. A sok hirtelen változtatás pedig feljogosított néhány felelős lelképásztort arra, hogy maga is kitaláljon olyan újításokat, amelyekkel – úgy vélte – segíti a fiatalok, gyerekek, különféle rétegek bekapcsolódását a liturgiába. Ezek a visszaélések olykor a szentmisét showmüSORRÁ változtatták, elveszítve annak szakrális, áhítatos, misztikus vonásait. A liturgikus abúzusok sora az évek folyamán nőttön-nőtt egészen odáig, hogy az öt évtized alatt a római Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregációnak irányelveket és módosító intézkedéseket kellett közreadnia. Ilyen pl. a szentmise békeliturgiájával kapcsolatban előírt változás: a miséző pap nem hagyhatja el az oltárt, és a hívek csak a mellettük ülőkkel fogjanak kezét... A nyugati országokban nem egyszer gátlástalanul átalakult a katolikus liturgia populáris ízű népünnepéllé (pl. különféle táncok, léggömbök, színeffektusok, zenei próbálkozások alkalmazásával). Ezeket a vadhajtásokat se a zsinati atyák, se Szent VI. Pál pápa, se a liturgia szakértői sohasem gondolták és nem hagyták jóvá.

Nagyjelentőségű volt a nemcsak a dogmatikához, de a liturgiához is értő Joseph Ratzinger, XVI. Benedek pápa szándéka: „a liturgikus reform reformja”. Belátta, mennyi minden nem úgy történt, ahogy a Zsinat igénye volt; és azt is, hogy a palackból kieresztett gáz oda már nem kényszeríthető vissza. Az új liturgikus mozgalom sok mindent szeretett volna korrigálni, a régi, hátrahagyott értékekből bizonyos elemeket újraéleszteni, a liturgia szentségének, méltóságának megőrzését, helyreállítását szorgalmazta. Azok számára, akik szakértelemmel, a latin nyelv ismeretével, zenekultúrával rendelkezve továbbra is szeretnék a régi rítust ünnepelni, 2007-ben ezt lehetővé tette, de csak „rendkívüli formaként”, nem ráerőltetve olyan közösségekre, amelyek teljesen elégedettek a „rendes formával”. Igaz, hogy a sok száz éve kialakult korábbi forma sok szentnek a lelkisége alapjául szolgált, ugyanakkor az is igaz, hogy sokak számára rutin, megszokás, értelmetlen formák, szokások ismétlését jelentette. Meg kell vallanunk, gimnazista korunkban így ministráltunk piarista tanáraink reggeli 10-15 perces mellékoltárnál végzett miséin, egymásután akár ötször, hatszor is.

A templom központi feszületének az oltár fölé, vagy az oltár közepére helyezése, a szentségház középponti elhelyezése, a béke liturgiájának az igeliturgia utánra való áthelyezése, a szentáldozást követő hálaadás imádságainak meghosszabbítása – mind Benedek pápa „*A liturgia szelleme*” című könyvének továbbgondolása, aktualizálása. Bizonyos dolgok átmentek a gyakorlatba, mások még váratnak magukra.

A római (latin) liturgia nem állandósult úgy, mint a keleti forma (bár ott is helyt

kapott már sokkal korábban a népnyelv használatára). Miseszövegeinkben egészen bizonyos, hogy lesznek még változások, pl. az új boldogok és szentek saját szövegei kapnak helyet, vagy új miseszövegek (pl. a tanévkezdetre, évfizetésre, bizonyos új helyzetekre megszövegezett misék: mise a menekültekért, a szegényekért, a haldoklókért, mise a gyermekekért, a családért, az öregekért, ifjúsági mise stb.) – ezek az ötletek bizonyára foglalkoztatják a felelősöket. A miseolvasmányok rendje is sokhelyütt korrigálásra szorul, esetleg más szempontok szerint összeállított olvasmányrend is elképzelhető. De mindez igen átgondolt, megfontolt, kikristályosodott formában. Az Egyház tanult a II. Vatikáni Zsinatot követő „sietős” változtatásokból, mindenképpen el akarja kerülni a káoszt, az összeviaskodást, a szakralitás csorbulását, az ünnepeket misztériumok áhítatának tönkretételét. Ahogy ragaszkodik az oltáron égő legalább két gyertya természetes fényéhez, vagy az oltárterítő fehér damasztjához, úgy fog ragaszkodni a liturgiában használatos szent könyvekhez, amelyek nem cserélhetők le a tableten vagy mobiltelefonon is elérhető szövegekkel, gépekkel.

Ötven év már egy jelentős korszak. Visszafordíthatatlan. Nem befejezett, mert haladunk előre – istentiszteletünk, szent liturgiánk útján is a mindig tökéletesebb, az üdvösség felé.

Pákozdi István

Képek a liturgiáért – Caravaggio Rómában

Annyi a látnivaló Rómában, olyan sok minden érinti meg az utazó zarándokot, hogy nem győzi feldolgozni az élményeket. A város tele van mesés terekkel, amelyek közepén az esetek többségében egyiptomi obeliszk áll, meghatározva a környék hangulatát.

Kupolás ikertemplomaival és egymásnak randevút adó forgalmas útjaival az egyik legszebb és legizgalmasabb tér a Piazza del Popolo. Ide torkollik bele a másfél kilométer hosszú nyílegyenes útvonal, a Via del Corso is. Minket azonban a tér sarkán szerényen meghúzódó templom érdekel, amely közvetlenül a városkapu mellett áll. Lorenzo Bernini keze nyoma ennél a templomnál is fellelhető: ő volt az, aki VII. Sándor pápa kívánságára a régi templomot a barokk stílusnak megfelelően helyreállította. Itt van két Caravaggio-kép is.

A 16–17. század fordulóján élt neves olasz művész alkotásai ma is óriási népszerűségnek örvendenek a művészetkedvelők körében. Caravaggio egyike volt a nagy újtóknak, ami persze akkoriban nemigen tűnt fel a kortársaknak, ők csak a reneszánsz nagyjainak egyszerű folytatását látták benne. A későbbi századokban szinte elfelejtették a mestert, ám a 19. században újra fölvirradt Caravaggio napja, az érdeklődés középpontjába került, és ez a mai napig tart. Páratlan erejű szenvedélyessége, lényegre törő realizmusa mindig a jó ízlés határain belül maradt. De nézzük, mit is láthatunk a Santa Maria del Popolo bal oldali hajójának szélső kápolnájában.

Balra a *Szent Péter keresztre feszítése*, jobbra pedig a *Szent Pál megtérése* című képekre bukkanhatunk itt. Sajnos csak oldalnézetben láthatók, így aztán fényképezni sem

könnyű őket. Szemben pedig Annibale Carracci *Mária mennybemenetele* című festménye magasodik. A *Szent Péter keresztre feszítése* roppant tárgyilagosan mutatja be a mártíromságát éppen elszenvető apostolt. A már fölszegezett Pétert nem szenvedéstől eltorzult arccal, nem is vérző kezekkel és lábakkal láthatjuk. Másfajta drámai eszközökkel él a festő. A szent tekintete már messze jár, földi élete lassan véget ér, s szemeivel a jövőt fürkészi. Nem úgy a pribékek, akiknek nagy gondot okozott, hogy meg kellett fordítaniuk a keresztet. Küszködnek erősen, még kötelet is igénybe vesznek dicstelen munkájukhoz. Megrázó erővel hat ránk az alkotás, pedig szemből nem is csodálhatjuk meg Caravaggio e remekét.

A másik képen Saul megtérésének jelenete tárul a szemünk elé, amint a damaszku-szi úton elveszti a látását, és leesik a lováról. Segélykérőn tárja szét a két karját. A festmény sarkában álló lovas semmi együttérzést nem mutat a földön fekvő lovas iránt, akit eláraszt a felülről ráözönlő fény. „Oly sokszor elbukunk mindannyian... Kisebbség nagyobb mértékben még a tanítványok is árulókká lettek. Ám Jézus ilyen embereket választ ki és hív az apostolkodásra; hála Istennek, ezért van reményünk. Meghívja Szent Pált is, aki ugyancsak sokszor elesik, elárulja, és üldözi az ő tanítványait, mégis apostollá lesz. Caravaggio a bibliai kompozíciók nagy mestere, érdemes megfigyelni a kép erőteljes fény-árnyék hatásait” – mondja a szakavatott magyarázó.

Caravaggio egy másik, talán kissé kevésbé ismert alkotása, a *Mezítlábas Madonna* a Sant'Agostino bazilikában csodálható meg. A kép különlegességét szokatlan ábrázolási módja adja. Az, hogy a mester mezítlábas, szegény asszonynak festette le a Szűzanyát, s ráadásul még két koldus is jelen van a képen. Ez a felfogás akkoriban teljességgel elfogadhatatlan volt. Az alkotást megrendelő bíboros nagyon megharagudott Caravaggióra, amikor meglátta a mezítlábas Szűzanyát, és megtiltotta, hogy a képet bárhol is közszemlére tegyék. Végül az Ágoston-rendi szerzetesek fogadták be a művet, de ők is eldugták hátul, a templom egy sötét sarkában. Ott úgysem veszi észre senki, gondolták. Így maradhatott fenn az olasz mester e remekműve. Caravaggio képeinek jó része azért van oldalkápolnában elhelyezve, mert művei legtöbbször megbotránkoztatást keltenek az egyháziak körében.

A Sant'Agostino templomban egy Raffaello-falfestményt is láthatunk, amelyet kifejezetten ide készített a nagy reneszánsz mester. Szent Mónika, az édesanyák védőszentje, Szent Ágoston mamája itt van eltemetve a róla elnevezett kápolnában, márvány szarkofágban.

Caravaggio műveinek másik fontos helyszíne a San Luigi dei Francesi, a franciák nemzeti temploma, amelyet 1589-ben Szent IX. Lajos francia király emlékének tiszteletére szenteltek fel. Ebben a templomban három Caravaggio-képet nézhetünk meg: a *Szent Máté és az angyal*, a *Szent Máté elhivatása* és a *Szent Máté mártíromsága* címűeket. Némi készpénz bedobásával néhány percre fényt gyullad ki, így jobban megcsodálhatók a festmények. Sokan jönnek el ebbe a templomba is, hogy láthassák e nagyszerű műveket.

Mészáros Ákos (Új Ember/Magyar Kurír)

Augusztus 5-e, Havas Boldogasszony ünnepe

Ez egy egészen sajátos római ünnep, augusztus 5-i dátummal. A fullasztó hőségű „ferragosto” idején tartják, amikor minden valamire való olasz szabadságra megy. A természet is tudja ezt, 35 fokos meleg van ilyenkor.

Bizonyára ilyen meleg lehetett Libériusz pápa idején 350 tájt, amikor a hagyomány szerint álmodt, éppen augusztus 5-én. Álmában hófoltok jelölték ki annak a templomnak az alapfalait, melyet Szűz Mária tiszteletére kellett építenie. Állott ekkor már a lateráni székesegyház, felhúzták a Szent Péter és Szent Pál bazilikák falait, a Via Appia mentén zarándokok látogatták Szent Sebestyén mártír templomát, de Jézus Anyjának tiszteletére nem készült még Istenháza. Az álmólátás másnapján kora hajnalban a derék Libériusz pápa felkaptatott az Esquilinus domb, Róma hét halma egyikének a tetejére, és a mennyből jött hóhullás nyomainak megjelölte, majd oda építtetett egy szerényebb méretű templomot. Nyolcvan évvel később Efezusban Szűz Máriát a zsinati atyák Thetokosz, Istenszülo névvel illették. A cím nem pukedlis kedveskedés az Anya előtt, hanem létfontosságú teológiai kérdés. Mária gyermeke, fogadásától és születésétől fogva Isten Fia. Nem úgy *lesz* Isten fiává a kereszttség által, ahogy Áriusz tévesen tanította, hanem Isten örök Logoszaként lép be Mária igenjére a názáreti lány testébe. Az evangéliumok tanúsága szerint ezért imádják angyalok a mennyből, és térdelnek eléje imádó hódolattal egyszerű pásztorok és királyi bölcsek. Ezért van ott-hon minden elfogódottság nélkül tizenkét évesen a jeruzsálemi templomban, miként a názáreti házban. Mert valóságos Isten és valóságos ember.

A népvándorlás korának zűrzavarában a barbár keleti és nyugati gótok, az Észak-Afrikába került germán vandálok, majd éppen a Pannóniában állomásozó longobárdok veszik fel Áriusz hitét és amikor 476-ban ellobban a nyugat-római császárság lángja, ők lépnek színre és három századon át lesznek a nagy migráció zűrzavarában óriási kihívás mind Róma, mind Bizánc számára. Az igazhit lángját Szűz Mária vigyazza a méhében hordott, majd a karján tartott gyermekkel. Amikor III. Szixtus pápa 432-ben megépíti az új bazilikát e régi, libériánus féle templom fölé, akkor a falakat mozaikkal borítja. Ebből épen megmaradt majd 1600 év messzeségéből a diadalívet díszítő mozaik, aminek elég csak egy jelenetét felidézni a baloldali mező második sorából. Az angyali üdvözlés képsora alatt a Kicsi Gyermeke Jézus egy óriási, drágakövekkel ékített trónon ül. Fölötte angyalok imádják, mellette ül Mária, bíborruhában a Gyermeke, aranyruhában az Egyház Anyjaként. A méretek beszélnek: egy csöpp gyermek egy hatalmas trónuson! Jelentése: akármennyire is kicsi, ám mégis Isten Hatalmas Fia. Pál szavai szerint nevének hallatára minden térdnek meg kell hajolnia mennyben, földön és alvilágban és minden nyelvnek hirdetnie kell, hogy ez a Jézus Krisztus a Küriosz, a Dominus-Úr.

A templom nem székesegyház, nem is mártír bazilika, ezért is kerülhetett a Város falain belülre, hogy az Anya ott lehessen az övével, Róma lakosaival. A 6. századból eredő ősi kép a vonásait is őrzi: Ő a Salus Populi Romani, Róma Népének Üdvössége. Ha nincs is püspöki katedrálja és ha nincs is vértanú sír benne, azért büszkén hordozza a főoltár „méhe” az a jászoldarabot, amit a hagyomány szerint Betlehemből hoztak ide, mint Jézus egykori bölcsőjét. A Santa Maria Maggiore bazilika ezért egy kicsi kis Betlehem Rómában. Gondolhatunk Szent Ignácra, a jezsuita rend alapító-

jára, akinek föltett szándéka volt, hogy társaival együtt a Szentföldön telepedik le és ott szolgálnak az Úr mind nagyobb dicsőségére. Am hiába is szentelték pappá 1537-ben Velencében, a törökökkel kiújult háború miatt eredeti terve meghiúsult és ezért Rómába zarándokolt. Első miséjét sem kapkodta el, hanem egy évet várt rá, mígnem 1538 Karácsonyán, a Santa Maria Maggiore bazilika szentségi kápolnája kriptájában őrzött betlehemi jászol előtt mutatta be első szentmiseáldozatát. Arnolfo di Cambio, az 1300-as első szentév nagy szobrászmestere készítette el a kereszténység első betlehemi szoboregyüttesét Szent Ferenc grecciói látomása nyomán, a kis Jézus pedig abban a bölcsőben nyugodott, melybe a Theotokosz édesanyja az Isten Fiát beléhelyezte. Szent Ignác mégiscsak eljutott álmai földjére, Betlehembe!

A napi szentmise bevezető könyörgése így esdekel: „Urunk, Istenünk, bocsásd meg irgalmasan vétkeinket, hogy akik saját érdemeinkkel nem dicsekedhetünk, Fiad Szülőanyjának, a Boldogságos Szűz Máriának közbenjárására üdvözlünk.”

Vértesaljai László SJ

Miért nem használunk gyertyákat és tömjént a Passió olvasásakor?

A Miskolc szerint virágvasárnap és nagypénteken a Passió elhangzása előtt nem megengedett az üdvözlés, a kereszt rajzolása a könyvre, illetve nem szabad tömjént és gyertyákat használni.

A Római Miskolc előírását olvasva, amely nem írja elő sem az üdvözlést, sem a könyvre rajzolt keresztet, sem a gyertyák és a tömjén használatát a nagyheti Passió elhangzása előtt, azt gondolhatnánk, hogy mindezt a bűnbánat és Jézus szenvedése és halála miatt érzett szomorúság jeleként rendelte el az Egyház. Nem így van. Mindazonáltal, ennek az egyszerűségnek az eredete nem kevésbé érdekes és jelentős. A Római Egyház ugyanis, annak ellenére, hogy a századok során sok szertartást átvett más (rész)egyházaktól (például a pálmaágakkal és olajágakkal való körmenetet a jeruzsálemi hagyományból), mindig is vonakodott bármit megváltoztatni a nagyhet, és különösen a liturgikus év szívét jelentő szent három nap szertartásaiban. Oly nagy tisztelet övezte (és övezi ma is) ezeket a napokat, hogy még csak fel sem merült, hogy ezeket a múltból eredő rituális gesztusokat elhagyjuk. Így például az utolsó vacsora emlékére bemutatott ünnepi szentmisét követő oltárfosztást, amely a múltban minden szentmise végén bevett gyakorlat volt, hogy ne hagyják ott az oltárterítőt a lopás veszélyének kitéve, ezt mindig megőrizték allegorikus jelentést adva a szertartásnak: Jézust ruháitól megfosztották és köntösére sorsot vetettek. Ugyanígy az üres tabernákulum is azokra az időkre vezethető vissza, mikor még nem őrizték a mai módon a templomokban az Oltáriszentséget. Ez a szokás a 11. századra vezethető vissza, az oltáron álló tabernákulum pedig a 16. századra.

Míg a keleti hagyományban a gyertyák, amelyek az evangéliumos könyvet körbe-hordozó körmenetet vagy az evangélium hirdetését kísérik, úgy tűnik, már a 4-5. századtól jelen vannak, Rómában a gyertyákat a szertartásnak ehhez a részéhez kapcsoló-

dóan csak a 7. századtól említik. Soha sem vezették be azonban a gyertyák használatát a nagyheti Passió elhangzásakor, éppen az ősi hagyomány tisztelete jeléül. Ugyanez a helyzet az evangéliumos könyv tömjénezésével és más rituális gesztussal, amelyek ma szokás szerint az evangélium hirdetését kísérik, csak később kerültek bele a liturgiába.

Talán ez a történelmi magyarázat kissé kiábrándító. Mindazonáltal a vágy, hogy a lehető legjobban megőrizzük a nagyhet legősibb hagyományait, nem csak arra indíthat minket, hogy mértékletes, alapvető és egyszerű módon ünnepeljük hitünket ezekben a napokban, hanem megadhatja az egység érzését is számunkra az Anyaszentegyházon belül, amely a századok során a liturgián keresztül híven közvetíti számunkra az apostoloktól örökölt hitet és gyakorlatot.

Ne aranyozzuk a kelyheket?

Ne használjunk aranyat se a kehely, se az áldoztató tál, se a püspöki gyűrű készítésekor – kérte *Dario Bossi* misszionárius az amazóniai püspöki szinóduson. Emlékeztetett arra, hogy az arany-fejtés, kitermelés mind a bányászok, mind pedig a környezet számára igen károsító. A bányászok egészségére kifejezetten. Egy jelentős szimbolikus cselekedet lenne az Egyház részéről, ha erről az anyagról lemond. Igaz, hogy a II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus szabályok nem írják elő az arany használatát (...), csak egy adott kultúrkörben a nemes anyagokat ajánlja, mégis mivel évszázadokon át az arany volt a legnemesebb fém, mindenki tudta, szegény és gazdag, hogy az arany valami egészen különleges anyag, ami illik a legszentebbhez. Ez a meggyőződés azonban manapság, a környezetszennyeződés nagyfokú előrehaladtával átgondolandó! Vannak még nemesfémek, amelyek helyettesíthetik az aranyat.

„Straße der Moderne”

Ezzel a mottóval és címmel indította útnak trieri Német Liturgikus Intézet 2015 júliusától a németországi modern templomok bemutatását célzó sorozatát, amelyben immár több mint kétszáz mestermű szereplrt. A 2019-től minden második vasárnap megújuló honlap-projekten egy-egy új templom részletes művészi bemutatását találja a látogató. E találkozás alkalmat ad arra, hogy az ily módon odalátogató érdeklődő értékes építészettörténeti, művészeti és liturgikus sajtóságokat bemutató tanulmányokat olvasson a megfelelő fényképek kíséretében. A sorozat és a kivitelezés szellemi atyja és kézbe tartója: *Dr. Andreas Poschmann*, az Intézet munkatársa.

Bárki rátalálhat:

Straße der Moderne. Kirchen in Deutschland www.strasse-der-moderne.de, www.facebook.com/strasse.der.moderne (redaktion@strasse-der-moderne.de Tel. 0049/179/ 947 45 82).

Új miseszövegek

A *Missale Romanum* 2008-ban napvilágot látott legutolsó kiadásában is vannak új miseszövegek (a korábbiakhoz képest). Ez nagyon jó, mert az Egyház figyelmes az alakuló világ igényeire és a hűségesen őrzött szakrális szövegek mellett helyt ad újaknak is. Több ezek közül vagy már régebben is volt (pl. a Jézus Szíve votív mise prefációja, ami valamilyen okból kimaradt a VI. Pál-féle zsinat utáni misekönyvből), vagy régebbi szakramentárium-darabokból (fragmentumokból) összeállított új szöveg, de az sem kizárt, hogy méltó körültekintéssel napjainkban fogalmazott miseszöveg (pl. a szentévi misék).

Ezeket az új imádságokat ismernie kell a miséző papnak, meg kell velük barátkoznia és használnia kell őket alkalomnak megfelelően. Jézusról, az örök Főpapról szóló mise (az eddigi Eucharisztia 2) pl. vehető első csütörtökön az évközi időben, ha nem esik arra a napra valami fő ünnep.

Ha pedig ez így van, talán nem égbekiáltó gonoszság, ha kissé engedünk a fantáziánknak. Milyen jó lenne, ha a misekönyvben találnánk ilyen szövegeket is: *Mise Veni Sanctéra, Mise Te Deumra, Mise a polgári év végén, Mise a fiatalokért, Mise a jegyesekért, Mise a kisgyermekéért, Mise az édesanyákért, Mise az öregekért, Mise a ministránsokért, Mise a bűnösökért, Mise a menekültekért, Mise a szegényekért, Mise a végidők közeledtével, Mise a háborúban elhunytakért...* Nyilvánvalóan nem lehet a végtelenségig fokozni ezt az igényt, a meglévő miseszövegek is adnak „anyagot” hasonló misék megtartásához, és a Hívek Könyörgéseiben végül is bármiféle szándék megfogalmazást nyerhet, mégis jobb lenne, ha kész, az Egyház által szentesített mise-imádságok állnának rendelkezésre.

A német misekönyv az évközi idő hétköznapjaira ún. tematikus miséket állított össze. Ilyen témák fordulnak elő ezek között: Egyház, Egység, Megtérés és életszentség, Az Úr asztala, Jézus szenvedése, Új szövetség, Beteljesedés, Hitterjesztés, Felebaráti szeretet, Máriás szeretet stb. Ezek közül lehet tetszés szerint választani a 34 évközi hét hétköznapjai során. A Misekönyv fejlődésével és a liturgia formálódásával egy következő *editio typica* minden bizonnyal tekintettel lesz majd ezekre a szempontokra!

P. I.

Csend a liturgiában – mikor és mennyi?

„A lelki élet fontos eleme a csend, amikor hagyjuk Istent szóhoz jutni. Ilyenkor tudjuk a leginkább átadni magunkat az Örökkévalónak és az ő jelenlétébe helyezhetjük magunkat. Véleményem szerint ezért a lelki élet csúcspontja, a liturgiából sem hiányozhat a szent csend. Személy szerint én a purifikálás után szoktam rövid csendet tartani, ekkor ugyanis lehetőség nyílik a communio mélyebb átélésére mind a pap, mind a hívek számára.” *Tóth Gábor Norbert* várpalotai káplán (gawril13@gmail.com).

„A csend, vagy csendes ima, ahogy a hangosan együtt imádkozás, ugyanúgy része a liturgiának. A liturgikus események közül számomra a csendhez a szentségimádás az, ami leginkább köthető. Ez lehet egy magunkban végzett, hosszabb rövidebb időtartamú ima, aminek a csend a legfontosabb eleme, a magánima mellett az Oltáriszentség szemlélése. Más lehet ez, ha egy kisebb közösség csendekkel, elmélkedésekkel vegyes hosszabb szentségimádást tart, de ennek is alapvető része a csend. Sokkal kötöttebb a »hivatalos« templomi szentségimádás, amely szorosabb időbeli, szövegbeli kötöttségekkel bír, így a csend itt kevésbé lehet jelen. A csendet ugyanakkor a mai rohanó világban nehéz pl. egy szentmise keretében alkalmazni. A szentmisén az ember szinte várja, hogy mindig történjen valami. Véleményem szerint a szentmisén való csend inkább »zavaró«, furcsa a hívek számára, de talán ez is megszokás kérdése. Ha hosszabb csend van, az emberek fészkelődnek, köhögnek, nem értik, mi történik, vagy türelmetlenül várják, mikor halad tovább a szertartás. Ugyanakkor, ha már »megszoktuk«, akkor a misén a hívők számára »belekalkulált« csend-percek hosszabb távon jó hatással bírnak, ha tudom, hogy pl. áldozás után két perc csend van, szinte várom és a mise részévé válik. Van olyan atya, aki a szentbeszéd után ül le pár percre, ez is megfontolandó lehet, lehetőség van a hallottakat átgondolni. Saját tapasztalatom, hogy amikor néhány percre beszaladok egy üres templomba, ott a csend a legnagyobb kincs.”

Mezey Ferenc jogász (mezeyf@gmail.com)

„Mai világunkban sok a zaj, a zene, a szó. Jóval kevesebb a megállás, az elhallgatás, a meghallgatás, a csend. Milyen rosszul, kényelmetlenül érzi magát az ember, amikor hirtelen csendben kell lennie. Legalábbis engem mindig kicsit megtorpanásra készít az, amikor egy lelkigyakorlaton vagy csak egy szentségimádás alkalmával »kényszerűen« be kell fejezni a beszédet, s valami másra összpontosítani. Ami nem én vagyok, hanem valami, Valaki más. Én is ebben a pörgő mai világban élek, s nem könnyű a megállás. De egy szentmisén, egy zsolozsmaimádságban is tudatosan kell erre törekedni. A bűnbánati imádság előtt csendet tartunk. Én szeretem, ha ez tényleg megvan, s tudunk magunkba nézni néhány pillanatig. A homília után és a communio alatt is van helye a csendnek, hogy kapott ígét megemésszük és magunkba fogadjuk. Kell az a néhány perc. Feladatunk, hogy a következő generációknak is átadjuk ezt. Hogy nemcsak aktivitás és szó van, hanem csend, megnyugvás és befogadás is.”

Lambert Miklós orvos (drotmicu@gmail.com)

„Érdemes egy pillanatra elcsodálkozni azon, hogy az orgonajáték, az énekek, az olvasmányok és a közös imák gazdag sokasága ellenére mennyire átszővi a liturgiát a csend. Kis túlzással talán azt is mondhatnánk, hogy ami igazán fontos, az mind csendben történik, de legalábbis csend követi. Gondolhatunk a lelkiismeretvizsgálatra, a »Könyörögjünk!« felhívást követő (sajnos sokszor mellőzött) rövid csendes imára, az úrfelmutatás két rövid csendjére, vagy az »Uram, nem vagyok méltó...« fohász utáni bensőséges csendre. A szentmise két leghosszabb és legközpontibb csendje pedig éppen a liturgia két csúcspontjához kapcsolódik: az evangéliumhoz, a szentbeszédhez, illetve az áldozáshoz. Ennek fényében talán világosabban megértjük azt a tömör és precíz, de váratlan meghatározást, amelyet a Magyar Katolikus Lexikon idevágó szócikkénél találunk: eszerint a szent csend »a liturgiában való részvétel kifejezési módja«. Amilyen a csendünk, annyira vagyunk jelen valójában a szent cselekmény gesztusaiban. Ha elkapkodjuk vagy elmulasztjuk megtölteni tartalommal ezeket a csendeket, a liturgia könnyen rutinná, egyszerű előadássá válhat számunkra, mi pedig, hívek, nézőközönséggé. Hogy mikor mennyi csendre van szükségünk, azt éppen ez a személyes tartalom szabja meg, amellyel a pusztá időt megtölthetjük. A csendek mindegyike saját szereppel bír, és ahogyan haladunk előre a szentmisében, önmagunkról és társainkról egyre inkább Isten felé vezet a figyelmünket. Egyre kevésbé érezzük odaillőnek a kötött imaszövegeket, sőt a csúcspontokhoz érve talán már saját szavainkat, gondolatainkat is. Hiszen eleget beszéltünk már mi magunk; itt az ideje, hogy a Szentlélek is »szóhoz jusson« (Róm 8,26). Ezt a mély ráhangolódást ugyanakkor talán csak a gyakorlott szentségimádók, adorálók képesek elérni néhány másodperc alatt. Nyilvánvaló, hogy nem tarthatunk szentórát minden áldozás után, és gyakorlati szempontok is korlátozzák a csendek időtartamát. De a szentmise e két leggazdagabb csendjének méltó megtartására »illő és üdvös« legalább néhány percet ráfordítani, különösen, ha az adott közösség és a körülmények is alkalmasak erre.”
Takács Balázs mérnök

„Talán a csend egyfajta hiánynak tűnik, szavak és hangok hiányának. A csend béke. A csend tehát üresség lenne? Nem, az imádság csöndje egészen más. Ilyenkor nemcsak a szavakban, de a gondolatokban is el kell csöndesednünk, hogy aztán a csendességünkben meghalljuk a jó Istent. Az imádságban a hallgatás legalább olyan fontos, mint a kérés, a köszönet vagy a dicsőítés. Mikor van, és mikor legyen csend a liturgiában? Véleményem szerint – elsősorban a szentmisére koncentrálna – mindenképp érdemes többször csendet tartani. Túlzottan sok csend mégsem kell, hiszen Isten a pap szavain keresztül, vagy a szentmise szövegét mondva is üzen nekünk. A hosszabb csendekre alkalmasabb talán egy szentségimádás, egy lelkigyakorlat, vagy az egyéni imádság. Főleg ha sok gyerek is van jelen a misén. A gyerekek ugyanis szeretik a csendek idejét kihasználva hallatni a hangjukat. Megkísérlem leírni, hány másodperc csend a jó. A bűnbánat alatti csendben lelkiismeretünk hangjának kell megadnunk az utat. 4-8 másodperc erre elegendő. Krisztus testének és vérének felmutatásakor is csendben maradunk. Csengetéssel együtt 6-10 másodperc. Nagybőjtben a passiót hallgatva Jézus halálakor egy hosszabb csendet tartva térdelünk le. Itt talán kötelező a minimum 20 másodperc. 50 másodpercnél több talán már nem muszáj. Az Oltáriszentség magunk-

hoz vétele utáni csönd az egyik személyes kedvencem. Az istengyermekséget érezve jó eltölteni itt egy csendes 30 másodpercet is akár. Ez persze nagyban függ a jelenlévő hívek életkorától is, főleg a kisgyermek arányától. A kicsik a mise végét már nehezebben bírják, ezért szerintem ez a rész ilyen esetben elhagyható.”
Bernáth Géza mérnök, családapa (bodzabg@freemail.hu)

„A csendnek számomra nagyon fontos szerepe van a liturgiában, és szeretem, ha többször és hosszán tart. Már a szentmise előtti csend is különleges, szeretek legalább tíz perccel korábban a templomba érkezni, és elcsendesedni. A szentély csendje, az elcsendesedés, a mozdulatlanúság megteremt az a békét, ami számomra szükséges a szentmise befogadásához, az ünnepléshez, a találkozáshoz. Szeretek elől helyet foglalni, mert ott nagyobb a csend. Amikor meggyűlnak a fények, kivilágosodik a szentély és a csengőszó megtöri a csendet, felcsendül az örömteli kezdőének: Krisztus érkezik! A bűnbánat csendjében van alkalmam átgondolni tetteimet, mulasztásaimat, vétkeimet, méltatlan szavaimat. Méltóképpen kell ünnepelnem a szent titkot! Csak pár másodperc, és sokszor nem is elegendő, mégis amikor a hívek bűnbánati imája egyszerre megtöri a csendet, akkor a megtisztulás érzése tölt el. »Könyörögjünk« – szólítja fel a pap a résztvevőket és itt is van egy pici csend, mielőtt kitarja a karját és imádságában összegyűjt mindnyájunkat. Ennek a pár másodperces csendnek számomra az a jelentése, hogy együtt van a közösség és az együttlétben az Atyaisten felé fordulunk. A kis csend kiemeli ennek az imádságnak a fontosságát. Gyakran előfordul, hogy a szentbeszéd után a pap nem kezdi el rögtön a hitvallás imádságát, hanem egy rövid időt biztosít arra, hogy az elhangzott gondolatokat befogadjuk, elmélkedjünk. Az eucharisztikus ima a legfontosabb csendet tartalmazza: a szentostya és a kehely felmutatása utáni csend a legmélyebb imádság, itt van köztünk Jézus! Az oltáron van hitünk szent titka, és mi a legteltesebb csöndben imádkozhatunk. A csengetés, ami befejezi ezt a pár másodperces időszakot, hasonló ahhoz, mint amikor elkezdődik a liturgia. Ugyanezt érzem az Isten Báránya imádság után, amikor a pap a csöndben magához veszi Jézust. Ez a pár másodperc a szentmise legszentebb pillanata. Az utolsó hosszabb szent csend az áldozás utáni hálaadásé: micsoda hatalmas ajándékot kapunk minden szentmisében! Olyan jó, amikor magunkban hordozzuk Krisztust és csendben hálát adhatunk! A szentmise csendje számomra szent csend. Egy kívülálló szemében ezekben a pillanatokban nem »történik« semmi, számomra viszont nagyon fontos, jelentéssel bíró cselekmény. A csend soha nem sok, soha nem elég!”

Tóth Zoltán programozó matematikus (Zoltan.Toth67@gmail.com)

SZEMLE

Walter Kasper – Kurt Koch – George Augustin: *La liturgia. L'arte di diventare cristiani*, L'ÉV, Città del Vaticano, 2018, 120 oldal, € 10,00.-

Napjainkban fontos, hogy a liturgia a mindennapi élet és az Egyház missziója szempontjából világos és hiteles legyen, amit a liturgikus reform a II. Vatikánum nyomán el akart érni. Fel kell fedeznünk, hogy a liturgia Krisztus műve az Egyházban és az Egyház által, istentisztelet a szó teljes és igazi értelmében. Három nemzetközi szinten elismert teológus mélyíti el ebben a könyvben ezeket a szempontokat. „Minden belső egyházi reformnak a hit misztériuma spirituális elmélyítését és a liturgia újraéledését kell szolgálnia” – írják a szerzők az előszóban. Lehetetlen olyan liturgikus reformot elképzelni, amelyből hiányzik a teológiai háttér, mélység, történelem, egyháziasság és így nem tudja megérinteni a hívek szívét. A kötet ahhoz segít hozzá, hogy a katolikus liturgia az Istennel való örömteli és aktív találkozássá váljon. Ahogy a könyv alcíme mondja: a kereszténnyé válás művészete.

Stefan v. Kempis (Hg.): *Benedikt XVI. Die heilige Schrift*, (Meditationen zur Bibel), St. Benno Verlag, Ed. Radio Vaticana, (évmegjelölés nélkül), 392 oldal, € 6,95.-

A gyűjtemény egyfajta bibliakommentár Josef Ratzinger tollából a Szentírás könyveinek sorrendjét követve. Prédikációiban, a szerdai katekézisek alkalmával mondott beszédeiből, üzeneteiből, pápai utazásai során mondott beszédeiből, még a nyaralásai alatt mondott rövidebb megnyilatkozásaiból is válogatta a könyv összeállítója. A könyv előnye az, hogy vastagon szedve a szövegek előtt ott találhatóak a szentírási idézetek is. A német nyelven olvasók számára kincs ez a könyv, mert értékes válogatás fontos bibliai textusokhoz, pl. a Magnificat szövegéhez öt pápai megnyilatkozásból találunk kommentárt. A fehérvörös keményítáblás könyv jó segédeszköz lehet prédikációk készítéséhez.

Geschichte der Liturgie in den Kirchen des Westens, (Rituelle Entwicklungen, theologische Konzepte und kulturelle Kontexte) I-II. kötet, Verlag Aschendorff, Münster, 2018, 668+604 oldal, 62.- €

A nyugati liturgiátörténet hatalmas anyagát a fejlődés és a kulturális környezet figyelembevételével érthető módon tárgyalja a több mint 1200 oldalas, hatalmas mű. Az első kötet az antik időktől a modern korig vezeti az olvasót, míg a második kötet a modern időket és a jelen helyzetet írja le. Azok, akik nem pusztán a liturgia történetét kutatják, hanem érdeklőnek a vallástörténet és a kultúra története is, bőven találnak benne érdekes információkat. A második kötet végén segédanyag áll rendelkezésre azoknak, akik kezdők a liturgia szimbólum és nyelvezetvilágában. A könyvek nyitottak a katolikus liturgia fejlődési szakaszainak bemutatása mellett az evangélikus, a református, az ókatolikus és az anglikán formák bemutatására is. Különös figyelmet fordít a mű a francia és a brazil fejlődési irány bemutatására, azok különbözőségére,

ami rámutat korunk vitatott nagy kérdésére: egység, vagy sokszínűség a liturgiában; hogyan és mennyire? A kötetek igen jól dokumentáltak, bőséges bibliográfiával és szöszedettel ellátottak. Benedikt Krannemann, Jürgen Bärsch, Winfried Haunerland és Martin Klöckener állították össze. Tudósok és érdeklődők számára egyaránt ajánlható.

Alex Bernd Kunze (Hg.): *Herz-Jesu-Gottesdienste*, (Konkrete Liturgie), Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2019, 160 oldal, € 14,95.-

Az elsőpéntekeken, a Jézus Szíve ünnepeken és máskor is új impulzusokkal tölthetjük meg a megszokott ünneplést. Ehhez nyújt segítséget ez a kiadvány, a szentmisék anyagához, a különféle Jézus Szíve-ájtatosságokhoz, Laudeshez, Vesperáshoz és szentségimádásokhoz.

Guido Fuchs – Hans Martin Weikmann: *Das Exsultet*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1992, 156 oldal, € 19,95.-

A Húsvéti örömeinek történetét, teológiáját, illeszkedését a húsvéti vigília fény-liturgiájába – mindezt tartalmazza a kiadvány, ami segítség ennek a liturgikus kincsnek a megértéséhez és kommentálásához. A könyv lelkipásztori eligazítás a Praeconium paschale esetleg külön katekézis-sorozatban való elemzéséhez.

Ars Sacra, A liturgikus művészet kézikönyve, (szerkesztette: Szakács Béla Zsolt), Szent István Társulat, Budapest, 2019, 474 oldal, 5800.- Ft.

A Szent István Kézikönyvek 16. számú kiadványaként jelent meg a liturgikus művészet különböző területeit összefogó tanulmány-gyűjtemény. Az építészet, a szobrászat, a festészet és az iparművészet alkotásait a Katolikus Egyház tanítása, lelkisége, szokásai és gyakorlatai szerint kell létrehozni és értelmezni. Az öt nagy rész ezt öleli fel és állítja az olvasó elé. Mindegyik nagy fejezetet más és más szakember(ek) állították össze a szent művészetről, a liturgia építészeti környezetéről, az oltárról, a liturgikus könyvekről, és az egyéb felszerelési tárgyakról, ruhákról. A szövegek dokumentáltak (lábjegyzetek, bibliográfia, képjegyzék) és ahol kell, vázlatok és színes képek segítik a megértést. A kötet nagy értéke a történeti perspektíva, a liturgikus tárgyak, alkotások kialakulásának szemléltetése, nem csak a használat szabálya. Olykor komoly, megalapozott, igaz kritikát fogalmaz meg a jelen templomépítészeletről, amit eddig nem illett kimondani. A könyv létrejöttét támogatta az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ – Varga Lajos segédpüspök úr irányításával. A gyűjtemény segít azon az úton előrehaladni, amelyet XVI. Benedek pápa oly jelentősnek tartott: a folytonosság útján. Nem szakítani, nem újakezdeni, nem kivetni, hanem folytatni, a történelem hatalmas hozadékára építeni, az újat a régi gazdagság szellemében kialakítani, tovább nemesíteni. Remélhetőleg a kötet mindazok kezébe kerül, akik felelősek a liturgia terejért, öltözékeiért, könyveiért, díszítéseikért, igényes megvalósulásáért!

P. I.

Simon Attila: *Uram, nyisd meg ajkaimat!* Görögkatolikus liturgikus kottás énekeskönyv. Irmológion, Budapest, 2019, 1023 oldal.

Igen nagy örömmel vehetjük kézbe Simon Attila okleveles kántor könyvét, amin – saját bevallása szerint – negyven esztendőn át dolgozott. Ez az új görögkatolikus énekeskönyv. Elmondhatjuk, méltó utódja lett az 1906-ban kiadott, Firczák Gyula püspök által jóváhagyott kottás kétnyelvű (ószláv és magyar) *Irmológionnak*. Időközben csupán egyetlen kottás könyv jelent meg főiskolánk *Collectanea Athanasiana* sorozatában 2013-ban, amely azonban csak a Szent Liturgia kottáit tartalmazza. Simon Attila azonban fáradhatatlanul, mondhatni: hangyaszorgalommal dolgozott, és ha egészben nem is tudta kiadni az elkészített anyagát, azokat füzetekbe foglalta. Így már sokan megismerték és használták, különösen a feltámadási szertartást tartalmazó kottás füzetét. Most viszont a gyermekei összefogtak (s milyen szép példája a családi összefogásnak!), és édesapjuk 70. születésnapjára megjelentették a művet, magánkiadásként, Éva lánya kiadásában. Hála és köszönet érte! A könyv láttán különösen is érvényes a szerzőre a régi közmondás: „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem”. Ugyanis okosan, sőt nagy bölcsességgel állította össze a munkáját több szempontból is. Befoglalta nemcsak a szentmisének, hanem a néppel együtt közösen végzett többi szertartásnak a kottáit is (alkonyati istentisztelet, reggeli istentisztelet, paraklisz, akathisztosz, házasságkötés, temetés és gyászszertartások). Természetesen a nyolchangú énektár szövegei és kottái is helyet kaptak a műben, mint ahogy a változó és állandó ünnepekéi is. Mindezt úgy tette, hogy – amint saját maga megfogalmazza a könyv előszavában – „ne kelljen ide-oda lapozgatni”. Arra is gondot fordított, hogy a kották átláthatóak, az alattuk lévő szövegek pedig jól olvashatóak legyenek. Nem hagyható figyelmen kívül egy további szempont sem, mégpedig az, hogy a könyv könnyedén használható: ha kinyitja az ember, nem csukódik be. Ezt a jó kötés mellett a bibliapapír biztosítja. Ez utóbbinak köszönhető, hogy a 1023 számozott lapot tartalmazó könyv nem túl vastag, nagyon alkalmas az akár mindennapos használatra is. Mindezek mellett a célra is érdemes ráirányítani a figyelmet. A szerző egyrészt segíteni szándékozik a kántoroknak és énekvezetőknek (mint ahogy az említett húsvéti füzetével 1998 óta teszi) a biztos dallamvezetésben. Másrészt viszont értéket akar menteni, amint megfogalmazza: „Liturgikus dallamkincsünk sokszínűségét semmiképpen sem szegényíteni vagy leegyszerűsíteni kívánom ezzel a könyvvel, hanem másokat is ösztönözni szeretnék arra, hogy saját, helyi hagyományú énekeik dallamát örökítsék meg az utókor számára. Számos dallamváltozatunk mára feledésbe ment, mivel azok nem voltak lekottázva. Meggyőződésem, hogy a sokszínűség elvesztése, feladása liturgikus örökségünk súlyos értékvesztésével jár... Az utolsó órában még mi tehetünk eredményes lépéseket görögkatolikus dallamvilágunk megőrzéséért”. S mit lehet hozzáfűzni? Adja Isten, hogy így legyen!

PROOEMIUM

STUDIA

Archiepiscopus Pierus Marini: Pulchritudo liturgiae est, quae pulchram reddit Ecclesiam
 Thomas Ladislaus Simon OSB: Invenire quod iam inventum est – lectio capituli sexti Evangelii secundum Ioannem
 Blasius Csernai: Eucharistia in Novo Testamento
 Winfridus Haunerland: Fideliter servando mandatum Iesu
 Henricus Rennings: Prex eucharistica missarum ut gratiarum actio
 Thomas Söding: Panis et vinum
 Ervinus Möde: „Babilon” et ille „Agnus”
 Nicolaus Szaploneczay: Peculiaritates eucharisticae in ritu Syriaco Orientali
 Ludovicus Dolhai: Congressum praeparamus
 Enza Vinci: Ars contemplationis
 Alexander Greco: Iuvenes et liturgia
 Conradus Martin: Christum ad homines portare
 Stephanus Pákozdi: Defectus nostrae culturae Eucharistiam sumendi
 Stephanus Ivancsó: Nomina iubiliaeorum sacerdotalium
 Zoltán Veres: Quid catholici Hungarici ritus Graeci Congressui Eucharistico Internationali anno 1938 contribuerunt
 R. F.: Celebrare at adorare – Sollemnitatis Corporis Christi
 Christophorus Neuert: „Pro bono plebis Christianae ...”
 Edmundus Lénárd: Liturgia missarum in carceribus celebratarum
 Leonora Heinzl – David Urbán – Petrus Urbán: *Omnes fontes mei in te*

VITA LITURGICA

Decretum Congregationis de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum de celebratione beatae Mariae Virginis de Loreto
 Ad iubiliaeum instaurationis liturgicae quinquagenariae
 Picturae pro cultu – Caravaggio Romae
 Dies 5 Augusti – Festum beatae Virginis de Nive
 Quare non utimur candelis et ture, cum passio legitur?
 An non sint calices inaurandi?
 „Straße der Moderne”
 Textus missarum recentiores

QUAESTIO LITURGICA

Silentium infra celebrationem – quando et quantum?

RECENSIONES

[Walter Kasper – Kurt Koch – George Augustin: *La liturgia*]

[Stefan v. Kempis: *Benedikt VI. Die heilige Schrift*]

[*Geschichte der Liturgie in den Kirchen des Westens*]

[Alex Bernd Kunze: *Herz-Jesu-Gottesdienste*]

[Guido Fuchs – Hans Martin Weikmann: *Das Exsultet*]

[*Ars Sacra*]

[Simon Attila: *Uram, nyisd meg ajkaimat! – Domine, labia mea aperies!*]